BIBLIOTHEEK
VAN
MIDDELNEDERLANDSCHE LETTERKUNDE
ONDER REDACTIE VAN
Prof. Dr. J. VERDAM,
MET MEDEWERKING VAN
Prof. Dr. J. TE WINKEL en Prof. Dr. J. FRANCK.

PARTHONOPEUS VAN BLOYS.

OPNIEUW UITGEGEVEN

DOOR

DR. A. VAN BERKUM,
Leeraar aan het Gymnasium te Nijmegen.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF'S UITG.-MIJ.

PARTHONOPEUS VAN BLOYS.

BIBLIOTHEEK

VAN

Middelnederlandsche Letterkunde

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. VERDAM,
Hoogleeraar te Leiden,

MET MEDEWERKING VAN

Prof. Dr. J. TE WINKEL,
Hoogleeraar te Amsterdam.

EN

Prof. Dr. J. FRANCK,
Hoogleeraar te Bonn.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF'S UITG.-M[IJ].

Parthonopeus van Bloys.

OPNIEUW UITGEGEVEN

DOOR

DR. A. VAN BERKUM,
Leeraar aan het Gymnasium te Nijmegen.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF'S UITG.-M[IJ].

I. HANDSCHRIFTEN.

§ 1. Beschrijving der fragmenten.

De tot heden ontdekte fragmenten van den Mnl. Parthonopeus-roman liggen in niet minder dan 8 binnen- en buitenlandsche bibliotheken en archieven verspreid.

1⁰. Te **Brussel** berusten in de „Bibliothèque royale de Belgique" 26 bladen [1]) (of 52 bladzijden), metende 210 bij 165 millimeter. Elke bladzijde heeft 2 kolommen; elke kolom bevat 44, 45 of 46, één keer zelfs 47 verzen. Oorspronkelijk telde elke kolom 50 verzen, hetgeen blijkt uit de vergelijking van het ongeschonden einde van de 1e kolom op blz. 16, waarvan het laatste vers het eerste is van een rijmpaar, en het verminkte begin van de daarop volgende 2e kolom, met den inhoud van de 1e kolom van de 2e bladzijde der Triersche fragmenten. Voordat het weer samenvalt met het 1e vers van de 2e kolom, heeft het Triersche fragment hier de 2e helft van het op het einde der vorige kolom beginnende rijmpaar en bovendien nog 2 rijmparen. Daar er nu op de 2e kolom 45 verzen gespaard zijn gebleven en er van onderen een rand van 5 millimeter over is, volgt hier uit, dat de kolom oorspronkelijk 50 verzen bevat heeft. Hetzelfde blijkt uit de vergelijking van

het einde van blz.	en het begin van blz.	Aantal overgebleven verzen.	met den inhoud der Groninger fragmenten. blz.	Tekst vss.
28b	29a	45	1a	4355—4359
29a	29b	45	1b	4405—4409
29b	30a	45	2a	4455—4459
30a	30b	45	2b	4505—4509
37b	38a	45	5a	5404—5408
38a	38b	45	5b	5454—5458
			Berlijnsche fragmenten. blz.	Tekst vss.
49a	49b	44	1a	6769—6774
49b	50a	44	1b	6819—6824
50a	50b	44	2a	6869—6874

[1]) Vss. 1—394; 395—789; 790—984; 1552—1746; 2247—2641; 2774—2968; 3366—3760; 3761—4554; 4711—5503; 5740—6325; 6326—7113. (Bs. 1—352; 353—704; 705—883; 1433—1612; 1793—2157; 2231—2413; 2803—3171; 3172—4062; 4063—5029; 5030—5576; 5577—6285).

De Brusselsche fragmenten bevatten dus oorspronkelijk 52 × 2 × 50 = 5200 [1]) verzen en niet 2600, zooals BORMANS [2]) uitrekent.

Het handschrift is met kleine letter en zorgvuldig geschreven; de initialen der alinea's zijn eenvoudig rood; verdere versieringen ontbreken.

De 26 bladen hebben alle in meerdere of mindere mate geleden door het gebruik, dat er door den binder van gemaakt is. Alle bladen zijn aan den boven- en den benedenkant en aan een der zijden afgesneden. Aan den bovenkant gingen daardoor van elke kolom 5 of 6 verzen verloren, dus op de 52 × 2 kolommen gemiddeld 572. Het wegsnijden aan den benedenkant heeft daarentegen bijna geen schade gedaan aan den tekst, daar onder de 4 laatste regels van 23 der 26 bladen een rand van 4 à 8 millimeter over is; slechts van 3 bladen zijn de 4 laatste regels min of meer geschonden [3]). Van de 26 bladen zijn er 17 aan een der zijkanten afgesneden [4]), waardoor vaak of de eind- of de beginletters der verzen te loor gingen.

De meeste bladzijden zijn geel en gevlekt, het perkament bovendien vaak afgeschilferd en de letters uitgesleten, op verschillende plaatsen zelfs zoo zeer, dat geen reagens bij machte was het verlorene te doen opkomen, somtijds op plaatsen, waar BORMANS' oog (of fantasie?) blijkens den door hem uitgegeven tekst beter geslaagd is [5]).

De thans op de Brusselsche bibliotheek berustende 26 bladen zijn ingenaaid in een kartonnen bandje, gemerkt „Série II 572". Zij hebben eenmaal, evenals de 2 bladen der Leidsche bibliotheek (zie blz. IV) toebehoord aan ASSWER HENRICH VAN BARICH blijkens het 6 keer op deze bladen voorkomende inschrift:

$\frac{1}{792}$ Asswer Henrich van Barich
pfanttherr der herlichkeit Loe
ist diß buch zugehorig

De 6 inschriften [6]) stemmen nauwkeurig met elkander overeen; ze

---

[1]) Van deze 5200 verzen zijn er slechts 4433 over.

[2]) BORMANS, *Ouddietsche fragmenten van den Parthonopeus van Bloys*, Brussel, 1871, blz. XV, 3e r. v. o.

[3]) Zie BORMANS, blz. XV, 2e r. v. o.

[4]) Blad 1—4, 6—9, 11, 14—15, 17—20, 25—26.

[5]) Dergelijke twijfelachtige of verdwenen plaatsen komen vooral voor op blz. 3^{a}, 5^{a}, $7^{a.b.}$, $12^{a.b.}$, $14^{a.b.}$, $16^{a.b.}$, $22^{a.b.}$. Andere bladzijden munten daarentegen weer uit door helderheid, b.v.: blz. $9^{a.b.}$, $10^{a.b.}$, $11^{a.b.}$, $17^{a.b.}$, $20^{a.b.}$, $27^{a.b.}$, $30^{a.b.}$, $36^{a.b.}$, $40^{a.b.}$, $41^{a.b.}$, $44^{a.b.}$, $45^{a.b.}$, $48^{a.b.}$.

[6]) Het bevindt zich overdwars en

1.	rechts van blz. 4^{b}	5.	rechts van blz. 36^{b} en links » » 41^{a}
2.	links » » 15^{a}		
3.	rechts » » 20^{b}		
4.	links » » 23^{a}	6.	links » » 45^{a}

wijken zelfs niet af in de verdeeling der woorden over de 3 regels. De cijfers $\frac{1}{792}$ komen evenwel slechts voor op blz. 4. Opmerking verdient, dat het sub 5 vermelde eigendomsinschrift voorkomt op 2 bladzijden, welke niet op elkaar volgen; de eerste 2 regels staan nl. op blz. 41, de 3^e regel op blz. 36. Het vermoeden ligt voor de hand, dat het handschrift dus reeds niet meer in ongeschonden toestand verkeerde, toen de Brusselsche bladen met dit eigendomsmerk voorzien werden.

Volle twintig jaren heeft Deycks zijn aandacht gewijd aan het bijeenbrengen dezer fragmenten. Na eerst zelf den inhoud er van ontcijferd te hebben, was hij voornemens ze met medewerking van Bormans in het licht te geven; doch de dood overviel hem. Zijne weduwe zond de desbetreffende stukken aan Bormans, die ze voor zijn Parthonopeus-uitgave gebruikte en ze daarna, naar zijn zoon Dr. Stanislas Bormans, Directeur der Universiteit te Luik, mij welwillend mededeelde, aan Mevr. de Wed. Deycks terugzond. Wat er toen met de fragmenten gebeurd is, heb ik niet kunnen naspeuren, maar wel is mij ten slotte gebleken — en dit is de hoofdzaak — dat ze in Januari 1883 te Münster i. W. door de „Bibliothèque royale de Belgique" zijn aangekocht voor de som van 375 francs.

2°. Te **Leiden** bevindt zich in de Universiteitsbibliotheek, onder de handschriften toebehoorende aan de Maatschappij der Nederl. Letterkunde (Catal. II blz. 477), 1 dubbelblad[1], dat blijkbaar het binnenste van een katern geweest is, daar blz. 3 de regelmatige voortzetting bevat van blz. 2. Deze 2 bladen meten 225 bij 166 millimeter; elke bladzijde telt 2 kolommen; elke kolom 45 of 46 verzen.

Hoewel de tekst van dit dubbelblad in geen ander der teruggevonden fragmenten voorkomt, waardoor men niet met zekerheid het aantal der verzen kan vaststellen, dat in het begin van elke kolom is weggevallen, is het toch niet aan twijfel onderhevig, dat ook in dit fragment elke kolom oorspronkelijk uit 50 verzen[2] bestond, daar het in alle bijzonderheden volkomen met de Brusselsche fragmenten overeenkomt, nl. wat de grootte en den vorm van de letter, de kleur der initialen en het ontbreken van verdere versieringen betreft.

Ook van deze beide bladen zijn de boven- en de benedenkant en de rechterzijde afgesneden. Aan den bovenkant verdwenen daardoor 4 à 5 verzen van elke kolom, terwijl de 4 laatste verzen, blijkens de 12 millimeter breede witte randen, onaangetast bleven.

De 1e en 4e bladzijde zijn geel en verontreinigd door randen en vlekken van lijm; de 2e en 3e bladzijde daarentegen zijn tamelijk helder.

Het Leidsche fragment is ingenaaid in een kartonnen bandje, waarin tevens een toelichting van Is. van Harderwijk en een schrijven van

---

[1] Vss. 1165—1551 (Bs. 1064—1432).

[2] Van de $4 \times 2 \times 50 = 400$ verzen van dit dubbelblad zijn er slechts 365 over.

Bormans bevestigd zijn. Ook dit dubbelblad is blijkbaar eenmaal het eigendom geweest van Asswer Henrich van Barich; immers op blz. 3 staan overdwars de eerste twee regels en op blz. 2 de laatste regel van juist hetzelfde inschrift, dat 6 maal in de Brusselsche fragmenten voorkomt. In 1837 werd het door Dr. Tross, rector van het gymnasium te Hamm, tusschen den band en de schutbladen van een door hem uit Hildesheim ontvangen werk gevonden en aan de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden ten geschenke gegeven.

3°. Te **Keulen** berust in het Historisch Stadsarchief 1 dubbelblad [1]), bestaande uit 2 bladen, waarvan de inhoud niet met elkaar samenhangt [2]). Beide bladen meten 220 bij 118 millimeter; elke bladzijde telt 2 kolommen, de eerste 4 kolommen 48, de laatste 4 kol. 49 verzen.

Waarschijnlijk bestond ook elke kolom van dit fragment in ongeschonden staat uit 50 verzen [3]), maar, zoolang er geen tweede fragment met denzelfden inhoud is ontdekt, is het bewijs hiervoor moeilijk te leveren, aangezien de onderste regels van het 2e blad zoo gehavend zijn, dat niet meer uit te maken is of één enkel vers voldoende zijn zou om het zinsverband tusschen elke voorgaande en elke volgende kolom te herstellen.

Van de grootte der letters, de kleur der initialen, het ontbreken van elke versiering kan hetzelfde gezegd worden als bij de Brusselsche en Leidsche fragmenten. Eéne bijzonderheid dient evenwel vermeld te worden. Er komen in dit fragment 2 initialen voor: één A en één P; de P is zoogoed als geheel verdwenen; de A heeft echter een vorm, die afwijkt van de A in het Leidsche dubbelblad, welke gelijk en gelijkvormig is met de A's der Brusselsche fragmenten. Is dit verschil echter voldoende om daaruit te besluiten, dat het Keulsche fragment deel uitgemaakt heeft van een tweede 4° handschrift?

De boven- en benedenkant alsook de rechterzijde van het perkament zijn afgesneden.

De 1e en 4e bladzijde zijn tamelijk helder van kleur en hebben alleen geleden door in- en uitscheuren. De 2e en 3e bladzijde zijn geel en onduidelijk door randen en vlekken van lijm; behalve door het in- en uitscheuren zijn ze ook gehavend, doordat de bovenste laag van het perkament weggetrokken is.

4°. De **Hoensbroeck**sche gemeente-secretarie is (?) in het bezit van 1 dubbelblad [4]), dat het binnenste blad van een katern geweest is, zooals blijkt uit den samenhang der verzen. De bladen meten 220 bij 150

---

[1]) Vss. 2969–3166 (Bs. 2414—2605) en vss. 3167—3365 (Bs. 2607—2801).

[2]) Uit de vergelijking met het Ofra. blijkt, dat tusschen de 2e en 3e bladzijde circa 400 verzen of 2 bladen ontbreken, die dus samen het binnenste dubbelblad van de katern vormden.

[3]) Van de $4 \times 2 \times 50 = 400$ verzen van dit dubbelblad zijn er slechts 384 over.

[4]) Vss. 1927—2246.

millimeter; elke bladzijde heeft 2 kolommen, ieder van 40 verzen. Het schrift is net en blijkbaar uit de XIVe eeuw; het begin eener alinea is door een roode initiaal aangegeven.

Er zijn geen regels door afsnijden van het perkament weggevallen.

Het blad is in de breedte omgevouwen geweest, ten einde dienst te doen als omslag; vandaar zijn op de helft van 3 kolommen eenige verzen uitgesleten en onleesbaar geworden; bovendien is op blz. 1b (en 2a) een stuk perkament weggescheurd.

Het diende als schutblad om een register, dat begon met het jaar 1620, en werd aan de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden toegezonden door haar lid, den heer E. Slanghen, burgemeester te Hoensbroeck. Nadat Eelco Verwijs er gebruik van gemaakt had voor zijn uitgave, schijnt het naar Hoensbroeck teruggezonden te zijn; in de Bibliotheek te Leiden is het ten minste niet aanwezig en mijn aanvragen te Hoensbroeck bleven tot heden zonder resultaat.

5⁰. **Berlijn.** „Königliche Bibliothek": Ms. germ. fol. 757. 1 Blad [1]). Elke bladzijde heeft 2 kolommen, ieder van 37 verzen. De inhoud valt samen met dien van blz. 49 en 50 der Brusselsche fragmenten en de vergelijking daarmede leert, dat er tusschen het einde en het begin der kolommen telkens 1 vers [2]) weggevallen is. Het handschrift, waarvan dit fragment deel uitmaakte, telde dus 38 verzen [3]) per kolom.

6⁰. **Trier.** „Stadtbibliothek". 2 Halve bladen [4]). Elke bladzijde heeft 2 kolommen; de 4 kolommen van het 1e blad zijn ieder van 19, de 4 kolommen van het 2e ieder van 18 verzen [5]). De inhoud van het 1e halve blad valt samen met dien van blz. 15 en 16 van de Brusselsche fragmenten, die het bewijs leveren, dat tusschen elke 19 verzen ook telkens 19 verzen [6]) zijn weggevallen, zoodat de bladen, waarvan deze stukken weleer deel uitmaakten, oorspronkelijk ook kolommen van 38 verzen [7]) moeten bevat hebben.

7⁰. **Groningen.** Bibliotheek der Rijksuniversiteit. 2 Dubbelbladen [8])

---

1) Vss. 6759—6909 (Bs. 5968—6101).

2) Vs. 6800, 6838, 6876 (Bs. 6000, 6032, 6064).

3) Van de 2 × 2 × 38 = 152 verzen van dit blad zijn er 148 over.

4) Vss. 2505—2523, 2543—2561, 2581—2599, 2619—2637; 2642—2773 (Bs. 2022—2040, 2059—2077, 2097—2115, 2135—2153; 2159—2230).

5) Blijkens het Ofra. zijn er tusschen het laatste vers op het 1e en het eerste vers op het 2e blad circa 40 verzen weggevallen; hieruit volgt, in verband met het onderstaande, dat het 1e halve blad de bovenhelft van het 1e blad en dat het 2e halve blad de benedenhelft van het 2e blad van een dubbelblad moet geweest zijn, dat het binnenste dubbelblad van een katern was. — Zie ook blz. VIII, noot 2 en XIX, noot 1.

6) Vss. 2524—2542, 2562—2580, 2600—2618 (Bs. 2041—2058, 2078—2096, 2116—2134).

7) Van de 4 × 2 × 38 = 304 verzen van dit dubbelblad zijn er slechts 148 over.

8) Vss. 4351—4710; 5381—5739 (Bs. 3703—4062; 4672—5029).

(of 8 bladzijden), metende 280 bij 200 en 284 bij 202 millimeter. Elke bladzijde heeft 2 kolommen; elke kolom bevat 44 of 45 verzen. Hun inhoud valt voor een deel samen met dien van blz. 29, 30 en 38 der Brusselsche fragmenten, die aantoonen, dat in de kolommen van 44 verzen er slechts 1 vers [1]) verdwenen is. Het oorspronkelijk aantal verzen bedroeg dus 45 [2]). De 2 dubbelbladen volgden oorspronkelijk in het handschrift op elkander; de 1e bladzijde van het 2e dubbelblad volgde op de 2e van het 1e, en de 3e van het 1e op de 4e van het 2e. De inhoud der 2 dubbelbladen vormt evenwel geen doorloopend geheel: tusschen de 2e en 3e bladzijde van het 2e dubbelblad ontbreken 720 verzen of 2 dubbelbladen.

Het handschrift is met een groote ronde letter geschreven; de initialen der alinea's zijn fraai met goud, rood, blauw of groen, in 3 of 4 dier kleuren bewerkt [3]), terwijl vaak ook een in kleuren uitgevoerde ornamentteekening de letters omgeeft.

De beide dubbelbladen zijn boven, beneden en rechts afgesneden, waardoor van 7 kolommen telkens 1 vers verloren ging, van de 1e kolom op blz. 4 de initialen en van de 1e kolom op blz. 8 de initialen en de 4 volgende letters verdwenen. Het perkament en het schrift is over het algemeen goed geconserveerd; de initialen der alinea's hebben weliswaar geleden, maar afschilfering, uitslijting e. d. maken slechts zelden een lezing van de overige letters twijfelachtig.

Elk der 2 Groninger dubbelbladen is in een mahoniehouten lijst gevat en ligt tusschen 2 glasplaten; beide lijsten zijn onder „E. E. D. 3." gecatalogiseerd.

8⁰. **Jena.** „Universitätsbibliothek."

a. 2 Bladen [4]) (of 4 bladzijden), metende 335 bij 230 en 330 bij 227 millimeter. Elke bladzijde heeft 2 kolommen, ieder van 45 verzen; aan alle vier de zijden is de tekst omgeven door breede randen. De tekst van het 2e blad volgt niet op dien van het 1e; naar alle waarschijnlijkheid waren zij in het handschrift door 6 bladen van elkander gescheiden.

Wat van de Groninger fragmenten gezegd is met betrekking tot het schrift, de initialen der alinea's en de verdere versiering geldt ook van deze fragmenten. Bovendien komen op deze 2 bladen 3 illustratiën voor; de 1e staat in den rechter benedenhoek van blz. 1 en stelt Parthonopeus voor, leunende over de kanteelen van een ronden toren, aan welks voet zijn ros hem schijnt toe te brieschen; de 2e, in den rechter benedenhoek van blz. 2, stelt de scène voor, waar Parthonopeus op een bank gezeten zich koestert bij het vlammend vuur in een steenen haard; de 3e komt voor op blz. 3 in den linker benedenhoek, koning Sornegur voorstellende,

---

[1]) Vs. 4395, 4440, 4530, 5425, 5470 (Bs. 3747, 3792, 3882, 4716, 4761).

[2]) Van de 8 × 2 × 45 = 720 verzen dezer 2 dubbelbladen zijn er 710 over.

[3]) Zie de chromolithographie in Bormans' uitgave, blz. 64.

[4]) Vss. 985—1164; 1747—1926 (Bs. 884—1063; 1613—1792).

wanneer hij, nadat zijn creatuur, de verraderlijke Mares, in den raad van 's konings mannen diens plannen gedwarsboomd had, zich heeft teruggetrokken om in de eenzaamheid, op zijn rustbed liggende, aan zijn overvol gemoed door klagen en rouwmisbaar lucht te geven [1]).

Geen der beide bladen is door afsnijding verminkt; wel is het 1e blad aan den linkerkant uitgescheurd en is ook het tweede blad ter halver hoogte geschonden door een gat achter de 1e kolom op blz. 3.

Alle 4 de bladzijden zijn goed leesbaar; blz. 3 heeft echter veel geleden van de lijm.

Voordat deze 2 bladen in het bezit van Deycks kwamen, behoorden ze, volgens Bormans [2]), in het begin dezer eeuw aan een priester te Xanten, die zelf een gedeelte er van op een papieren omslag afgeschreven zou hebben. Dit afschrift bevindt zich evenwel niet bij de Jena'sche fragmenten; ik houd het er echter voor, dat Bormans de copie van het 2e, 11e en 12e blad der Jena^b-fragmenten (zie beneden blz. VIII) aangezien heeft voor een afschrift van een deel der Jena^a-fragmenten. Met de Brusselsche bladen zijn ze door de Wed. Deycks aan Bormans opgezonden en weer van hem terug ontvangen; daarna heeft zij ze, blijkens een bij de Jena-fragmenten liggende nota, in Januari 1873 geschonken aan de „Universitätsbibliothek" te Jena ter completeering der 12 Jena^b-fragmenten en als herinnering aan haar echtgenoot en diens vriend Bormans.

b. 12 Bladen [3]) (of 24 bladzijden), metende 342 à 348 bij 220 à 230 millimeter. Elke bladzijde heeft 2 kolommen, ieder van 45 verzen; de tekst is overal omringd door breede randen. De 12 bladen sluiten zich, wat den inhoud betreft, niet alle bij elkander aan; tusschen het 1e en 2e blad is een gaping, die blijkens den Ofra. tekst bij benadering beantwoordt aan 6 bladen; tusschen het 2e en 3e blad komt de laatste lacune van het gedicht voor, doch de omvang daarvan is niet te berekenen, daar reeds [4]) met de laatste 6 verzen van blz. 1^b van het 2e blad dat gedeelte van het Mnl. gedicht aanvangt, waarvan de Ofra. grondtekst verloren is.

Schrift, initialen der alinea's, versiering komen volkomen overeen met die van de Groninger en Jena^a-fragmenten. Illustratiën, zooals bij laatstgenoemde, komen echter hier niet meer voor.

Geen der 12 bladen is door afsnijden geschonden. Het perkament is in tamelijk goeden staat [5]).

---

1) Zie de chromolithographie in Bormans' uitgave, blz. 64.

2) Bormans, t. a. p., blz. XIV.

3) Vss. 6814—6993; 6994—7173; 7174—8935 (Bs. 6286—6465; 6466—6645; 6646—8406).

4) Vs. 7078 (Bs. 6550).

5) Blz. 1, 3, 6, 9, 11, 19 en 22 munten uit door duidelijkheid; blz. 2, 4, 8, 18 en 20 hebben schromelijk door afschilfering enz. geleden.

Ze werden vóór 1842 te Jena ontdekt door Göttling, bibliothecaris der universiteitsbibliotheek, aldaar, in boekdeelen, waarin ze als schutbladen dienst deden.

Bij de Jena-fragmenten ligt een afschrift op bruinachtig papier, in-folio-formaat en in een blauwen omslag ingenaaid, van het 2e, 11e en 12e blad der Jena^{b}-fragmenten [1]. Elke bladzijde van het afschrift telt 2 kolommen en elke kolom bevat dezelfde regels als het origineel; er komen enkele afwijkingen in voor, die waarschijnlijk op misverstand berusten.

---

§ 2. Aantal der handschriften.

Massmann heeft in zijn uitgave (1847) niet getracht te bepalen van hoeveel handschriften de destijds bekende Mnl. fragmenten deel uitmaakten en hiertoe ontbraken hem dan ook de gegevens; immers hoe zou hij uitmaken, of naast de Jena'sche folio-fragmenten, de Leidsche, Keulsche en Triersche 4⁰-bladen tot één of tot verschillende handschriften behoorden, daar hij zich voor de Leidsche bladen van een afschrift van Jonckbloet bediende en de Triersche bladen toen reeds in het ongereede waren geraakt. Hij zegt er dan ook alleen van [2], dat zij „verschiedenen handschriften angehören, wie ihre schreibung etc. kund giebt".

Jonckbloet meende [3], dat het aantal handschriften bewees, dat de Mnl. Parthonopeus evenveel opgang maakte als het origineel en dat van de vertaling kon gelden, wat van het oorspronkelijke getuigd werd:

Li vers en sunt mult amé
Et en ces riches curts loé.

Bormans maakte zich hier onbegrijpelijkerwijze boos over, zeggende, dat Massmann er 4 telde en „Jonckbloet, die gewis ook de bladen van Groningen kende, er waerschijnelijk vijf veronderstelde", terwijl noch Massmann noch Jonckbloet zich over het juiste aantal handschriften uitlaat.

Zelf bracht Bormans de bij zijn uitgave bekende fragmenten, waartoe nu ook de 26 Brusselsche bladen en de 2 Groninger dubbelbladen behoorden, tot 3 handschriften terug; tot het 1e handschrift (in-4⁰) rekent hij de Brusselsche, Leidsche en Keulsche fragmenten, tot het 2e (in-4⁰) de Triersche en tot het 3e (in-folio) de Groninger en de Jena$^{(a\ en\ b)}$-fragmenten.

---

[1]) Vss. 6994—7173; 8616—8935 (Bs. 6466—6645; 8088—8406).

[2]) Massmann, *Partonopeus und Melior*, p. 128. Men vergelijke ook de noot op p. 127 van hetzelfde werk.

[3]) Jonckbloet, *Geschiedenis der Mnl. dichtkunst*, II, blz. 184 en 207.

Zien we nu in hoever zijn meening juist is en of de kenmerken der sedert zijn uitgave aan het licht gebrachte Hoensbroecksche en Berlijnsche fragmenten ook meer licht verspreiden over de vraag hoeveel handschriften er minstens van ons gedicht bestaan hebben.

Dat de Brusselsche fragmenten en die van Leiden tot hetzelfde handschrift behoord hebben, lijdt niet den minsten twijfel. Behalve dat zij beide 50 verzen in elke kolom bevatten, volkomen overeenstemmen in lettervorm en initialen der alinea's, pleit daarvoor ook het feit, dat op beide letterlijk hetzelfde eigendomsinschrift van dezelfde hand (zie blz. II) voorkomt. Opmerkelijk is voorts de overeenkomst van het Leidsche en de Brusselsche fragmenten met betrekking tot 3 eigennamen.

1⁰. „Chief d'Oire" komt 14 maal in het gedicht voor: het Leidsche fragment heeft 1 maal chief de o...., de Brusselsche 3 maal ciefdore, 2 maal ciefdoire, 1 maal cief de oire; de overige fragmenten daarentegen chifedoren of tsifedoren.

2⁰. De „Oire" wordt 11 maal genoemd: het Leidsche fragment heeft 1 maal ore, 5 maal oire, de Brusselsche 1 maal oire; de overige daarentegen orie, rore of lore.

3⁰. „Mal-Breon" komt 8 maal voor: het Leidsche fragment heeft 1 maal mambreoen, de Brusselsche 1 maal mambrioen en 1 maal mambroen; de overige marbero(e)n.

Moeilijker is het uit te maken, of het Keulsche fragment ook tot dit handschrift behoort. Er voor spreekt, dat ook dit fragment hoogstwaarschijnlijk 50 regels per kolom telt en dat de letters in vorm en grootte volkomen met die der bovengenoemde fragmenten overeenkomen; er tegen pleit de bijzonderheid, dat de eenige ongeschonden alinea-initiaal van het Keulsche fragment, nl. de A van vs. 3083 anders gevormd is dan alle A's in de Br. en L. fragmenten, waar zij volkomen gelijk en gelijkvormig zijn. Eigenaardigheden in spelling, welke in dezen iets zouden bewijzen, biedt het Keulsche fragment niet aan.

Daar nu de kans, dat het er wel deel van uitgemaakt heeft, het grootst is, achten wij het niet te gewaagd, ook dit fragment tot hetzelfde handschrift te rekenen, zoolang het tegendeel niet bewezen is. Dit handschrift wijzen wij aan met N^1.

Tot dit handschrift behooren dus de Brusselsche, Leidsche en Keulsche bladen. Er zijn derhalve in het geheel (26 + 2 + 2 =) 30 bladen van over. De groote nauwkeurigheid, waarmede de vertaler zijn Ofra. voorbeeld volgt, stelt ons in staat met vrij groote zekerheid telkens het getal bladen te bepalen, dat verloren is geraakt.

De volgende tabel geeft een overzicht van de gevonden en nog niet ontdekte bladen van hs. N^1:

Partonopeus de Blois. Edition CRAPELET.	Brusselsche fragmenten.	Leidsche fragmenten.	Keulsche fragmenten.	Hs. N[1].
	blad	blad	blad	blad [1])
Vs. 1— 144				*1*
» 145— 477	1—2			2—3
» 478— 793				*4—5*
» 794—1118	3—4			6—7
» 1119—1279				*8*
» 1280—1414	5			9
» 1415—1738				*10—11*
» 1739—2048		1—2		12—13
» 2049—2346				*14—15*
» 2347—2492	6			16
» 2493—4197				*17—27*
» 4198—4526	7—8			28—29
» 4527—5037				*30—32*
» 5038—5186	9			33
» 5187—5350				*34*
» 5351—5520			1	35
» 5521—5869				*36—37*
» 5870—6044			2	38
» 6045—6213				*39*
» 6214—6536	10—11			40—41
» 6537—6700				*42*
» 6701—7409	12—15			43—46
» 7410—7598				*47*
» 7599—8319	16—19			48—51
» 8320—8652				*52—53*
» 8653—8936 » (8937)—(9198) [2])	20—22			54—56
» (9199)—(9777)				*57—59*
» (9778)—(10222) » [9163]—[9250]	23—26			60—63
				x

Het in 1872 door EELCO VERWIJS gepubliceerde Hoensbroecksche fragment behoort echter zonder twijfel tot een ander handschrift in-4°, waarvan tot heden nog geen andere stukken zijn teruggevonden.

Behalve dat elke kolom 40 verzen bevat, vertoont het fragment ook eigenaardigheden in de spelling, welke in de tot hs. N[1] behoorende stukken niet voorkomen:

Vs. 1930	manech	Vs. 1984	stimmen
» 2230	ontwapanden	» 2199	(ic) give
» 1956 en 2192	gedregen	» 1936 en 2228	do
» 2035	verslegen	» 2132	to
» 1959	dinde	» 2237	ho
» 1970	pinsic	» 2039 en 2062	vor
» 2173	crincte	» 1949 en 2180	cone
» 2224	kinlec	» 2131	done

1) De nog niet ontdekte bladen zijn door cursieve cijfers aangeduid.

2) Zie noot 1, blz. XXVII.

Vs. 2042	slogere	Vs. 2099	sworen
» 2129	genogen	» 2241	droven
» 2130	drogen	» 2206	getruwelike
» 2183	wrogede		
» 2141	oetmode	» 2056	rau

Dit handschrift, waarvan tot heden niet meer dan het Hoensbroecksche fragment (2 bladen) teruggevonden is, wijzen wij aan met **N^2**.

Tot een derde handschrift in-4° behooren het Berlijnsche en de Triersche fragmenten. Dat zij samen tot één handschrift behoord hebben, blijkt daaruit, dat zij beide kolommen van 38 verzen bevatten, het woord „sultan" door den anders nergens voorkomenden vorm „soutaen" [1]) weergeven en gelijke eigenaardigheden in de spelling vertoonen:

Berlijnsche fragmenten.		Triersche fragmenten.	
Vs. 6802	gele*dd*et	Vs. 2768	so*tt*e
» 6803	gese*dd*et		
» 6841	*er*	» 2762	*er*
» 6852	t*e*rst	» 2552	t*e*rst
» 6852	m*e*ster	» 2686, 2691	m*e*ster
» 6875	su*e*ch	» 2730	d*e*d
» 6860	d*i*s	» 2689	m*e*ste
		» 2761	ontk*e*rt
» 6880	d*o*	» 2555, 2632, 2656, 2688, 2731	d*o*
» 6826, 6839	*v*p	» 2582	*u*p
» 6885	bed*u*anc	» 2651	d*u*anc
» 6856	bed*u*ange	» 2631	bes*u*alt
» 6848	d*u*ingen		
» 6875	s*u*ech		
» 6794, 6863	*w*lcomen	» 2768	*Vv*el
» 6760	onuervaer*d*	» 2730	de*d*
» 6762	noe*d*	» 2768	vrien*d*
» 6824	var*d* = vaart		
» 6761	war*d* = waard		
» 6895	war*d* = ware 't		

Van hs. N^1 kunnen ze geen deel uitgemaakt hebben, daar de inhoud van het Berl. fragment samenvalt met dien van blz. 49 en 50 en die van de Triersche fragmenten voor een groot deel met dien van blz. 15

[1]) Berl. fr.: vss. 6770, 6797, 6832, 6842, 6904; Triersche fr.: vs. 2653.

en 16 der Brusselsche fragmenten. Evenmin kunnen ze tot hs. N^2 behoord hebben wegens hun geringer aantal regels in elke kolom en omdat hunne gemeenschappelijke eigenaardigheden in de spelling in hs. N^2 niet te vinden zijn.

Dit handschrift, waartoe derhalve het Berlijnsche en de Triersche fragmenten (1 + 2/2 = 2 bladen) behooren, wijzen wij aan met **N^3**.

De overige fragmentgroepen tellen alle 45 verzen per kolom en vertoonen niet alleen volkomen overeenkomst in afmeting, vorming der letters en initialen, maar ook algeheele gelijkheid in dialectische eigenaardigheden; zij behooren dan ook zonder twijfel tot een vierde handschrift in-folio. Dit folio-handschrift moet eenmaal een kostbaar exemplaar geweest zijn, te oordeelen naar de uitstekende hoedanigheid en de royale afmetingen van het perkament en de zorg besteed aan de uitvoering, zoowel wat betreft het schrift en de versiering der initialen als met betrekking tot de penteekeningen, die in het begin van het handschrift den tekst opluisteren.

Wij wijzen dit handschrift aan met **N^4**.

Tot dit handschrift behooren derhalve de Groninger en de Jena $^{a \text{ en } b}$-fragmenten. Er zijn dus in het geheel (4 + 2 + 12 =) 18 bladen van over. Ook hier is het, evenals bij handschrift N^1, mogelijk met groote waarschijnlijkheid vast te stellen, wat van hs. N^4 behouden en wat verloren is, hetgeen blijkt uit het volgende overzicht:

Partonopeus de Blois. Edition CRAPELET.	Groninger fragmenten.	Jena ^{a} fragmenten.	Jena ^{b} fragmenten.	Hs. **N^4**.
	blad	blad	blad	blad [1]
Vs. 1—1560				*1—11*
» 1561—1704		1		12
» 1705—2514				*13—18*
» 2515—2659		2		19
» 2660—7195				*20—50*
» 7196—7542	1—2			51—52
» 7543—8220				*53—56*
» 8221—8510	3—4			57—58
» 8511—8936				
» (8937)—(10222) [2]				
» 8997—9162				*59—79*
» [9163]—[10625]				
» [10626]—[10744]				
» {10745}—{10759}			1	80
» {10760}—{11460}				*81—86*
» {11461}—{11512}			2	87
verloren slot				
» »				*x*
» »			3—12	88 + x—97 + x

---

[1]) De nog niet ontdekte bladen zijn door cursieve cijfers aangeduid.

[2]) Zie noot 1, blz. XXVII.

§ 3. Onderlinge verhouding der handschriften.

De onbetwistbare getrouwheid van den Mnl. dichter aan zijn Ofra. voorbeeld geeft ons ook hier weer een betrouwbaar steunpunt, waar het geldt, met het oog op den inhoud van het gedicht, vast te stellen:

a. of er, behalve de 4 gedeeltelijk bekende handschriften nog een ouder handschrift bestaan heeft en we dus in N^1, N^2, N^3, N^4 niet te doen hebben met het ongewijzigde werk van den vertaler;

b. hoe groot de afstand is, waarop elk der handschriften staat van dat oudste handschrift en

c. hoe groot de onderlinge afstand is der overige handschriften.

In de tweede plaats komt dan in aanmerking de vraag, welke dialectische eigenaardigheden elk der handschriften vertoont.

Bezitten we dus eenerzijds vertrouwbare gegevens voor het classificeeren der handschriften, anderzijds wordt dit ten zeerste daardoor bemoeilijkt, dat ons, bij den hoogst fragmentarischen toestand, waarin de handschriften tot ons zijn gekomen, slechts enkele stukken in meer dan één enkelvoudigen tekst zijn overgeleverd. Geen enkelen keer valt de inhoud der fragmenten van alle 4 de handschriften samen; zelfs bieden 3 der handschriften geen gemeenschappelijken passus. Niet meer dan 2 handschriften kunnen telkens, wat den inhoud betreft, met elkander vergeleken worden en de grootste dier overeenkomstige episoden telt niet meer dan 247 verzen, terwijl hs. N^2, waarvan maar 320 verzen over zijn, van die vergelijking geheel is uitgesloten [1]).

a. Het toeval heeft gewild, dat de grootste gemeenschappelijke episode voorkomt in die twee handschriften (N^1 en N^4), welke de grootste bijbijdragen tot het fragmentarisch tot ons gekomen Mnl. gedicht hebben

[1]) Vss. 2505—2523 (Bs. 2022—2040). Vss. 2597—2599 (Bs. 2113—2115).
» 2547—2561 (» 2063—2077). » 2619—2637 (» 2135—2153).
» 2581—2591 (» 2097—2107). = totaal 67 verzen, zijn ons overgeleverd in (de *Brusselsche* bladen van) hs. N^1 en (de *Triersche* van) hs. N^3;
Vss. 6759—6764 (Bs. 5968—5973). Vss. 6835—6864 (Bs. 6033—6062).
» 6771—6795 (» 5975—5999). » 6871 (» 6063).
» 6797—6814 (» 6001—6018). » 6873—6909 (» 6065—6101).
» 6821—6833 (» 6019—6031). = totaal 129 verzen, in (de *Brusselsche* bladen van) hs. N^1 en (de *Berlijnsche* van) hs. N^3 en ten slotte
Vss. 4351—4354 (Bs. 3703—3706). Vss. 4531—4554 (Bs. 3883—3906).
» 4360—4394 (» 3712—3746). » 5381—5403 (» 4672—4694).
» 4396—4404 (» 3748—3756). » 5409—5424 (» 4700—4715).
» 4410—4439 (» 3762—3791). » 5426—5453 (» 4717—4744).
» 4441—4454 (» 3793—3806). » 5459—5469 (» 4750—4760).
» 4460—4504 (» 3812—3856). » 5471—5503 (» 4762—4794).
» 4510—4529 (» 3862—3881). = totaal 247 verzen, in (de *Brusselsche* bladen van) hs. N^1 en (de *Groninger* van) hs. N^4.

geleverd en dus voor ons van het meeste belang zijn en welke zoodanig in redactie van elkaar verschillen, dat met zekerheid uit te maken is, dat er nog een ouder handschrift moet bestaan hebben, waaruit zij beide zijn afgeleid. Immers nu eens is de oorspronkelijke lezing van het Ofra. voorbeeld bewaard in N^1, dan weer in N^4:

N^1 stemt overeen met, N^4 wijkt af van het Ofra.:

1⁰.	N^1	vs. 4438	Het sal die coninc van *Navare* Met hem sijn ende Plasense.	(Bs. 3790)
	N^4		Et sal die coninc van *Auare* Met hem siin ende van Palense.	
	ABG	7291	Li rois de *Navare* ert od lui.	
2⁰.	N^1	vs. 4477	Van *Cartagen* die coninc Cursout.	(Bs. 3829)
	N^4		Van *Caragere* die coninc Cursout.	
	A	7343	Li rois Corsols est li premiers.	
	B		Li rois Corsaus cil de Carcene.	
	G		Li rois Corsos de *Quartagene.*	
3⁰.	N^1	vs. 4519	Seiden si Parthonopeus vort Dat si *te houe* hadden gehort.	(Bs. 3871)
	N^4		Seiden si Parthonopeus vort Alsoe al siit hadden gehort.	
	ABGP	7377	A Partonopeu ont conte Quanqu'eles ont *a cort* trove.	

daarentegen

stemt N^4 overeen met, en wijkt N^1 af van het Ofra.:

1⁰.	N^4	vs. 4352	Ende die hogeste van den *keiserrike* Sijn hier binnen gehacht te sine.	(Bs. 3704)
	N^1		Entie hoechste van *kerstinrike* Siin hir binnen geaht te sine.	
	ABGP	7196	Sera o lui en ceste vile Et tuit li roi de son *empire.*	
2⁰.	N^4	vs. 4361	Met heme sal siin die coninc van Mede Ende die coninc van *Parte* ende Bede.	(Bs. 3713)
	N^1		Met hem sal sijn die coninc van Mede Die coninc van *Parce* ende van Bede.	
	ABG	7206	Li rois de Mede et cil de *Parte.*	
3⁰.	N^4	vs. 4445	Die van *Baise* ende van Arone.	(Bs. 3797)
	N^1		Die van *Varice* ende van	
	A	7307	Et Lurce et *Baiece* et Arone.	
	B		Et Barieuce et Hantonne.	
	G		Et Lucre et Baiviere et Arone.	

4⁰. N^4 vs. 4493 Die seste es die coninc *Cursabre.* (Bs. 3845)
N^1 Die .VI. dat es die coninc *Sursabre.*
A 7355 Li quint noment le roi *Corsable.*
B Li quint noment les gens Corsabe.
G Li quins noment les gens *Corsable.*

5⁰. N^4 vs. 5464 Ende quamen selue na gereden (Bs. 4755)
Allene gene twe alse siende *heden*,
Ochte sienre dan si gisteren waren,
Vele sahte ende wel met staden.
N^1 Ende quamen selue na gereden
Allene twee, als ic eer seide,
Of scoenre dan si gistren daden,
Vele sachte ende wel bi staden.
ABGP 8289 Puis sont arme, vont au tornoi;
Lor gent envoient devant soi.
Tot ainsi vienent *hui* con hier,
Qu'o els na vallet n'escuier,
Menus galos, lances levees.

6⁰. N^4 vs. 5493 Ende int gereide sin spere veste (Bs. 4784)
Ende *staect ontwe in* den sadelboem.
N^1 Int gereide sijn spere veste
Ende stac ontwe den sadelboem.
ABG 8312 Parmi le col de son cheval
Sa *lance* ert *en* l'arcon *croissie*
Si qu'il n'en ert empiries mie.

Het is vooral de overeenstemming tusschen N^1 vs. 4520 en het Ofra. en tusschen N^4 vs. 4352, 4445, 5465 en 5494 en het Ofr., die onomstootelijk bewijzen, dat noch N^1 geput heeft uit N^4, noch N^4 uit N^1, maar dat voor beide op zijn minst 1 ouder handschrift, dat dichter bij het Ofra. stond, tot voorbeeld gediend heeft.

Ik zeide op zijn minst 1 ouder handschrift en wel omdat er eene plaats is, die recht geeft tot de onderstelling, dat N^1 een ander voorbeeld gehad heeft dan N^4:

N^1 vs. 4438 Het sal die coninc van Navare (Bs. 3793)
Met hem sijn ende *Plasens e*

volgt namelijk van het Ofra.

hs. A vs. 7296 Od lui venront cil de *Plaisence*

terwijl

N^4 Et sal die coninc van Auare
Met hem siin ende van *Palense*

juist hetzelfde vers van het Ofra. handschrift

G O lui venront cil de *Palence*

volgt.

Zou men daaruit bijna niet besluiten, dat 2 verschillende Mnl. bewerkingen aan N^1 en N^4 tot voorbeeld gediend hadden? Of kwam op het enkele voorbeeld een der beide namen als glosse voor? Het feit staat evenwel te zeer op zich zelf om er een gevolgtrekking uit te mogen maken.

Of hs. N^2 identiek is met dit oudere handschrift is moeilijk te beslissen, daar de 320 verzen, die er van over zijn, in geen der andere handschriften voorkomen; onwaarschijnlijk is het echter daarom, dat de vergelijking met het Ofra. leert, dat N^2 althans niet dichter bij het Ofra. staat dan N^1, N^3 en N^4, wat wel, zooals we zagen, voor het oudere handschrift gold.

Onmogelijk is het bijna, dat N^3 identiek er mede zou zijn. Zooals beneden zal blijken, is toch N^3 ten nauwste verwant met N^1, terwijl de afstand tusschen N^1 en N^4 zeer groot is, daar er in hunne 247 gemeenschappelijke verzen bijna geen enkel voorkomt, dat geen verschil in woordenkeus vertoont.

Er moet dus buiten hss. N^1, N^2, N^3, N^4 een ouder, dichter bij het Ofra. staand handschrift geweest zijn, dat we zullen aanduiden met **N^x**.

b. In de episode, welke het gemeen heeft met N^1, heeft N^4 6 maal de oorspronkelijke lezing van N^x bewaard, N^1 daarentegen slechts 3 maal; daarbij komt nog, dat in de overige niet gemeenschappelijke fragmenten N^4 veel minder onjuistheden in de vertaling vertoont dan N^1.

N^4 staat dus stellig dichter bij N^x dan N^1 en ook dichter dan N^3, daar dit ten nauwste verwant is met N^1; N^2 verkeert in hetzelfde geval, voorzoover dit namelijk te beoordeelen is uit de rechtstreeksche vergelijking der 320 overgeleverde verzen met het Ofra.

c. De tot hiertoe besproken verschillen berustten op de vergelijking der Mnl. handschriften met het voorbeeld, waaruit vertaald is. Maar ook, waar dit middel tot controle geen dienst meer doen kan, vallen nog andere verschillen op te merken, nl. zoodanige, welke betrekking hebben op woordenkeus en constructie en die niets afdoen tot de betrekkelijke getrouwheid in het vertalen. Afwijkingen in grammaticale vormen en voorstelling der klanken blijven hierbij natuurlijk buiten beschouwing.

Die verschillen zijn bijzonder talrijk tusschen N^1 en N^4. Op de 247 gemeenschappelijke verzen komen er niet minder dan 103 voor, die van elkander afwijken. In 63 verzen heeft N^1 andere woorden, in 29 een of meer woorden minder, in 11 een of meer woorden meer dan N^4 [1]).

---

[1]) N^1 heeft andere woorden dan N^4:
Vs. 4352, 4369, 4380, 4384, 4385, 4386, 4388, 4414, 4420, 4432, 4434, 4437, 4438, 4443, 4444, 4445, 4454, 4460, 4463, 4465, 4475, 4477, 4478, 4484, 4493, 4495, 4500, 4512, 4521, 4525, 4527, 4546, 4551, 5387, 5388, 5391, 5392, 5393, 5402, 5412, 5414, 5415, 5417, 5419, 5422, 5427, 5434, 5441, 5447, 5449, 5453, 5461, 5462, 5465, 5466, 5467, 5468, 5475, 5481, 5483, 5484, 5499, 5501.

Veel geringer is in verhouding het aantal verschilpunten tusschen N^1 en N^3. Op de 196 gemeenschappelijke verzen komen er slechts 26 voor, welke onderling verschillen. In 18 verzen heeft N^1 andere woorden, in 6 een of meer woorden minder, in 2 een of meer woorden meer dan N^3 [1]).

Wanneer men nu bovendien in aanmerking neemt, dat er onder de verzen van N^3 geen enkel voorkomt, dat een betere of slechtere vertaling vertoont van het Ofra. voorbeeld, dan blijkt dat N^3 òf een bewerking is van N^1 òf omgekeerd. N^3 heeft weliswaar op twee plaatsen:

N^1 vs. 6829. Dar mach men menegen keer sien doen (Bs. 6023)
Alsdi e heiger optie valke doet.
N^3 Dar mach men menigen keer sien doen
Als die valke vpten reger doet.

en

N^1 vs. 6852. Sij n volc soudire al toe dwingen (Bs. 6046)
Ende buten hare wille bringen
An onse gelove, daer si hem souden
. . . lange daer an houden.
N^3 Sijn volc soudire al toe duingen
Ende buten haren wille bringen
An onse geloue, dar si hem souden
So si mochten onlanxt houden.

een betere lezing dan N^1, maar dit kan evengoed toe te schrijven zijn aan de oplettendheid van den bewerker van N^3 als aan de slordigheid van dien van N^1.

Voor afwijking en overeenkomst tusschen de verschillende handschriften in grammaticale vormen en voorstelling der klanken vergelijke men het desbetreffende hoofdstuk.

---

§ 4. Vroegere uitgaven.

Even groot als het getal bibliotheken is, waar de fragmenten der 4 Mnl. Parthonopeus-handschriften verspreid liggen, even talrijk zijn de uitgaven, waarin ze, sedert 1822, het licht hebben gezien.

N^1 heeft een of meer woorden minder dan N^4:
Vs. 4362, 4365, 4371, 4378, 4396, 4410, 4418, 4428, 4434, 4439, 4449, 4450, 4473, 4483, 4488, 4490, 4497, 4502, 4514, 4522, 4538, 5429, 5446, 5477, 5487, 5490, 5493, 5494, 5498.

N^1 heeft een of meer woorden meer dan N^4:
Vs. 4360, 4373, 4402, 4442, 4498, 4517, 4526, 5427, 5450, 5459, 5479.

[1]) N^1 heeft andere woorden dan N^3:
Vs. 2507, 2516, 2517, 2586, 2625, 2636, 2637.
6761, 6788, 6826, 6851, 6854, 6860, 6875, 6877, 6884, 6886, 6909.

N^1 heeft een of meer woorden minder dan N^3:
Vs. 2512, 2628, 2635, 6772, 6777, 6824.

N^1 heeft een of meer woorden meer dan N^3:
Vs. 2588, 2623.

Vooraan in de breede rij van hen, die zich beijverd hebben, het teruggevondene onder het bereik van philoloog en linguist te brengen, staat niemand minder dan BILDERDIJK.

Van de 9 uitgevers hebben MONE, DEYCKS, HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, EELCO VERWIJS en SEELMANN zich tevreden gesteld met het leveren van een meer of minder nauwkeurig afgedrukten tekst. VAN HARDERWIJK heeft aan zijn tekst letterkundige beschouwingen en aanteekeningen toegevoegd; BILDERDIJK, MASSMANN en BORMANS deden evenzoo en zijn er bovendien niet voor teruggeschrikt de destijds bekende fragmenten critisch uit te geven, BILDERDIJK met bescheidenheid, MASMANN met piëteit en nauwgezetheid, BORMANS met in een grijsaard onverklaarbare grilligheid. Met uitzondering van de laatste, die tevens de meest omvangrijke is, getuigen alle uitgaven, de tijden in aanmerking genomen, van degelijken wetenschappelijken zin.

In **1822** gaf BILDERDIJK de Triersche fragmenten (hs. N³) in het licht in zijn *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, III, blz. 128 – 159. Hoffmann von Fallersleben, wiens voorbeeldige nauwkeurigheid B. roemt, had er hem een afschrift van gezonden. B. zegt zelf, dat hij den tekst in den „naauwsten" zin van het woord letterlijk heeft medegedeeld en hij geeft dan ook aan den voet der bladzijden, telkens wanneer hij in den tekst op duidelijk in het oog springende wijs een afwijking van het handschrift heeft ingevoegd, nauwkeurig rekenschap van de oorspronkelijke lezing. Opmerkelijk is het, dat zoodra de uitgever wijzigingen in den tekst voorstelt, waarvan de redelijkheid in zijn tijd in het oog vallend moet geweest zijn, hij het in den regel bij het verkeerde eind heeft. Gelukkig echter heeft zijn eerbied voor het overgeleverde verminking van het oorspronkelijke voorkomen.

In **1837** verscheen door de goede zorgen van FRANZ JOSEPH MONE, in den *Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit*, VI, p. 423—431, een tekst-afdruk van de Keulsche fragmenten (hs. N¹), waarvan hij reeds in zijn *Uebersicht der niederländischen Volksliteratur* p. 73 melding had gemaakt. Van critiek en toelichting heeft de uitgever zich onthouden en de enkele wijzigingen in den tekst steeds zorgvuldig aangeduid.

In **1841** maakte ISAK VAN HARDERWIJK in de *Nieuwe Werken van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, D. V, St. II, blz. 155—241 het Leidsche fragment (hs. N¹) openbaar, dat door Tross te Hamm in een werk, in 1837 uit Hildesheim ontvangen, gevonden was. Met groote nauwgezetheid heeft de uitgever er naar gestreefd een zoo getrouw mogelijke reproductie van het handschrift te leveren, waarbij hij alle gapingen en zelfs de afkortingen heeft laten bestaan, zich uitsluitend beperkend tot het plaatsen van leesteekens. Toch heeft hij verzuimd, zooals BORMANS reeds opmerkte, melding te maken van het blz. II besproken eigendomsinschrift, dat ons in staat stelde te bepalen, dat dit fragment deel uitmaakt van hs. N¹. De inleiding en aanteekenin-

gen, waaronder er ook enkele van de hand van SIEGENBEEK voorkomen, getuigen van groote belezenheid.

Tot nu toe was het aantal teruggevonden verzen van den Mnl. roman nog betrekkelijk gering; de belangstelling voor het onderwerp zou echter spoedig opnieuw en krachtiger dan te voren worden opgewekt.

JONCKBLOET had op een „letterkundige reize door Duitschland", waarvan hij de uitkomsten in 1843 in „de Gids" (Mengelingen, VII, blz. 583) bekend maakte, te Leipzig Hoffmann von Fallersleben ontmoet en van hem vernomen, dat er zich op de Universiteitsbibliotheek te Jena belangrijke Mnl. fragmenten bevonden. Te Jena gekomen, zag Jonckbloet, dat de bedoelde fragmenten, welke door Göttling, bibliothecaris van genoemde inrichting, ontdekt waren, deel uitmaakten van den Mnl. Parthonopeusroman. Hij haastte zich de 12 bladen af te schrijven en sprak het voornemen uit de pas gevonden stukken, vereenigd met de tot nu toe gedrukte fragmenten uit te geven. Dit plan kwam echter vooreerst niet tot uitvoering en intusschen maakte Schmeller zijn vriend Massmann te Berlijn opmerkzaam op het bestaan der Jena'sche fragmenten. Toen nu bij Massmann, gedurende het afschrijven der fragmenten te Berlijn, het vermoeden rees, dat ook Jonckbloet zich met de uitgave er van bezig hield, bood hij hem zijn afschrift en zijn aanteekeningen aan. Jonckbloet nam dit aanbod echter niet aan, maar zond Massmann daarentegen het afschrift, dat hij in 1842 te Jena gemaakt had, benevens de kopie, welke hij zelf van het Leidsche fragment genomen had.

Zoo gebeurde het, dat de Jena^{b}-fragmenten (hs. N[4]) voor het eerst in 1847 het licht zagen in MASSMANNS *Partonopeus und Melior. Altfr. Gedicht in mnl. und mhd. Bruchstücken*, gelijktijdig met de reeds vroeger gedrukte Mnl. fragmenten en de toen bekende Mhd. fragmenten van denzelfden roman. Voor zijne critische uitgave van den Mnl. tekst bezigde hij, voor de Triersche fragmenten de uitgave van Bilderdijk, daar de oorspronkelijke stukken, in weerwil van het onderzoek door hem zelf en door Jonckbloet ingesteld, niet meer te vinden waren [1]); voor de Keulsche fragmenten heeft hij zich van het origineel bediend, voor het Leidsche fragment van een afschrift van Jonckbloet, voor de nieuwe 12 Jena'sche bladen van zijn eigen kopie en die van Jonckbloet. Over het algemeen verandert hij nog al veel in den tekst, maar hij geeft er steeds nauwkeurig en systematisch rekenschap van; bij de Jena'sche fragmenten maakt hij steeds, ingeval van verschil, melding van Jonckbloets meening. Voor zoover het Ofra. voorbeeld van het Mnl. gedicht in Crapelets editie voorkomt, heeft hij het Mnl. met het Ofra. vergeleken. Op de letterkundige aanteekeningen (p. 123—132) volgt de inhoudsopgave van het Ofra.

---

[1]) Ik ben bij mijn onderzoek gelukkiger geweest; door de vriendelijke bemiddeling van Dr. Keuffer, „Stadtbibliothekar" te Trier, ontving ik nl. dezer dagen de Triersche fragmenten ter collationneering.

gedicht, vrij bewerkt naar het artikel van J. B. B. DE ROQUEFORT, *Notice d'un Manuscrit de la Bibliothèque Impériale, coté no. 1239 etc. etc.* in de „Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque Impériale et autres bibliothèques", IX, 2, p. 7—84. Waar dit artikel eindigt, vervangt MASSMANN de inhoudsopgave door een afdruk van het laatste gedeelte van de voortzetting in alexandrijnen van het Ofra. gedicht volgens de hss. G en P en voltooit daarna het overzicht van het geheele gedicht door den inhoud op te geven van de Jena'sche fragmenten, den eenigen vorm, waarin het slot der voortzetting van den roman bewaard is gebleven. Een uitvoerig glossarium besluit de uitgave, wat de Mnl. fragmenten betreft.

In 1857, dus tien jaar later, publiceerde FERDINAND DEYCKS, te Münster i. W., de 2 Jena[a]-fragmenten (hs. N[4]), ter gelegenheid van het derde jubilaeum der universiteit te Jena en onder den titel *Carminum epicorum germanicorum saeculi XII et XIIII fragmenta*, *etc.*

In 1862 werden dezelfde fragmenten opnieuw en zonder eenig commentaar afgedrukt door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN in de *Horae Belgicae*, XII, p. 29—40, aangezien, zooals hij zegt, het gelegenheidsgeschrift van DEYCKS slechts onder het bereik lag van weinigen.

Intusschen had Deycks zich een afschrift van de 2 Groninger dubbelbladen weten te verwerven en was hij allengs in het bezit geraakt van de 26 Brusselsche fragmenten. Zooals we reeds zagen (zie blz. III) wilde hij, onder medewerking van Bormans, een nieuwe uitgave bezorgen, hetgeen zijn dood evenwel verhinderde. En nu nam laatstgenoemde het geheele werk voor zijn rekening.

In 1871 gaf BORMANS dan ook zijn *Ouddietsche fragmenten van den Parthonopeus van Bloys* in het licht, waarbij de Brusselsche (hs. N[1]) en Groningsche (hs. N[4]) fragmenten voor de eerste maal werden uitgegeven en waarin de reeds vroeger gepubliceerde fragmenten van Trier, Keulen, Leiden, Jena[b] en Jena[a] werden opgenomen.

BORMANS heeft voor zijn critische uitgave de fragmenten van Leiden, Jena[b], Jena[a], Brussel en Groningen in handen gehad; voor de fragmenten van Trier en Keulen heeft hij zich met de vorige uitgaven beholpen.

Het werk bestaat uit een voorrede (blz. I—XXXIV), tekst met aanteekeningen (blz. 1—354), een „nalezing" (blz. 355—402) en een woordenlijst (blz. 403—420). Men is het er vrij wel over eens, dat de uitgave van den Luikschen hoogleeraar geheel onvoldoende is; dat, al koesterde hij blijkbaar het oprechte verlangen de resten van onzen roman in zoodanigen vorm uit te geven, dat daardoor zijn letterkundige waarde in het juiste licht geplaatst werd, hem dit voor een groot deel niet gelukt is; en dat hij bovendien door zijn willekeur in het aanbrengen van veranderingen zijn uitgave onbruikbaar heeft gemaakt voor de studie der taal en der vergelijkende letterkunde, waarvoor juist deze roman van het grootste belang is. Immers elke bladzijde draagt de onmiskenbare sporen

van overhaasting, vooringenomenheid tegen zijn voorgangers Massmann en Jonckbloet en gebrek aan logischen zin, eigenschappen, die steeds tot slechte uitkomsten moeten leiden, maar vooral bij een uitgave, waarbij eigenaardige moeielijkheden te overwinnen zijn, tengevolge van het groot aantal gapingen in den tekst en van het bijna doorloopend ontbreken eener tweede lezing.

Het fragmentarisch karakter van den Mnl. roman belemmert ten zeerste het overzicht over het geheele werk; zonder eene beknopte inhoudsopgave van den Ofra. tekst op die plaatsen, waar het Mnl. verloren is, is het niet mogelijk zich een voorstelling te maken van den gang der handeling, den draad van het verhaal terug te vinden. En nu stelt de uitgever zich niet alleen tevreden met te verwijzen naar de overeenkomstige plaatsen van Crapelets uitgave, in spijt van Massmanns voorbeeld (zie blz. XIX) en alsof iedereen lust en gelegenheid had het zeldzame werk van Crapelet telkens naast het Mnl. gedicht te raadplegen, maar brengt den lezer bovendien nog op een dwaalspoor door zijn zonderlinge opvatting van het begrip „fragment". Met betrekking tot den inhoud toch beteekent fragment een stuk van den oorspronkelijken tekst, aan het begin en het einde begrensd door zóódanige lacunen, waarvan de omvang niet met zekerheid uit de gesteldheid der Mnl. handschriften is af te leiden. BORMANS verdeelde het geheel in XIX fragmenten, terwijl er XX waren; maar zijn fragmenten zijn bovendien niet de fragmenten der werkelijkheid; nu eens laat hij een fragment beginnen, waar de tekst zich volkomen aansluit bij het onmiddellijk voorafgaande, dan weer zijn in één fragment stukken vereenigd, welke door een of meer omvangrijke gapingen van elkaar gescheiden zijn [1]).

Behalve de groote lacunen telt ons gedicht tallooze kleinere gapingen ontstaan door wegsnijden enz. BORMANS bezat de gegevens om telkens het juiste aantal der weggevallen regels vast te stellen; hij had de nummering dienovereenkomstig kunnen laten doorloopen en de overeenkomstige verzen van het Ofra. voorbeeld tot aanvulling van den zin kunnen citeeren. Hij heeft echter geen enkele poging in die richting gedaan.

Hoe heeft nu de uitgever getracht tegemoet te komen aan het bezwaar, dat de verschillende handschriften slechts bij uitzondering een tweede lezing ter vergelijking en verbetering aanbieden. Het middel, dat zich als vanzelf opdringt — nl. het vergelijken met het Ofra. origineel — en dat bovendien tengevolge der gelijkmatige getrouwheid der vertaling van het grootste belang is, werd weliswaar door den uitgever aangewend, maar alweer slordig en willekeurig. Hij heeft daarbij gebruik gemaakt van Crapelets uitgave, die hij niet verzuimt met het epitheton „berucht" te kenschetsen, zonder daarbij de verplichting te gevoelen zelf betrouw-

---

[1]) Zie Bijlage II.

baarder werk te leveren. De gedeelten van het Mnl. gedicht, waarvan de overeenkomstige tekst niet bij Crapelet voorkomt, heeft hij niet met het origineel in de toen bekende handschriften vergeleken. Den invloedrijken hoogleeraar zou het toch niet moeilijk gevallen zijn te bewerken, dat òf de Parijzer Ofra. handschriften te Luik tot zijn beschikking gesteld waren, òf dat ze voor hem te Parijs afgeschreven waren geworden. Die afschriften zouden hem dan tevens onafhankelijk gemaakt hebben van het gebrekkige werk van Crapelet en hem vaak een betere lezing aan de hand gedaan hebben voor menig Mnl. vers, waarvan het Ofra. behalve in die Parijzer handschriften ook bij Crapelet voorkomt.

Kon of wilde de uitgever van die onmisbare hulpbronnen geen gebruik maken, dan was daardoor de critiek, die berust op stellige gegevens, een onmogelijkheid en had hij zich moeten bepalen tot het letterlijk afdrukken van den tekst der handschriften, waardoor anderen de gelegenheid gelaten werd het overgeleverde toe te lichten en met omzichtigheid te emendeeren.

Ook in een ander opzicht zou de uitgever met een getrouwen tekstafdruk de wetenschap inderdaad aan zich verplicht hebben. Hij zou daardoor veel materiaal, belangrijk door zijn verscheidenheid en zijn omvang, toegankelijk gemaakt hebben voor den linguist, terwijl nu dat alles, woorden, taalvormen en dialectische eigenaardigheden, door zijn manie om te normaliseeren verloren is gegaan en vervangen is geworden door een normaal-dialect, waarvan de bijzonderheden bovendien zelden consequent zijn volgehouden.

Van dat gevoel van piëteit, dat zich meester maakt van ieder, die, in de tegenwoordigheid der eerbiedwaardige overblijfselen uit lang vervlogen eeuwen, zich ernstig verdiept in de beschouwing van een zoo ver van ons verwijderde gedachtenwereld, is dan ook in Bormans' uitgave niet veel te bespeuren.

Die uitgave kan, zooals ze daar ligt, den lezer geen beeld geven van de kunstwaarde van het poëem, daar alle samenhang ontbreekt; evenmin is ze bruikbaar voor de taalstudie, omdat bijna elk vers een mengsel is van waarheid en fantasie; en wegens het ontbreken van elke ernstige vergelijking met het origineel, kan zij ook geen dienst doen bij het bepalen van de waarde van ons gedicht, vergeleken met het oorspronkelijke en met de verschillende navolgingen bij andere natiën.

Uit alles blijkt dus, dat Bormans een critische uitgave heeft willen geven, zonder zijn stof te beheerschen. En dat deze bewering niet te stout is, wordt wel daardoor het best bewezen, dat hij zelf de eerste is om het te erkennen, hetgeen pleit voor zijn naïveteit. Op de eerste bladzijden zijner voorrede toch zegt hij, dat de stof voor zijn „Inleiding" — en daarin zal hij toch wel het resultaat zijner onderzoekingen hebben willen neerleggen — in zooverre als hij ze van anderen ontleenen kon, al lang voor hem lag, maar als een „rudis indigestaque moles." Van

gegevens verzameld door eigen, zelfstandige waarneming spreekt hij zelfs niet.

In **1872** liet Eelco Verwijs het Hoensbroecksche dubbelblad (hs. N²) afdrukken in de *Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden*, Meded., blz. 11—24 en bracht daarbij in den tekst slechts de noodzakelijke verbeteringen aan, met vermelding van de lezing van het handschrift aan den voet der bladzijden.

In **1885** werd het laatst gevonden fragment nl. dat van Berlijn (hs. N³) gepubliceerd door W. Seelmann in het *Jahrbuch des Vereins für niederd. Sprachforschung*, XI, p. 170. De tekst is letterlijk afgedrukt en slechts op een paar plaatsen is een enkele letter ingevoegd.

Ter verduidelijking volge hier een

Overzicht der uitgaven met vermelding der handschriften, fragmenten en jaartallen.

HSS.	FRAGMENTEN te	1822	1837	1841	1847	1857	1862	1871	1872	1885
N¹	Brussel							Borm.		
	Leiden.			Hard.	Massm.			Borm.		
	Keulen.		Mone		Massm.			Borm.		
N²	Hoensbroeck.								Verw.	
N³	Berlijn.									Seelm.
	Trier.	Bilderd.			Massm.			Borm.		
N⁴	Groningen.							Borm.		
	Jena a.					Deycks	Hoffm.v.F.	Borm.		
	Jena b.				Massm.			Borm.		

II. BRON VAN HET MNL. GEDICHT.

§ 1. De „Partonopeus de Blois."

a. De Ofra. handschriften. — Uitgave. — Literatuur.

Van den Ofra. Parthonopeusroman zijn tegenwoordig 8 handschriften bekend, 6 bijna in hun geheelen omvang [1]), 2 slechts voor een zeer klein gedeelte [2]).

1⁰ A. Parijs. — „Bibliothèque de l'Arsenal." — 2986, vroeger 194. — 61 Bladen of 122 bladzijden à 2 kolommen, elk van 40 verzen. — Totaal aantal verzen van 8 syllaben 9744 [3]).

2⁰ B. Bern. — „Berner Stadtbibliothek." — 113. — 34 Bladen of 68 bladzijden à 3 kolommen, elk van 60 verzen. — Totaal aantal verzen van 8 syllaben 11073 [4]).

3⁰ G. Parijs. — „Bibliothèque Nationale." — 19152, vroeger 1830 en St. Germain 1239. — 51 Bladen of 102 bladzijden à 3 kolommen, elk van 44 verzen. — Totaal aantal verzen: van 8 syllaben 11848, alexandrijnen 768 [5]).

4⁰ P. Parijs. — „Bibliothèque Nationale." — 368, vroeger 6985. — 40 Bladen of 80 bladzijden à 3 kolommen, elk van 50 verzen. — Totaal aantal verzen: van 8 syllaben 11449, alexandrijnen 555 [6]).

5⁰. T. Tours. — „Bibliothèque Municipale." — 207 [7]).

6⁰ L. Ashburnham-Place. — Bibliotheek van Lord Ashburnham. — Catalogus D. IV, Appendix n⁰. 165. — Totaal aantal verzen circa 10950 [8]).

---

[1]) A. B. G. P. T. L.

[2]) F. C.

[3]) Voor de verdere beschrijving zie: G. A. CRAPELET, *Partonopeus de Blois, publié pour la première fois, d'après le Manuscrit de la Bibliothèque de l'Arsenal*, 2 Tomes Paris, 1834, I. p. (21); II, p. 133, Aanm.; ERNST PFEIFFER, *Ueber die handschriften des altfra. romans Partonopeus de Blois* (*Ausgaben und abhandlungen aus dem gebiete der romanischen philologie*, XXV), Marburg, 1885 p. 2.

[4]) Voor de verdere beschrijving zie: EDMUND STENGEL, *Durmart le Gallois*, Tübingen, 1873, p. 448; PFEIFFER, t. a. p.

[5]) Voor de verdere beschrijving zie: CRAPELET, I, p. (27).

[6]) Voor de verdere beschrijving zie: CRAPELET, I, p. (39).

[7]) Voor de beschrijving zie: JOURNAL DES SAVANTS 1834.

[8]) Voor verdere bijzonderheden zie: CRAPELET, I, p. (25) en LXIII; ROMANIA, IX, p. 509; EUGEN KÖLBING, *Beiträge z. vergleichenden geschichte der romantischen poesie und prosa des mittelalters*, p. 91; PFEIFFER, t. a. p., p. 43.

7º F. Parijs. — „Bibliothèque Nationale." — 792. — 2 Bladen of 4 bladzijden à 3 kolommen, elk van 46 verzen. — Totaal aantal verzen van 8 syllaben 550 [1]).

8º C. Cheltenham. — Bibliotheek van Sir Th. Phillipps. — Totaal aantal verzen van 8 syllaben 189 [2]).

Reeds hadden verschillende beoefenaars der Ofra. letterkunde hun aandacht gewijd aan den „Partonopeus de Blois", voordat het tot een tekstuitgave kwam.

Couchu [3]) gaf in 1779 een uittreksel van de Spaansche prozabewerking [4]); Le Grand d'Aussy publiceerde in 1781 een résumé van den roman, vrij bewerkt naar hs. G, in zijne *Contes dévots* [5]), terwijl De Roquefort in 1813 in de *Notices et Extraits* [6]) zijn sedert zoo vaak geraadpleegd overzicht in het licht gaf, waarbij hij hetzelfde handschrift G als grondslag bezigde.

In 1834 verscheen G. A. Crapelets tekstuitgave *Partonopeus de Blois, publié pour la première fois d'après le Manuscrit de la Bibliothèque de l'Arsenal*, in 2 deelen, waaraan behalve een beschrijving der hss. A G en P, door A. C. M. Robert een uitvoerig „examen critique" werd toegevoegd. Daar bij deze uitgave bijna uitsluitend hs. A gevolgd was en hs. G slechts geraadpleegd was geworden om de verloren bladen van hs. A gedeeltelijk te compenseeren, deed zich reeds spoedig de behoefte gevoelen aan een supplement-uitgave.

Paulin Paris [7]) was van oordeel, dat de uitgave van de 1280 verzen groote lacune, die niet uit de andere handschriften was overgenomen, en van de geheel en al van hs. A afwijkende slotbewerking der hss. G en P, met hun voortzetting in alexandrijnen, Crapelets werk op zeer gewenschte wijze zou aanvullen. Zes en dertig jaar daarna, in 1876, betoogde Kölbing [8]) de wenschelijkheid eener geheel nieuwe uitgave van het Ofra. gedicht. In 1885 eindelijk werd een stap gedaan in de goede richting

---

[1]) Voor verdere bijzonderheden zie: *Catalogue des Manuscrits français de la Bibliothèque Impériale*, I, p. 82.

[2]) Voor verdere bijzonderheden zie: Paul Meyer in *Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques etc.*, Paris, 1891, T. XXXIV, Ie Partie, p. 219—224.

[3]) *Biblioth. des Romans*, mois de décembre, 1779.

[4]) Edition d'Alcala de Henares, 1513, in-4º.

[5]) Le Grand, *Contes dévots, fables et romans anciens*, T. IV, p. 261.

[6]) J. B. B. de Roquefort, *Notice d'un manuscrit de la Bibliothèque Impériale, coté no. 1239, olim 1830, contenant un recueil de poësies par divers auteurs, et composées dans les XIIe et XIIIe siècles*, in „Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque Impériale et autres bibliothèques", etc. Paris, 1813, T. IX, 2e Partie, p. 1—84.

[7]) Paulin Paris, *Les Manuscrits François etc.*, III, p. 83.

[8]) Kölbing, *Beiträge etc.*, p. 91.

door PFEIFFER, die een ernstige studie [1]) in het licht gaf, de vergelijking der verschillende toen bekende Ofra. handschriften tot onderwerp hebbende; maar, dat de wetenschap daarmede niet op afdoende wijze was gebaat geworden, werd getuigd door WEINGÄRTNER [2]), die drie jaar later, ter voorbereiding eener nieuwe uitgave der Me. bewerkingen, deze laatsten met het origineel wilde vergelijken en telkens op onoverkomelijke bezwaren stuitte door het gemis aan vertrouwbare en volledige reproducties der Ofra. handschriften. Nog in 1891 was PAUL MEYER vol goeden moed, toen hij bij het uitgeven van het Cheltenham-fragment dienaangaande schreef: „Je ne crois pas que le court morceau de ce poème que renferme le manuscrit Phillipps ait pour la constitution du texte une grande valeûr. Cependant on en devra tenir compte dans une nouvelle édition qui se fera sans doute quelque jour, car la publication de Crapelet est insuffisante et d'ailleurs est devenue rare."

Den toekomstigen uitgever wacht evenwel geen lichte taak. De vergelijking der handschriften leert, dat het aantal ingevoegde en weggelaten verzen in elk handschrift zeer aanzienlijk is; bovendien moet naast de laatste 1694 verzen van hs. A ook de geheel daarvan afwijkende slotbewerking van de groep BGP worden uitgegeven, die 2350 verzen telt en waarbij de interpolatiën steeds omvangrijker worden. De reden, waarom Crapelet het zich gemakkelijk heeft gemaakt en waarom de nieuwe uitgever nog steeds op zich laat wachten, is dus niet ver te zoeken.

b. De tekstverschillen der Ofra. handschriften ABGPFC.

Een nieuwe uitgave van den Mnl. Parthonopeus-roman, die tengevolge der nauwe verwantschap tusschen voorbeeld en navolging moet berusten op een doorloopende vergelijking met het origineel, was niet te verwezenlijken, tenzij men alle lezingen der handschriften ABGPF en C tot zijn beschikking had.

Prof. Edmund Stengel heeft mij in zijn niet genoeg te roemen, belangelooze voorkomendheid in staat gesteld afschrift te nemen van zijn door nauwkeurigheid uitmuntende kopieën van hss. BGPF en van de collatie van hs. A, alle van de hand van Pfeiffer en door dezen gebezigd voor zijn bovenvermeld onderzoek omtrent de classificatie der Ofra. handschriften.

De tekst van het fragment van hs. C is letterlijk afgedrukt in de *Notices et Extraits*, T. XXXIV, t. a. p., door PAUL MEYER.

De handschriften van Tours en Ashburnham heb ik tot heden nog niet kunnen kopieeren.

---

[1]) ERNST PFEIFFER, *Ueber die handschriften etc.*

[2]) FELIX WEINGÄRTNER, *Die mittelenglischen fassungen der Partonopeussage und ihr verhältnis zum altfranzösischen originale*, Breslau, 1888.

De verzen van het Ofra. gedicht, waarvan de tekst niet volkomen gelijkluidend is in de verschillende handschriften, zijn buitengewoon talrijk en bijna even groot is het aantal afwijkingen der handschriften onderling met betrekking tot interpolatiën, lacunen en passages, die op verschillende wijzen bewerkt zijn. Terwijl wij voor de interpolatiën, voorzoover die voorkomen in die gedeelten der Ofra. handschriften, waarvan ons de Mnl. bewerking is overgeleverd, naar Bijlage I verwijzen, moge hier een beknopte tabel, aantoonende welke stukken van enkele handschriften zijn verloren gegaan (lacunen) en welke passages in bewerking verschillen, haar plaats vinden [1]):

Verloren stukken en verschillende bewerkingen [2])
in de Ofra. handschriften.

Editie CRAPELET.	Hss. waarin de verzen voorkomen.	Editie CRAPELET.	Hss. waarin de verzen voorkomen.
Vss. 1—5098	ABGP	Vss. 7656—7814	BGPF
» 5099—5416	BGP	» 7815—8024	ABGPF
» 5417—5576	ABGP	» 8025—8936	ABGP
» 5577—5894	BGP	» (8937)—(10222)	BGP
» 5895—6482	ABGP	» 8937—9162	ABGP
» 6483—6694	BGP	» *9163—10856*	*A*
» 6695—7178	ABGP	» *[9163]—[9966]*	*BGP*
» 7179—7368	ABGPC	» *[9967]—[10744]*	*GP*
» 7369—7474	ABGP	» *{10745}—{11299}*	*GP*
» 7475—7655	ABGPF	» *{11300}—{11512}*	*G*

[1]) Voor de nummering der verzen kon ter wille der eenheid niet van CRAPELET, PFEIFFER en WEINGÄRTNER worden afgeweken. Waar bij CRAPELET verzen, in een der handschriften voorkomende, ontbreken, zijn die aangeduid met het nummer van het voorafgaande vers voorzien met dat cijfer tot exponent, dat aangeeft de hoeveelste regel het is van het ontbrekende aantal. Waar dit om het groote aantal niet mogelijk was, b.v. tusschen CRAPELET vs. 8936 en 8937, waar minstens 1280 verzen in de uitgave ontbreken, daar CRAPELET hier niet zooals op andere plaatsen de lacune van 16 bladzijden in hs. A aangevuld heeft uit de andere handschriften, is in aansluiting bij PFEIFFER de telling voortgezet met hs. B als grondslag, doch van de voortzetting bij CRAPELET onderscheiden door ( ). Op dat punt van het gedicht (vs. 9163), waar A op geheel andere wijze bewerkt wordt dan de groep BGP, loopt de telling van A op de gewone wijze door, terwijl de telling van de groep BGP voortgezet wordt, eerst met hs. B, later met hs. G tot grondslag, met onderscheiding door middel van [ ]. Waar in de BGP-groep G en P met alexandrijnen doorgaan, loopt de telling door, met hs. G tot grondslag, maar onderscheiden door { }.

[2]) Het verschil in bewerking tusschen hs. A en de groep BGP is aangeduid door cursieven druk.

§ 2. Onderzoek naar het voorbeeld van den Mnl. dichter.

Den tekst van het Mnl. gedicht heb ik regel voor regel met de bovengenoemde afschriften vergeleken. Die vergelijking heeft het o.a. mogelijk gemaakt een onderzoek in te stellen naar welk voorbeeld de Mnl. dichter gewerkt heeft en wel

1° door te bepalen met welk der Ofra. handschriften het Mnl. gedicht overeenkomt, telkens wanneer die handschriften niet alle dezelfde lezing hebben;

2° door vast te stellen met welke interpolatiën in de verschillende Ofra. handschriften het Mnl. gedicht telkens al of niet overeenstemt.

Gaan we eerst na bij welke handschriften van het origineel de Mnl. bewerking (N) zich, bij verschil van lezing, aansluit.

1. N volgt BGP tegen A.

De val van Troje wordt verhaast, door dat Priamus Anchises met het hoogste gezag bekleed had,

BGP 177
Car il avoit un serf *trove*
Fait jostise de son regne.
A
Car il avoit d'un serf prove
Fait justice de son regne.

37 37
Die coninc van Troyen heeft verheven
Enen *vondelinc* ende hadde hem gegeuen
Tgerechte van al den conincrike.

2. N volgt ABG tegen P.

Tien jaar lang hielpen de door Hector in het Oosten geworven bondgenooten hem de stad Troje trouw verdedigen, maar

ABG 247
El *disme* en fu Hector ocis,
S'en estut maus a ses amis.
P
Au quint ant fu Hector ocis,
S'en estut mal a ses amis.

143 131
Int ·X· iaer bleef Ector doet,
Dat was den sinen scade groet.

3. N volgt ABG tegen P.

Het slaapvertrek, dat Parth. in het betooverde paleis binnentreedt, munt uit door vorstelijke pracht. Op het rustbed ligt o.a. een deken, omzoomd met een rand bont, herkomstig van een dier, dat witter is dan sneeuw:

ABG 1077
A totes riens est debonaire,
Forsqu'a serpent *selt* moult *mal faire.*
P
. . . tote rien est debonaire,
Forsqu'a sarpent fait moult mal
[traire.

737 658
Ende es sochte iegen alle diere,
Maer den serpenten *eest overghiere.*

4. N volgt GP tegen AB.

In diezelfde deken, uit Alexandrië herkomstig, zijn figuren gewerkt den salamander voorstellende, een wonderlijk dier,

GP 1083
Qui fors de feu ne sait garir,
Ne fors ne sait son poil *norrir.*
AB
Qui hors de feu ne seit garir,
Ne fus ne puet son poil bruir.

746 661
Want het heuet selke maniere
Dat het *neemt sijn aert* int vier.

5. N volgt AB tegen GP.

Op het kostbare tapijt in het slaapvertrek staat een zetel met gouden pooten, waarin Parth. zich neervlijt;

AB 1093
Et li doi cierge s'en revont
Ariere el *palais* dont il sont.
GP
Et li dui cierge s'en revont
Arriers en la chanbre dont sont.

756 671
Doen keerde beede die stallicht weder,
Deen neven den anderen tsamen
Binden *palayse* dat si quamen.

6. N volgt ABG tegen P.

De lichten waren weliswaar verdwenen, maar toch bleef er een wonderlijke lichtgloed in het vertrek, die door al het marmer en goud weerkaatst werd. Nu wilde Parth. zich gaan ontkleeden:

ABG 1105
Partonopeus est jus clines,
S'oste ses esperons dores;
Sa janbe lieve et *en li trait*,
Mais il ne sait comment ce vait.
P
Sa janbe lieve et son lit trait,

773 688
Hi sat neder ende soude af doen
Beede cousen ende scoen,
Maer eer hire toe conste comen,
Waren si hem van den voete genomen.

7. N volgt G tegen ABP.

Melior stelt er prijs op, dat haar minnaar haar houding jegens hem niet aan lage beweegredenen toeschrijve; daarom geeft zij hem een denkbeeld van hare macht door te zeggen:

G 1338
Quar ·*XX*· *rois* ai de moi chases
Et ·$\overset{c}{V}$· *contes* et ·*C*· *dus.*
A
Car vint rois ai de moi cases
Et deux cens contes et vint dus.
B
Quant ·XX· rois ai de moi cases
$\overset{c}{V}$ contes et $\overset{c}{V}$ dus.
P
Car ·III· rois ai sos moi chases
Et ·CC· contes et ·C· dus.

868 778
·*XX*· *coninge* sijn mi onderdaen
Ende daer toe te minen dienste staen
·*C*· *hertogen*, ·$\overset{c}{V}$· *grauen.*

8. N volgt AB tegen GP.

Den eersten morgen na zijn aankomst in de betooverde stad reed Parth. uit om de omstreken in oogenschouw te nemen en beklom daartoe een hoogen toren. Toen hij zich naar het Noorden gekeerd had, zag hij daar een sterken burcht, omringd door beemden:

AB 1665	1113	1012
Lonc par desor la mer li pre	Wel *tien* milen *lanc* neuen die zee	
Durent *deux* grans liues *de le*,	Ende *tuee* milen *breet* ochte mee.	
Et *dix* liues durent *de lonc.*		
GP		
Lonc par desus l'eve du pre		
Dure ·X· grans liues de le,		
Et ·XX· liues dure de lonc.		

9. N volgt GP tegen AB.

Na een verblijf van een vol jaar bij zijn geliefde ontwaakt bij Parth. het verlangen naar zijn vaderland. Melior stemt toe in zijn tijdelijke afwezigheid, onder voorwaarde, zegt zij, dat gij steeds liefde voor mij blijft koesteren en

GP 1903	1348	1247
„Qu'a nul autre n'aies amor	„Dat gi in uwe herte binnen	
Ne ne prenes nul autre ossor."	Ne doet el gene vrouwe	
AB	Ende gi mi hout rechte trouwe."	
„Qu'a nule autre n'aies amor		
Ne n'en prendes nule *a* oissor."		

10. N volgt G tegen ABP.

Na aldus voor haar liefde gepleit te hebben, geeft zij den scheidenden minnaar menigen hartelijken raad en wijst er hem op, dat het een vorst betaamt zich vooral op mildheid en minzaamheid toe te leggen; zij voegt daaraan toe:

G 1921	1374	1269
„Humbles soies vers *totes* gens."	„Sijt oemoedech ende goedertiere	
ABP	Iegen *rike ende* iegen *arme.*"	
„Humbles soies vers povres gens."		

11. N volgt G tegen ABP.

Den avond van den volgenden dag maakt Parth. zich reisvaardig en vindt in de haven hetzelfde tooverschip, dat hem te Chiefdoire gebracht had; op even geheimzinnige wijze volbrengt het schip de terugreis en na

G 1963	1426	1316
Ains qu'aient ·XV· jors passes,	XL dage scoten si den anker	
En *Oire* ont lor encres gites.	In die *Oire*, doet men mi verstaen.	
ABP		
Ains qu'aient ·XV· jors passes,		
En Loire ont lor ancres jetes.		

12. N volgt ABP tegen G.

Het schip kon wegens zijn diepgang de rivier niet opvaren; de sche-

pelingen brengen een boot uit en daarin wordt Parth. vervoerd, die niet eerder ontwaakt, voordat

ABP 1972	1436	1326
S'est arrives moult *pres de Blois.*	Hi was gevoert al met gemake	
G	Sonder vernoy ende toren	
Est arrives deles ·I· bois.	Bi *Bolois*, danen hi was geboren.	

13. N volgt P. tegen ABG.

Daarop raakt de boot den oever

P 1973	1439	1329
Quant s'esveilla ne vit rien vive	Ende als hi vp dlant was gegaen,	
Fors *ses* levriers desor la rive.	Wart hi in wake ende sach staen	
AB	Sijn paert ende *sijn* honde op tlant	
Fors les levriers desor la rive.		
G		
Fors seul levriers desor la rive.		

14. N volgt ABP tegen G.

Sornagur, de Sarracenenvorst, heeft een krijgsraad belegd. Hij opent dien en wijst op de gevaren verbonden aan den op handen zijnden strijd.

ABP 2375	1595	1476
Premiers parla rois *Loemers* [1]).	Een stic si allegader zwegen	
G	Die coninc *Lomeer* van Norwegen.	
Primes parla rois Loherans.		

15. N volgt GP tegen AB.

Koning Lomeer van Norwegen geeft den raad het slag leveren te voorkomen; Faburijn weerlegt hem kort en krachtig. Daarop neemt Maroijn het woord,

GP 2425	1667	1538
Rois est et sire d'Orcanie.	Die was in Dorcanien coninc.	
„Ne lairai", *fait il*, „tot ne die	„In laet", *seiti*, „door ghene dinc	
Que savies a dit Loemer."	In saelt seggen openbare;	
AB	Sulke tale als te prisene ware	
Rois est et sire d'Orcanie,	Heuet geseit mijn here Lomeer."	
Sine laira, qu'il ne die,		
Que sages a dit Loomers.		

16. N volgt GP tegen AB.

In zijn biecht aan den bisschop van Parijs stort Parth. zijn hart uit en zegt:

GP 4434	2522	2039
„D'un grant [2]) pechie sui afoles	„Eene sonde vruchtic sere,	
Une dame qu'onques ne vi	Die ic dede met ere vrouwen,	
Et si ai moult este o lui".	Die ic niet en mochte scouwen,	
AB	Ende hebbe vele met haer geweest".	
„D'un seul pechie sui afoles:		
Une dame aim qu'onques ne vi		
Et si ai moult este o lui".		

---

[1]) B: Loomers; P: Leemer. [2]) P: sol.

17. N volgt ABG tegen P.

Het verbod zijn geliefde te aanschouwen is door Parth. overtreden; zij beschrijft de ellende, die over hen komen zal en maakt haar afkomst bekend. Haar vader was keizer en

ABG 4561	2648 2165
De *Costantinoble* fu sire.	Van *Constentenoble* was hi here.
P	
De Costentin fu nobles sires.	

18. N volgt AB tegen GP.

Haar vader besteedde alle zorg aan hare opvoeding, want waarzeggers hadden hem, toen zij nog een kind was, voorspeld, dat zij zijn eenige erfgenaam zou zijn.

AB 4569	2656 2173
„Mes pere par argus fu cers	„Do *ic* kintsch ende lettel *was*
Desco que *fui* petite en bers,	Was mijn vader seker das, enz."
Qu'il n'auroit nul autre oir que moi".	
GP	
Desce qu'il fu petis en bers.	

19. N volgt BGP tegen A.

's Morgens nadat de betoovering verbroken was, moest Parth. een goed heenkomen zoeken; hij maakte zich reisvaardig en Urake was hem hierbij behulpzaam.

BGP 5077	2813 2270
Li esperon sont bel et gent	Doe dede men hem sine sporen bringen
Comme *sans* or et *sans* argent.	Goet ende scone, al waren si out
A	Ende *sonder* selver ende *sonder* gout.
Li esporon sont bel et gent	
Bien fait a or et a argent.	

20. N volgt BGP tegen A.

Urake begeleidt hem uit het slaapvertrek naar buiten; toen zij de gangen van het paleis doorgingen

BGP 5096	2840 2293
Moult i ont chevaliers ois;	Sach hire vele ruddren binnen,
Et com il sont venus dedens,	Behagel ende van fieren sinnen,
Plus en ont veus de ·$\overset{c}{V}$·.	·$\overset{c}{V}$· ofte mee.
A	
Plus en i voient de trois cens.	

21. N volgt GP tegen B.

Nauwelijks was Parth. met Urake buiten het paleis in veiligheid gekomen of

GP 5123	2876 2325
L'en li amoine son roncin	Si dede hem bringen sijn rosside,
Et *las* et *maigre* et *miserin*.	*Mager* ende *arem* ende *ongedaen*.
B	
On li maine son chaceor	
Ki moult est de bele color.	

22. N volgt BP tegen G.

Urake vergezelt hem zelf op het schip, beveelt den stuurlieden hem naar Nantes te brengen en drukt hun op het hart,

BP 5143
„*Se vens lor faut* ains que la veignent,
Qu'en grant honor o aus lo tiegnent".
G
„Tant le servent qu'il i viegnent,
A grant henor o eus le tiegnent".

2901 2350
„*Geviele ooc, dat hem wints gebrake*
Ende si iewer moesten dagen,
Dat si sijns met eren plagen".

23. N volgt GP tegen B.

Te Nantes aan land gegaan staart Parth. het terugkeerende schip na en geeft zich over aan zijn smart. „Waarom", roept hij uit, „heeft Mares mij niet gedood, toen hij mij in zijn macht had";

GP 5185
„Pourquoi ne morui es desers
En Ardenois es *grans convers*"?[1])
B
„Porcoi ne mori el desers
En Ardenois en grans fores?"

2965 2410
„Of doe ic was in eer wildernesse
In Ardenen onder die diere,
Dier vele waren ende ongiere;
Twi ne was ic niet vertert van dien?"

24. N volgt B tegen GP.

Een jaar lang heeft hij door vasten zijn lichaam uitgemergeld en als hij hoopt, dat zijn einde nabij is, bidt hij God hem van zijn ellende te bevrijden en zegt:

B 5402[2]
„*Tu es verais peres et fis*;
Conforte moi de mes dolors!"
G
. . . .
Conforte moi de mes dolors!"
P
„Conforte moi sains esperis,
O lo pere et o lo fis;
Conforte moi de mes dolors!"

3027 2470
„*Warachtich sone, warachtich vader,*
An v kerics mi al gader!"

25. N volgt BG tegen AP.

Parth. is naar de Ardennen gevlucht om den dood te zoeken onder de wilde dieren. Een leeuw had zijn paard aangevallen, doch was in den strijd bezweken. Angstig was het ros naar de kust gerend en had daar door zijn hinniken de aandacht getrokken der opvarenden van een daar geankerd schip. De meesteres van het schip, „une pucele cortoise et franche et asses bele", gaat daarop aan land om den oorsprong van dit zonderling geluid op te sporen in het aangrenzende woud en

BG 5901
Moult ont *ale*, moult ont *veu*,
Tant qu'en derrain sont venu,
La ou le lion fu tues.

3203 2642
So lange gingen sise *soeken*,
Dat si ter selver stede quamen,
Dar si den liebaert doet vernamen.

1) Convers = repaire.

AP
Moult ont ale, moult ont venu,
Tant qu'al derrein sont la venu,
O li lions gisoit tues.

26. N volgt ABG tegen P.

Onmiddellijk zagen zij aan een bloedig spoor, dat het dier, dat overwonnen had in den strijd, doch zwaar gewond moest zijn, in het bosch gevlucht was. Zij wilden weten, wat er van dat dier geworden was en

ABG 5916	3217	2656
Atant suivent le sanc trestuit.	Doen sochten sijt op ende neder	
P	*Ende volgeden hem biden bloede naer.*	
La pucele les let aler;		
Sole remaint qu'el lo vielt si.		

27. N volgt GP tegen AB.

Intusschen ontwaart de jonkvrouw in haar nabijheid een ineengedoken, verwilderde menschelijke gestalte. Urake ontstelt en herkent Parth.; zij begrijpt, dat wanhoop hem in dien staat gebracht heeft, en vol erbarmen wil ze hem de hoop op Meliors liefde hergeven.

GP 6025	3339	2775
Si *faint* une false novele,	Van ere scoender *geveinsder* logen	
Qu'ele quidoit que li fust bele.	Seide so hem ene redene,	
AB	Dar sone waende verhogen mede.	
Si fait une fause novele,		
Qu'ele cuidoit qu'a lui fust bele.		

28. N volgt G tegen ABP.

Zij weet hem over te halen haar te volgen naar het eiland Salence, waar hij onder de hoede van haar en haar schoone nicht Parsijs langzaam herstelt. Haar zuster Melior ontbood haar weldra aan haar hof, ontving haar met veel eerbetoon, leidde haar naar een boomgaard

G 6320	3491	2920
Si s'assieent sos ·I· *pomier.*	Ende gingen sitten opt gras	
ABP	Onder enen *appelboem*, die daer stoet	
Si s'asient sos ·I· peschier.	Scone gelouert ende gebloyt.	

29. N volgt AGP tegen B.

Melior maakt haar deelgenoot van haar liefdesmart en angst. Tijdens haar afwezigheid heeft de raad der rijksgrooten besloten, dat een tornooi zal worden uitgeschreven en dat Melior den overwinnaar tot gemaal zal nemen. Nauwelijks heeft Urake dit vernomen, of ze haast zich naar Salence terug te keeren, om hare plannen met betrekking tot Parth. voor te bereiden. — Parth. begroet met vreugde haar terugkeer;

AGP 6773	3872	3273
Grant joie en a; mais Perseis	Maer ic dar mi wel vermeten das,	
L'amast moult miels en *paradis.*	Dat liever ware Persise,	
B	Dat so ware binnen *paradise.*	
L'amaist moult mels empereris.		

30. N volgt BG tegen A.

Daags voordat Melior meer dan 100 edelen ridder zal slaan, vertelt zij Urake, wie tot kamprechters benoemd zijn in het aanstaande tornooi; het zijn zeven koningen, die wijsheid aan ridderlijkheid paren; de eerste is

B 7343	4477	3829
Li rois Corsos de *Quartagene.*	Van *Cartagen* die coninc Cursout.	
G		
Li rois Corsaus, cil de *Carcene.*		
A		
Li rois Corsols est li premiers.		

31. N volgt GP tegen ABF.

Voorloopig naar Salence teruggekeerd verbeiden Urake, Parsijs en Parth. vol ongeduld den dag, waarop het tornooi zal aanvangen. Om den tijd te korten gaat Parth. alleen uit spelevaren,

GP 7603	4724	4076
VIII jors devant l'ascension.	Sdonredages vor die cruceweke.	
A		
Huit jors enpres l'asension.		
B		
Des jor devant l'ascention.		
F		
Vint jors devant l'asension.		

32. N volgt BPF tegen G.

Op zijn roeitocht was Parth. door stormweer overvallen en naar het eiland Tenedoen afgedwaald, waar hij door den wreeden Herman gevangen werd genomen. Hij ontvluchtte met de hulp van diens vrouw, maar het schip, dat hem naar Chiefdoire moest brengen, had met tegenwind te kampen, zoodat hij aan land ging in een haven

BPF 7752	4886	4224
Qui est de Chiefdoire asses pres, Dis *liues* i a nient mes.	Een hauene, die van Ciefdoire staet Acht *milen* ofte mee.	
G		
Es ·II· isles i a, riens mes.		

33. N volgt ABGP tegen F.

Op weg naar Chiefdoire ontmoet hij een vreemden ridder, die zich aan hem bekend maakt als Gaudijn en hem aangaande zijn afkomst inlicht, zeggende:

ABGP 7815	4955	4287
„Fils sui d'un riche *vavasor.*"	„Een heidin *rudder* was mijn vader".	
F		
„Filx fui d'un riche emperèor."		

34. N volgt BGPF tegen A.

Gaudijn stelt aan Parth. voor wapenbroederschap met hem te sluiten. Hij neemt dit aanbod gretig aan;

BGPF 7843	4987 4314
„Sire", fait il, „vostre merci!	„Here", seiti, „dat lone v God!
Buer vos encontrasse ge ci."	Ontseidic dit, so waric sot;
A	Dat ic v *hier* gemoet . . . . .
Buer vos encontraisse jo h u i."	Dat was geluc ic w . . . . ."

35. N volgt AGPF tegen B.

De eerste dag van het tornooi was aangebroken. Melior, Urake en Parsijs slaan het schouwspel gade uit een toren, waar zich eveneens de kamprechters bevinden, Cursout, Bernaert, Clarijn, Corsabers en Genois

AGPF 7886	5042 4364
Corsable, Anfors *as grans tresors.*	Gondredes entie *rike* Anfrois.
B	
Si est Corsabres et Anfous.	

36. N volgt ABPF tegen G.

Van alle kanten komen nu de ridders opdagen, onder hen ook Gaudijn en Parth. — Koning Cursout bemerkt hen het eerst en is opgetogen over hun houding; hij beveelt ze aan in Gods hoede en zegt:

ABPF 7909	5070 4388
„Or prenons guarde qu'il *feront*,	„Nu merken wijt, hoe sijt *handelen selen*,
Puis demanderons qui il sont."	Dan selen wi vragen, wanen si quamen
G	Ende ondervinden hare namen."
„Or prenon garde qui il sont,	
Et de quel pais parti sont."	

37. N volgt BGP tegen A.

Op dien eersten dag had Parth. reeds menige „joeste" volbracht en de „soudaen van Persi" was daarbij een niet te minachten tegenstander gebleken;

BGP 8201	5362 4653
Quant li solaus torne a declin,	Bin dien was harde dien dach tegaen
Que li tornois doit prendre fin.	Entie tornoy sal enden saen.
A	
Quant li solaus doit prendre fin,	
Que la nuis vait a son declin.	

38. N volgt ABG tegen P.

De tweede dag van het tornooi is voor Parth. gelukkig begonnen; hij heeft den „soudaen" uit den zadel gelicht en daarna Melior zijn „banier" aangeboden, die zij zonder hem te herkennen had aanvaard. Onmiddellijk daarop

BG 8346	5544 4831
Est il de trois lances ferus;	Was hi gemoet met drien speren;
S'espee trait, si fiert manois,	*Doe trac hi tsuert ende ginc hem weren.*
Si s'est desvelopes des trois.	enz.
A	
Si s'est delivres de ces trois.	
P	
Est il de trois lances ferus,	
Et que de lance et que d'espee	
Prent et done mainte colee.	

39. N volgt ABG tegen P.

Parth. heeft den koning van Frankrijk in zijn strijd tegen de Duitschers bijgestaan; terwijl deze hem zijn dank betuigt voor de geboden hulp, rijdt Parthonopeus' wapenbroeder, Gaudijn, op hem toe en raadt hem, zijn tijd niet te verpraten, want hij geloofde vast, dat

ABG 8726 Selonc les biens que en lui voit, Se il est de mort garentis, *Qu'il ert por le meillor choisis.* P Selonc les fes que en lui voit, S'il i est de mort guarantis, Qu'il o les meillors ert choisis.	5830 Nadien dat hi an hem versach Den eersten ende den anderen dach, Moestem God tlijf behouden, Dat *hem* die iudien *kiesen* souden.	5112

40. N volgt ABG tegen P.

Ook de kamprechters hadden voortdurend het oog op den ridder met het witte schild gevestigd; geen hunner, behalve Cursout, liet er zich over uit. Melior, die inmiddels van Urake vernomen had, hoe na die ridder haar was, durfde ook niet veel zeggen, uit vrees dat ze zich verraden zou.

ABG 8739 Porquant si dist: „moi est avis, Moult en i a qui l'ont fait pis." P Porquant si dit: „moi est avis, Qu'a l'escu blanc remaint li pris."	5342 Doch moeste so spreken een lettelkijn: „Mi dincket", seit soe, „datter sijn Vele, dat ic wel soude geraden, Diet noch so wel niet en daden."	5130

41. N volgt P tegen BG.

Na afloop van het tornooi spreken de kamprechters hun oordeel uit. Koning Anfors neemt het eerst het woord. Vier christenen en drie Sarracenen komen voor den prijs in aanmerking. Van ieder hunner wordt het voor en tegen opgesomd. De vierde der christenen is Parth.; hij prijst zijn schoonheid, zijn dapperheid en hooge geboorte; rijk is hij echter niet, want

P (9959) Mais n'a terre *c'un* sol conte. BG Mais n'a terre que ·II· contes.	6555 Van *enen* lande es hi graue.	5779

Ter veraanschouwelijking der resultaten van dit onderzoek diene het volgende overzicht:

Overeenstemmingen met en afwijkingen van de Ofra. handschriften, met betrekking tot de verzen met verschillende lezingen.

N volgt	N *tegen*	Verzen volgens CRAPELET en de toelichting in noot 1, p. XXVII.	Aantal malen dat N overeenstemt met A	B	G	P	F.	*Aantal malen dat N afwijkt van A*	*B*	*G*	*P*	*F.*
BGPF	*A*	7843		1	1	1	1	*7*				
BGP		177, 5077, 5096, 8201, slot.		5	5	5						
BG		7343		1	1							
AGPF	*B*	7886	1		1	1	1		*4*			
AGP		6773	1		1	1						
GP		5123, 5185			2	2						
ABPF	*G*	7909	1	1		1	1			*5*		
ABP		1972, 2375	2	2		2						
BPF		7752		1		1	1					
BP		5143		1		1						
ABG	*P*	247, 1077, 1105, 4561, 5916, 8346, 8726, 8739	8	8	8						*8*	
ABGP	*F*	7815	1	1	1	1						*1*
GP	*AB*	1083, 1903, 2425, 4434, 6025			5	5		*5*	*5*			
BG	*AP*	5901		1	1			*1*			*1*	
P	*BG*	(9959)				1			*1*	*1*		
AB	*GP*	1093, 1665, 4569	3	3						*4*	*4*	
B		5402[2]		1								
P	*ABG*	1973				1		*1*	*1*	*1*		
G	*ABP*	1332, 1921, 1963, 6320			4			*4*	*4*		*4*	
GP	*ABF*	7603			1	1		*1*	*1*			*1*
			17	26	31	24	4	*19*	*16*	*11*	*17*	*2*

Er blijft ons nu nog over te onderzoeken naar welke handschriften van het origineel het Mnl. (N) zich richt bij de zoo talrijke interpolatiën. Voor de volledige opsomming der overeenstemmingen en afwijkingen, naar de volgorde der verzen, verwijzen wij naar Bijlage I; het resultaat is samengevat in de tabel op de volgende bladzijde.

Aantal malen dat N	overeenstemt met A	B	G	P	F	C	*afwijkt van A*	*B*	*G*	*P*	*F*	*C*
naar het verschil in lezing	17	26	31	24	4		*19*	*16*	*11*	*17*	*2*	
naar de interpolatiën	50	43	65	42	4	5	*9*	*35*	*13*	*36*	*3*	
	67	69	96	66	8	5	*28*	*51*	*24*	*53*	*5*	
	28	*51*	*24*	*53*	*5*							
	39	18	72	13	3	5						

welke cijfers zoo nauwkeurig mogelijk den graad van verwantschap aangeven tusschen de bekende Ofra. hss. en het onbekende, dat onzen bewerker tot voorbeeld gediend heeft en dat blijkens de cijfers slechts zeer weinig van hs. G verschilde.

Overeenstemmingen met en afwijkingen van de Ofra. handschriften, met betrekking tot de daarin voorkomende interpolatiën.

N volgt	N *tegen*	Beginverzen volgens CRAPELET en de toelichting in noot 1, p. XXVII.	Aantal malen dat N overeenstemt met A	B	G	P	F	C.	*Aantal malen dat N afwijkt van A*	*B*	*G*	*P*	*F C.*
BGP	*A*	1026[1], 1408[1], 5448[1], 6233, 9163		5	5	5			*5*				
AGPC		7187	1		1	1		1					
AGP	*B*	227, 939, 947, 988[1], 1569, 1824, 1865, 2441, 3414[1], 4358[1], 4365, 5073, 5126[1], 5128[1], 8257	15		15	15				*24*			
GP		5125, (10030[1]), (10068[1]), (10124[1]), [9196[1]], [9198[1]], [9227], [9245]			8	8							
ABP	*G*	6101, 7399, 8140, 9159,	4	4		4					*5*		
BP		(10147)		1		1							
ABGF		7902[1], 7513	2	2	2		2						
ABGC		7201, 7267, 7283, 7343,	4	4	4			4					
ABG	*P*	796[1], 889, 5475, 6253, 6468, 6869, 7087, 7165, 8127, 8320[1], 8347[1], 8352[1], 8353, 8367, 8405, 8478[1], 8911	17	17	17							*28*	
BG		5163, 5173, (9065), (9169), (9816[1])		5	5								
ABGP	*F*	7686[1], 7921[1], 7974[1]	3	3	3	3							*3*
GP	*AB*	3433			1	1			*1*	*1*			
P	*BG*	(8987), (9889[1])				2				*2*	*2*		
AG		4389, 5403[1]	2		2								
GF	*BP*	7671			1		1			*4*		*4*	
G		[9215]			1								
AB	*GP*	6225	1	1							*1*	*1*	
P	*ABG*	474, 6463				2			*2*	*2*	*2*		
B	*AGP*	1293		1					*1*		*1*	*1*	
A	*BGP*	8930[1]	1							*2*	*2*	*2*	
F		7733					1						
			50	43	65	42	4	5	*9*	*35*	*13*	*36*	*3*

III. VERGELIJKING VAN HET MNL. GEDICHT MET DEN *PARTONOPEUS DE BLOIS.*

§ 1. Het aantal en de omvang der teruggevonden gedeelten van den *Parthonopeus van Bloys.*

In het vorige hoofdstuk is gebleken, dat, ofschoon de tekst, waarnaar de Mnl. dichter gewerkt heeft, niet tot de bekende Ofra. handschriften behoort, zijn voorbeeld toch zoo nauw verwant was aan hs. G, dat wij bij de vergelijking der beide werken van dit handschrift behooren uit te gaan, zonder evenwel de overige handschriften te verwaarloozen.

Die vergelijking stelt ons in staat met nauwkeurigheid het aantal en den omvang te bepalen van de stukken, die van het Mnl. gedicht teruggevonden zijn, hetgeen van het grootste belang is voor de juiste waardeering van ons gedicht. Het is toch niet mogelijk zich een helder denkbeeld te vormen van den gang van het verhaal, van de letterkundige waarde van het gedicht, indien niet elke gaping in den overgeleverden tekst wordt aangevuld met de inhoudsopgave van het ontbrekende gedeelte volgens het origineel. En dit is alleen dan mogelijk, wanneer vastgesteld is, met welke gedeelten van het Ofra. gedicht de Mnl. stukken overeenkomen.

Dat Bormans dit verzuimd heeft, is een der redenen, waarom zijn uitgave zoo weinig aan haar doel beantwoordt. Hoe hij zich in dit opzicht van zijn taak gekweten heeft, werd reeds aangetoond op blz. XX.

Om een leesbaar geheel te leveren, zal dan ook in de achterstaande tekstuitgave aan het ontbreken der weinige regels, die telkens van de teruggevonden bladen zijn afgesneden, tegemoet gekomen worden, door de overeenkomstige Ofra. verzen aan den voet der bladzijden te citeeren, terwijl de grootere lacunen zullen worden aangevuld door de beknopte inhoudsopgave van het ontbrekende deel volgens het Ofra. gedicht [1]).

Voor het beoordeelen van de wijze, waarop het aantal en de omvang der teruggevonden gedeelten van het Mnl. werk werden vastgesteld, raadplege men Bijlage II.

---

[1]) Het is niet doenlijk een volledige en vertrouwbare inhoudsopgave aan het werk te laten voorafgaan, daar die voor de in het Mnl. ontbrekende stukken op het Ofra., voor de in het Mnl. bewaarde gedeelten daarentegen gebaseerd zou moeten zijn op het Mnl. gedicht, niettegenstaande dit op sommige plaatsen afwijkt van het origineel.

§ 2. De bewerker van het Mnl. gedicht.

Er is in de Mnl. literatuur geen tweede ridderroman aan te wijzen, die door de groote nauwgezetheid, waarmede de bewerker zich bij den inhoud van zijn voorbeeld tracht aan te sluiten, zoo bij uitstek geschikt is als de *Parthonopeus van Bloys*, om de karaktereigenaardigheden van den bewerker te bestudeeren, de mate van zijn weten op allerlei gebied te toetsen aan de veelomvattende kennis van den Franschen dichter, zijn bekwaamheid als vertaler te waardeeren en zijn dichterlijke begaafdheid te vergelijken met die van zijn zuidelijken kunstbroeder.

a. Zijn nationale eigenaardigheden.

Zin voor natuurschoon.

De Mnl. dichter had een open oog voor natuurschoon. Er is geen enkele plaats in het Ofra. gedicht aan te wijzen, waarin de natuur beschreven wordt, die hij uitgelaten of bekort heeft; hij maakt integendeel een paar maal van de gelegenheid gebruik om, afwijkende van zijn voorbeeld, enkele bijzonderheden in te lasschen.

Bij de beschrijving van de omgeving van het voornaamste kasteel, dat Parth. ziet bij zijn aankomst te Chiefdoire, heet het:

947	579 518
La tor ert el mileu enclose;	Van der vesten die ommeganc,
Eins ne vit nus plus bele chose.	Die was eer milen lanc.
Li chasteaus[1]) environ la tor	Die tor stoet in de middewaerde;
Une grant liue dure entor;	Daer lagen wijngaerde,
Dedens a molins et viviers	Mersce, boegaerde ende rivieren;
Et grant jardin et beaus herbiers.	*Daer mocht men horen in meneger [manieren*
	Altoes die vogele singen;
	Daer sach men menege fonteyne springen.

Nadat Parth. met Gaudijn wapenbroederschap gesloten heeft, rijden zij samen naar hun nachtverblijf;

7851	4996 4323
Atant s'en sont ensamble ale	Si reden woch ende quamen
Moult de bon cuer et de bon gre.	Te herbergen, daert scone was,
Lor osteus siet bas a seri[2])	In een dal, daert groene gras
En un val[3]) vert, herbeus, flori.	Stont met bloemekinen gemanc.
	Daer mochtensi horen groet gesanc
	Van den vogelen ende groet geluut,
	Ende roken menech scone cruut,
	Dies daer vele stont couer......

Een andere plaats heeft hij met kennelijke voorliefde behandeld. Urake door Melior ontboden wordt door hare zuster vriendelijk ontvangen:

---

1) AG: li chasteaus; P: et li murs.
2) ABP: siet bas a seri; G: ert bas a flori.
3) BGP: val vert; A: bos.

6319
Et puis l'amoine en ·I· vergier,
Si s'assieent sos ·I· pomier[1]).
Li tans ert soef et seris,
Et li pomiers[2]) ert bien floris;
L'erbe verdoie[3]) soz la flor,
Com el novel tens de pascor.

3489 2918
Ende leedese wel vriendelike
In enen bogaert, die scone was,
Ende gingen sitten opt gras
Onder enen appelboem, die daer stoet
Scone gelouert ende gebloyt.
Daer hoerden si der voghel luut
Ende roken dat soete cruut
Die vele daer stoet scone ende groene,
Als het in meye pleecht te doene.

Zin voor het practische. Van zijn practischen zin getuigen vss. 1058—1078 (Bs. 957—977). Als Parth. den toren beklommen heeft om de omstreken van Chiefdoire in oogenschouw te nemen, slaat hij eerst den blik oostwaarts naar de zee. Dan volgt in het voorbeeld een beschrijving der weelde-artikelen en kostbare specerijen, die de schepen in de haven der stad plegen aan te voeren; de vertaler breidt de opsomming dier waren met welbehagen uit:

1619
S'esgarde vers soleil levant;
La mer i voit qui dure tant,
Que nus n'en puet veoir la fin.
Par la li paile[4]) alixandrin
Vienent et li bon siglaton,
Li melequin[5]) et li mangon[6]),
Li espervier et li ostor,
Et li bon cheval coreor,
Et li poivres et li comins,
Et li encens alixandrins;
Li girofles, li garingaus,
Les mecines contre tos maus;
Quanqu'a el siecle precious
Et bon et bel et merveillous,
A la cite vient par la mer
Et tot selt iluec arriver.

1058 957
Hi sah int oest ter zeewert neder,
Dar hi engeen inde af en sach.
Van der zee was er groet gelah,
Want grote riicheit quam al dat
Met scepe geseilt in die stat,
Dire samite, ciglatone,
Cindale rode, *gele ende grone*,
Dire pelne alaxandrine,
Dire houelakene, *gurdelkine*,
Orsse, die goet ende scone waren,
Valken, haueke ende sparwaren,
Bontwerc grau ende ermeriin,
Mirre ende winroec, peper ende comiin,
Geroffelsnagele, *note moscaten*,
Galigaen, *pumegarnaten*,
Gingebere ende ceduale,
Kanele ende menege dire ware,
Van lahtuarien menege manire,
Menege goede specie ende dire
Ende van allen cirheiden een deel
Quam met scepe ane dien casteel.

Didactiek. Een enkele maal heeft hij op een plaats, die hij toch wegens haar groote frivoliteit geheel moest omwerken, niet kunnen nalaten, een zeer

---

1) ABP: peschier; G: pomier.
2) ABP: peschiers; G: pomiers.
3) ABP: verdoie; G: verdoi.
4) A: palie; B: paile; P: paille; G: poile.
5) A: muelekin; BG: melequin; P: merlequin. GODEFROY, V, 371: molequin = étoffe précieuse de lin. — Vgl. SCHULTZ, I, p. 354.
6) GODEFROY, V, 145: mangon = sorte de monnaie d'or = 2 besants.

leerrijke maar tevens zeer leelijke vergelijking in te voegen: schoonheid en liefde in de vrouw zijn even onafscheidelijk van elkander als „magnes, die goede steen" en ijzer.

De jeugdige Parsijs, die uitmunt door bekoorlijke schoonheid is nog te jong om eenig begrip te hebben van liefde; de dichter vertrouwt echter, dat zij voor de „minne" niet verloren zal gaan:

6230
Encor est bele por nient;
Quant caste feme a grant beaute,
Trop i a grant mal assamble;
La grans beautes nos i atret,
La castees l'escondit fet:
C'est une moult male assamblee[1])
Qui ja n'ert ore sans meslee;
Car castees est cose avere[2])
En frume[3]) et fiere od male here[4])
Ne deigne rire ne juer,
Ne bien voloir, ne bel parler.
Beautes, la france, aime largece
Et grant honor et grant noblece,
Douce parole tient en fiu
Et bel samblant et ris et giu;
Por ce dure la guerre ades.
Ja Dameldeus n'i mece pes!
Ja Deus ne doinst, qui tot chaele[5]),
Que trop caste feme soit bele!
Mais laide soit et caste issi
Qu'el n'ait el siecle un seul ami!
La castees beaute entosche[6]).
La caste soit et noire et losche
La bele soit et blance et bloie
Et vive tos jors en grant joie.

3387 2824
Dat mach men soeken in Nasoone
Ende in anderen bouke lesen,
Dat vrouwen in gere wijs mach wesen
Sonder minne, die scone es.
Vele te bet geloeuewi des,
Omdat es recht auctoriteit,
Dat van dien vrouwen die scoenheit
Entie minne sijn ·II· dinge,
Die niet ne striden onderlinge,
Maer si dragens haers wel ouer een.
Als node als magnes, die goede steen,
Ende tyser sceden ·II· sinnen,
Also node scedet die minne
Van den vrouwen, daer si sijn
Scone, hovesche ende fijn.
Bedi seggic met goeder trouwen,
Beede vrouwen ende ioncfrouwen,
Sijn si scone, si moeten minnen,
Sullen si prijs ende ere gewinnen;
Sone werken si niet iegen nature.
Bede dat soete ende dat suere,
Dies der minnen vele hort toe,
Moeten si oefenen spade ende vroc.
Die niet ne mint, hi wese tswart
Ende hebbe die huut ro ende hart.
. . . .
. . . .

Jammer is het, dat de bewerker bij zijn loffelijk streven om een minder wuften toon aan te slaan, dit niet anders heeft kunnen bereiken dan met opoffering van de geestigheid en puntigheid van het origineel.

Zijn ernst komt in verzet tegen al te groote wuftheid.

Ook elders blijkt, dat den bewerker de vermenging van het natuurlijke met het bovennatuurlijke hier en daar te machtig werd. Het was in strijd met den ernst van zijn landaard, Gods besturende hand te herkennen in

1) Vss. 6233—35 ontbreken in BGP.
2) Avere = avare. — CRAPELET: averé.
3) Frume = mine.
4) Here = mine. — CRAPELET: maleheré.
5) Chaeler = gouverner.
6) Entoschier = empoisonner.

de omstandigheid, dat Parth. in de betooverde stad juist in het paleis van Melior zijn intrek nam:

961	603	536
Cel vait querant [1] Partonopeus;	Daerwaert reet hi sinen draf;	
Et tresque la le conduit Dieus.	Vor den palayse beetti af.	
Il est descendus au degres.		

Evenzoo zal hem de vergelijking van Melior met de Hemelkoningin als een profanatie gestuit hebben; weliswaar was haar schoonheid even te voren door dichter en bewerker met die van het zonlicht vergeleken, doch wanneer de Franschman aldus voortgaat:

(9803)	6353	5604
Moult i entendent li eslit,	Vor dese vercorne, daer si staen,	
Moult en convoitent le delit,	Comet gegaen die keyserinne,	
Et dient tuit qu'onques tant bele	Die so bringet in menegen sinne;	
Ne fu mais dame ne pucele,	Ende si lien, dat gheen so scone	
Fors cele qui fu virge mere,	Levet onder shemels trone.	
Qui en son cors concust son pere.		

dan volgt de Nederlander hem niet.

Op een andere plaats is het juist de vertaler, die een bijzonderheid invoegt over het godsdienstig element in het ridderleven. Des morgens van den derden dag van het tornooi gaan Parth. en Gaudijn eerst ter kerke en vervolgens naar het strijdperk:

(9117)	6252	5509
Quant il sont vestu et pare,	Ende daden an hare waden	
Enpres la messe sont monte.	Ende gingen te monster ende baden,	
	Datse God moeste gestaerken;	
	Ende doe si quamen uter kerken,	
	Doe gingen si hem beede wapen.	

Hij wijkt af van zijn voorbeeld: in politieke overtuiging.

Niet zelden wijkt het Mnl. van het oorspronkelijke af, waar de Fransche dichter zich laat meesleepen door zijn politieke overtuiging, zuiver Fransche toestanden bespreekt of zich ten nadeele der „Tiois” uitlaat.

Van Look heeft reeds te recht gewezen op de politieke sympathieën van den Franschen dichter. Hij kent aan het gedicht zelfs een zuiver politiekè strekking toe en zegt, dat het „seine Spitze richtet gegen den Bund des Königtums mit der bürgerlichen Intelligenz, gegen jene bürgerlichen Minister, welche ohne Rücksicht auf feudalistische Traditionen eine rationalistische Staatsauffassung in den Staatsgeschäften durchführten.” — Van Look overdrijft, wanneer hij beweert, dat het heele werk een politieke strekking heeft; doch waar is het, dat de dichter geen aanleiding ongebruikt laat, om zijn sterk gekleurde politieke overtuiging uit te spreken. Troje gaat te gronde door het verraad van Anchises, den vondeling, die zich voor een godenzoon uitgeeft en zijn verwanten verrijkt ten koste van den adel [2]; koning Farramont wordt geprezen, daar

[1] A: cel vait querant; B: cele part va; G: cel vait contant; P: ce vet querant.

[2] Vss. 176—200 = 37—74 (Bs. 37—68); vss. 251—282 = 151—184 (Bs. 133—166).

hij de rechten zijner rijksgrooten bevestigt [1]); koning Ludon is een tiran, die steeds met zijn baronnen in onmin leeft [2]); Clovis was een goed vorst, omdat hij zich niet verliet op „soudenieren" [3]). De onwil der hooge mannen van koning Sornegur is het gevolg van zijn blind vertrouwen in zijn minister Mares, den dorperszoon, die door zijn lastertaal hen allen tegen den koning heeft opgezet [4]); Anceloot haat alle mannen van lage geboorte, daar een man, die als vondeling in een kerk door den Duitschen keizer was genaast en door diens gunst tot zijn almachtigen minister verheven was geworden [5]), hem op allerlei wijzen gekweld en vervolgd had. En wanneer Van Looks aandacht getroffen werd door den hartstochtelijken toon in sommige dier passages, dan staat hij hierin niet alleen. Merkwaardig is het te zien, dat de Mnl. bewerker dezelfde meening was toegedaan; immers, hoewel hij zich misschien niet bewust geweest is van de oorzaak der heftigheid bij den Franschen dichter, de sterkst sprekende bewijsplaatsen voor Van Looks gevoelen heeft hij onvertaald gelaten.

Tien jaar lang verdedigden de Trojanen hun stad dapper tegen de Grieken,

251	151 — 133
Mais Anchises si les trahi	. . . .
Que Priamus avoit norri,	Af telde, dat hi verriet
Un fils a deable, un gites	Entie Grieke bi nachte in liet;
Qui disoit que des deus ert nes,	Dese hadde die coninc verheven
Por ce qu'il ne savoit son pere	Ende hadde hem groet gewelt gegeven
A la gent nomer, ne sa mere.	Ende gewout. Van ·I· vondelinc
Rois Priamus l'avoit leve	Sint dat hi quam te hoger dinc,
Sor trestos çaus de son regne.	enz.

In zijn klacht over Mares' snoode ondankbaarheid laat koning Sornegur zich aldus uit:

2554	1798 — 1664
„Trop bien li rendi son servise,	„Sinen dienst ic heme wel gout,
Quant ge d'un vilein ai fet conte.	Dar ic heme gaf so grote gewout.
Bien m'en doit avenir grant honte.	Eens dorpers sone, dar ic aue
Mengier me devroient mastin	Maecte enen palesgraue!"
Quant d'un vilain fis palasin!"	

bij vermelding van zuiver Fransche toestanden.

Bijzonderheden aangaande toestanden, die den Nederlander vreemd zijn, neemt de bewerker niet over.

In de dagen dat Marcomiris met zijne voedster Frankrijk bereikte, droeg dat land nog den naam „Galle"; kasteelen, burchten en steden trof

---

[1]) Vss. 399—412 = 307—324 (Bs. 271—288).
[2]) Vss. 413—432 = 325—342 (Bs. 289—306).
[3]) Vss. 445—498 = 355—394 (Bs. 313—352).
[4]) Vss. 2483—2726 = 1737—1926 (Bs. 1603—1792).
[5]) Zie ROQUEFORT, p. 79 en BARTSCH, *Konrads von Würzburg Partonopier und Meliur*, vs. 17930.

men er nog niet aan en het was nog grootendeels bedekt met onherbergzame wouden,

353	270	240
Ni avoit roi ne duc ne contes	Daer ne was coninc, no graue geen	
Prevos ne vaiers[1] *ne viscontes.*	Daer dlant bi bedwongen stoet.	

Wanneer Melior aan Parth. voorstelt den volgenden morgen te gaan jagen, zegt zij

1787	1223	1120
„Un cor vos ert dedevant mis	„Na etene sal men v te voren	
Qu'il n'a si bon tresqu'a *Paris*".	Bringen dat alrescoensten horen	
	Dien gi nie saget, suldi seggen".	

Parth. tracht Melior in het oog van den bisschop van Parijs te rechtvaardigen; „zij was het," zegt hij, „die schatten tot mijn beschikking stelde":

4441	2534	2051
„Du sien ai fet les larges dons	Van dien goede, dat so mi sende,	
As rois, as contes, as barons	Gavic scone ende rike gaven,	
A chevaliers et a *borgois*	Coningen, hertogen ende grauen;	
Et as moines de totes lois".	Het ne was baroen in al dlant	
	So goet riddere noch *seriant*,	
	Dies geerden ende dies werdich waren,	
	In gaf hem scone van den haren.	

Zijn patriotisme.

Den tweeden dag van het tornooi hadden de Duitschers een geduchte nederlaag geleden, doordat Parth. hun tegenstanders, den Franschen, te hulp was gekomen.

8753	5854	5146
Les alemans ont[2] moult gabes,	Die Alemanne waren al ondaen	
Quar francois les ont reuses.	Met groter cracht ende som gevaen,	
Et Tijois ne sevent soffrir	*Dat hem sere int herte treen;*	
Nul gab, s'il n'est a lor plaisir;	Ende droegen alle ouer een	
Si s'apareillent de venjance.	Stappans wrake te doene.	

Dat de Nederlander die hatelijkheid aan het adres der „Tiois" niet overnam, kan men hem niet ten kwade duiden.

Afkeer van overdrijving.

Herhaaldelijk en op onmiskenbare wijze komt de afkeer aan het licht, welken de Nederlander koestert voor de zucht tot overdrijving den Franschman eigen.

De eetzaal van het betooverde paleis, waar Parth. bij zijn aankomst te Chiefdoire binnen getreden was, gaf geen gering denkbeeld van den rijkdom van den eigenaar:

1009	648	575
Quar bien ·*III*· *mile* chevalier	Der tafelen waren daer so vele,	
I pueent seoir au mengier.	Datter ·*CCC*· ridderen doe	
	Met ghemake mochten sitten toe.	

Wanneer Melior aan Parth. de uitgestrektheid van haar macht wil

[1]) A: maiors; B: vones; GP: vaiers.

[2]) ABP: sont; G: ont.

schetsen, noemt zij hem het aantal koningen, hertogen en graven, die haar vazallen zijn en vervolgt:

1335	874	784
„Les chevaliers ne sai conter, Qu'a droit nes porroit nus nomer. *Tote la terre est mes ampires!*" [1]	„Daertoe riddren ende drossaten Daer sijn so vele vtermaten, Die alle sijn onderdanech mi".	

In den krijgsraad van koning Sornegur somt Lomeer van Noorwegen de geschenken op, die Frankrijks koning hun had aangeboden, indien zij zijn land verlieten; behalve allerlei schatten bood hij hun ook

2394	1619	1495
M. muls d'Espaigne sejornes Et m. chevaus et *m. lions.*	*C. mulen* met sochten gange, Spaensce ende gedaget lange,	

In zijn wanhoop over Mares' verraad overweegt koning Sornegur, dat het meerendeel zijner ridders van hem vervreemd is:

2589	1842	1708
„Or ai en cest ost chevaliers, Ce dit on bien, ·*CC*· *milliers*, Li ·C· mile [2]) ne sont pas mien, Ains me sont trestuit alien".	„Nv es met mi comen hir *Meneh* goet riddre, *meneh* soudier, Die mi wel half vremde siin".	

Ik zou volkomen gerust kunnen zijn, zegt hij verder

2611	1864	1730
S'or eusse mes chevaliers *Donc j'ai plus de V· C· milliers.*	Mar haddic mine man met mi braht, Die mi Mares heft verwraht.	

Urake belooft Parthonopeus, dat zij hem voor het tornooi een uitstekende wapenrusting zal bezorgen

6793	3898	3299
„Quar entre ·*V*· *C*· *m*· armes N'aura si bon com vos seres".	,,Ne sal onder ·*V*· *C*· helde Comen negeen so wel gedaen, Als gi selt sien, mi ne liege mijn waen".	

Melior, Urake, Parsys en de kamprechters hebben des morgens in den toren plaats genomen en wachten de komst der ridders af, die aan het tornooi zullen deelnemen

7889	5045	4367
Cil voient venir chevaliers *Par ·C·, par ·II· C·, par milliers.*	Dese liggen tere veinstren ende sien, *Bi tween hondert ende drien*, Riddren in beeden siden vernamen.	

Na een der liefdeklachten van Melior vervolgt de dichter:

(9095)	6230	5487
Cest tant a Melior parle, Si a cent mile tans pensse; Quar ·I· amant puet plus pensser, Que ·*C*· *mile bouches* parler.	. . . . Nochtan peinset soe vele meer. Elc minre, die therte es seer, Mach peinsen meer in ene stonde Dan spreken soude ·*m*· *monde.*	

Als Elmout in zijn beoordeeling der verschillende uitverkorenen een

[1]) AB: tote Besance est mes empires; P: tote la terre est un enpires.
[2]) ABP: li cent mile; G: li .V. milliers.

denkbeeld wil geven van de lichaamskracht van den koning van „Siere", heet het van hem

(10145) Quant il est el destrier armes,
Donc valt ses cors ·*XIII*· *cites*.

hetgeen de bewerker blijkbaar te kras vond, daar hij die bijzonderheid onvertaald liet.

Een enkelen keer verviel hij zelf in de zonde van overdrijving, waar zijn voorbeeld er hem geen aanleiding toe gaf.

Hij meent, dat het nageslacht nog over *m. iaer* zal gewagen van den wapenroem door Parth. en Gaudijn verworven [1]), en hij laat in het tornooi *XX. m. Sarrasine* de banier van den „soudaen" volgen [2]).

Nuchterheid.

Dit neemt echter niet weg, dat zijn streven om binnen de perken der waarschijnlijkheid te blijven allen lof verdient. Bedenkelijk wordt evenwel het toegeven aan deze neiging, zoodra hij in zijn glossen critiek gaat oefenen op de verbeeldingskracht van den Franschen dichter en op menige plaats de bekoring, die uitgaat van het wonderbaarlijke, verbreekt door opmerkingen en toelichtingen, welke zijn aangeboren nuchterheid hem in de pen geeft.

Toen het tooverschip Parth. den eersten keer naar Frankrijk terugvoerde, bereikte het 14 dagen na zijn vertrek de monding der Loire, welker ondiepten en maalstroomen het schip beletten verder te varen;

1967	1430 1320
Un batel ont cil de la nef	Doe bewaerden si den boet,
Mis jus en l'aive tot soef;	Daer een rikelec bedde was inne
Un lit i ont fait bon et bel,	Sachte gemaect ende wel bi sinne.
Soef i metent le danzel;	Daer leiden si op den iongelinc.
N'est esveillies jusque menois [3])	*Dat dunc mi een vremde dinc*,
Est arrives moult pres de Blois [4]).	*Dat hi niet ne wart ontwake.*
	Hi was gevoert al met gemake,
	Sonder vernoy ende toren,
	Bi Bolois, danen hi was geboren.

Door overtreding van Meliors verbod had Parth. de betoovering verbroken, met het gevolg dat alles ook tot den vorigen toestand terug moest keeren. Meliors tegenwoordigheid moest hij ontvluchten, haar slaapvertrek verlaten. Urake was hem bij het aankleeden behulpzaam.

5057	2797 2254
Urake li baille ses dras,	Urake gaf hem sine waden,
Ceus que il aporta, li las,	Die hi alreest brochte vort daer;
Quant il onques primes i vint.	*Dat seggic u al ouer waer*,
Quant il les vit *ne l'en sovint;*	*Hine mochte hebben gene el.*

[1]) Vs. 5887 (Bs. 5175).

[2]) Vs. 5914 (Bs. 5202).

[3]) Jusque menois = jusqu'à l'instant où. — A: trosque manois; B: nesune fois; G: jusque menois; P: duques manois.

[4]) ABP: moult pres de blois; G: deles un bois.

Corte chemise, ce m'est vis,
Et un cort peliçonet gris
Et de bon vert corte gonele
Li a vestu la damoisele.

Als hi se sach, *hi kinnese wel.*
So began hem andoen sine hemde
Al ongerecht, das was vremde,
So lange hadt daer gesijn;
Daer bouen een grau pelskijn,
Enen groenen roc, die noch doe
Wel hadde gehouden sine vloe.

De vertaler heeft hier zeer ongelukkige oogenblikken gehad, zoodat al het aantrekkelijke van het origineel verloren is gegaan. Vss. 5058—59 meent hij te moeten toelichten; het fijne detail „ne l'en sovint", waarin ligt uitgedrukt, dat het toovergeluk en de weelde gesmaakt in Meliors bijzijn elke herinnering aan het verledene bij hem had uitgewischt, wordt weergegeven met het tegendeel en doordat hij corte chemise [1]) niet verstond, maakte hij van Parth., wiens toestand toch reeds vrij onbehaaglijk was, een caricatuur, hetgeen hij zelf zeer goed voelde blijkens de verklaring, dat dit een zonderlingen indruk maakte [2]) en de onvermijdelijke toelichting, dat dit kwam, omdat hij er uitgegroeid was [3]).

Wanneer Parth., nadat hij door zijne geliefde verstooten is, voor de derde maal op Frankrijks bodem is teruggekeerd, overmant hem de smart, als hij de boot, waarmede men hem aan land gebracht heeft, zich langzaam ziet verwijderen. Dezen keer immers ziet hij ook de gestalten der roeiers allengs aan den horizon verdwijnen en telkens, wanneer hij den afstand tracht te meten, die hem van de vertrekkenden scheidt, doet de gedachte, dat door het verbreken der tooverkracht Melior voor goed voor hem verloren is, hem in zwijm vallen. Toen zijn oog niets meer vermocht te onderscheiden en het verledene hem een droom toescheen,

5176
Si se recommence a pasmer.

2949 — 2394
Doe moesti vallen ende beswelten
Tenen gadere so menech waerf;
Mi wondert, dat hi doe niet en staerf,
Want sijns daer niemen waer ne nam.

Wanhopig over zijn verlies kwelt en ondermijnt hij zijn lichaam:

5369
Trois fois menjue en la semeine,
Ce est pain d'orge et pain d'aveine,
Et puis boit la fontaine apres.

2988 — 2433
Drie werf at hi binder weke
Broet van gersten of van euen.
Mi wondert, hoe hire mochte bi leuen.
Die fonteynen hi daertoe dranc.

Evenmin volgt de vertaler het voorbeeld van den Franschen dichter, waar deze zegt, dat de liefde ook den „clerc" inspireert bij zijn „clergie":

3415
Ainsi fait amors enseignier

1945 — . . . .
Dus leert die minne ende geeft

[1]) Cort bij chemise, peliçonet en gonele heeft betrekking op het model; zie SCHULTZ, I, p. 298 en 302. — Bovendien verschijnt Parth. later vóór Melior en de kamprechters weer en corte chemise, nl. vs. [9171] = vs. 7025 (Bs. 6202).

[2]) Vs. 2803: das was vremde.

[3]) Vs. 2804: so lange hadt daer gesijn.

Chascun home de son mestier:	Dengenen die der minnen plegt
Chevalier de chevalerie,	So geeft si cracht ende raet
Et clerc d'emander[1]) *sa clergie.*	Elken daertoe, dat hem staet,
	Den riddere maectse cone ende vroet.

Uit dit alles blijkt, dat de vertaler zich met betrekking tot zijn waarheidsliefde niet wist te hoeden voor les „défauts de ses qualités”. Erger is het evenwel, dat zijn bewerking hier en daar recht geeft om te twijfelen aan zijn logischen zin.

Gezond verstand.

Op den eersten morgen na zijn aankomst te Chiefdoire beklimt Parth. een toren en ziet daar, als hij zich naar het Noorden gekeerd heeft, de brug, die over de Oire loopt, en

1659	1106	1005
Au chief del pont devers les pres	Dar tinden ouer die riuire	
Voit un moult beau chasteau fermes,	Sah hi enen casteel staen gevest;	
Qui tant est larges et pleniers[2]),	Hi was altoes so wel bewest	
Moult i puet avoir chevaliers;	Van spisen ende van riddren binnen,	
Et tant a edefiement	Dattene nieman en mohte winnen.	
Que moult i puet avoir grant gent.		

De vertaler verliest hierbij uit het oog, dat hij beschrijft, wat Parth. ziet en dat bovendien door de betoovering, waaronder alles lag, elk levend wezen aan zijn blik onttrokken was.

Bij zijn eersten terugkeer in Frankrijk wordt hij in zijn slaap met een boot tot in de nabijheid van Blois gebracht:

1973	1439	1329
Quant s'esveilla ne vit rien vive,	*Ende als hi vp dlant was gegaen*,	
Fors ses[3]) levriers desor la rive	*Wart hi in wake* ende sach staen	
Et son cheval qui la l'atent.	Sijn paert ende sijn honde op tlant.	

Over de wijze, waarop Parth. aan land komt, zegt het Fransch niets. De voorstelling door den vertaler aan de zaak gegeven is op zijn minst zonderling te noemen. Was gegaen onderstelt toch een handeling van Parth.? En hij ontwaakte eerst, nadat hij aan land was gegaan!?

Bij de plechtigheid van den ridderslag verliest Parth. door het weerzien zijner geliefde zijn zelfbeheersching en staat op het punt door zijn zonderlinge houding zijn tegenwoordigheid aan de omstanders te verraden.

7427	4571	3923
Urake le voit afoler,	Darne Vrake dus sah risen	
Si *s'estot*[4]) haut por ramembrer	Ende sin gelaet al verlisen,	
Et por lui faire revenir	*Niesde si*, ombe dat si woude,	
En son sens et por ravertir.	Dat hi hars gedinken soude	
Partonopeus ne l'entent pas,	. . . .	
Ne por *toussir* ne halt ne bas.	*Snisens* en heft hi niet vernomen,	
	Want hine merkes niet en twint.	

1) AB: d'amender; G: ramenbrer; P: d'emander.

2) Pleniers = vaste.

3) AB: les; G: seul; P. ses.

4) S'estousser, s'estoussir = tousser. AB: s'estut haut; GP: s'estot haut.

Zelfs indien de vertaler estot in vs. 7428 voor een vorm van estornir[1]) heeft aangezien, dan had vs. 7432 hem uit de dwaling kunnen helpen. Maar hoe komt hij er toe te meenen, dat Urake niezen kan, wanneer zij wilde. De mogelijkheid is echter niet uitgesloten, dat nisen de juiste vertaling van toussir, s'estoussir is, daar niesen in het Mnl. een ruimere beteekenis schijnt gehad te hebben dan thans, blijkens *Teuth.*: „hoesten, pruysten, niesen, tussire."

Op het einde van den eersten dag van het tornooi verlaten Parth. en Gaudijn het strijdperk; Cursout merkt hen op en zegt:

8245	5406 — 4697
„Or s'en vont," fait il, „mi ami	„Ic sie", seit hi, „behouden ginder
Et sain et sauf, la De merci.	Wederkiren mine kinder.
Bien i vinrent et bel s'en vont.	Got here! ho scone si te samen
Mors sui que ne sai dont il sont.	Heden margen harewart quamen
Li blans escus, ce m'est avis,	Ende ho scone si weder varen.
Doit de ce jor avoir le pris."	Deus! of ic wiste, wie si waren!"
Ce dit Corsols et nus n'en groce	Dus seide Cursout den wille sijn,
Fors seul Clarin qui s'en corroce.	Dat nieman en ande sonder Clarin.

Vss. 8249—50 blijven onvertaald en toch behelzen zij juist de woorden, die den nu volgenden toornigen uitval van Clarijn motiveeren.

b. Zijn wetenschappelijke ontwikkeling.

Klassieke letteren. Uit meer dan eene plaats blijkt, dat de vertaler geen vreemdeling was in de klassieke letterkunde. Reeds in de eerste verzen der ons overgeleverde fragmenten vinden wij daarvan een bewijs, nl. in de geschiedenis van Priamus' geslacht:

149	3 — 3
Il ot de s'espouse ·V· fils.	Hi hadde ghewonnen sone viue
	Bi *Ecubene* sinen wiue.

Troje genoot voorspoed en welvaart

195	58 — 52
Dusqu'au jor que li beaus Paris	Tote dien dat gelieuede Parijs
Ravi Helaine o le cler vis.	Dat hi quam bi *Venus* rade
	In sconinx van Grieken kemenade
	Ende hi hem sijn wijf ontfoerde.

Ofschoon Parsijs, wanneer zij Parth. leert kennen, nog volstrekt geen begrip van liefde heeft, zal het niet lang duren, zegt de dichter, of zij zal leeren inzien, wat liefde is; dit wordt dan verder aldus uitgewerkt:

6228	3386 — 2823
Qui si grant beaute en soi a	Want so was vtermaten scone.
D'amors ne set, ne n'en aprent.	*Dat mach men soeken in Nasoone,*
Encor est bele por nient!	*Ende in anderen bouke lesen,*
Quant caste feme a grant beaute,	Dat vrouwen in gere wijs mach wesen
Trop i a grant mal assamble.	Sonder minne, die scone es.

[1]) Estornir, estornoir = éternuer.

Op eene plaats laat zijn kennis der klassieke mythologie hem in den steek, hoewel Ovidius' Metamorphosen hem den weg hadden kunnen wijzen. Waar de Fransche dichter de voortzetting van zijn werk in een andere versmaat aankondigt zich verontschuldigend met de woorden:

[10695] „Que je face tot lo voloir
Celi de qu'ai petit d'espoir.”

zegt hij tot aan zijn dood te zullen volharden in het streven om het hart zijner aangebedene te vermurwen en daarin het voorbeeld te willen volgen van Clise. Als hij dan haar treurig lot beschreven heeft, klaagt hij over de dwingelandij der liefde en zegt: men beweert wel

[10737]	7264 6436
Corages ne puet estre pris,	Men mach gepens niet binden; tui?
Qu'il ne soit de soi posteïs [1]);	Ets altoes in heme seluen vri!
Porquant si tient el si lo mien,	Deus! hoe gebint si dan
Ne puis entendre a autre rien.	Min gepens so, dat ic en can
Tos en morrai com *Clise* [2]) fist.	El engene dinc onderstaen?
	Dat *Diixe* [3]) aneginc, sal ic anegaen,
	Die ombe hars lieues wille starf.

Evenmin schijnt hem de vogel phoenix bekend geweest te zijn. Terwijl de Fransche dichter overeenkomstig de waardigheid zijner keizerlijke heldin haar slaapvertrek stoffeert met een tapijt van de veeren van dezen wondervogel vervaardigd, vervangt de vertaler deze bijzonderheid

---

[1]) Posteïs = puissant.

[2]) Met Clise wordt zonder twijfel Clȳtĭē bedoeld. Niet alleen de overeenkomst tusschen de lotgevallen van Clise {vss. [10701]—[10720] = 7222—41 (Bs. 6394—6413)} en Clȳtĭē (OVIDIUS, Metam., IV, 206, 234 en 256—270) bewijst dit, maar de beide vormen dekken elkaar ook phonetisch; *ti* voorafgegaan door een klinker en gevolgd door een klinker gaat over in *is:* jus*ti*tia > justise, waarnaast een geleerde vorm justice.

[3]) De lezing clise in de Fransche hss. is onbetwijfelbaar. De letterverbinding *cl* gelijkt in die hss. echter sprekend op de Frankische minuskel *d* (Zie b.v. de woorden cler op den 22en regel en clarte op den 26en regel der 2e kolom van het facsimile van hs. P in Crapelets editie). Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat de vertaler, in plaats van clise, dise heeft gelezen. Hoe hij er echter toe gekomen is dise te vervormen tot dixe, is bij de willekeur, waarmede ook door hem de uitgangen der eigennamen verbroddeld werden, moeilijk uit te maken, of men moest in de schrijfwijze diixe een poging willen zien om het verfranschte woord clise (*dise) te vervangen door den oorspronkelijken, klassieken vorm. Immers, de vorm clise (*dise), hoewel blijkbaar ontstaan uit het klassieke Clȳtĭē, kon phonetisch evengoed zijn voortgekomen uit een vorm met *cs* in plaats van *ti*; de k-klank werd dan tot i-klank en deze laatste verbond zich met de voorafgaande vocaal: b.v. la*x*are > la*iss*ier; clise (*dise) kon dus ook teruggaan op een vorm cli*x*e (*di*x*e). Het behoort niet tot de onmogelijkheden, dat de vertaler praktisch tot zulk een conclusie gekomen is door vergelijking van soortgelijke, hem bekende voorbeelden.

door de niet zeer dichterlijke mededeeling, dat het even lang als breed was:

1085	749	664
Devant le lit gist uns tapis	Vor dat bedde lach een tappijt,	
Qui est de plume de fenis.	*Beede euen lanc ende euen wijt.*	

De mogelijkheid is echter niet uitgesloten, dat hij het wat al te kras vond, de veeren van den onsterfelijken vogel te herkennen in een vloerkleed.

Etymologie. Als hem de weg gewezen wordt, heeft de bewerker ook wel eenig begrip van etymologie.

Melior beschrijft Parth. de ligging van Chiefdoire, den loop der rivier en de wijze, waarop die in zee valt:

1737	1165	1064
Oire sort ci en ces fosses	. . . .	
Fors de ces grant rochiers [1]) cheves [2]);	. . . .	
Puis costoie plus loig la mer	Neven der side van der zee	
Qu'on ne puet en deus jors aler.	Twee grote dachuaerde ofte mee.	
Primes en vient par Malbraon [3]);	Tierst loept soe bi Manbreoen;	
1753	1179	1078
Puis en vait Oire par Orac [4])	Dan loepet die Oire bi Orac	
Et par Susis et par Cyrac;	Ende bi Susis ende bi Cyrac	
Et si [5]) enclot dedens son tor	Neven bergen ende neven roken.	
Plus de .m. chasteaus de valor.	So heuet binnen haren lope beloken	
Et puis s'en vient par ci en mer	M. castele ende meer.	
Por nos du tot environer.	Dan doet so haren wederkeer,	
	Alsoet heuet geloepen al;	
1759	Hier in de zee doet soe haren val.	
Bien saves que l'eve a non Oire,	Nv weeti, dat water heet die Ore	
Et li chasteaus a non Chiefdoire.	. . . . [6])	
	Houet van Oire bediedet dat.	
	Nv mach ment in dietsce verstaen te bat.	
	Omdat hier die Oire bede doet,	
	Springet ende vallet in de zeevloet,	
	So es de casteel Chiefdeore geheten [7])	

---

1) G: tranchiers.

2) Cheves = creusés.

3) A: marberon; B: malbroion; P: malbuion.

4) A: oirac; BP: yrac.

5) AG: puis: BP: si.

6) Dit vers is in het hs. overgeslagen.

7) Dat de toelichting van den dichter aangaande de vorming van het woord niet overbodig was, blijkt wel het best uit de verklaring, welke BILDERDIJK in zijn uitgave der Triersche fragmenten van het gedicht (*Taal- en dichtkundige Verscheidenheden*, III, blz. 138) van het woord Chédoire gaf, dat hij aantrof in het uittreksel van den roman in LE GRAND D'AUSSY, *Contes dévots*, III, p. 270: „Eifdotre is verbasterd uit den Franschen naam Chedoire, die het betooverd kasteel of wel het landschap, waar het in gelegen was, voerde. 't Is waarschijnlijk eigenlijk en oorspronklijk chef d'oire, dat is in het oude Fransch, Hoofd of

Op een andere plaats schijnt hij van meening geweest te zijn, dat een etymologie, die voor het Fransch waar was, daarom nog niet voor het Nederlandsch behoefde te gelden:

2349	1559 1440
Entre les rois ert li jors pris;	Hier binnen so was dach genomen,
A un mardi ont terme mis.	Dat tvolc te wicge soude comen,
Mardi cis mos, que que nus die,	Eens sdisendaechs, die coninge bede;
Jor de bataille senefie.	Dies daden si bede sekerhede.

Geschiedenis.

Ook zijn kennis der geschiedenis geeft aanleiding tot eenige opmerkingen. Koning Anfors geeft in het origineel bij zijn waardeering der uitverkorenen hoog op van de oudheid van het geslacht van den „soudaen" van Perzië, zeggende:

(9991)	6583 5804
De son lignaige vos sai dire	Ende es van hoegen geslachte,
Tresqu'au roi *Serre*[1]) et tresque *Syre*,	Dat men hoger geen en weet.
Nobles hom est de parente.	

In de vertaling ontbreken die namen.

Marcomiris en zijne voedster komen op hun vlucht voor Anchises eindelijk in Frankrijk; zijne trouwe verzorgster sterft echter, zoodra zij de grenzen overschreden hebben:

357	273 243
La norrice Marcomiris	Die voestermoeder Marcomiris
Morut *a l'entrer du païs;*	Bleef doet *in de geborte*[3]) *van Parijs.*
Et il *la fist ardoir en re*[2])	Doen *dede hise baren, als hi sach,*
A la costume du regne.	Dat men daer in den lande plach.[4])

Opmerkelijk is de omzichtigheid, waarmede de vertaler hier te werk gaat. Het verbranden van een lijk op den brandstapel scheen hem stellig te zonderling toe, om het zonder meer over te nemen; vandaar vertaalde hij de lastige passage zeer handig met „Doe dede hise baren, als hi sach, — Dat men daer in den lande plach". Baren heeft hier blijkbaar een ruimere beteekenis dan op de baar leggen, nl. die van uitvaart vieren[5]). Ook verdient het de aandacht, dat „a l'entrer du pais" vertaald wordt met „in de geborte van Parijs."

De koningsnaam Childeris[6]) is verbasterd tot Ghideris, Cloevis[7]) tot

hoofdplaats der erfenis, en dus kon dit Eifdotre wel eefdoire moeten zijn, doch dit is van weinig belang. — In het Fransche Hss. zijn de namen ook zeer bedorven."

[1]) B: Xerses.

[2]) Re = bûcher.

[3]) Zie *Mnl. Wdb.*, II, 1027 op gebuurte, waar onder de bijvormen ook geborte of geboerte moet worden opgenomen.

[4]) Men vergelijke Bormans' meening over deze plaats. Het is een der fraaiste staaltjes van zijn vermakelijke critiek.

[5]) Zie *Mnl. Wdb.*, I, 583 op baren, waar deze plaats niet is opgenomen.

[6]) Vs. 441 = 351 (Bs. 309); AGP: childeris; B: cilderis.

[7]) Vs. 445 = 356 (Bs. 314); AB: cloevis; G: cloovers; P: cloemers.

Claudes. Bij Clovis wekt dit bevreemding, omdat de vertaler op eigen gezag een bijzonderheid over hem inlascht, nl. dat hij al zijn onderdanen dwong het Christendom aan te nemen.

445	355	313
Ses fils Cloëvis fu puis rois,	Van dien waert coninc van den rike	
Riches et saiges et cortois.	Claudes sijn sone, die dogendelike	
Celui converti Saint Remis,	Berechte sijn lant ende sine bede,	
Ancois que venist Saint Denis.	Daer onlange hem gestede,[1]	
Cil rois vesqui moult saigement	Dattene bekeerde Sente Remijs,	
Et sa gent maintint franchement.	Vordien dat quam Sente Denijs;	
	Hi wart kerstijn bi siere leeringen,	
	Ende alle die hi mochte bedwingen.	

Bij de opsomming der edelen, die onder leiding van den „empereor d'Alemaigne" deel zullen uitmaken van „die van binnen", zijn eenige, soms willekeurige, wijzigingen aangebracht:

7189	4336	3688
Mais l'empereor d'Alemaigne	Hier in de poort binden mure	
Sera devers nos chevetaigne[2];	Hevet hi gediviseert te sine	
O lui est cil de Danemarche	Den keiser van Rome entie sine,	
Qui contre Esclavons tient sa marche,	Met hem de coninc van Denemarken,	
O lui est li dus de Saissoigne	*Die van Sweden*, *entie marken*	
Et cil de Lovain sans essoigne;	*Hout tusschen die Curen entie Denen*	
Li rois de Puille et de Sezile	Entie hertoge van *Ardenen;*	
Sera o lui en ceste vile	Entie hertoge van Brabant sal met desen,	
Et tuit li roi de son empire,	Entie van Sassen, buten wesen,	
Si que nus d'aus n'i ert a dire,[3]	Entie rike hertoge van *Swauen;*	

---

[1] Prof. VERDAM (in *Taalk. bijdragen*, II, blz. 237) stelt voor vss. 357—358 te lezen:

Berechte sijn lant ende sine *l*iede
Daer onlange hem ges*ci*ede.

Het handschrift is op deze plaats echter buitengewoon duidelijk en graphisch is de lezing *b*ede en ges*t*ede boven allen twijfel verheven. Een poging om de verzen volgens het handschrift te verklaren kan dus niet overbodig heeten.
Aangaande Clovis' vroomheid deelt het origineel iets verder mede: „Si henoroit moult seint iglise — Si amoit moult Dieu et cremoit — Et de lui servir joie avoit." Het ligt dus voor de hand, dat de vertaler met vss. 356—357 heeft willen zeggen: hij kwam getrouw zijn regeerings- en zijn godsdienstplichten na; en dit laatste drukte de vertaler uit met „hi berechte (dogendelike) sine bede" = „hij verrichtte met zorg zijn gebeden". (Zie *Mnl. Wdb.*, I, 920, i.v. berechten[9]) Daarop volgt dan de verklaring, „Daer onlange hem gestede", dat S. Remijs hem bekeerd had, zoodat hij en allen, die onder zijn gezag stonden, Christen werden en het Christendom door zijn macht en beleid tot bloei geraakte. — „Hem gestede" is dan op te vatten als imperf. met de bet. van pl.q.perf. en elliptisch staande voor „God hem gestede = God had hem vergund = hem was vergund, beschoren". (Zie *Mnl. Wdb.*, II, 1688 i.v. gestaden, Trans. 1) en onpers. Mi gestadet = ik heb gelegenheid, dat op gelijksoortige wijze moet zijn ontstaan.)

[2] Chevetaigne = chef.

[3] Ert a dire = manquera.

Et trestuit cil de ceste hennor [1])
Et se devient [2]) autre plusor.

Ende daertoe sullen hier hoge grauen
So vele sijn, dat ic wel weet,
Dat si mi waren ongereet
Te nomene in corten wile;
Die coninc van Palye ende van Sicile,
Die mogende es ende harde rike,
Entie hoechste van den keiserrike [3])
Siin hier binnen gehacht te sine.

Vss. 4340—41 komen in het origineel niet voor, evenmin de hertogen van „Ardenen” en „Swaven”. De toevoeging van de twee koningen, in vss. 4340—41 genoemd, is bepaald verkeerd, daar uit den Franschen tekst duidelijk blijkt, dat al de genoemde edelen vazallen zijn van den Duitschen keizer.

Aardrijkskunde.

Deze plaats in het origineel is zeer belangrijk voor de nadere bepaling van den tijd, waarin het Ofra. gedicht geschreven is [4]). Apulië en Sicilië kwamen eerst op het einde van 1194 aan keizer Hendrik VI. Vóór dat jaar kon er dus geen sprake van zijn, dat die landen leenroerig waren aan den Duitschen keizer, waaruit volgt, dat de „Partonopeus de Blois” niet vóór 1194 kan geschreven zijn

Het was geenszins het toeval, waardoor de dichter van het origineel zich liet leiden bij de keuze der door hem gebezigde eigennamen; op de meeste plaatsen blijkt integendeel, — natuurlijk met uitzondering van de opzettelijk aangebrachte anachronismen — dat hij uitstekend op de hoogte was van de politieke toestanden zijner eeuw. Zoo vindt men, waar in de Mnl. bewerking de „conin c van Spaengen” voorkomt, bij den Franschen dichter steeds [5]) gewag gemaakt van den „empereor d'Espaigne”, hetgeen strookt met de omstandigheid, dat Alfonsus VI van Castilië [6]), Alfonsus I van Aragon en Alfonsus VII Raimundez van Castilië [7]) den titel „keizer van Spanje” voerden, een bijzonderheid, die een beschaafd Franschman van zijn tijd zeer goed bekend kon zijn, daar Constantia, de tweede vrouw van Lodewijk VII (1137—1180), een dochter was van Alfonsus VIII van Castilië.

Hierdoor wordt tevens verklaard, hoe de Fransche dichter zoo uitstekend op de hoogte kon zijn van de politieke aardrijkskunde van Spanje. In weerwil toch van de talrijke verbasteringen in de handschriften komen de meeste eigennamen in de opsomming der Spaansche vorsten en edel-

[1]) Hennor = empire.

[2]) Se devient = peut-être.

[3]) Hs. N[1]: kerstinrike.

[4]) Zie ook aangaande den „heaume à visière immobile” blz. LXIX.

[5]) Vs. 7283 = 4430 (Bs. 3782); vs. 8177 = 5332 (Bs. 4628), vs. 8181 = 5337 (Bs. 4633), vs. 8909 = 6025 en 6034 (Bs. 5303 en 5307).

[6]) 1072—1109. Zijne zuster en zijne dochter heetten **Urraca.** De laatste, erfdochter van Castilië en Leon, huwde in 2e huwelijk met Alfonsus I (Batallador) van Aragon.

[7]) 1127—1157. Zoon uit het 1e huwelijk van Urraca van Castilië en Leon.

lieden, die met de koningen van Frankrijk en Engeland deel uitmaken van „die van buten", op verrassende wijze overeen met de historische werkelijkheid. Naast den keizer van Spanje en den koning van Navarre verschijnen op het steekspel de vorsten van:

Verzen volgens CRAPELET.	Ofra.	Middele. volgens G. DROYSEN.	Tegenwoordige namen.	Ten tijde der Romeinen.	Mnl.
7293	Galice			Gallaecia	Galissien
7295	Valence	Valencia	Valencia	Valentia	Valence
7296	Palence [1])	Palencia	Palencia	Pallantia	Palense
»	Plaisence [2])		Placencia [3])		Plasense
7297	Daine [4])	Denia	Denia [5])	Dianium	*Furiole [6])
»	Oriole	Oriola	Orihuela [7])		*Duriole
7301	Murce	Murcia	Murcia		Mirce
»	Garnade	Granada	Granada		Gerarde
7303	Elc [8])	Elch	Elche [9])	Ilici	
7305	Aumarie [10])	Almeria	Almeria		
7306	Godes [11])	Guadix	Guadix [12])		
7307	Arione		Arjona [13])		
»	Lurce	Lurka	Lorca [14])		
»	Baiette [15])	Baetia	Baëza [16])		Baise
7308	Geen [17])	Djian	Jaen [18])		
7309	Cordres	Kortoba	Cordoba	Corduba	Cordes
7311	Almondoire	Almuncar	Almuñecar [19]) of Almodovar [20])		Lamedore
7314	Sebile	Ischbilia	Sevilla	Hispalis	Sibilie
»	Andoge	Andudjar [21])	Andujar		
7315	Cartagene [22])	Cartagena	Cartagena	Carthago nova	Cartange
7317	Montor		Montoro [23])		
»	Tolosele	Toletula	Toledo of (Navas de) Tolosa [24])	Toletum	
7318	Baignes [25])		Baños [26])		
7319	Serres	Xeres	Jeres		
7321	Bataillos	Bathaljus	Badajoz		

[1]) en [2]) A: plaisence; B: alence; G: palence; C: plesence.
[3]) Br.: 40.3, L.: 6.6; Br.: 41.4, L.: 1.2.
[4]) AG: daine; B: nice; C: deine. [5]) Br.: 38.5, L.: 0.5.
[6]) Vs. 7297 = 4441 (Bs. 3793); Ariole is een uitvinding van Bormans. In hs. N[1] is het woord weggesneden; N[2] heeft Furiole.
[7]) Br.: 40.4; L.: 1.3. [8]) AB: Elc; G; (d') e lo; C: (d') e lou.
[9]) Br.: 38.1, W.L.: 0.4. [10]) AG: aumarie; B: orcanie; C: almarie.
[11]) AG: godes; B: cordres; C: godres. [12]) Br.: 37.2, L.: 3.8.
[13]) Br.: 37.6, L.: 4.4. [14]) Br.: 37.4, L.: 1.4.
[15]) A: baiece; B: barieuce; G: baiviere; C; baiette.
[16]) Br.: 38, L.: 3.3. [17]) A: gergens; G: iaians: C: geen.
[18]) Br.: 37.5, L.: 3.5. [19]) Almuñecar: Br.: 36.5, L.: 3.5.
[20]) Almodovar del campo: Br.: 38.4, L.: 4.1; Almodovar del rio: Br.: 37.5, L.: 5.
[21]) Br.: 38.3, L.: 4.7. [22]) ABC: cartage; G: cartagene. [23]) Br.: 38, L.: 4.3.
[24]) Br.: 38.2, L.: 3.4. [25]) ABGC: baignes. [26]) Br.: 41.6, L.: 4.3.

Het overnemen der geographische eigennamen liet zooals men ziet, wat nauwkeurigheid betreft, nog al iets te wenschen over; en onkunde zal daarvan de oorzaak wel geweest zijn. Vele namen, waar de vertaler geen raad mee wist, werden weggelaten; andere, die in het verband volstrekt niet te pas kwamen, ingevoegd; weer andere ten behoeve van het rijm of uit misverstand verbasterd;

Uitlatingen: Verzen volgens CRAPELET		Invoegingen:	Verzen volgens deze uitgave	Verzen volgens BORMANS
7303	Elce	Romenie	732	653
5	Aumarie	Canasie	1567	1448
6	Godes	Sweden	4340	3692
7	Lurce	Ardenen	4342	3694
7	Arione	Swaven [1]	4345	3697
		Bede [2]	4362	3714
7308	Geen	Anguine	4414	3766
13	Fornicole	Bertonge	»	»
4	Andoge	Furiole [3]	4441	3793
7	Montor	Baldach	4448	3800
7	Tolosele	Bile [4]	4452	3804
8	Baignes	Bare [5]	4454	3806
9	Serres [7]	Luken [6]	»	»
21	Bataillos	Arangen [8]	»	»
8875	Arcaie			

Wijzigingen:

Verzen volgens CRAPELET		wordt vervangen door	Verzen volgens deze uitgave	Verzen volgens BORMANS
2348	Lombardie	Geneve, Pise	1553	1434
7192	Esclavons	Curen	4341	3693
7207	Sire	Nubia [9]	4363	3715
7351	Crete	Criteilant	4484	3836

[1]) Swaven: graven.

[2]) Mede: Bede.

[3]) Furiole: Duriole.

[4]) Cibile: Bile. De vorst van Libye was reeds genoemd bij „die van binnen."

[5]) Ontbreekt in N[2]. [6]) Ontbreekt in N[1].

[7]) Vs. 7319. Et Serres ou l'en fait la soie. — Donc l'en se vest bien et conroie. Serres komt niet voor onder de vele steden vermeld bij SCHULTZ, I, p. 334—340, als plaatsen van herkomst van kostbare weefsels enz.

[8]) Cartangen: Arangen.

[9]) Verder is er nooit meer sprake van den koning van Nubia, maar steeds van den koning van Siere: vss. 5371, 77,83; 5987, 6596; 6737, 99. (Bs. 4662, 62,74; 5265; 5817; 5946; 6003).

8667	Alemaigne	Oestrike	5755	5045
8875	Arcaie [1]	Paleste [2]	5989	5267
8883	Puille et Sezile	Denemerken	6001	5279
8913	Sebile	Araengen [3]	6039	5312

Verbasteringen:

Verzen volgens CRAPELET		wordt verbasterd in	Verzen volgens deze uitgave	BORMANS
234	Ermene	Crinule	127	115
1370	Troiport [4]	Troyenbort	919	823
1963	Loire [5]	Oire	1427	1317
	»	»	1445	1335
2359	Chars	Cakers	1574	1455
2425	Orcanie	Dorcanie	1667	1538
4471	Loire	Oire	2577	2093
7195	Puille	Palye	4350	3702
7211	Arcaie [6]	Archiarke (N¹)	4369	3721
		Archania (N²)		
7219	Libe	Libiaert [7]	4369	3721
7297	Oriole	Duriole	4442	3794
7301	Murce	Mirce	4443	3795
7314	Sebile	Cibile (N¹) [8]	4451	3803
7343	Cartagene	Caragere (N²)	4477	3829
7349	Lide	Bile	4481	3833
8877	Meke	Mede [9]	5990	5268
»	Baldac	Bladac	5992	5270
8879	Libe	Bile	5990	5268
8880	Lide	Bile [10]	5994	5272

De Fransche dichter toont over het algemeen een zeker niet alledaagsche en zeer nauwkeurige kennis der aardrijkskunde van zijn tijd te bezitten. Dit komt vooral sterk uit bij de opsomming der Spaansche vorsten, waar de rangschikking der namen toont, dat hij een voorstelling had van de ligging der plaatsen. Denia, Orihuela, Murcia, Elche liggen

---

1) A: arcaie; B: caie; G: arquaie; P: arcaie.
2) Paleste: reste.
3) Cartaengen: Araengen.
4) Tréport; Br.: 50.3, O.L.: 1.2.
5) ABP: en loire; G: en oire.
6) A: arcaie; G: argaige; BC: caie.
7) Libiaert: onvervaert.
8) N²: Sibilie.
9) Mede: bede.
10) Bile: wile. Vier verzen vroeger was Bile ook reeds gebezigd voor Libe.

bij elkander; evenzoo Cordoba, Almodovar, Sevilla en Andujar. Waar hij zegt:

7305 De la ert li rois d'Aumarie
Qui Godes tient en sa baillie
Et Lurce et Baiette et Arione
Et Geen dont gens li foisone.

komt men er zelfs toe te gelooven, dat deze mededeeling waarheid bevat, daar Guadix, Lorca, Baëza en Arjona in de buurt van Almeria liggen. Of hij met Tolosele het Toletula der Sarracenen (Toledo) bedoelt, of dat er een plaats mede aangeduid wordt, die eenmaal in de „Navas de Tolosa" [1]) gelegen heeft, is moeilijk uit te maken.

Merkwaardig is het origineel ook nog, waar het rijk van Cursout, een der kamprechters, beschreven wordt:

7343	4477	3829
Li rois Corsos de Cartagene,	Van Cartagen [2]) die coninc Cursout,	
La vies qui siet dedens Cirene;	Dat es er een graeu ende een out [3]).	
La novele siet en Espaigne		
Donc le murel en mer se baigne [4]);		
La vies est en Aufrique ci		
Donc li rois est que ge vos di.		

De vertaler heeft er dus blijkbaar niets van gevat. Eenige regels verder etymologiseert hij door „Genaus de Crete" weer te geven met „Bernard van Criteilant". Overigens bewijzen bovenstaande gegevens, hoe weinig er van al die namen is te recht gekomen, natuurlijk tot groote schade van de verstaanbaarheid van het vervolg. Enkele der verbasteringen verdienen een nadere toelichting.

In vs. 1567 (Bs. 1448) is sprake van een „ertscen bisscop van Canasien". Canasië komt niet voor in het origineel; de mogelijkheid is echter niet uitgesloten, dat de vertaler dien naam gelezen heeft in het graphisch daarop gelijkende „senefie" van het vorige vers.

Wanneer de Franschen en Sarracenen op het punt staan elkander slag te leveren, beveelt de koning van Frankrijk, dat

2359	1573	1454
La bataille ert dedevant *Chars* [5]).		si souden
	Den wijch op tvelt vor *Cakers* houden.	

[1]) Navas = campi; vgl.: Navas del Madroño, Navas del Marques. Ik ben er niet in geslaagd noch op gewone geographische, noch op historische kaarten, bij de „Navas de Tolosa" een plaats Tolosa of Tolosela te vinden. Opmerkelijk is evenwel, dat juist in *1212* Alphonsus VIII van Castilië en Pedro I van Aragon in den slag der Navas de Tolosa op Mohammed Al Nasr een schitterende overwinning behaalden, welke de nekslag was der Sarracenen-heerschappij in Spanje.

[2]) N²: Caragere.

[3]) N²: Dat es er en graue en out.

[4]) Dit en het vorige vers ontbreken in A; in P begint met vs. 7343 een groote lacune.

[5]) AB: chaars; GP: chars.

en van koning Sornegur wordt gezegd:

2529	1767 1633
Et commande que l'endemain	Ende hiet hen metter dagerade
Au matinet enmi le plain	There doen porren ende gereiden,
Devant *Chars*[1]) soit a l'asanblee,	Ende gewapent die scaren leiden
Et soit la gent trestote armee,	Op den plain vore die borh te Cars
Et les eschieles[2]) establies,	Ende doen den Fransosen wanen wars
Et de bataille bien garnies.	Dar soude al sin die sameninge,
	So wie soet darna verginge.

Den eersten keer wordt Chars verbasterd tot Cakers; uit „borh te Cars", de tweede vertaling, blijkt dat de vertaler Chars voor een stad aanzag, waarbij eschieles (ook = échelle) hem wellicht op een dwaalspoor bracht. Met Chars[3]) bedoelde evenwel de Fransche dichter zonder twijfel een zijtak der Loire, de Cher, die in de 12e eeuw de graafschappen Berry, Blois en Tours doorliep, nu de departementen „Cher", „Loir et Cher" en „Indre et Loire" doorstroomt.

Zonderling is de verbastering van Troisport[4]) tot Troyenbort, temeer daar de vertaler ook de toelichting „C'est un havre de Normendie" overneemt.

Meermalen heeft het voorafgaande voorzetsel of lidwoord in het origineel den vertaler doen mistasten. Zoo wordt „d'Orcanie"[5]) weergegeven met Dorcanië, d'Oriole"[6]) met Duriole. Op twee plaatsen staat in de vertaling Oire in plaats van Loire. Den eersten keer[7]) was dit gedeeltelijk buiten zijn schuld, daar G (vs. 1964) hier „en oire" heeft; maar in plaats van nu dit te veranderen in Loire, naar vs. 4471[8]), waar alle handschriften „a loire" lezen, maakt hij ook in laatstgenoemd vers Loire tot Oire, niettegenstaande hij toch uit talrijke plaatsen van zijn voorbeeld weten kon, dat namen van rivieren geen lidwoord voor zich hebben en hij aan de juistheid der lezing „en oire" van vs. 1964 G getwijfeld had, zooals zijn toevoeging „doet men mi verstaen" bewijst.

---

[1]) AB: chaars; GP: chars.

[2]) Eschiele = grand corps de troupes rangées en bataille.

[3]) Ten tijde der Merovingers en Carolingers heette zij Carus of Caris. Namen van rivieren worden niet voorafgegaan door het lidwoord. Vgl: vs. 1653 = 1098 (Bs. 997), ABP: oire, G: loire; vs. 1753 = 1179 (Bs. 1078), ABGP: oire; vs. 1759 = 1187 (Bs. 1086), ABGP: oire; vs. 1762 = 1191 (Bs. 1090), ABGP: oire; vs. 1964 = 1427 (Bs. 1317), ABP; en loire. G: en oire; vs. 4471 = 2577 (Bs. 2093), ABGP: a loire; vs. {11487} = 7340 (Bs. 6512), G: vers oire.

Vgl. voorts Charost en Charenton in het tegenwoordige departement „Cher".

[4]) Vs. 1370 = 919 (Bs. 823), A: troisport; B: troiport; G: treport. In de 12e eeuw in den noordelijksten uithoek van het hertogdom Normandië; tegenwoordig „Tréport" in het departement „Seine inférieure."

[5]) Vs. 2425 = 1667 (Bs. 1538).

[6]) Vs. 7297 = 4442 (Bs. 3794).

[7]) Vs. 1964 = vs. 1427 (Bs. 1317)

[8]) Vs. 4471 = vs. 2577 (Bs. 2093).

Men voelt zich geneigd den Mnl. vertaler, die waarschijnlijk maar één handschrift tot zijn beschikking had, dit gebrek aan inzicht niet zwaar aan te rekenen, wanneer men ziet, dat het den uitgever van het Ofra. gedicht in een dergelijk geval niet beter gegaan is.

Dierkunde. Bij de beschrijving van het bed in Meliors vertrek wordt gezegd:

1071	729	650
Bien est orles li covertors	Om tcoevertoer een lijste ginc,	
De pel d'ibex[1] entor les ors[2]);	Die soeter roec dan enech dinc,	
C'est une pel qui moult miels elt[3])	Ende was van enen diere eblie[4]),	
Que nul espice oloir ne selt.	Ende woent in tlant van Romonie;	
La beste qui la porte est blanche	Sijn vel dat rieket harde soete;	
Plus que n'est nois[5]) novele en branche;	Haddicx stade ende goede moete,	
A totes riens est debonaire	Ic souder v af seggen mee.	
Fors qu'a serpent selt moult mal faire;	Dat dier es wit als die snee	
Serpent ocit, de ce se paist;	Ende es sochte iegen alle diere,	
Ja n'ert si grant qu'ele nel plaist.	Maer den serpenten eest overghiere;	
	Want het sulke nature heeft	
	. . . .[6])	

De Fransche uitgever meende, dat in de lezing „debex” de eerste „e” deel uitmaakte van het voorzetsel, terwijl zij volgens „dibex” van hs. B en het Mnl. eblie bij het substantief hoort[7]).

---

[1]) A: debex; B: dibex; G: cheres; P: deblex.

In CRAPELET leest men dienaangaande in het woordregister: „Bex: nom d'un animal. Ce mot vient-il de *bele*, ou *belet*, ou *belette?* Cet animal avoit, parmi nos anciens naturalistes, la réputation de repousser, et même de tuer les serpens; mais ici, l'animal indiqué a une peau blanche, qui paroîtroit plutôt convenir à l'hermine.”

[2]) Or (eur) = bord.

[3]) Elt (oloir) = sent (sentir).

[4]) BORMANS teekent hierbij aan: „*Eblie* ken ik niet; het kan uit *Sabel* = *zibeline* verbasterd zijn en dan zal ook wel *Romonie* voor *Armenie* staen, waervan de naem van *hermine*. In 't fransch heet het *de peaus de bex*, welk laetste Crapelet en Robert ook niet wisten uit te leggen.”

[5]) Noif = neige.

[6]) Hier volgt een lacune van 6 verzen.

[7]) De *l* in Mnl. eblie wijst er op, dat de bewerker in zijn voorbeeld een vorm heeft aangetroffen ten nauwste verwant met eblex van P; de uitgang ie zal wel ontstaan zijn uit rijmdwang. De lezing van B: ibex, gesteund door A: ebex, zal wel de oorspronkelijke zijn, daar ibex inderdaad een diernaam is, die in natuurkundige werken der middeleeuwen en hun bronnen voorkomt (MAERLANT, *Naturen bloeme*, II, 2017; THOMAS CANTIMPRATENSIS, *De naturis rerum*; PLINIUS, *Naturalis historiae*, VIII, 214; zie ook DU CANGE i.v. ibex).

Aan den ibex werden echter de in het gedicht genoemde eigenschappen niet toegeschreven. De witte kleur van het dier en vooral de eigenschap, dat het allerlei slangen doodt en verorbert, doen denken aan den heiligen ibis, een steltlooper, die geheel wit is, met uitzondering van de vleugelspitsen, snavel, kop, hals en pooten, welke zwart zijn.

Zijn kennis aangaande: de jacht.

De kennis van den bewerker met betrekking tot kleederdracht, bewapening, riddergebruiken e.d. laat veel te wenschen over; menige plaats van het origineel is dientengevolge ook niet tot haar recht gekomen.

Te beginnen met Herodotus hebben verschillende schrijvers van dezen vogel de eigenschap vermeld, dat hij met ingeboren haat het slangengeslacht vervolgt.
HERODOTUS, II, 75. 76: „*Ἔστι δὲ χῶρος τῆς Ἀραβίης κατὰ Βουτοῦν πόλιν μάλιστά κῃ κείμενος, καὶ ἐς τοῦτο τὸ χωρίον ἦλθον πυνθανόμενος περὶ τῶν πτερωτῶν ὀφίων. ἀπικόμενος δὲ εἶδον ὀστέα ὀφίων καὶ ἀκάνθας πλήθεϊ μὲν ἀδύνατα ἀπηγήσασθαι, σωροὶ δὲ ἦσαν ἀκανθέων καὶ μεγάλοι καὶ ὑποδεέστεροι καὶ ἐλάσσονες ἔτι τούτων, πολλοὶ δὲ ἦσαν οὗτοι. ἔστι δὲ ὁ χῶρος οὗτος, ἐν τῷ αἱ ἄκανθαι κατακεχύαται, τοιόσδε τις· ἐσβολὴ ἐξ οὐρέων στεινῶν ἐς πεδίον μέγα, τὸ δὲ πεδίον τοῦτο συνάπτει τῷ Αἰγυπτίῳ πεδίῳ. λόγος δέ ἐστι ἅμα τῷ ἔαρι πτερωτοὺς ὄφις ἐκ τῆς Ἀραβίης πέτεσθαι ἐπ' Αἰγύπτου, τὰς δ' ἴβις τὰς ὄρνιθας ἀπαντεούσας ἐς τὴν ἐσβολὴν ταύτης τῆς χώρης οὐ παριέναι τοὺς ὄφις, ἀλλὰ κατακτείνειν. καὶ τὴν ἶβιν διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τετιμῆσθαι λέγουσι Ἀράβιοι μεγάλως πρὸς Αἰγυπτίων· ὁμολογέουσι δὲ καὶ Αἰγύπτιοι διὰ ταῦτα τιμᾶν τὰς ὄρνιθας ταύτας. Εἶδος δὲ τῆς μὲν ἴβιος τόδε· μέλαινα δεινῶς πᾶσα, σκέλεα δὲ φορέει γεράνου, πρόσωπον δὲ ἐς τὰ μάλιστα ἐπίγρυπον, μέγαθος ὅσον κρέξ. τῶν μὲν δὴ μελαινέων τῶν μαχομένων πρὸς τοὺς ὄφις ἥδε ἰδέη, τῶν δ' ἐν ποσὶ μᾶλλον εἱλεομένων τοῖσι ἀνθρώποισι (διξαὶ γὰρ δή εἰσι αἱ ἴβιες) ψιλὴ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δειρὴν πᾶσαν, λευκὴ πτεροῖσι πλὴν κεφαλῆς καὶ τοῦ αὐχένος καὶ ἄκρων τῶν πτερύγων καὶ τοῦ πυγαίου ἄκρου (ταῦτα δὲ τὰ εἶπον πάντα μέλαινά ἐστι δεινῶς), σκέλεα δὲ καὶ πρόσωπον ἐμφερὴς τῇ ἑτέρῃ. τοῦ δὲ ὄφιος ἡ μορφὴ οἵη περ τῶν ὕδρων. πτίλα δὲ οὐ πτερωτὰ φορέει, ἀλλὰ τοῖσι τῆς νυκτερίδος πτεροῖσι μάλιστά κῃ ἐμφερέστατα. τοσαῦτα μὲν θηρίων πέρι ἱρῶν εἰρήσθω.*"
CICERO. *De natura deorum*, I, 36: „.... Ipsi, qui irridentur, Aegyptii nullam beluam nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt; velut ibes maximam vim serpentium conficiunt, quum sint aves excelsae, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: avertunt pestem ab Aegypto, quum volucris angues ex vastitate Libyae vento Africo invectas interficiunt atque consumant; ex quo fit, ut illae nec morsu vivae noceant nec odore mortuae....."
PLINIUS. *Naturalis historiae*, X, 75: „... Invocant et Aegyptii ibis suas contra serpentium adventum ....."
POMPONIUS MELA. *De situ orbis*, III, 8: „Extra sinum, verum in flexu tamen, etiam non modico, Rubri maris, pars bestiis infesta, ideoque deserta est: partem Panchaei habitant, quos ex facto, quia serpentibus vescuntur, Ophiophăgos vocant. Fuere interius Pygmaei, minutum genus, et quod pro satis frugibus contra grues dimicando defecit. Sunt multa volucrum, multa serpentium genera: de serpentibus memorandi maxime, quos parvos admodum, et veneni praesentis, certo anni tempore ex limo concretarum paludum emergere, in magno examine volantes Aegyptum tendere, atque in ipso introitu finium, ab avibus, quas ibidas appellant, adverso agmine excipi pugnaque confici traditum est."
MAERLANT. *Naturen bloeme*, III, 2167:

Ibis, als ons Solinus seghet
Is een voghel die te wandelen pleghet
Nevens den overe, dats sijn maniere,
Van Nilus der groter riviere.
Serpenten eyere can hi vinden,
Ende die draghet hi sinen kinden,
Al der werelt te sine viande;
Ende eer si uten lande varen
Comen die iben met haren scaren,
Ende ghemoetense in die lucht.
Niet enen van al der vrucht,
Die de werelt willen plaghen,

Op blz. XLIX is er reeds op gewezen, dat hij niet wist, dat de mannen behalve de gewone b l i a u d en g o n n e ook korte kleedingstukken van dien naam droegen; in vs. 2802 (Bs. 2259) gaf dit aanleiding tot een zonderling misverstand. In diezelfde passage maakt hij verder geen melding van de volgende onderdeelen van Parthonopeus' uitrusting, waarschijnlijk omdat hij er geen weg mee wist:

5065 Et puis li baille la ceinture
De quir d'Irlande fort et dure;
De venerie i a oustill [1]:
Le quenivet [2] et le fuisill [3],
Et li tondres [4] et li galet [5],
Et miteines de mutabet [6].

Kleeder-dracht der mannen.

Zijn gebrek aan kennis komt niet minder uit bij de beschrijving van Parthonopeus' kleeding, wanneer hij voor de kamprechters verschijnt. Gaudijn, die hem bij het afleggen der wapenrusting behulpzaam is geweest,

[9171]	7023 6200
En *corte chemise* le maine	Ende cousen heuet hi ane sijn been,
Et en chauces de soie en graine.	Die in greynen ghevarwet sijn,
D'une *fort ceinture* a armer [7])	Ende hevet angedaen een *hemdekijn*
A boucle d'or fin rouge et cler,	Wel gescepen wit ende *cort;*
De bele soie bien ovree,	Daer bouen heuet hi hem gegort
A bestes d'or tote bordee,	Met enen *gordelkine* van siden,

Want sise lief hebben sere:
Hine cesseert nemmermeere
Te verteeren dat quade saet.
Ene waerf int jaer, dat verstaet,
Versamen hem vlieghende serpenten
In Arabien tenen convente,
Als om te vlieghen uten lande,
En laten si dat lijf ondraghen.
Ende tfenijn van desen dieren
Es van so felre manieren,
Dat een es sijns selves quite,
Eer hi beseft dat mene bite;
Nochtan en stervet ibis niet".

MEGENBERG. *Buch der Natur*, 201: „*Ibis* haiszt ain eib, daz ist ain vogel der izt slangen und slangenair, und darumb begegent die vogel den vliegenden slangen, die auz dem land Arabia vliegent, und frezzent si."

De bijzonderheid, dat zijn veeren een aangenamen geur verspreiden, vond ik echter nergens vermeld.

De overeenkomst der woorden i b e x en i b i s in aanmerking genomen, komt het mij dus niet onwaarschijnlijk voor, dat de dichter de namen der beide dieren en hun eigenschappen met elkander verward heeft.

1) Oustill = appareil.

2) Quenivet = lancette.

3) Fuisill = pierre à fusil.

4) Tondres = amadou.

5) Galet = petit disque de métal (Littré i. v. galet [3]) dus: vuursteen (of vuurslag?). Vgl. SCHULTZ, I, p. 56 en 454.

6) Mutabet = sorte d'étoffe orientale. Zie SCHULTZ, I, p. 354.

7) Armer (armaire) = agrafe.

S'est li meschins ceins seanment[1]).
Seul tant i a d'acesmement[2]):
Ses cous est fermes d'un filet
De porpre soie petitet;
Li cous est auques camoissies[3]),
La ou des mailles fu tochies.
Par les devises des camois[4])
Voient tuit cil qui ne sont lois[5])
Plus bele et plus fine blanchor,
Que flor d'albespin en pascor;
Et ne rest pas trop camoissies,
Quar de novel estoit baignies,
Fors que de vestir son hauberc
I perent un petit li merc,
Et li font el col la beaute
De blanc ivoire reone[6]).

Met enen dradekine geecht.
Sijn hals was lanc, wit ende slecht,
Ende was besmet een lettelkijn,
Als dicke rudders halse sijn,
Van dien halsberge, daer hi lach,
So kenlijc, dat ment sach
Van elker maelgen sonderlinge;
Tusscen de smitten enten ringe
Van den mailgen bleek er uut
Die witte entie claerste huut,
Die ie gewan creature.
Men seget ouer waer, dat die nature
Noit ne makede so scone man.

Corte chemise[7]) wordt vertaald met cort hemdekijn; de vertaler schijnt hier dus te meenen, vooral blijkens het volgende gordelkine, dat Parthonopeus' kleederen zijn lichamelijke schoonheid verhoogen door hun geringe afmetingen in plaats van door hun eenvoud.

Om zijn lendenen had hij sierlijk een zwaren gordel[8]) gesnoerd, waarvan de gesp en het beslag van zuiver goud waren en de band met zijden borduursel en gouden dierfiguren versierd was. Overigens was er geen ander sieraad aan hem te bespeuren dan een niet in het oog vallende band van purperen zijde, waarmede de halsopening van het hemd was dichtgesnoerd.

Hieruit ziet men, dat de meeste details verloren gingen en dat niet het „gordelkine met enen dradekine geecht was.” Wat eigenlijk met de niet zeer duidelijke verzen

Tusscen de smitten enten ringe
Van den mailgen bleek er uut
Die witte entie claerste huut,

---

1) Seanment = décemment.

2) Acesmement = ornement.

3) Camoissier = tacher par des empreintes.

4) Vs. [9183] = dans l'intérieur des taches (circulaires).

5) Lois = louche.

6) B: renove; G: repare; P: reone.

7) De hemden der vrouwen reikten tot aan de voeten. Over de weelde dier kleedingstukken zie SCHULTZ, I, p. 250 en 290. — Ook mannenhemden waren soms met goud geborduurd.

8) De gordel bestond uit den band, den gesp en het beslag aan het andere einde van den band, dat door den gesp gehaald werd. De band was zoo lang, dat het grootste deel er van na het dichtsnoeren vóór het lichaam naar beneden hing. Op den band waren vaak draken, leeuwen of vogels van goud of zilver gehecht. Zie SCHULTZ, I, p. 274—276 en 309.

Voor de kostbaarheid der gordels vgl. G. DEMAY, *Le costume au moyen âge d'après les sceaux*, Paris, 1880, p. 97.

bedoeld wordt, leert de vergelijking met

Par les devises des camois
Voient tuit cil qui ne sont lois
Plus bele et plus fine blanchor,
Que flor d'albespin en pascor.

Het detail van het baden, waardoor de „smetten" der maliën minder zichtbaar waren geworden, is onvertaald gebleven.

Kleeder-dracht der vrouwen.

Evenmin stond het gala-toilet, waarin Melior verscheen bij de ceremonie van den ridderslag den vertaler in al zijn onderdeelen duidelijk voor den geest.

7447
El a son mantel deslacie[1])
Dont li acort[2]) *li sont au pie*;
D'une porpre est fresche et novele
Dont l'uevre est menuete et bele;
La penne en ert de blanc hermine
Qui tot ivel[3]) *au drap traine;*
Li orles est de sebelins,
Tres vairs[4]) et bien seans et fins,
Qui orle l'ermine defors,
Si dure desi as[5]) *acors*[6]).
El a une jupe[7]) porprine,
Bien faite a oevre sarrazine;
Sangle[8]) est por la chalor[9]) d'este,
Orlee d'un orfrois[10]) *gemme*[11])
Au chief des manches et au col;
Li saige i musent comme fol.
Li fermail[12]) *desos le menton*
Sont de rubi et li bouton.
Li bras sont fors par les manicles[13])
Qui faites sont d'or et d'onicles[14]);
Et sont li bras et lonc et droit
Vestu d'un blanc chainsil estroit,
Mais que chaut de sa vesteüre.

4593 3945
Si staet hoge ende oppenbare
Ende heft enen mantel ombe hare,
Van diren pelne scone gewraht,
Ende was vte heidenesse braht;
Die vedere was wit hermerijn
Ende die liiste bruen[15]) *sebelin*,
Die slaet te haren borsten neder.
Har sorcoet es sonder vedere
Gelaten dore die grote hitte,
Dat siis te coelre sta ende sitte.
Van diren porpere was hare sorcoet,
Wel gescepen lanc ende groet;
Die lijstekine, dire toe horden,
Dat orfrout, di goutborde,
Die gimmen ende die dire stene,
Dire in stonden grote ende clene;
Die suete witte mouwekine,
Wel staende ane hare ermekine,
Die si hadde reht ende lanc.

---

[1]) ABP: deslacie, G: destachie.
[2]) Li acort = les pendants du manteau; A: cor, BP: acor, G: acort.
[3]) A: ivel; B: oel; G: egal; P: igual.
[4]) ABP: noirs; G: vairs.
[5]) Desi a = jusqu'à.
[6]) A: cors; BGP: acors.
[7]) ABG = iupe; P: iube.
[8]) Sangle = simple, non doublé.
[9]) A: caure; BGP: chalor.
[10]) Orfrois = broderie employée en bordure.
[11]) A: liie d'un orfrois bende; B: loie est d'un orfroi gemme; G: orlee d'un orfrois gemme; P: lies d'un orfrois esmere.
[12]) Fermail = fermoir, agrafe.
[13]) Manicle = bracelet.
[14]) Onicle = onyx.
[15]) Bruen is hier blijkbaar de vertaling van vair = glanzig. Deze plaats is niet opgenomen in het *Mnl. Wbk.*

Melior laat haar staatsiemantel losgegespt neerhangen [1]); de beneden-einden van dien mantel reiken haar tot de voeten; hij is gemaakt van kunstig bewerkte zijde [2]), die nog al den gloed der nieuwheid heeft; de wit hermelijnen voering reikt even ver als de bovenstof en is aan de buitenzijde van den mantel afgezet met een rand van het kostbaarste sabelbont, die tot aan de voeten doorloopt. Haar jupe [3]) is eveneens van kostbare zijde, een product der Oostersche nijverheid; wegens de heerschende hitte is die jupe niet gevoerd, maar aan de uiteinden der mouwen en den halsboord is zij afgezet met galon, dat met zulke heerlijke edelgesteenten bezet is, dat zelfs bezadigde menschen door den aanblik er van verbijsterd worden; de sluiting onder de kin en de knoopen zijn gemaakt van robijnen. Haar slanke, welgevormde armen, waaraan gouden armbanden prijken met onyxen bezet, zijn omgeven met eng sluitende witte mouwen, welke met een plotselinge verwijding langs haar kleedij afhangen [4]).

Vs. 4605 en vlgg. van de vertaling zijn onverstaanbaar, wanneer men ze niet met het origineel vergelijkt; ze bevatten slechts de namen van allerlei voorwerpen, zonder dat daarbij wordt aangegeven in welke betrekking ze staan tot het toilet.

Uitrusting van den ridder ten strijde. De krachten van den vertaler schieten ook vaak te kort, waar het aankomt op nauwkeurige kennis der gebruiken van het ridderwezen, met betrekking tot den ridderslag, het tornooi en dergelijken.

Urake belooft Parth., hem voor het tornooi een uitstekende wapenrusting te bezorgen:

6783	3889	3290
„Car ci avrons asses de beles,	„Ic salre v toe beraden ghenouch	
De fors escus et *bones seles*,	Den besten scilt, die men nie drouch,	

[1]) Tot het einde der 12e eeuw droegen de vrouwen den mantel zoo, dat de boorden op de borst met een broche werden samengehecht (Zie SCHULTZ, I, fig. 94); soms werden de boorden ook, zooals in dien tijd bij de mannen steeds het geval was, op den rechter schouder bevestigd en dan moest de mantel met de ééne hand worden opgenomen (SCHULTZ, I, fig. 108 en 109 en DEMAY, t. a. p. fig. 41). Het gebruik, dat de mantel zoowel bij mannen als vrouwen op de borst werd samengehouden door middel van een snoer, dat aan beide zijden bevestigd was aan de zoogenaamde tasel, hoort in de 13e eeuw thuis (SCHULTZ, I, fig. 89, 90, 95, 96 en DEMAY, t. a. p. fig. 42, 43). Men zal zich dus moeten voorstellen, dat Meliors mantel hing op de wijze, zooals dit blijkt uit de reproductie van het beeld der gemalin van Philippus II Augustus, tijdgenoot van den Franschen dichter (SCHULTZ, I, fig. 93).

[2]) Porprine slaat niet op de kleur. Zie SCHULTZ, I, p. 346.

[3]) Zie SCHULTZ, I, fig. 69, waaraan onder den loshangenden mantel de „jupe" zichtbaar is, die blijkbaar uitsluitend het bovenlijf bedekt.

[4]) Zie SCHULTZ, I, fig. 65, 66, 67 en vooral 69 en 70. Vgl. *Partonopeus de Blois*, vs. 8003 en vlgg.

Cropieres bones et *colieres*,
Moult bien tailliees et legieres,
Et haubercs et *chauces de fer*."

Couuerture goet ende licht,
Goeden halsberch ende gedicht."

De bones seles en chauces de fer [1]) zijn onvertaald gebleven; cropieres en colieres [2]) werden weergegeven door couverture [3]), wat op zich zelf niet onjuist is, daar „croupiere" en „coliere" samen „couverture" [4]) genoemd werden; het dekkleed vóór het zadel heette „coliere," dat daar achter „croupiere."

Ceremonieel bij den ridderslag.

De Fransche dichter neemt bij de beschrijving der plechtigheid van den ridderslag zijn toevlucht tot een onware voorstelling, om de waarschijnlijkheid van den toestand te redden. Melior toch moet Parth. ridder maken door hem het zwaard aan te gorden. Hoe zou het nu mogelijk geweest zijn, dat zij hem van te voren niet aan zijn gelaatstrekken herkend had, indien, zooals dit steeds geschiedde, de bewapening met het aangorden van het zwaard één onafgebroken handeling uitmaakte [5]). Daarom zegt de dichter:

7401
Costume fu donc a cel tens,
Liquels que fust folie ou sens,
Qu'on ne ceignoit nului espee,
Se il n'avoit *la teste* armee;
S'espee a son col li pendoit,
Tant que ses sires la prenoit
Por ceindre li et metre au les.
Puis en faisoit ses volentes.
Por ce sont li vallet arme
Et devant la dame amene.

4547 3899
Het was doe tien tide sede,
So wien so men riddre dede,
Dat hem sijn swert an sinen hals hinc,
Ende hi vor sinen here dan ginc
Al gewapent staen, tes hijt nam
Ende hijt hem gorde, *alst hem bequam;*
Bedi waersi gewapent alle.

Door den tusschenzin „Liquels que fust folie ou sens" duidt de dichter aan, dat hij opzettelijk den gang van zaken verkeerd voorstelt. Hij doet het namelijk voorkomen, alsof de „vallets" niet in het bijzijn der keizerin, die hen tot ridder moest slaan, voorzien werden van haubert, chausses, esperons, écu en heaume [6]), maar vóórdat zij in haar tegenwoordigheid gebracht werden. Immers in vss. 7409—10 zegt de dichter: „Por ce sont li vallet arme — Et devant la dame amene," terwijl van te voren reeds gezegd is, dat hun het zwaard niet aangegord

---

1) SCHULTZ, II, fig. 18.

2) Ibid., II, p. 102 en figg. 89—95.

3) Deze plaats moet dus in het *Mnl. Wdb.* niet gerangschikt worden onder c), maar onder b).

4) DEMAY, fig. 222—225. De dekkleeden uit twee stukken bestaande komen volgens Demay het eerst voor in 1217, hetgeen bewijst, dat het gedicht niet kan geschreven zijn vóór het 1e kwart der 13e eeuw. Zie ook blz. LVI.

5) Zie over l'adoubement militaire: LEON GAUTIER, *La Chevalerie*, Paris, 1884, p. 269—286; vooral p. 277.

6) LEON GAUTIER, t. a. p. en SCHULTZ, I, p. 184.

werd, tenzij zij hadden „la teste armee.” Wanneer men nu daarbij in ’t oog houdt, dat sedert 1190 de heaume à nasal door den heaume à visière immobile [1]) (waarvan een der soorten den naam casque de Philippe-Auguste droeg [2])) vervangen was geworden, dan is het duidelijk, dat die onware voorstelling van den dichter uitsluitend dient om aan te duiden, dat Melior niet in staat was Parth. aan zijn gelaatstrekken te herkennen. Uit de vertaling kan men dit volstrekt niet opmaken en de heele volgende scene wordt daardoor een onbegrijpelijke vertooning. Voorts is de regel „Puis en faisoit ses volentes” in elk geval verkeerd vertaald met „alst hem bequam.” Indien de „vallet” het subject is van „faisoit,” dan beteekent het, dat hij nu de vrije beschikking had over zijn zwaard; maar als „ses sires” onderwerp is — en dit is het waarschijnlijkst — dan is het vers de euphemistische uitdrukking voor „Puis li donna la colee” [3]).

Aangorden van het zwaard.

Ook bij de beschrijving van het omgorden van het zwaard zijn een paar details verwaarloosd:

7487	4636	3988
A tant Melior prent s’espee,	Ende nam sin suert in hare hande	
Si li a bel du col ostee;	Ende gordet heme om sine side	
Des ranges [4]) l’a par les flans ceint	Ende maectene riddre	
Et fait le neut et bien l’estraint [5]).		

Melior gordt hem dus den riem om zijn heupen, d. w. z. zij haalt de twee reepen van het gesplitste uiteinde door de twee splitten, die in het andere uiteinde zijn aangebracht en vervolgens legt zij den knoop en trekt dien stevig aan [6]).

Gebruiken bij het tornooi.

Den eersten dag van het tornooi gaan Parth. en Gaudijn eerst mis hooren en rijden daarna naar het strijdperk:

7867	5016	4338
Tos lor valles avant envoient,	Sidaden hare cnapen voren	
Qu’au nuef marchie encontr’eus soient,	Ter marct alle gader riden,	
Por querre lor *chevaus* et lances,	Dat si haers daer souden ombiden	

1) DEMAY, fig. 95 (Louis, Comte de Blois, 1201).

2) DEMAY, fig. 97 (Louis, fils de Philippe-Auguste, 1214).

3) LAMBERT d’ARDRES, *Chronicon Ghisnense et Ardense*, cap. XCI: „Quomodo idem Arnoldus (1181) effectus est miles: Pater ejus... convocavit filios suos et notos et amicos in curiam suam apud Ghisnas in die Sancto Pentecostes, et ei militarem, non repercutiendus, dedit alapam, et militaribus eum in virum perfectum dedicavit sacramentis.

4) Ranges = baudrier.

5) ABP: Des ranges l’a par les flans ceint — Et fait le neut et bien l’estraint; G: Des ranges fermement le ceint — Par les flans et bien li estraint.

6) SCHULTZ, II, p. 16.

Et sor gaiges et sor fiances.
Li dui chevauchent seulement,
Parlant entr'aus moult quoiement,
Qu'o cels de fors tornoieront,
Encontre çaus qui dedens sont.

Ende coepen spere ende nemen ware,
Oft hem gebrake eniger ware,
Dat sire hem souden bewessen.
Als die heren quamen van messen,
Saten si op aldaer ende reden
Scone orse van fieren leden
Ende voeren spreken onder hem tween.
Si drougen beede ouer een,
Datsi hem ten tornoye wouden
Altoes an die van buten houden.

De schildknapen werden dus vooruitgezonden om op de markt, die bij gelegenheid der groote tornooien gehouden werd [1]), niet alleen speren maar ook paarden te koopen en wel op crediet [2]). Verder spreken zij af, dat zij zich zullen aansluiten bij „die van buten", die tegenover „die van binnen", zullen staan. In de vertaling is dit alles onvolledig weergegeven.

De invallende duisternis maakt een einde aan den strijd, zoodat het tornooi, wat den eersten dag betreft, afgeloopen is;

8235
Atant est partis li tornois,
Que plus n'i font a cele fois;
Li banier ont le ban corne [3]).
Partant sont as ostex ale
Et Gaudins et Partonopeus.

5394 — 4685
Bindien es die tornoy gesceden,
Die lichte niet en mach verleden
Door genen arbeit daer in te sine
Parthonopeus ende Gaudine.

De herauten bliezen dus het signaal tot staking der vijandelijkheden [4]); de vertaler stelt hier heel iets anders voor in de plaats, waarvan bovendien de constructie nog zeer gewrongen is.

De Duitschers, die eerst voor de Franschen door Parthonopeus' tusschenkomst hadden moeten wijken, wreken zich hierover door met vereende krachten de Franschen zoo hevig aan te vallen, dat zij hen eerst tot aan de markt doen wijken [5]) en hen zelfs terugdringen tot in de straten [6]), die door de rijen der kramen gevormd worden [7]). Parth. en Gaudijn snellen hun te hulp, doch wagen het niet in die straten door te dringen. De „soudaen" baant zich een weg door de drommen;

8799
Si a jure son apolin,
Qu'es rues les metra en fin.

5911 — 5199
Die diepelike zwoer bi Apolline,
Datti dander soude sconfieren

---

1) SCHULTZ, I, p. 509 en II, p. 11, waar van een „krâmschilt" sprake is.

2) De overwonnen ridder moest een losgeld betalen, dat vaak van te voren werd vastgesteld; bovendien werd de overwinnaar eigenaar van paard en wapenrusting van zijn tegenstander. Zie SCHULTZ, II, p. 122, 141, 148.

3) ABG: corne; P: crie.

4) SCHULTZ, II, p. 142.

5) Vs. 8770: Tresqu'au marchie enmi les pres.

6) Vs. 8772: Qu'es rues les ont abatus.

7) SCHULTZ, I, p. 509.

Et por tenir son sairement,	. . . .
Vait ferir Gaudin durement;	Entie soudaen vercoos Gaudine;
Halt tres parmi l'escu l'asene	Starc ende groot was sijn scacht,
Desos la boucle les la penne;	Ende stacken af met groter cracht
Si l'abat as pies son ami.	Voer die voete sgraven van Bloys.

Hij doet er een eed op, dat hij ook hen in de straten zal terugdringen; hij valt Gaudijn aan en treft hem met de speer in zijn schild vlak onder de „boucle" naast het leer, een der meesterlijke stooten [1]), met het gevolg dat Gaudijn op den grond valt. Parth. licht nu den „soudaen" uit den zadel en

8823	5935	5218
Si vait ferir un Sarrasin	Ende pongierde ten gonen waert,	
Qui a dos poins tenoit Gaudin	Die woch drouch den geselle sijn.	
Parmi le cors desos l'aissele.		

Het schilderachtige van het Fransch is in de vertaling geheel verloren gegaan.

Op het einde van den vierden dag doen de Franschen een aanval op de Duitschers en werpen hen terug,

(8952) Bien le trait d'un fort arc *turquois* [2]),

hetgeen onvolledig vertaald wordt met „een bogescote".

Het houden der siesta enz.

Met betrekking tot andere riddergebruiken voegt de vertaler soms nieuwe bijzonderheden toe en laat weer andere onvertaald.

Als Parth. op jacht het spoor van een everzwijn ontdekt heeft, volgt hij dit zoo lang, totdat het dier uit zijn leger wordt opgeschrikt; dan voegt de vertaler hieraan toe:

1272 Dien sies [3]), dien hi bi der leisen hilt, 1175
Dien liet hiere te handen toe.

Onvertaald blijven daarentegen

7810 Moult sai de riviere [4]) et de bois [5]).

en „jugleor" in

2577 Ne chien, n'oisel, ne jugleor [6]).

---

1) SCHULTZ, p. 167 en LEON GAUTIER, p. 714, noot 7°.

2) SCHULTZ, II, p. 200.

3) Met dien „sies" is de „limier" (= speurhond) bedoeld, die vast gehouden werd aan een langen band. Zie SCHULTZ, I, p. 453. — *Tijdschr.*, 9, blz. 242. — DUCANGE, i.v. Canis Segusius, Seugius, Seucis; Canis Doctus; Canis Ductor; Canis Leitihunt. — DIEFENBACH, *Gloss.*, 564 c., *Nov. Gloss.*, 354 b.: i.v. Suesius. — LEXER, *Mhd. Wtb.*, i.v. Sûse.

4) Riviere = la chasse au gibier à plumes.

5) Bois = la chasse au gibier à poil.

6) Iugleor = jongleur.

Toen Parth. met Urake en Parsijs na den ridderslag op het eiland Salence was teruggekeerd, ging hij op een middag spelevaren, waarbij de jonkvrouwen hem niet vergezelden. De reden hiervan blijkt uit het volgende:

7603
Uit jors devant l'ascension,
Que trop faisoit chalt a foison,
Qu'on ne pooit deduire aler,
Dormoit Urake apres disner
Et Perseis ensanble o lui.

4724 4076
Sdonredages vor die cruceweke
Na den etene eist so heet,
Dat Urake niewer ne geet
Haer mergen, des so plach altoes;
Op een bedde, dat so vercoes,
Ghinc so nederliggen slapen;
So daden rudderen ende cnapen
Ende die ioncfrouwen alle gemeene.

In het Mnl. verdient vooreerst de eigenaardige en juiste vertaling van vs. 7603 de aandacht. De laatste regels bevatten een toelichting, waaruit valt af te leiden, dat het houden der „siesta" in zijn streek niet gebruikelijk was, of dat hij niet wist, dat die gewoonte in de middeleeuwen zeer algemeen was. [1])

c. Zijn eigenschappen als vertaler en dichter.

α. in het algemeen.

Om zich een helder denkbeeld te vormen van de wijze, waarop zich de bewerker van zijn taak als vertaler en dichter gekweten heeft, dient men zich rekenschap te geven van het inzicht, dat hij toont te bezitten, van de nauwkeurigheid, waarmede hij te werk gaat en van de aesthetische ontwikkeling, waarvan zijn werk getuigt.

Inzicht. Bij de beoordeeling van zijn inzicht mag niet uit het oog verloren worden, dat vaak een bedorven lezing aanleiding zal gegeven hebben tot het half of verkeerd begrijpen van zijn voorbeeld. Telkens als dit het geval mocht zijn, zal er rekenschap van gegeven worden.

Farramont, een nakomeling van Marcomiris, was Frankrijks eerste koning en een uitstekend vorst, die de rechten der grooten eerbiedigde. Geheel verschillend was zijn zoon Ludon:

415
Cil n'avoit pas de sens plente,
Ne gaires nul autre bonte;
Por ce se cremoit et doutoit,
Et en ses chambres se muçoit [2]).
Ses grans richomes concremoit,

327 291
Dat was een coninc ongemint,
Die dogeden en hadde niet en twint;
Maer fel was hi ende vol van nide
Ende emmer in werren ende in stride
Iegen die hoechste van den lande.

[1]) SCHULTZ, I, p. 223, 362 en 368.
[2]) Se mucier = se cacher.

De lor richesce garde avoit
Et de la plante des parens,
Qu'il ne li meüssent contens [1]).
Por ce n'en fist nul jostisier
Ne ne lor bailla nul mestier.

Als hem die vremde daden scande,
Moesti iewet verholenlike.
Dus was beleet doe Vrankerike.

De laatste zes regels worden zeer gebrekkig weergegeven met „Ende emmer in werren ende in stride — Jegen die hoechste van den lande". Merkwaardig is de vertaling van „Et en ses chambres se muçoit" met „Moesti [2]) iewet verholenlike".

Van Claudes (Clovis), een voortreffelijk vorst, wordt gezegd, dat hij zijn heele leven de Sarracenen beoorloogde,

455
Mais onques d'autrui chevalier
Ne volt faire son soldoier,
Ne savoit nului retenir
Qui puis de lui deüst partir.

371 329
Hine wilde noit onthouden
Soudenieren, die van hem sceden souden.

Claudes nam dus nooit andermans ridders voor soldij in zijn dienst, noch oefende op iemand dwang uit, om hem in zijn dienst te houden.

Vreemde ridders, die hij in dienst genomen had, behandelde hij als zijn eigen edelen en gaf hun goederen in leen; zoo mild was hij, dat nooit eenig ridder noodig had van een ander vorst eenig leengoed aan te nemen;

465
En son tens s'esvigora France
Par engin [3]) d'escus et de lance,
En sens d'armes et de chevaus;
Et s'ot [4]) plente de bons vassaus.
Chascun de ses homes tenoit
Tot a mesure a son endroit;

379 337
Die Fransoyse waren tien tiden
Verhoevaert harde van gesmiden
Ende in cleederen bi den here,
Ende al dlant te meerre ere;
Ten wapenen waren si behendich
Ende in orloge harde genendich;

---

[1]) Content = querelle, contestation.

[2]) Bormans verandert dit willekeurig in „Moestijt doghen verholenlike" en zegt in de noot: „Ik heb alleen den zin beschouwd."

Moesti bevat het imperfectum van een infinitivus moesen (een bijvorm van musen) = se mucier. Dat moesen = se mucier niet volkomen beantwoordt aan se cacher blijkt uit de toevoeging verholenlike. De juiste beteekenis is *in afzondering mijmeren.* KILIAEN vermeldt als bet. van muysen, *abdita magno silentio inquirere*, *i. cogitare*, hetgeen wordt toegelicht door Wvla. muzer = *iemand die stil alles afspiedt en onderzoekt* en Wvla. ofmuzen = *bespieden*, *beloeren*, *onbemerkt afluisteren* (DE BO, *Wvla. Idioticon*). Opmerkelijk is ook de bij KIL. voorkomende afleiding muysenéren = *imaginari*, *contemplari*, *inquirere abdita.* In het begin dezer eeuw beteekende muizen nog *in stilte ernstig nadenken* (WEILAND, i.v.). Vgl. FRANCK i.v. muizenis; fra. musard = *droomer*, *suffer;* me. musard = *droomer.*

[3]) A: et deduis; B: par engien; G: et engig; P: par engig.

[4]) A: sorst; BG: sot.

Fils a vilain por nul loiier	Bi hem waertsi ontfruchtet meer,
Ne fust ja clerc ne chevalier;	Dan si te voren worden noyt eer,
Ne gentix hom povres ne vieus [1]),	Edele cnapen, die houesch waren,
Por qu'il fust dignes de bons fieus [2]),	Die gherne eerlijc hadden gevaren,
Caus tenoit il en son conseil [3]),	Tien dat si houesch waren ende wijs,
S'il trovoit en eus cuer [4]) feeil.	Ende dorpers kindere hadden prijs;
	Die trac hi voort, die makedi rike.

Het Mnl. wijkt in elk opzicht af van het origineel, zoodat de aan het gedicht eigenaardige politieke tint hier geheel te loor gaat. Men zou kunnen meenen, dat die wijziging het gevolg was van democratische neigingen bij den bewerker, ware het niet, dat hs. G, op zich zelf, in deze passage vrijwel onverstaanbaar is.

Bij zijn aankomst te Chiefdoire wordt Parth. getroffen door den trotschen aanblik der stad, omgeven met muren uit marmerblokken opgetrokken, doch

806	407 365
Defors les murs tot environ	Omtrent die stad buten mure
Ne n'a ne borde [5]) ne borde ne maison.	Soenre was borch, huus no scure.

Blijkens de overige handschriften [6]) is het tweede ne borde een „lapsus calami" in hs. G [7]); op dit denkbeeld kwam de bewerker niet, maar beschouwde het als een verkeerde lezing van „borg" en vertaalde dit met borch. De overmatige lengte van het vers had hem den weg kunnen wijzen.

Parth. gaat door de poort de stad binnen en slaat een straat in, waar het eene paleis zich naast het andere verheft, alle van dezelfde grootte en gebouwd van gekleurd marmer; de daken zijn met beschilderde pannen en lood gedekt;

841	446 398
Sor les pomeaus sont les lions	Boven den appelen daer saten diere:
Et li sanglier [8]) et les dragons,	Lione, draken, vogelkine;
Et ymages d'autre figure,	Diere gewone plagen te sine,
Qui sanblent vives par nature,	Dochtem staen in dier gebaren,
Qui sont covertes de fin or;	Of si alle leuende waren.
Par grant savoir les firent Mor.	Den hemel bouen, die erde onder,

---

1) A. vils: fils; B. nus: bonfus; G. viex. fex.

2) P wijzigt vs. 473 en laat vs. 474 weg.

3) ABG: Cax tenoit il en son conseil; P: Ne fu chaicies de son conseil.

4) AG: bien feel (feeil); B: cuer feel.

5) Borde = chaumière.

6) A: N' en a ne bordel ne maison; BP: Ne n'a ne borde, ne maison.

7) Dit is weer een duidelijk bewijs, dat hs. G of een ten nauwste daarmee verwant handschrift het voorbeeld van het Mnl. geweest is.

8) AB: aiglet; GP: sanglier.

Li auvent [1]) des palais trestuit,
Qui luisent contre mienuit,
Devers la rue [2]) sont torne,
Et sont d'or musique [3]) aorne.
La veïssies entailleüres, [4])
D'or et d'argent les covertures; [5])
La veïssies les elemens,
Et mer et terre et ciel et vens,
Soleil et lune et air et jors,
Et les croisans et les decors, [6])
Les estoires du tens antis,
Et les guerres et les estris.

Daer mocht men ane sien wonder;
Die zee ende die lucht wel bi sinne,
Ende menege creature daer inne.
Daer was gemaect wint ende regen,
Die sonne sceen claer daer iegen;
Ende hoe die mane in elke maent
Vol wasset ende weder waent;
Der sterren geloop ende haer kere
Ende van ouden ieesten vele mere,
Meer dan ic v doe verstaen.

Van deze belangwekkende passage, die in het Fransch eerst begrijpelijk wordt door a u v e n t van hs. G, zijn vss. 847—854 onvertaald gebleven en de reden is niet ver te zoeken; a u v e n t, or m u s i q u e, e n t a i l l e ü r e s zullen wel onoverkomelijke moeilijkheden geweest zijn, te meer daar het geheel zoo fantastisch mogelijk is.

In het tooverpaleis naderen Parth., voordat hij zal gaan aanzitten, de waterbekkens, om hem gelegenheid te geven zijn handen te wasschen.

975
Li bacin d'or sont trestuit fin;
En poiors copes met l'en vin.
L'un recoit l'eve, l'autre verse.

617 550
Die gegoten beede waren
Van finen goude ende van claren;
Deen goet water, dander ontfinct.
Van arger coppe men dicke drinct
Beede van clareite ende van wine,
Dan vten argesten beckine.

Uit den laatsten regel van het Mnl. mag men besluiten, dat de vertaler vs. 976 niet gevat heeft, waarvan de inhoud reeds in vss. 620—21 is weergegeven.

---

[1]) A: estage; B: pegnon; G: auvent; P: envant.
Auvent = petit toit en sailie au-dessus de l'entrée etc. = luifel.
HATZFELD ET DARMESTETER, *Diction. de la langue française:*
A u v e n t s. m. [Etym: origine incertaine. Peut-être altération du provençal „auvan", balcon retranché qui protège l'entrée d'un fort, de „au, devant (lat ante)" et „van" parceque, dit Du Cange, l'auvant est suspendu a l'instar d'un van élevé. //XIIe S. — Charles . . . en abati les murs et les auvanz, *Mort d'Aymeri de Narbonne.* 3371// Petit toit en saillie au-dessus de l'entrée d'une maison, d'une boutique, pour abriter contre la pluie.
LITTRÉ: Petit toit en saillie pour garantir de la pluie.
Een in het Ofra. veelvuldig voorkomende bijvorm van „auvent" is „ostevent" = paravent, portière, tambour d'escalier (GODEFROY i.v.).
[2]) AB: rue; G: vile; P: rive.
[3]) Musique = émaillé.
AGP: musique; B: massis.
[4]) Entailleüre = sculpture.
[5]) A: covertes pures; B: covertes totes; GP: les covertures.
[6]) Decors = déclin.

Parth. heeft den eersten dag van zijn verblijf te Chiefdoire kennis gemaakt met de omstreken der stad; na het middagmaal

1694	1146	1045
Au feu s'asiet sor le tapis,	Ginc hi ten vire sitten saen	
Sor orelliers de ciglaton,	Op enen riicliken tapit.	
Tos seurs com en sa maison.		

Voorzoover de eenzaamheid het toeliet, voelde hij zich, op die zijden kussens gezeten, zoo behaaglijk, alsof hij bij zich thuis was. Zou de vertaler geen oog voor deze gezelligheid gehad hebben?

Op jacht is een everzwijn uit zijn leger opgejaagd; Parth. ontkoppelt zijn honden en het woud weergalmt van hun geblaf;

1839	1279	1182
Li pors ne puet el bois garir;	Die euer mochte niet ontgaen;	
Ains l'estuet as levriers saisir;	Twee snelle honde verliepene saen	
Par deux en vont et cil l'ont pris,	Ende velden ter eerden in een dal.	
Si l'ont moult tost par terre mis.		

Het is onnatuurlijk, dat twee honden een everzwijn zouden kunnen overweldigen; bovendien staat dit ook niet in het voorbeeld. Par[1]) deux, twee aan twee snellen zij het ondier na en maken er zich dan meester van. Dit „twee aan twee gaan” staat even te voren ook uitdrukkelijk vermeld in

vs. 1827 *Par deux et deux* a grant esploit
Vont li levrier au tertre droit.

en staat wellicht in verband met de geheimzinnigheid van hun afkomst [2]).

Het tooverschip heeft hem in 14 dagen naar Frankrijk teruggevoerd; het anker is in de Loire uitgeworpen, want

1965	1428	1318
La nef est grans, ne puet amont	Doene mochte dat scip niet vorder gaen,	
Por les gors [3]) qui en Loire sont.	No dat, no geen als groet.	

In den krijgsraad, door koning Sornegur belegd, stelt Lomeer van Noorwegen voor onverrichter zake terug te keeren; Faburijn van Wendenland verzet zich daartegen, doch Maroijn van Orcanië sluit zich aan bij den eersten spreker en bespot Faburijn, zeggende:

2428 Vos aves dit que bachelers.

Hierop neemt Fursijn van Ierland het woord:

2445	1694	1565
„Rois Maruin”, fait il, „moult bien	„Here Maroijn”, seiti, „here Maroijn,	
Aves parle mais [4]) d'une rien:	Gi hebt hier sulke tale geseit,	

---

1) Zie LITTRÉ, i.v. par[13].
2) Vgl. vs. 1825 = 1258 (Bs. 1161).
3) Gort = gouffre.
4) ABP: fors; G: mais.

Saige apelastes Loemer.	Dat ic an merke al hovesheit
Icist dis fait bien a loer.	. . . .
Mais Faburin que demandes [1],	. . . .
Que bacheler [2]) par gab [3]) nomes,	. . . .
Quant l'apelastes bacheler,	. . . .
De sens le volies blasmer.	. . . .
Ce doit estre qu'ainsi me dies [4]):	Dat ghine begrijpt met dommen sinne;
Cil [5]) a dit sen et cil [6]) folies;	Dat es quansijs: dese heuet geseit
Ce m'est avis, par vos afis [7])	Wijsdom groet ende dompheit.
Com que li consels soit fenis [8]),	Nu merkic hier an uwe wort,
Se bacheler sont de sens blos [9]),	Dat die graue den ionchere hort
Que li chenu sont anvios [10])".	Wijsdom seggen, dat hijs int herte
	Toren niet heuet noch smerte."

„Koning Maroijn", zegt Fursijn, „ge hebt uitstekend gesproken, behalve in één enkel opzicht. Loemeer hebt ge verstandig genoemd; dit woord is inderdaad te prijzen. Maar wat Faburijn betreft, wiens meening ge bestrijdt en dien ge, om hem te bespotten, „bacheler" noemt, over zijn inzicht hebt ge u met minachting uitgelaten. Dit maakt op mij den indruk, alsof ge zeidet, Loemeer heeft verstandige taal gesproken, die andere echter onzin. Het komt mij derhalve voor, dat na uw heftigen uitval de beraadslaging wel als geeindigd beschouwd kan worden. Immers, toegegeven dat het den jongeren onder ons aan verstand ontbreekt, dan valt er toch ook niet aan te twijfelen, of de ouderen zijn verblind door hun hebzucht."

„Dat ghine begrijpt met dommen sinne" is de juiste vertaling van „De sens le volies blasmer". Van het overige dezer moeilijke doch geestige passage is niets terecht gekomen en dit kon ook niet, daar in hs. G de lezing van vss. 2450 en 2457 bedorven is.

In zijn verheerlijking der liefde beschrijft de dichter haar beschavenden invloed en voegt daar dan aan toe:

---

1) Demander = reprendre, critiquer.

2) Bacheler = adolescent. — Uit „par gab" volgt, dat het woord hier en in vs. 2428 in dubbele bet. gebruikt is; die tweede bet. is „ecclesiasticus inferioris gradus" (Du Cange, I, p. 510), zoodat „bacheler" hier èn „adolescent" èn „moine" beteekent (Vgl. vs. [10634], blz. CX).

3) ABP: gab; G: droit.

4) Crapelet heeft hier achter „ainsi" een „," en achter „die" „;". Dit wekt het vermoeden, dat hij de moeilijke maar ook geestige passage niet begrepen heeft.

5) Loemer.

6) Faburin.

7) Afi = bravade.

8) A: pris; BGP: fenis = fini.

9) Blos = dénué.
A: de sens blos; B: de sanblous; GP: covoitox.

10) Anvios = cupide.

3421
Dame qui n'aime tieg a fole,
Poi pris son fait et sa parole;
Mais s'el est bele, c'est a droit [1]
Qu'on la requiere; si l'otroit.

1953 . . .
Scone vrouwen, die niet en minnen,
En mogen nemmer prijs gewinnen;
Hets recht wel, dat sijs plegen.

In het algemeen acht ik iedere vrouw dwaas, die geen liefde koestert; voor haar streven voel ik weinig eerbied; is een vrouw echter met schoonheid begaafd, dan heeft men het recht van haar te eischen, dat zij bemint en dan moge zij aan dien wensch gehoor geven.

Na den tweekamp tusschen Sornegur en Parth., die door het verraad van Mares in een algemeen gevecht ontaard is, trekt Sornegur onopgemerkt mede met de Franschen naar Pontoise, dringt daar 's konings paleis binnen en hoort daar diens klacht:

3531
„Parjure se sont tuit li roi
Qui hui jurerent devant moi.
A grant merveille m'a senble,
Qu'en Sornegur n'a loiaute;
Tant ert gentis et tant le crui,
De nul enging nel soscremui."

2098 . . .
„Ya en hebbense al versworen hen,
Die coninge, die mi heden sworen.
Dus beriet Sornagur te voren,
Die valsche verradere, die quaet es.
Nu wetti wel ende sijt gewes,
Dat quaet die wet es, die hi heeft,
Ende valsche trouwe, die hi geeft.
Valschelike heeft hi gelogen;
Dus komt dat ic ben bedrogen."

De smartelijke verbazing van den Franschen koning over zoo veel slechtheid daar, waar hij niets dan goeds vermoedde, is een mooie karaktertrek, die onjuist is weergegeven.

Melior spreekt de hoop uit, dat het tornooi niet moge plaats vinden. Als Urake er op wijst, dat men van de afspraken niet zal kunnen afwijken, geeft zij dit toe, te eer daar het afgesproken tijdstip reeds zoo nabij is. De vertaler laat haar dan aldus vervolgen

3800 „Suster, dat seggic u ouer waer, 3211
Mi ne gescieder af nemmer ioye,
Het ne ware, dat quame ten tornoye
Parthonopeus, mijn soete amijs,
Dat wesen mach in gere wijs."

Deze invoeging is misplaatst en strijdig met de ontwikkeling der karakters in het origineel. Melior spreekt niet zoo onomwonden tot hare zuster. [2]

Urake toont Parth. de wapenen, waarvan hij op het tornooi gebruik kan maken; zij reikt hem een prachtig zwaard, maar Parth. heeft Melior

---

[1] A: u del endroit; B: c'est a droit; G: ou dele droit; P: otel endroit.
[2] Vgl. blz. CXLVII.

beloofd geen zwaard te dragen, voordat zij het hem aangegord had; vandaar zijn gemoedsbeweging.

6831	3938	3334
Urake li dist, qu'il la ceigne;	Alse hem gorden hiet die maget,	
Mais ne puet muer *ne s'en faigne.*	Van groten wonder *hi hem seinde.*	

De vertaler las „se seigne" voor „s'en faigne" en stoorde zich niet aan het zinsverband. In het origineel staat: „Maar, c'est plus fort que lui, hij kan het niet doen."

Den eersten morgen van het tornooi hebben Melior, Urake en Parsijs plaats genomen in den „tor, tende der bruggen voer Ciefdoire"; de zeven koningen, die als kamprechters zijn aangewezen, hebben zich bij haar aangesloten:

7885	5040	4362
O Melior sont li ·VII· roi	Cursout, Bernaert ende Clarijn,	
Qui doivent juger le tornoi:	Mijn here Corsabers ende Genois,	
Corsols, Gernars [1]), Clarins, Genors, [2])	Gondredes entie rike Anfrois,	
Corsabre, Anfors [3]) as grans tresors	Ende die oude Elmout, daer die raet	
Et Gondredes li viels artous [4]).	Van hem allen meest an staet.	

In het origineel worden de 7 koningen genoemd, zonder meer; „li viels artous" is bijstelling van „Gondredes". De bewerker heeft van die bijstelling eigenmachtig een achtste persoon gemaakt en heeft daardoor aanleiding gegeven tot Kölbings misvatting (Zie blz. CXXIX en de „Aanteekeningen").

Den eersten dag van het tornooi heeft Parth. in een „joeste" met den „soudaen" zijn schild verloren; Gaudijn reikt hem een ander schild en nu licht Parth. Herman en Sadan uit den zadel, in de onmiddellijke nabijheid van den „soudaen".

8115	5256	4560
Li soudans est forment iries	. . . .	
Qu'il est abatus a ses pies,	. . . .	
Si vait Partonopeu ferir.	Ende brac sinen spere op sinen scilt,	
En ce qu'il s'en quide partir,	Ten kere daer hi dors op hilt,	
Ens en son ploit [5]) de bot [6]) l'ataint,	. . . .	
Et par moult grant ire l'enpaint; [7])	Voer Parthonopeus ten soudaen waert,	
El col l'a feru de l'espie, [8])	Ende geraecte wel met sinne	
Si qu'il l'a par mi despecie;	An sinen hals, beneden den kinne,	
Et puis a mis main a l'espee,	Dat hi wel na gevallen was,	

---

[1]) A: gernars; B: ernals; G: genals; P: gernaus.

[2]) AP: genors; B; hernous; G: genox.

[3]) A: ansors; B: anfous; G: anfors; P: ansins.

[4]) A: li viols lairos; B: li vels artous; G: li viels artox; P: li maus artos. Artous = instruit dans les arts libéraux.

[5]) Zie GODEFROY, VI, p. 223; SCHULTZ, II, p. 42. A: el comble del escu; B: en son ploit; G: en son cor; P: en son ploit.

[6]) De bot = de suite.

[7]) Empaindre = enfoncer.

[8]) Espié = lance.

Si l'en done une grant colee,
Et puis une autre et tierce et quarte,
Ains que li cuens de lui se parte.
En ce que li soudans guenchist,
Partonopeus son branc saisist,
Sel fiert a mont en l'eaume cler,
Qu'il en a fait le feu voler;
Ferant le convoie o graignor [1])
Jusque meïsmes [2]) de la tor.

Ende waert so sere gebaert das,
Dat hi siere gesellen gheerde.
Parthonopeus vinc ten zweerde,
Daer hi hem mede enen halsslach gaf
Ende daertoe ·II· , eer hijs begaf,
Den vierden enten vijfsten mede.
Die grote manheit, die hi dede,
Prijsdene alle diet sagen.
So sere dreef hine metten slagen,
Dat uten helme die spaerke springen.
Nie sagedi prince so gebringen,
Als Parthonopeus dede dien:
Al nickende moesti vor hem vlien.

In het voorbeeld is van vs. 8118 tot 8127 de „soudaen” de aanvaller en daarna eerst keert Parth. zich tegen hem; de „soudaen” bleek dus een geducht tegenstander en daardoor wordt Parthonopeus' overwinning des te schitterender. In de vertaling is het voortdurend de „soudaen”, die zich te verdedigen heeft.

Gaudijn is in het tornooi gevangen genomen. Parth. tracht hem te bevrijden; hij trekt zijn zwaard en

8835
Tant fiert, tant chaple [3]), tant chapuse [4]),
Que les Persans enfin reüse [5]);
Mais ne puet escorre Gaudin,
Fort le tormentent Sarrasin.

5949 5232
Doe ginc hi met beeden handen
Omtrent hem houwen ende vacht.
Nochtan ne mochti bi siere cracht,
No bi sier manheit wederstaen;
Maer Gaudijn, diere was gevaen
Ende gevoert met onminnen,
Ne condi gere wijs gewinnen.

Parth. doet de Perzen terugdeinzen; derhalve is het onjuist, dat hij hun niet kon „wederstaen”. De tegenstelling in de volgende verzen bewijst dit ook [6]).

'S Morgens na de sluiting van het tornooi zullen de kamprechters de door hen uitverkorenen aan de keizerin voorstellen. Aan de eene zijde bevindt zich de koning van Frankrijk, die van Engeland, Parthonopeus en Gaudijn [7]); aan de andere zijde staan de „soudaen”, de koningen van Syrië, Armenië, Libyë, Spanje, Valencia en Nubia geschaard; hoe eervol

---

[1]) O graignor = davantage.
A: sains retor; B: od grevor; G: o graignor; P: moult laidement.

[2]) A meïsme de = tout près de.

[3]) Chapler = sabrer.

[4]) Chapuisier = tailler, dépecer.

[5]) Reüser = faire reculer.

[6]) Bormans heeft het bezwaar willen opheffen door eenvoudig „Mr” te veranderen in „No”; maar de zin is er niet duidelijk door geworden.

[7]) In hss. BG zijn de verzen, de namen der uitverkorenen van „die van buten” behelzende, weggelaten.

die onderscheiding ook moge zijn, slechts één hunner zal den prijs verwerven;

(9783)
Li eslit sont a une part;
Trestuit fors un i sont endart[1]),
Fors tant qu'il lor est grant henors,
Qu'il i sont choisi as meillors.

6337 5588
Daer omme hebbensi dese here
Alle gecoren sonder enen
Dien sal so hebben ende negenen;
Doch waest hem groet eere, dat sijs
Bouen alle dandre hadden prijs.

De vertaling laat aan duidelijkheid zeer veel te wenschen over.

De dichter begint het vervolg van zijn werk, in alexandrijnsche verzen, met het verhaal der zending van Supplices en Anceloet aan den „soudaen":

Suplices et Ansiax ont lor voie acoillie,
Tuit sont a un acort sens ire et sens envie.
De ·IIIJ· liues grans ont la riche ost choisie.[2])
·XIJ· liues moult grans tient la herbergerie,
De paveillons, ovres de soie d'Aumarie,[3])
De loges[4]) et de tres[5]), d'aucubes[6]) de Turquie.
Partot voient forriers; lor vitaille ont ravie.[7])
Si se sont mis entr'aus por avoir garantie.
Tresqu'au tref lo sosdan ne font la departie,
O li seins[8]) est pendus qui sone la banie;
Quant on lo sone bien, ·X· liues vet l'oïe.
La voient chevaliers pleine la praarie
Qui sont tuit acesme[9]) entor une escremie[10])
Qui est penose et fort por mortel envaïe[11]).

De vertaling staat door het weglaten van allerlei details in schilderachtigheid ver beneden het oorspronkelijke:

7276 6448
Anceloet ende siin geselle
Supplices, dar ic af telle,
Si sin nv comen op die vart
Ende varen ten sottaen wart,
Hore boetscap te done.
Si sagen die scone pauwelione
Vire milen verre vore hem staen;
Si sagen riden ende gaen
Groet volc darwart met spisen.
Si voren in der seluer wisen
Met hen, dat si int here quamen,
Soe verre, dat si wel vernamen,

---

1) Endart = inutilement.
2) Choisir = apercevoir.
3) SCHULTZ, I, p. 336.
4) Loge = tente.
5) Tref = tente.
6) Aucube = pavillon.
SCHULTZ, II, p. 248—255, vooral p. 253; LEON GAUTIER, p. 735—736 (noot).
7) SCHULTZ, II, p. 237—238.
8) Sein = cloche.
9) Acesmer = arranger, parer.
10) Escremie = joûte, escrime.
11) Envaïe = attaque violente de l'adversaire.

Waer die edele sottaen
Sine pauwelione hadde doen slaen,
In enen mersch, in een dal.
Dar sagen si een groet getal
Riddren versament ombe een criit,
Daer si tuee op groten niit,
. . . .

Nauwgezetheid. Onnauwkeurigheid veroorzaakt: Onduidelijkheid.

De onnauwkeurigheid, waarmede de vertaler vaak te werk ging, is oorzaak, dat enkele plaatsen onduidelijk zijn weergegeven en een groot aantal verzen onjuist of in het geheel niet vertaald werden; dikwijls vervalt hij zelfs in onnoodige en willekeurige afwijkingen.

De Franschen waren door het geringe succes hunner wapenen jegens de Duitschers volkomen gedemoraliseerd. Hun koning komt Parth. zijn nood klagen over den onwil zijner volgelingen om den strijd te hernieuwen en zegt:

(8937)
„Se par vos n'i est peine mise,
Ne s'en iront en nule guise;
Ja por el [1]) ne serons rescos [2]).
Poignies et nos poindrons o vos"!

6055 5328
„Die onse sijn beanxent sere
Ende sullen bliuen in den lachter,
Wine doense keren met crachte achter. [3])
Ghi siet wel, hoet gescepen steet."

Elmout heeft den kamprechters geraden aan Parth. den prijs toe te kennen en voegt daaraan toe, dat hij bij zijn advies slechts rekening heeft gehouden met de waarheid, op gevaar af van tegen den wensch der keizerin te handelen. Melior antwoordt hierop:

9043
„Hernols," fait ele, „dit aves,
Que mon voloir n'i esgardes;
Bien voi que ce ne faites mon, [4])
Ou mal gre vos en saiche ou non,
Ne vos n'en voles pas mentir,
Por dire a nului son plaisir.
Ne ge ne vueil por mon voloir,
Que ja laissies un mot du voir.
Nel faites vos de rien, ce cuit,
Que [5]) quant que vos aves ci dit,
Ai bien enquis, qu'est tot ainsi
Com vos l'aves devise ci."

6881 6073
„Elmout", seitso, „na uwen sinne
Segdi ende hebt v vermeten,
Dat gi die waerheit moget weten,
Dat ghi niet ne lieget dor minen danc.
Van mi sidijs sonder bedwanc
Ende in drege u na minen wane,
Uter waerheit iet te gane,
No ne bidde, no noit en bat.
Maer in segt niet om dat,
Ghine dincter mi toe hebben geseit
Ware tale ende hovescheit."

De vertaling munt niet uit door volledigheid en duidelijkheid.

Onjuistheid.

Meestal heeft zijn gebrek aan nauwkeurigheid onjuistheid der vertaling tot gevolg.

Melior verhaalt, hoe zij naar verschillende landen boden gezonden had,

---

[1]) El = autre chose; por el = autrement.

[2]) Rescorre (part. pas.: rescos) = sauver.

[3]) BORMANS' noot bewijst de onduidelijkheid van de plaats; hij meent nl., dat met het object van „keren" de Duitschers bedoeld zijn.

[4]) Mon = certes.

[5]) Que = car.

om inlichtingen in te winnen omtrent een voor haar geschikten echtgenoot; „toen dezen teruggekeerd waren," zegt zij,

1357	905 — 809
„De maint bel home oï novele,	„Brochten si menege scone niemare
Et mainte bonne et mainte bele;	Van menegen ridder, dies waerdich was;
Mais cil qui vinrent devers vos,	*Newaer die gone vermaten hem das*,
De tos furent les plus joios."	*Die van buten waren comen.*"

Kenmerkend is, dat met de onjuistheid der vertaling een zekere gewrongenheid gepaard gaat, hetgeen eveneens geldt voor de volgende afwijking.

Urake vertrekt van Salence naar Chiefdoire; die scheiding gaat haar ter harte,

6305	3466 — 2895
Mais il n'en chaut [1]) a Perseïs,	Ne was Parcise bor leet;
S'el i remaint XL dis;	So vro was soes, dat ic wel weet,
Et ne quit, que gaires [2]) li cost,	Al ne keret soe binnen XL dagen,
S'el ne revient devant aost.	Dat soet lettel soude clagen
	Ende merren so lange nacht ende dach
	So souts hebben scone verdrach.

Bij de opsomming van hen, die bij het tornooi tot „die van binnen" zullen behooren, noemt Melior in de laatste plaats de heidensche vorsten; dan vervolgt zij:

7223	4372 — 3724
„Tuit li paien que j'ai nome	„*Dit sijn die hem onderwinden*,
Sont en *Aise*, le grant regne [3]).	*Hoe so si doen die pine*,
Li riches rois qui France tient	*Te desen tornoy hier te sine.*
Por guier *ceus defors* i vient."	Suster, nu hort, ic sal u nomen
	Die *hier iegen* sullen comen:
	Dat es die coninc van Frankerike."

De laatste regels behelzen de onduidelijke aankondiging van „die van buten."

Parth. is door Melior met het zwaard omgord;

7491	4639 — 3991
Et il en ce que de lui part,	Doe ginc hi danen. Met dien kere
Qu'il fait moult a envis et tart,	Dat ombe droeh die ionchere,
L'a regardee en soupirant	En conde hiis heme onthouden niet,
Et grosses lermes espendant.	Hine versuhte, alse hi van hare sciet,
	Ende *sah weder* ende weende.

Dit omkijken van den held is min of meer potsierlijk.

Parth. en Gaudijn rijden voor den aanvang van het tornooi het strijdperk binnen;

7913	5075 — 4393
Il i vienent asses a tens,	Ende quamen wel in der tijt;

[1]) Chaloir = importer.
[2]) Gaires = beaucoup.
[3]) Regné = royaume.

Qu'encor i truevent clers les rencs;
Chacent et fuient sans joster,
En grant estude d'arester;
Car[1] *cil dedens sont plus asses*[2]
Que ne sont cil devers les pres,
Si s'entredonent moult forment
En cel tendre commencement.

Si vanden die plaetsce ruum ende wijt[3]
Ende sagen houden an die ringe[4]
Op haer breidel die iongelinge[5],
Die te samen waren gevallen eer[6];
Neware[7] *datter vele meer*
Van buten dan van binnen waren.

Zij kwamen nog bijtijds, voordat het eigenlijke tornooi begonnen was, hoewel de voorafgaande schermutselingen reeds aan den gang waren, juist op het oogenblik dat de ridders, bij de staketsels teruggekeerd, de teugels inhielden om te keeren. „Die van binnen" nu (= car—neware) waren veel talrijker dan „die van buten" en zij takelden elkander nu reeds bij dit allereerste begin duchtig toe.

Wanneer de Duitschers de Franschen tusschen de markttenten teruggedrongen hebben, komen Parth. en Gaudijn den Franschen te hulp.

8779
Tos premerains venoit Hermans
Qui moult fort laidissoit les Francs;
Dux ert et sire de Baviere,
Compaignie avoit grant et fiere;
Partonopeus l'a encontre.

5888 5176
Daer was Herman, die op lach
Den Fransoisen, daer hi se sach,
Ende was een duvel, *een fariseus;*
Dien gemoete Parthonopeus.

De vertaler heeft blijkens de niet vleiende epitheta dezen Herman, „dux de Baviere," vereenzelvigd[8]) met Herman van Tenedoen, „li cruiex et fel et mal artos, li lais"[9]). Opmerkelijk is, dat, terwijl in *AGP* de beide edelen steeds „Hermans" heeten, in *B* de vorst van Tenedoen altijd „Armans" en de „dux de Baviere" „Hermans" genoemd wordt.

De „soudaen" heeft een inval gedaan in Meliors rijk. In den door Parth. belegden krijgsraad raken Elmouts zonen, Alijs en Gautier, aan het redetwisten, zoodat hun vader hun het zwijgen moet opleggen.

---

[1]) Car = or = neware.
[2]) Asses = beaucoup.
[3]) Vs. 5076 = vs. 7914.
[4]) SCHULTZ, II, p. 250.
[5]) Haar breidel ophouden is de juiste vertaling van den technischen term arester (LITTRÉ i.v. arrêter 5⁰); Vgl. *Mnl. Wdb.* I, 1427.
[6]) Vs. 5079 = vs. 7915, 7919—20.
[7]) Car = or = neware.
[8]) KÖLBING, *Die verschiedenen gestaltungen der Partonopeus-sage*, „Germanistische Studien", II, p. 101.
KARL SCHRÖDER, *Bruchstück eines niederdeutschen Partonopeus*, „Germania", XVII (V), p. 191.
[9]) Vs. 8110 = 5250 (Bs. 4557); vs. 8149 = 5300 (Bs. 4602); vs. 8889 = 6009 (Bs. 5287).

[10655]	7173 6345
Si dit c'on envoit deus mesajes [1])	Hi seide, dat hi tue misselgieren
Qui n'aient pas les cuers volages;	Hadde vernomen op die vart,
Et dit qu'il i voit et Gaudins.	Dat hem dochte, te hen wart;
	Hi wilder varen ende Gaudiin.

De vertaler volgt hier zonder twijfel hs. P blijkens „tue” en daar nu in dit handschrift „c'on” voorgesteld wordt door „9” volgt hieruit, dat hij „q en [2]) voit” gelezen heeft, dientengevolge werd vs. [10656] onbegrijpelijk en bleef zoodoende onvertaald.

Uitlatingen. Ter beoordeeling der gevallen, waarin gebrek aan nauwkeurigheid het weglaten van allerlei, vaak aardige, details tot gevolg heeft gehad, zal het wel voldoende zijn de voornaamste der bedoelde plaatsen zonder meer aan te halen, met vermelding van de Mnl. verzen, waarbij die bijzonderheden onvertaald bleven.

7278 — 4425 (Bs. 3777)

Mais trop boivent [3]); n'en sai avant.

7474 — 4619 (Bs. 3971)

Son vis [4]) n'a soing de mireor,
Ne son gent cors de bel ator.

7744 — 4883 (Bs. 4221)

Moult pres d'iluec porroit [5]) port prendre.
Il en prie ses mariners
Et il dient que volentiers.
De la dame [6]) a pris le congie
Et puis a d'errer esploitie [7]).

7786 — 4928 (Bs. 4260)

Mais ne l'a [8]) mie conneü;
Ses [9]) ·V· valles a mis arriere
Et s'arestut en la charriere;
Moult l'esgarde ententivement.

7795 — 4934 (Bs. 4266)

„Et puis vostre nom, s'il vos plest?”

7864 — 5014 (Bs. 4336)

Se sont leves a un *lundi.*

7875 — 5030 (Bs. 4352)

Devant Chiefdoire, au chief du pont [10]),

---

[1]) Mesaje = messager.
G: Si dit qu'on envoit messagers; P: Si dit c'on envoit deus mesaies; AB: ontbreken.
[2]) En = on.
[3]) Les chevaliers du roi d'Angleterre.
[4]) De Mélior.
[5]) Partonopeus.
[6]) La feme Armans.
[7]) Esploitier = s'empresser.
[8]) Partonopeus.
[9]) De Gaudin.
[10]) BORMANS plaatste „Voer Chiefdoire, tende der bruggen” bij de vorige alinea.

As *estres*[1]) de la tor amont,
Est Melior la bele assise.

8179 — 5332 (Bs. 4628)
„Ne sai”, fait il, „qui cil dui sont”.

8745 — 5846 (Bs. 5138)
Li rois de France est angoissous
Et da lui parler desirrous.

8919 — 6045 (Bs. 5318)
Mais riches hom et poëstis,
Hardis et pros et talentis,
A bien dont emplir son voloir
Et puet plus c'uns povres valoir
Qui n'a ne per ne compaignon,
Ne aïde se de lui non;
Par tant sont li povre teü
Et li riche home amenteü[2]).

(9787) — 6342 (Bs. 5593)
Mais cil n'i ert pas por noient
Qui tot avra par jugement;
Chascuns en a moult grant espoir,
Tant vaille com porra valoir.

(9890) — 3484 (Bs. 5718)
Ne l'aime[3]) pas li rois Clarins.

(10047) — 6652 (Bs. 5867)
Clarins est li plus prisautiers[4]).

9117 — 6955 (Bs. 6142)
„Ales en la tor a segroi,
Si viegne a vos chascuns par soi;
Si vos diront priveement
Ce qu'il penssent oiant[5]) la gent.”

9137 — 6980 (Bs. 6162)
„De la beaute que ge desir
Ne pueent pas li roi guenchir;
A cui qu'il en facent acueil,
O mon cuer jugeront mi hueil.”

[10681] — 7201 (Bs. 6373)
Seignies les a et cil enclinent.

{11473} — 7317 (Bs. 6489)
„Peres,” ce dit Alos, „volentiers ou a envis
Nos estuet que tendons les assaus deslentis
Ou ma mere i morra ou ces enfans petis.”

Willekeurige afwijkingen.

Willekeurige afwijkingen komen op de volgende plaatsen voor:

442	324	288
Si morut *pleins de jors et d'ans.*	Int ·*XVIJ*· iaer bleef hi doet.	

---

1) Schultz, I, p. 109 en fig. 171; II, fig. 100.
2) Amenteü = mentionné.
3) Gaudins.
4) Prisautiers = précipité dans ses actions.
5) A: taisent devant; BGP: penssent oiant.
Oiant = en présence de.

1741	1167	1066
Primes en vient par *Malbraon*[1]).	Tierst loept soe bi *Manbreoen.*	
1754	1180	1079
Et par Susis et par *Syrac*[2]).	Ende bi S.... ende bi *Tyrac.*	
2518	1752	1618
Fors seul Fabur et roi *Fursin*[3]).	Sonder allene Faburine	
	Ende van Yrlant den coninc *Furtine.*	
4629	2721	2198
·M· ou ·II· m.[4]) a mon plaisir.	·II. dusent ofte ·IIJ· te samen.	
5357	2974	2419
Bien i furent ·XL· [5]) dis.	Wel ·L· dage waren si daer.	
5387	3010	2455
N'aler *·III· pas*[6]) s'en nel sostient.	Ende *·I· spoor* niet vor gegaen,	
	Het ne ware dat men hilde.	
7167	4313	3665
„Puis m'en aconta *·XXIII·* [7])	„ *·XX·* hoechste van kerstenheit	
Qu'empereors que riches rois."	Keysere ende coninc, die gereit,"	
7207	4363	3715
„Devers nos ert li rois de *Sire*"[8]).	„Die rike coninc van *Nubia.*"	
7311	4450	3802
O lui erent cil d'*Almondoire*[9]).	Ende oec die coninc van *Lamedore.*	
7351	4483	3835
Genars[10]) de Crete est li tiers rois.	Die coninc *Bernaerd* es die derde.	
	Van Criteilant,....	
7356	4494	3846
Qui tient le regne de *Natable*[11]).	Ende houdet rike van *Marabre.*	
7361	4495	3847
Le sesme apele l'en *Gondrede*[12]),	Den ·VII· heet man *Gondebres*	
Ses reaumes a nom *Mimede*[13]).	Ende es coninc van *Nomedes.*	
7751	4886	4224
Qui est de Chiefdoire asses pres;	Een hauene, die van Ciefdoire staet	
Dis liues[14]) i a et nïent mes.	*Acht* milen ofte mee.	
7769	4913	4245
Devant lui vienent *·V·* [15]) meschin.	*LX* cnapen die vor hem riden.	

1) A: marberon; B: malbroion; G: malbraon; P: malbuion.
2) A: cirac; B: syrac; G: sisrac; P: cyrac.
3) ABGP: fursin.
4) ABGP: ·m· ou ·II· m.
5) ABG: ·XL· ; P: ·LX· .
6) ABGP. ·III· pas.
7) ABG: XXIII.
8) ABG: sire.
9) A: elmondoire; B: armondrie; GC: almondoire.
10) A: ernaus; B: genals; G: genars; C: gernals.
11) A: delitable; B: natabe; G: natable; C: tenabre.
12) ABGC: gondrede.
13) A: nonmede, BC: mede; G: mimede.
14) BPF: ·X· liues; G: et ·II· isles.
15) BGF: ·V· .

8111	5251	4558
Outre s'en passe et fiert *Lugan* [1]).	Reet hi vort ende stac *Sadanne.*	
8686	5777	5067
Normans et Bretons et Galois Et Tiois et Frisons de la Et Romains et Grifons ira.	Die Normanne entie Sampenoyse, Entie Ynghelsce entie Bertoene, Die Poytevine, die Brabantsoene, Bede Grieken ende Denen, Die waren van desen ende van ghenen.	
8787	5896	5184
De cel poindre refiert *Boson* [2]).	Int selue pongijs stac hi *Francoene.*	
8791	5902	5190
Et Gaudins fiert *Franque* [3]) le grant.	Ende stac so enen *Frisoene.*	
8877	5992	5270
Li rois de *Meke* et de *Baudas* [4]).	So dede die coninc van *Bladac.*	
8879	5994	5272
Li rois de *Libe* [5]) rest moult pros.	Daer deet wel die coninc van *Bile.*	
(9904)	6498	5732
Si fu bien ·*XX*· ans [6]) sarrasins.	Heidin was hi wel ·*XXX*· iaar.	
[10684]	7205	6377
Se seul ·*XV*· jors [7]) a bandon.	Heuet hi ·*XL*· daghe vordeel.	
{11476}	7320	6492
Marsies li respont ne soies si hardis.	Doe sprac sin bruder *Marcion.*	
{11478}	7324	6496
Et *Daumart* li respont: „moult aves [divers dis”.	Doe sprac *Dunas:* „en voget niet wale”.	

Nauw-keurige vertalingen.

Tegenover deze vele tekortkomingen van den bewerker in zake nauwkeurigheid staat evenwel een groot aantal plaatsen, waarvan de vertaling in velerlei opzichten, ook om haar nauwgezetheid, de aandacht verdient.

Meliors slaapvertrek schittert met een geheimzinnige kleurenpracht;

1100	768	683
Qui celui voit soef se baigne; De lui veoir est grant delit Et dens [8]) manoir est grans profit; Quar ja nus hom n'ert tant iries, S'auques i est, ne soit heties.	Niemen mochts sinen wille gewinnen Daer in te bliuene, dier was in; Hine hadde ooc emmer so droeuen sin, Hine soude verhogen diere in ware; So soete waest daer in ende so clare.	

Van Mares, „palesgrave” van koning Sornegur, heet het,

2485	1740	1606
Moult sot de raisons et de lois.	Hi conste talen goet ende quaet.	

---

1) A: lucan; BG: lugan; P: luguan.
2) A: bueson; BP: boson; G; buison.
3) ABGP: franque.
4) AG: baudas; BP: baldac.
5) ABGP: libe.
6) BGP: ·XX· .
7) GP: ·XV· .
8) BG: Et dens manoir.

De gemalin van Herman, den wreeden tiran van Tenedoen, verschaft Parth. de middelen om te ontvluchten; hij gaat scheep,

7740	4881	4219
Mais il n'a pas vent por sigler	Dat scip ne mochte niet seilen doe;	
Vers Chiefdoire au tornoiement.	*Doe moesti riemen leggen toe*,	
De ce a il grant marrement;	*Ende royen wech so hi ierst mochte.*	
Mais s'il velt al boter[1] *entendre*,		
Moult pres d'iluec porroit port prendre.		

De Mnl. vertaling licht hier op merkwaardige wijze den Franschen tekst toe. „Mais s'il velt al boter entendre" moet klaarblijkelijk beteekenen: „maar hij wilde nu tot roeien zijn toevlucht nemen;" en dit kon goedsschiks, daar zij heel dichtbij een haven konden binnenloopen. De lezing van P „beltier" (in CRAPELETS editie wordt er een plaatsnaam van gemaakt) is volstrekt geen bezwaar. Eigenaardig is het, dat in den „S. Brandan" een dergelijke plaats voorkomt, waar het eene[2]) handschrift „bouter", het andere[3]) „bettrer" leest.

Melior verwijt Urake haar gebrek aan openhartigheid; voor het geval, dat zij iets jegens haar mocht misdaan hebben, wil zij haar gaarne voldoening geven;

8491	5714	5004
Atant li a tendu son gant,	„Siet hir in boten minen hantscoe!"	
Moult en chaudes lermes plorant.	Ende metten biddene[4]) weende soe,	
	Vele serelike met drouen sinne.	

In een zijner ontboezemingen over de kracht der liefde zegt de dichter, dat, al weigert zijne geliefde ook zijn liefdesbetuigingen te ontvangen, zij hem niet beletten kan, haar in zijn hart te vereeren; immers

[10736]	7264	6436
Corages ne puet estre pris,	Men mach gepens niet binden, tui?	
Qu'il ne soit de soi posteïs;	Ets altoes in heme seluen vri!	
Porquant si tient el si lo mien,	Deus! hoe gebint si dan	
Ne puis entendre a autre rien.	Min gepens so, dat ic en can	
Tos en morrai com Clise fist;	El engene dinc onderstaen?	
Ce conquerrai qu'ele en conquist,	Dat Diixe anegine, sal ic anegaen,	

---

[1]) P: beltier.

[2]) *Zeitschrift f. rom. phil.*, II, 438.

[3]) *Rom. Stud.* I, p. 551 en vlgg., vs. 231.

[4]) Prof. VERDAM stelt, in *Taal- en Letterbode*, V, blz. 119, voor op deze plaats bi*d*dene te veranderen in bi*e*dene. Het handschrift echter laat omtrent de juistheid der lezing biddene niet den minsten twijfel toe en de bladzijde, waarop het woord voorkomt, munt bovendien uit door duidelijkheid. Tegen bidden in de bet. smeeken kan ook geen bezwaar bestaan, daar het in de vertaling wordt voorgesteld, alsof Melior haar verzoekt den handschoen aan te nemen, hetgeen in het origineel niet het geval is. Tendu kan dus niet de noodzakelijkheid eener lezing biedene bewijzen.

Et gel soffrerai volantiers;	Die ombe hars lieues wille starf.
Mais ains dirai des messagiers.	Ic sal verweruen, dat si verwarf;
	Ic bens gereet in dire maniren.
	Mar ic sal van den messelgiren
	Dese boetscap seggen vort,
	Dar gi een deel af hebt gehort.

Deze passage is niet alleen belangrijk wegens de juiste vertaling, maar ook omdat zij den overgang vormt tot de voortzetting van het Ofra. gedicht in alexandrijnsche verzen.

Parth. laat zijn oog gaan over de omstreken van Chiefdoire; aan de zuidzijde ziet hij niets dan wijngaarden; dan keert hij zich westwaarts

1645	1089 988
La voit les chans amples et les,	Dar sah hi dlant breet ende sleht
Bien *gaaignies* et bien semes.	*Geeriit* ende gesait wel na sin best;
	So breet doht hem, dar hiit sah
	Dlant dat dar *gewonnen* lah.

Gaaignies is dus twee keer vertaald, nl. met geeriit en met gewonnen [1]).

Koning Sornegur geeft bevel het leger den volgenden morgen vroeg op te stellen;

2531	1769 1635
Devant Chars soit a l'asanblee,	Ende gewapent die scaren leiden
Et soit la gent trestote armee,	Op den plain vore die borh te Cars,
Et les eschieles [2]) establies,	Ende doen den Fransosen wanen wars;
Et de bataille bien garnies.	Dar soude al sin die sameninge.

„Ende doen den Fransosen wanen wars" is het equivalent van „Et les eschieles establies — Et de bataille bien garnies." Vroeger [3]) is er reeds op gewezen, dat de bewerker deze plaats niet verstond, doordat hij eschiele waarschijnlijk in de bet. van stormladder opvatte; vandaar dan ook de keuze der uitdrukking wanen wars doen, dat hier stellig mores leeren [4]) beteekent. De keuze is evenwel onjuist, daar koning Sornegur juist uit wantrouwen jegens zijn vazallen den strijd tusschen de beide legers wenscht te vermijden en het voornemen heeft zijn eer te redden door zelf te strijden in een tweekamp met een waardig tegenstander uit het leger der tegenpartij; met deze bedoeling geeft hij bevel zijn troepen in geregelde slagorde op te stellen.

Parth. vlucht onder de hoede van Urake uit Meliors paleis; de edelen, die hij ontmoet, zijn verontwaardigd over het gedrag van hun vorstin;

---

[1]) Gewonnen beteekent hier blijkbaar bewerkt, bebouwd. Vgl. *Mnl. Wdb.* i.v. lantwinne en lantwinre.

[2]) Eschiele = grand corps de troupes rangées en bataille, ligne.

[3]) Zie blz. LXI.

[4]) Zie VERDAM in *Tijdschrift*, IX, blz. 295.

5111
Moult le *blatengent*[1]) et *laidient*[2]),
Et s'en falt poi qu'il ne l'ocient;
Tuit la guerpissent et s'en vont
Arriers es terres dont il sont.

2859 2312
Cume bleue, sine hadse verslegen.
Si *spraken op hare* ende rumeden thof.
In erren moede sonder orlof
Saten si alle op ende alte hant
Ende keerden weder in haer lant.

BORMANS vervangt met zijn gewone vrijmoedigheid het spraken van het handschrift door traken en teekent dan hierbij aan: „Cod.: *Si spraken op hare.* Louter afschrijvers gebroddel, dat ik in mijnen tekst verbeterd heb. Zie 't fr. vs. 5113: *S'en vont arriers es terres dont ils sont.*"

Tot welke ingewikkelde verwarringen zulk een voorbarige tekstverandering leiden kan, blijkt wel hieruit, dat Prof. VERDAM, wellicht misleid door het apodictische „louter afschrijvers gebroddel" van BORMANS, deze plaats niet juist heeft toegelicht in zijn artikel over „op hore" (*Taal- en Letterbode*, V, blz. 266). In het handschrift staat niet si traken op hare (of hore), maar si spraken op hare en de lezing is volkomen duidelijk. Bovendien zou si traken op hore niet de vertaling kunnen zijn van s'en vont — Arriers (es terres dont ils sont), aangezien deze woorden worden weergegeven met Saten si alle op ende alte hant — Ende keerden weder (in haer lant). Het lijdt daarentegen geen twijfel, of si spraken op hare is de bijna letterlijke vertaling van Moult le blatengent et laidient. Immers, laatstgenoemd vers beteekent „zij lieten zich op beleedigende wijze uit over haar ergerlijk gedrag" en deze gedachte wordt volkomen weergegeven door si spraken op hare.

Op enen spreken of op ene dinc spreken = *kwaad spreken van iemand of iets* komt in het Mnl., alleen bij HILD. driemaal voor [3]); in de 17e eeuw vindt men op iemand spreken in gelijke bet. bij HOOFT, (*H.*, 76, 11):

„Zoo . . . heeft het volk zich meerder vrijheit aangenoomen om in 't verborghen op den vorst te spreeken, oft daar een zwijghen toe te doen, dat vol quaadt vermoedens scheen,"

en bij VONDEL (*Maria Stuart*, I, vs. 159—162):

Berooft de vader zelf het kint zijn wettigheit,
Waer toe Sint Peters stoel dit stuck te last geleit?
Zoo zelf de staet des Rijcks haer dorst van 't Rijck versteken,
Wat heeft Elizabeth op Paus of bul te spreken?"

In het Mnd. heeft spreken up de bet. *klage erheben* gegen jem. [4]).

---

1) Blatengier = injurier.
2) Laidir = outrager.
BP: honissent et maldient.
3) VERWIJS, blz. 54, 130; 75, 118; 86, 179.
4) LÜBBEN, *Mitteln d. hwb.*, i.v. spreken.

Opspraak, dat Kil. reeds vermeldt (= calumnia, maledicentia, etc.), en de uitdrukking op de spraak komen hangen natuurlijk hiermede samen.

Urake is in gezelschap van Maruc, den toovenaar, aan land gegaan en het Ardennenwoud binnengedrongen; om haar te beschermen tegen het wild gedierte, brengt hij dit onder den ban zijner toovermacht, zoodat ze òf de vlucht nemen òf versteend blijven staan.

5889	3188 2628
Li ors sont tapi[1]) as rochiers,	Daer mocht men sien den lioen
Et li dragon es noirs mortiers[2]),	Trecken ten ruwen berge waert;
Et li lions es mons hauteins,	Daer mocht men sien harde veruaert
Li liepars desos les rains[3]);	Die beren, ende op d . . . . . en;
Apoies sont tot en estant	Daer mocht men den lu . . . . .
As grans arbres li olifant;	Trecken buten woude . . . . .
Es derubans[4]) *les tigres* maignent	. . . . . anten stonden ge . . . . .
Qui comme porc en tai se baignent;	. . . . . ie bome of si sliepen;
Li felon serpent sont es mons;	Ende hoe an die roke liepen,
Les grans guivres es vaus parfons,	*Ant heldende die espentine*
Desos les aives tenebroses;	*Spelende alse lammerkine;*
Noires les font et venimoses.	*Ten ramen enten heeden traken*
	Felle serpente ende draken;
	Slangen, *naderen ten diepen cropen.*

„Ant heldende” is de vertaling van „es derubans”; „espentine” die van „tigres”; „qui comme porc en tai se baignent” is vervangen door „spelende alse lammerkine.” De laatste drie verzen van het Mnl. zijn de vertaling van „Les grans guivres es vaus parfons — Desos les aives tenebroses”; het schilderachtige „Noires les font et venimoses” bleef onvertaald.

Bormans verandert ramen in bramen en motiveert dit aldus: „Massm.: *Ten ramen.* Jkblt. giste *camen* (?) Ik schrijf *bramen.* Braem- en heidestruiken gaen geerne te samen.”

Raem wordt door Kil. weergegeven met compages, dat o.a. voeg, reet beteekent; ten ramen is dus gelijk naar de spleten, hetgeen bevestigd wordt door vaus van het origineel.

Evenals „ramen” de vertaling van „vaus” is, beantwoordt heeden[5])

---

[1]) Tapir = se cacher.

[2]) Mortier = mare.
BP: mortier; G: morier.

[3]) Rain = branchage.
B: bos foillis; P: bois es plains.

[4]) Derubans = ravin.
A: es derubans; BP: es espoises (= fourré); G: es grans tasses (= hallier, fourré).

[5]) Het n-teeken staat niet in het handschrift ('t Keulsche dubbelblad). De bladzijde, waarop deze passage voorkomt, heeft echter door afschilfering zoo zeer geleden, dat het niet te gewaagd is „heeden” als de oorspronkelijke lezing aan te nemen.

aan aives en De Bo levert hiervoor het bewijs i. v. „Noordee, Noordheede: v. Naam van eene rivier die door de wateringe van Blankenberghe loopt enz. — Het volk zegt Noord(h)ee; in de liggers en omloopers leest men Noordheede. In de oude kerkrekeningen, enz. vindt men *heede* voor *waterloop*, *vliet*. „„Dat de Sluys-meesters hemlieden niet en vervoorderen eenighe *heeden*, zwenen, ofte ander waterganghen ende water-loopen te doen delven dan daer 't van noode wesen sal. (Keure van de Waeteringhe van Blankenberghe.)"

Afgemat door den strijd van het tornooi rusten Parth. en Gaudijn 's avonds uit en verfrisschen zich met den „coelen wijn." Gaudijn slaat gedurende het gesprek zijn wapenbroeder voortdurend gade en ziet wel, dat hij uit een edel geslacht gesproten is;

8271
Mais tant le voit morne et pensif,
Qu'il sait, qu'en son cuer a estrif,
De que que soit, dont il se delt,
Et qu'il n'a pas quanque il velt;
Por ce *se met en consirrer* [1])
De son estre trop demander.

5435 4726
Oec vernam hi an sine gebare,
Dat hi gepens ende rouwe drouch
Int herte, meer dan hi gewouch
Ende meer dan hij weerdich was;
Bedi *versinnedi* hem das,
Datti hem niet ne woude vragen
Van sine geslachte, van sinen magen,
Meer dan hi hem hadde geseit.

„Se met en consirrer" beteekent „hij maakt het voornemen, hij is er op bedacht, zich te onthouden".

Melior verschijnt in het openbaar om zich de uitverkorenen te laten voorstellen; Cursout en Clarijn begeleiden haar. — Parth. verkeert geheel en al onder den indruk van het gewichtig oogenblik der beslissing:

(9825)
Donc muse a li, donc au sodan,
Qui moult li tolt [2]) de son boban [3]).
Ses cuers devine qu'il l'avra;
Quel merveille, se duel en a.

6385 5630
Dan sieti weder ten soudaen waert,
Dien hise eechende ende behiet,
Dat soe hem worde onthouden niet.

Vss. (9826) en (9828) bleven onvertaald; vs. (9827) werd weergegeven door vss. 6386—87. Bormans' wijziging van „Dien hi se eechende" in „Die se hem eechende" [4]) is geheel overbodig; hij bracht die in den

[1]) Consirrer = s'abstenir.

[2]) Toldre = supprimer, faire disparaître.

[3]) Boban = magnificence.

[4]) Bormans zegt dienaangaande: „Cod.: *Dien hise eechende eñ behiet*, *Eechenen*, dat men nog elders met die spelling aentreft, is eigenen, toeeigenen; maer de rest van den regel is minder klaer en naer allen schijn bedorven. Het is niet mogelijk dat de dichter gezeid hebbe dat hi (Parthon.) se (de keizerin) aen den sultan (Dien) toeeigende, en behiet dat men ze hem gaf; maer hij kan alleen gezeid hebben dat Parth. gramme blikken wierp op den sultan die de keizerin als zijn gewonnen eigendom aenzag dat men hem niet onttrekken kon. Door middel van eene kleine verbetering van den tekst heb ik den waren zin hersteld; men vergelijke de twee lezingen."

tekst [1]), daar hij „behiet" niet verstond. Beheten toch heeft hier de bet. van *voorspellen*, *een voorgevoel hebben van* en beantwoordt aan deviner [2]).

In zijn beoordeeling der uitverkorenen zegt koning Anfors o. a. van den koning van Frankrijk:

(9885)	6444 5682
„*Porquant nes a pas toz* [3]) *veincus*;	„*Al en hevet hi se niet allene verwonnen*
Mais se plus preus i a eüs,	Ende al den prijs hier met gewonnen,
Ses parages et sa richese	Men soude setten oec met rechte
Contrepoisent moult grant proece."	Sijn rijcheit ende sijn geslachte
	Ende sinen wijsdom ende sijn raet
	Ende sijn ere iegen elcx mans daet."

De door BORMANS aangebrachte verandering [4]) van:

„Al en hevet hi se niet allene verwonnen" in
„Al en heefti hier niet al verwonnen."

is onnoodig, daar dit vers geheel overeenkomt met vs. (9885); allene [5]) toch is de vertaling van tos = tost.

Wanneer Anfors alle candidaten besproken heeft, zegt hij, dat de koning van Engeland en Gaudijn en Ampetrijs niet in aanmerking wenschen te komen, en besluit zijn rede aldus:

(10032)	6631 5846
„Or n'en i a que ·IIIJ· eslis;	„Nu en sijnre maer ·IIIJ· bleven;
De ces ·IIIJ· *sui esgares*,	Van desen ·IIIJ· *mochten* wi
Liquels a en soi plus bontes."	Genomen, wie die beste si!"

BORMANS verandert zonder meer de lezing van het handschrift mochten in moeten, waardoor de mooie vertaling van dien kenmerkenden trek van weifelachtigheid verloren gaat.

Elmout heeft ten gunste van Parth. gesproken. Melior doet het voorkomen, alsof zij aan den „soudaen" de voorkeur geeft en beveelt haar belangen bij de rechters aan:

---

1) Zie *Mnl. Wdb.*, II, 594.

2) Deze plaats wordt in het *Mnl. Wdb.* (I, 740), in aansluiting bij BORMANS' verklaring en ten onrechte geciteerd onder „beheten = bevelen, gelasten."

3) Toz (tost) = promptement.

4) BORMANS meent het volgende: „Cod.: *Al en hevet hise niet allene verwonnen.* Dat gezegde schijnt mij zonderling, en ik vermoed dat *hise* en *allene* van den kopist komen. Het is moeyelijk *se* van de vroegere kampers te verstaen, en dan men liever *alle* dan *allene* zien volgen. *Niet allene* op zich zelf beschouwd zou kunnen beteekenen, dat hij door zijne talrijke gezellen en door Parth. en Gaudijn geholpen werd; maer zoo was 't met allen: niemand was geheel alleen. Ik zou vele gissingen kunnen voorstellen, maer niet eene voldoet mij geheellijk, zelfs niet die ik in mijnen tekst opneem en aan het verlicht oordeel van den lezer onderwerp."

5) Allene = in één keer; zie *Mnl. Wdb.*, I, 349 en VERDAM, *Strophische Gedichten*, aanteekening op vs. 340 „Eerste Martijn."

9067	6907	6099
„Hernols, entendes a m'onor,	„Edel Elmout, neemt waer mier eren;	
Et vos trestuit, por Dieu amor,	Ende v allen, heren, biddic des,	
Que ja issir ne me verrois	Als lief als v mijn ere es,	
De quanque vos esgarderois [1])."	Dat ghi om mijn ere siet!"	

„Elmout en gij allen", zegt Melior, „verliest, wat ik u bidden mag, bij het doen eener keuze, de eischen van mijn eer en goeden naam niet uit het oog, daar gij mij immers ook niet zult zien afwijken van datgene, wat gij beslissen zult, hoe die beslissing ook moge uitvallen."
Bormans had geen vrede met de tweevoudige herhaling van ere en meende den tekst te verbeteren door de verandering van

„Als lief als v mijn ere es" in
„Als lief als u mijn leven es."

Hij zag evenwel niet in, dat met „ere" in vs. 6909 de erkenning, de geldigverklaring van hun besluit door Melior aangeduid wordt (actief), terwijl „ere" in het volgende vers de achting beteekent, welke men aan haar, als keizerin, verschuldigd is (passief) [2]).

Zeer belangrijk is de plaats, waar de Fransche dichter de redenen ontvouwt, waarom hij van de tot nu toe gebezigde versmaat zal afwijken om zijn gedicht in alexandrijnsche verzen te vervolgen. De bewerker, die geen aanleiding had zijn voorbeeld te volgen, was dus verplicht hier van zijn origineel af te wijken.

[10687]	7208	6380
Ge qui ceste geste vos chant,	Ic wane, v van derre ieesten	
Vueil qu'en la fin voist amendant.	Verlingen mach; conste ict geleesten,	
Tresqu'or ai si traitie la lime,	Ic soude c.... dese wort;	
Que chascuns coples a sa rime [3]);	Ma . . d . . . . ch vort	
Or la vos trairons par lons vers,	Suare d . . . . e nu	
Si vos deviserons par mers.	Ane dit ge . . . . . t secgic u	
L'ueuvre en est costeuse et plus fort;	. . . . begert min leuen ende mine doet,	
Mais en ce est ma vie ou ma mort	Want ic doge pine groet	
Que ge face tot lo voloir	Dore haren wille dach ende nacht,	
De qui jo ai petit d'espoir;	Daer ic ane hebbe cleine macht.	
Quar trop n'oi [4]) donoi [5]) d'autre part;	Et geuet hare pine, dat si mi siet;	
Mors sui, se l'ai amee endart [6]).	Ic ben doet ende inge om niet.	

De dichter ziet weliswaar op tegen het voortzetten zijner taak, maar het is een levensvoorwaarde voor zijn gemoed, dat hij zich in alles buige voor den wil van haar, van wie hij toch al weinig wederliefde te wachten heeft; immers door haar toedoen heeft hij niet te veel liefdesgeneugten gesmaakt. Indien hij haar evenwel vergeefs zijn liefde gewijd heeft, zal zijn gemoedsleven voor goed geknakt zijn.

---

1) Esgarder = décider.
2) Geen der beide plaatsen is in het *Mnl. Wdb.* opgenomen.
3) Zie *Romania*, 1894, p. 1. 4) Oi = j'eus.
5) Donoi = plaisir amoureux.
6) Endart = en vain.

Het Mnl. geeft de verzen van het origineel, voorzoover dit nog beoordeeld kan worden, vrij nauwkeurig weer; „Ic ben doet ende inge om niet" is de vertaling van „Mors sui, se l'ai amee endart." Ende heeft dus hoogstwaarschijnlijk de kracht van indien; er blijft nu uit te maken, hoe het op „ende" volgende woord moet luiden. In het handschrift staan vóór ge drie streepjes, die de voorstelling kunnen zijn van *m*, *ni* of *in*. BORMANS koos *ni*, zoodat hij in zijn tekst het woord nige opnam [1]) en daardoor een plastische voorstelling gaf van den wanhopigen minnaar. Prof. VERDAM heeft zich tegen die stoutmoedige verklaring verzet [2]) en de lezing prige voorgesteld; het vers zou dan beteekenen „ik ben dood voor haar, en doe voor niet mijn best, streef tevergeefs om haar hulde te winnen."
Die verklaring is, wat de beteekenis betreft, in hoofdzaak de juiste; maar daarvoor is het niet noodig van de overigens zeer duidelijke lezing van het handschrift af te wijken. Ingen is hier intransitief gebruikt, in bet. gelijkstaande met het reflexief, en beteekent *zich kwellen*, *aftobben*, *uitsloven* of *zich vernederen* [3]). „Ic ben doet ende inge om niet" moet dus vertaald worden met „het zal mijn hart den doodsteek toebrengen, indien ik mij tevergeefs aftob."

Schoonheidsgevoel: De vertalingen zijn mat en omslachtig.

Wat den schoonheidszin van den dichter betreft valt er veel te zijnen gunste, maar ook veel tot zijn nadeel op te merken. Niet zelden lijdt zijn vertaling aan matheid en omslachtigheid, kernachtige passages zijn soms verwaterd en nu en dan vervalt de bewerker in uitweidingen, die niet geschikt zijn de belangstelling levendig te houden.

De subjectiviteit van het schoonheidsgevoel doet het raadzaam voorkomen, in de meeste hier volgende gevallen de te vergelijken plaatsen slechts te citeeren en de waardeering daarvan aan den lezer zelf over te laten.

De vreemde ridder, belast met het aanbieden der geschenken, begroet Parth. o. a. met deze woorden:

1997	1407 1353
„Sire", fait il, „salus vos di	„Jonchere", seiti al ouer luut,
Et servise de par celi	„Bi mi ontbiet v groet saluut
Qui son cors et son cuer vos done	Mijn ioncfrouwe Melioer, *die v heuet*
Et ses tresors vos abandone.	*Vercoren vor alle dinc dat leuet;*
	So ontbiet v hare minne
	Ende trouwe met gestaden sinne."

---

1) BORMANS' aanteekening luidt: „Massm.: *ende nige om noet.* Dit laetste is in 't Gloss. behouden! Wat *nige* betreft, dat hij in de noot ook als twijfelachtig *inge?* en *mge?* schrijft, het is goed, van *nigen*, ons nijgen, zich of zijn hoofd buigen, groeten. De zin is: Ik ben dood voor haer, en het is te vergeefs (*om niet*) dat ik hare aendacht door mijne gebaerden op mij zoek te trekken."

2) *Taal en Letterbode*, V, blz. 222.

3) Zie *Mnl. Wdb.* i.v. engen, waar deze opvatting van het intransitivum niet vermeld wordt.

Koning Sornegur heeft zich verdiept in zijn smart over de onbetrouwbaarheid van zijn eersten minister, Mares. Hij laat zijn „clerc" ontbieden en klaagt hem zijn nood, waarop deze hem antwoordt:

2653
„Sire", fait il, „por Dieu merci
Ne vos iries, se voir vos di.
Tos li siecles est corrocies,
De ce c'un vilain tant proisies."

1917 1783
„Ay! here", seit hi, „dor v genaden,
En belges v niet, dat ic secgen sal,
Gi hebt waer geseget al.
Alle gader so siwiis erre,
Die v bi siin ende verre,
Dat gi den dorpre hebt verheuen."

In een der vele liefdeklachten laat de dichter zich aldus uit:

3425
La moie amie enfin m'ocit[1],
Tant se deffent et escondit[2];
Escondire afiert[3] *a larron.*
Ja, s'el me croit, ne dira non[4].
Ses liges sui et ses feels;
Bien se doit metre en mes consels[5].
Seignor, ne vos anuit, por Deu,
Se g'entrelais Partonopeu
Et paroil de ce dont plus pens;
Car o soit folie o soit sens,
U as dolor, la est tes dois,
U as amor, cele part vois;
Le main met on a la dolor
Et les iex u on a amor[6].

1956 ....
Oec hebbic selve lange gedregen
Ende drage noch int herte binnen
Ene wonde van sulker minnen,
Die mi in dinde sal verslaen;
Ende doch benic hare onderdaen,
Als hare gevangene ende knecht.
Souse mi lonen na mijn recht
Si soude mijns hebben genade
Ende staen een deel in minen rade.
Gi heren, dor God, vernoyt u niet,
Dat ic binnen derre avonturen yet
Van mire minnen hebbe geleit.
Gi hebt wel gehort, hoe men seit:
Daer seer, daer hant; daer lief, daer ogen;
Altoes pinsic ende poge,
Hoe ic bi enegen treken
Dicke van der sueter spreke.

Parth. raakt onder den indruk der vermaning van den bisschop van Parijs; hij is in gepeinzen verdiept,

4428
Car ses cuers est tos bestornes[7])
Et se porpense de s'amie,
Qu'il en a fait moult grant folie;
Avis li est, *ne puet garir*[8],

2514 2031
Sijn sin wandelt haer ende gens
Hi peinsde, dat hi quade voere
Hadde gedaen met Melioere
Ende haers sal derven claerlike[9],

---

[1]) Vs. 3425 = vss. 1956—1959.
[2]) Soi escondire = se soustraire.
[3]) Aferir = convenir.
[4]) Vss 3426—28 zijn niet vertaald.
[5]) Vss. 3429—30 = vss. 1960—64.
[6]) Vss. 3435—38 zijn meesterlijk weergegeven in vs. 1969.
[7]) Bestorner = renverser.
[8]) Garir = échapper au danger.
[9]) Uit den samenhang van het origineel blijkt duidelijk, dat claerlike hier niet „geheel en al", maar wel ontwijfelbaar beteekent. Vlg. *Mnl. Wdb.*, III, 1464.

Fors seulement por li guerpir [1]).

Sal hi Gode van hemelrike
Minnen ende tsinen dienste staen.
Hi moet dies te biechten gaen.

Urake raadt Melior aan zich te schikken in haar lot en den dappersten ridder van het tornooi tot gemaal te kiezen:

6750
„Prenes celui en vostre foi,
Tot sans rancune, bonement,
Qui vaintra le tornoiement.
Cil fait le miels que faire puet
Qui de gre fait que faire estuet."

3844 3250
„Radic u haren raet te doene
Ende te nemene dien te manne,
Die hier van den tornoye danne
Algader hebben sal den prijs.
Ghi moget merken, gi sijt so wijs,
Dat ic u segge ende gerade daertoe,
Dat ict al in goede doe."

Kernachtige passages worden bedorven door wijdloopigheid.

Troje was een rijke, bloeiende stad, totdat Paris in zijn overmoed oorzaak werd van haar ondergang, doordat hij

196—208 = 61—89 (Bs. 55—83)
Ravi Helaine o le cler vis,
Dont ja ne fust venjance prise,
Ne fust la fole covoitise
Que li rois ot d'avoir coillir,
Dont il se fist as siens hair.
Car ses maris, rois Menelaus,
Bons chevaliers, preus et loiaus,
Soffrist sa honte sans venjance
Et sans faire vis [2]) contenance
Si que plaindre ne s'en osoit,
Por Troïens que tant dotoit
Et por la grant chevalerie
Qui se tenoit en lor baillie.

Als Parth. den tweeden avond van zijn verblijf te Chiefdoire zich na den maaltijd aan het haardvuur gekoesterd had

1697—1700 = 1148—1158 (Bs. 1047—1057)
Et quant se velt aler coucher,
Les chandelabres voit drecier,
Qui vont jusc'a son lit servir,
Et puis pensent [3]) de revenir.

De vertaler breidt deze passage aanmerkelijk uit door allerlei bijzonderheden van de vorige soortgelijke beschrijving te herhalen.

---

[1]) Guerpir = abandonner.
[2]) A: et s'en fesist tel; BP: et sans faire vis; G: et sans faire ves.
[3]) Penser = prendre soin.

In den tweekamp tusschen Sornegur en Parth. pleegt Mares verraad door met zijn volgelingen zich te mengen in den strijd; diens tegenstanders Fursijn en Faburijn snellen Sornegur tegemoet

3475—3476 = 2017—2020
Et il lor dit „Seignor, merci!
Mors soit Mares qui m'a trahi."

Urake vergezelt Parth. op zijn vlucht tot de haven; het geluk diende hem, want er woei een gunstige wind; Urake gaat zelf op het schip

5138 = 2888—2893 (Bs. 2337—2342)
Et fait tost desserrer le tref [1]).

Toen Urake en Parsijs in het nachtelijk uur te Chiefdoire aankwamen, stoorden zij de hofjuffers in haar rust, zoodat zij uit den slaap opschrikten; eerst toen Urake ze bij haar namen noemde, herkenden zij haar en verkeerde haar angst in vreugde en

6941	4062	3441
De lor salus primes l'estrainent.	Ende hieten se willecome so Als wel es ioncfrouwen sede.	

Op Salence met Parth. teruggekeerd verdrijven zij zich den tijd op aangename wijze,

7600—7602 = 4714—4720 (Bs. 4066—4072)
Fors que Partonopeus s'ocit
Du jor du tornoi desirrer
Et de ces armes acesmer [2]).

De Franschen hadden in het tornooi, doordat Parth. hun te hulp gesneld was, den aanval der Duitschers met goed gevolg weerstaan; de Duitschers echter verstaan geen scherts, indien die tegen hen gericht is,

8757—8758 = 5857—5863 (Bs. 5149—5155)
Si s'apareillent de venjance
Et il en ont moult grant puissance.

Melior had op den tweeden dag van het tornooi uit Urake's mond vernomen, dat Parth. zich werkelijk onder de strijdenden bevond. De dag valt haar lang en reikhalzend ziet zij uit naar den avond om aan haar gedachten den vrijen loop te laten;

(9011)—(9014) = 6138—6145 (Bs. 5401—5408)
Quant el est seule, donc acuelt
A aconter quanqu'ele velt:
„Beaus Dieus", fait ele, „rois celestre!
Que ert de moi, qu'en porra estre."

---

1) Tref = mât.
2) Acesmer = arranger, préparer.

Den derden dag van het tornooi volbrengt Parth. het eerste wapenfeit door „Armans" uit den zadel te lichten;

(9145)	6287	5538
Partonopeus devant s'amie A fait cel estoute envaie.	Dese daet dedi dor Melioer Entie ·VII· coninge sagen, Die bouen in den torre lagen.	

Parth. geeft herhaaldelijk blijken van stoutmoedigheid; dat hij dit doet om in de achting zijner geliefde te stijgen stemt overeen met zijn karakter; het ligt echter niet in zijn aard bewijzen van moed te geven uit berekening.

Tot stoplappen neemt de bewerker hoogst zelden zijn toevlucht. Als zoodanig zijn te beschouwen de verwijzingen naar zijn bron in vs. 344 (Bs. 308) en vs. 564 (Bs. 503).

Verwaarloozing der fijnere toetsen.

Bovenvermelde plaatsen bewijzen, dat menigmaal bij de vertaling wijdloopigheid in de plaats trad der kernachtigheid van het voorbeeld. Dikwijls schijnt de bewerker ook geen oog gehad te hebben voor de eigenaardige schoonheden van sommige passages, zoodat hij juist den karakteristieken trek er van niet tot zijn recht laat komen of wel de geheele plaats onvertaald laat.

Opmerkelijk is het, dat koning Sornegur in zijn 59 verzen lange imprecatie tegen zijn eersten minister slechts éénmaal [1]) en wel in het begin diens naam uitspreekt en hem overigens slechts aanduidt met „cil traïtres" [2]). Zijn afschuw van den zelfzuchtigen verrader, zijn verontwaardiging over de snoode ondankbaarheid, waarmede zijn creatuur, den vuigen dorper, hem zijn blind vertrouwen heeft vergolden, zijn zoo groot, dat zelfs zijn naam hem een gruwel is. De vertaler zag dit niet in en lascht, behalve in den aanvang, den naam Mares nog driemaal in.

In diezelfde imprecatie zegt Sornegur, dat Mares in zijn gouddorst zijn rijksgrooten zoo heeft uitgezogen, dat zij ten slotte tot woekeraars hun toevlucht moesten nemen en daardoor tot armoede vervallen zijn. Vandaar dat zij

2627	1888	1754
En lor cuer forment me maldient, Et moult *oreillent* et espient, Quant il veront liu d'iaus vengier, Por moi *destruire et eissillier.*	Hir ombe si alle dage spien, Hoe si mogen comen in dien, Dat si mi *vernoi beraden.*	

Door het weglaten van „oreillent" is het teekenachtige van dezen regel verdwenen en „vernoi beraden" is een veel te matte uitdrukking voor „destruire et eissillier".

Deze heele episode van het gedicht is met kennelijke voorliefde door den

---

[1]) Vs. 2542.

[2]) Vs. 2619: Mais cil traïtres les a mors, — Els m'a toloit et lor effors.
„ 2637: Et livrerai cest traïtor — Por lor conseil a deshonor.

Franschen dichter bewerkt; ze munt uit door levendigheid en dichterlijken gloed.

Wanneer de „clerc”, aangemoedigd door de vertrouwelijkheid van zijn koning [1]), hem omtrent Mares' handelwijzen en de gemoedsstemming der rijksgrooten nog verder heeft ingelicht, neemt Sornegur hem in zijn vertrouwen en maakt hem deelgenoot van zijn voornemen, den koning van Frankrijk schriftelijk voor te stellen den strijd te beslechten in een tweekamp tusschen hem zelven en een door den Franschen koning te stellen kampioen. Dit beschouwt hij als het eenige middel om zijn eer te redden, want, zoo besluit hij,

2721 „Se cuens Mares me violt trair,
Sornegur ne me puet faillir.”

Ook zonder vooringenomen te zijn kan men de indrukwekkende schoonheid dezer regels bewonderen.

Wanneer Parth. voor de tweede maal Melior verlaten wil, omdat zijn hart naar Frankrijk haakt, bekruipt haar de angst, dat zijne moeder hem zal overhalen te trachten zijne geliefde te aanschouwen.

4253	2313 1853
„Mais vostre mere quide et croit,	„Nu es v moeder, die wel waent,
Que quanque fas fantosme soit,	Dat die duuel is, die v spaent,
Et fera tant *par son blandir*,	Ende elfsgedroch al dat ic doe,
Par esmaier [2]) et *par joir* [3]),	Ende salre *doen haer macht* toe,
Que vos la crerois plus de moi.”	Hoe so sal mogen doen, dat ghi
	Bet sult geloeuen hare dan mi.”

Voor beschrijvingen van uiterlijk rouwbetoon toont de bewerker een bepaalde voorliefde, waarbij hij een enkele maal afdaalt tot weerzinwekkende bijzonderheden.

Als de Fransche dichter zich tevreden stelt met te zeggen, dat Sornegur

2536 (Et) se vait gesir sor un lit,
Ilueques pleure et fait son duel.

licht de vertaler dit nader toe met

1781 Hi vranc sine hande, hi trac sin haer. 1647

Van Sornegur heet het in het voorbeeld

3519 La voit le roi plaindre et plorer
Et entre ses homes pasmer;

de bewerker voegt daaraan toe:

2079 Ende alle diegene, die met hem waren . . . .
Hande slaen ende sere mesbaren.

Waar Parth., toegevende aan zijn wanhoop, zijn lichaam opzettelijk verwaarloost, waagt de Franschman zich aan de details

[1]) In het Mnl. gedicht begint hier een lacune van ruim 800 verzen.
[2]) Esmaier = mettre en émoi.
[3]) Joir = caresser.

5373 Il ne lait pas son chief laver,
Ne ne lait ses ongles couper;

de vertaler breidt dit aldus uit:

2992 Sijn haer lieti wassen lanc; 2437
2995 Hine dede niet sine cleder uut; 2440
Hi lietse rotten an sijn huut.

Urake belooft Parth. er zorg voor te zullen dragen, dat Melior hem tot ridder slaat, en, vervolgt zij,

6855
„Et vos porrois veoir tans dis
Et son gent cors et son cler vis;
Si porterois plus cointement[1])
Vos armes au tornoiement.”

3970 3360
„Daer mogedi oec ter seluer tijt,
Also v ridder maect, verscouwen
Die grote scoenheit van der vrouwen,
Daer uwer herten na langet sere,
Nacht ende dach ende emmermere.
Dus mogedi varen ende keren
Ten tornoye met groter eren.”

Van de fijne gratie, die in de Fransche verzen ligt, is niets terecht gekomen.

Na hartelijke begroeting en teedere omhelzingen geleiden de hofjonkvrouwen Urake naar Meliors vertrekken.

6943
Et el ot joie et ot dolor,
Apele et joist[2]) *sa seror;*
Puis que lor estre ont demande,
Et l'ont entr'eles aconte,
Demande Urake del tornoi
Tot a conseil[3]) *et a segroi*[4]).

4067 3446
. . . . willecome was
. . . . . us elkerlijc anderen das
. . . . gevraecht, hoe si voeren
. . . . . hare ende soe Melioeren
. . . . spraken iegen heme
. . . hogen vrouwen wel geteme
. . . . vragede hare Urake
Of die tornoy na der sprake
. . . . was gesproken wesen soude
. . . . . s volgen soude Elmoude.

In weerwil der verminking van den tekst blijkt toch wel, dat van de eerste twee schoone verzen, het eerste slechts ten deele, het tweede in het geheel niet weergegeven is, terwijl ook Urake's beschaafde kieschheid in de vertaling niet terug te vinden is.

Melior verwijt Urake haar voorgewende harteloosheid; „in plaats van troost”, zegt zij, „vind ik bij U slechts koelen spot; maar gij, maagden, hebt er ook geen besef van, wat liefdesmart is.

7043
„Vos serois dame, se Dieus velt,
Et saurois dont li cuers me delt,
Et amerois, si com ge fas,
Si aurois mestier de soulas;

4480 3547
„Mochtic gebeiden noch die stont,
Dat ic v moeste vrouwe sien,
Ghi sout dan souken, wisti an wien,
Bi auenturen hulpe ende raet,

---

1) Cointement = avec agrément.
2) Joir = caresser.
3) Tot a conseil = en chuchotant. 4) A segroi = en secret.

Se j'ai grant duel, vos en avrois
La vostre part aucune fois,
Et parlerois d'enferme teste;
Chascuns en doit avoir la feste!"

Ende sout weten, hoet nv mi staet."

Bij de ceremonie van het ridderslaan breekt eindelijk ook het oogenblik aan, waarop Parth. voor Melior moet verschijnen, om zich door haar met het zwaard te laten omgorden;

7483 Porquant por honte son chief baisse
Et vient a lui parmi la presse.

Hij nadert haar dus, uit schaamte met gebogen hoofd; de vertaler geeft dit weer met

4629 Hi scamede hem ende sloeh thouet neder 3981

doch laat Parth. daarna nog eenige minder sierlijke bewegingen maken

Doe hoef hiit op, doe sloh hiit weder.

Armans' vrouw heeft zich door Parth. laten bewegen hem te laten ontvluchten; zijn eer heeft hij er voor willen verpanden, dat hij na afloop van het tornooi weer in zijn gevangenschap zou terugkeeren. Hij is haar te voet gevallen en tot schreiens toe bewogen.

7693
Si l'a sus trait et *acole*
Et sor lui longuement plore;
Atant li dit, „vos en irois
Sans serement que me façois [1]);
Gentix hom estes, ce m'est vis,
Au gent cors pert et au cler vis;
En vos me met del revenir,
Que ne m'estuece a duel morir."

4841 4184
Hief soene op ende seide
„Ic sal v op v edelhede
Ten tornoye laten varen,
Ende wille uwer sekerheit ombaren;
Dat wedercomen staet an v."

Kwam Parthonopeus' toestand den kalmeren zoon van het Noorden al te benijdenswaardig voor? Hij ontneemt althans de edelvrouw haar beminnelijke vrijmoedigheid, haar zuidelijken gloed.

Om Melior zijn hulde te bewijzen biedt Parth. haar gedurende het tornooi zijn „gonfanon"

8338
Et Melior l'a retenu
Par gieu et par envoiseüre,
Quar el n'entent pas l'aventure;
Et puis li demande qu'il dit.
Mais il n'avoit pas le respit
De faire de son dit recort [2]),
Quar il cuide estre pres de mort.

5533 4824
So houesh ende so godertire
Was in therte die keiserinne,
Dat sise nam ende halese inne;
Dember was si vele onvroet das,
Wat hi meinde ende wie hi was.

De laatste bijzonderheid, waardoor de levendigheid der handeling zeer verhoogd wordt, is in de vertaling weggelaten.

---

[1]) BP: irois : façois; G: irois : facies.
[2]) Recort = répétition. GODEFROY, VI, p. 684.

Het trok de algemeene aandacht, dat de keizerin in het openbaar die hulde aanvaard had, en het ontbrak niet aan critiek. De Fransche dichter maakt van deze gelegenheid gebruik om te velde te trekken tegen de lichtvaardigheid, waarmede vaak hoofsche liefde beoordeeld wordt. „Het is een ongeluk", zegt hij, „dat booze tongen steeds gereed zijn, alles wat vrouwen doen ten kwade uit te leggen";

8371 N'en puet une bel semblant faire,
Nes de [1]) son frere a soi atraire,
Porqu'elle vuelle ades joir,
Ne l'en estuece lait oir;
Fos et glos est qui mal en dit,
Si set de dames moult petit.

Dan volgt een vergelijking tusschen „dames" en „meschines de mestier"

8377	5588 4879
Ce sont meschines de mestier	Hets ene manire van den wiuen,
O il truevent plait si legier;	Die onvrodelike vore driuen,
Entr'eles et dames a plus	Die so wankel siin van sinne,
Que n'a d'enfer al ciel la sus.	Ende so ongestadeh ane die minne,
Celes vuelent tote folor [2]),	Datsi hare minne nimanne en onsecgen;
Et dames sens, joie et honor;	Die en willic niet ten vrowen leggen;
Et celes tote vilenie,	Want die vrowen sin gestadeh,
Et dames tote cortoisie;	Ende vroet ter minnen ende geradeh,
Celes l'un por l'autre laissier,	Ende ember der minnen onderdaen.
Et dames n'ont soig de changier;	Bedie en canic niet verstaen,
Dames font totes a amer,	Dat men die onhouesche wiif,
Celes totes a refuser.	Die hebben so onghestadeh liif,
Mais li gloton conoissent celes,	Te rehte mohte vrowe nomen
Et jugent dames selonc eles.	Ende geliic den vrowen domen.

De Fransche verzen munten uit door hun streng volgehouden parallelisme en de scherpe tegenstellingen; het geheel wordt waardig besloten met de laatste veelzeggende verzen. Een vluchtige blik op de vertaling doet reeds zien, wat hiervan overgebleven is.

Zoodra Parth. den derden dag van het tornooi opent met de overwinning op „Armans", haast koning Cursout zich de verdiensten van den ridder „a cel escu d'argent" in het licht te stellen; koning Clarijn komt daar als gewoonlijk weer tegen op;

(9157)	6300 5551
Chascuns en dit ce que lui plest.	Daer seide elkerlijc sinen wille,
Et Melior pensse et se taist;	Newaer Melioer zweech al stille
Com plus en covoite a parler,	*Ende dwanc haer herte ende haren sin.*
Plus l'en estuet son cuer celer.	

Hoe heviger de begeerte in haar werd om haar held te prijzen, hoe meer zij haar gedachten moest verbergen, wilde zij haar eigen plannen niet tegenwerken.

[1]) BG: Nes de; AP: ontbreekt.

[2]) Folor = chose vaine et futile.

Levendigheid.

Al blijft de bewerker ook herhaaldelijk beneden zijn voorbeeld door het verwaarloozen van allerlei fijne trekjes, niet zelden getuigt daarentegen zijn werk voor zijn aesthetische ontwikkeling, doordat hij hier en daar in levendigheid van beschrijving zijn origineel voorbij streeft, elders weer gewenschte bekortingen aanbrengt.

Op de jacht vervolgt Parth. het spoor van een everzwijn en rust niet, voordat hij zijn schuilplaats ontdekt heeft

1835	1272 1175
Et il a ses chiens descouples,	*Dien sies, dien hi bider leisen hilt,*
Ses a tos au sanglier hues;	*Dien liet hiere te handen toe.*
Trestos li bois est replenis	Die grote honde ontcoppeldi doe;
De bele noise et de beaus cris.	*Daer mocht men hebben scoen iacht [gesien.*
	Die honde sagen den euer vlien:
	Daer was gebielt so menechfout,
	Dat al vervulde thout.

Sornegur heeft lucht gegeven aan zijn verontwaardiging over Mares' zwarte ondankbaarheid; hij peinst op middelen om de gevolgen daarvan af te weren en zijn eer te redden:

2641	1902 1768
Atant se test, si est pensis	Doe sueeh hi een stucke ende began
Et a moult grant piece en pais sis;	Te pensene alse een droue man,
Pleure et soupire et pense ades	Hoe hi heme best verweren soude,
De soi rescorre, que mauves	Dat menne blode niet en scoude.
Ne soit tenus, ne a coart;	*Hi kinde heme seluen goet ende sterc.*
Miels velt morir qu'il ne s'en gart [1]).	

Het laatste vers is mooi en kernachtig vertaald.

De dag door de keizerin voor den ridderslag vastgesteld is niet ver meer af; op Salence maakt men toebereidselen voor de reis:

6901	4029 3413
Urake n'atent fors ore [2])	Doen beiden si up geen dinc el.
D'aler et de faire son gre;	Talreest dat hem haer vaert ghevel,
Quant Dieus lor done, si l'ont pris,	So ginc Parthonopeus te scepe
Si se sont iluec en mer mis	*Ende voer met lieuen geselscepe,*
Partonopeus et ses gardaignes.	*Met Uraken ende met Parsise,*
	Die houesch waren ende wise,
	Ende sijns grote waer namen.

De volgende plaatsen bewijzen, dat de vertaler zich met voorliefde wijdt aan de schildering van tooneelen, waarin de ruwe kracht verheerlijkt wordt.

Een hevige storm had de boot, waarin Parth. voer, op de kust van het eiland Tenedoen geworpen, waarvan de beheerscher, „Herman, een groet duvel, een fariseus" hem gevangen liet nemen.

---

[1]) Se garer = se préserver. [2]) Oré = temps favorable à la navigation.

7638
Il l'a en travers regarde,
Riens ne li dit, ne n'i parole,
Giter le fait en sa geole.

4767 4115
Vreescelike siet hi op heme
Ende gebiet, dat men neme
Ende stappens in den karker doe.
Doe sprongen sine seriante toe
Ende leedene in sine vancnesse.

's Morgens van den tweeden dag van het tornooi gaan Parth. en Gaudijn bij zonsopgang ter misse:

8289
Puis sont arme, vont au tornoi,
Lor gent envoient devant soi.
Tot ainsi vienent hui com hier,
Qu'o els n'a vallet n'escuier,
Menus galos, lances levees,
Les ensaignes desvelopees.

5463 4754
Ende senden hare cnapen voren;
Ende quamen selue na gereden,
Allene gene twe, alse siende heden
Ochte sienre, dan si gisteren daden,
Vele sahte ende wel bi staden;
Ende scone gewapent quamen si eht,
Scilt ane hals, ende spere gereht,
Helm op thouet, baniere gebonden,
Ende neder toter hant ontwonden.

Parth. heeft Melior hulde gebracht door haar zijn „gonfanon” aan te bieden en zij heeft dit bewijs zijner vereering aanvaard;

8345
Et ains qu'il soit d'iluec meüs,
Est il de trois lances ferus;
S'espee trait, si fiert manois,
Si s'est desvelopes des trois.

5538 4829
Eer Parthonopeus danen voer,
Daer iegenworden sat Melior,
Was hi gemoet met drien speren.
Doe trac hi tsuert ende ginc hem weren;
Doe ginc hi ombe heme houwen;
Dar mohte men scone slage scouwen,
So menegen ende so onsahte,
Dat hi bi sinne ende bi crahte
Elken dien afsloeh ene hant,
Die heme daden so groten pant;
Dus ontfor hi desen drien.

Het gemoed van den vertaler was daarentegen ook vatbaar voor zachtere aandoeningen, zooals reeds bleek uit de hoofsche manier, waarop hij de beminnelijkheid van Parthonopeus' gezelschap schetste [1]). Zoo breidt hij ook met zichtbaar welgevallen de passage uit, waarin de Fransche dichter de onbedwingbaarheid der liefde beschrijft; in geen der Fransche handschriften toch komen de volgende verzen voor:

7256 Si woent int min, dats waer; 6428
Minre herten ogen sien se daer.
Si mach oec wel minen lichgame
Carsereren, eest hare bequame;
Sine mach niet binden min gepens.
Keert si hare, keert si gens,
Sine compt vte miere herten niet,
Lese ic, late ic, wats gesciet.

[1]) Zie hierboven: blz. CV, vss. 4029 (Bs. 3413).

Gewenschte bekortingen.

Voor den goeden smaak van den vertaler pleiten voorts de volgende plaatsen, waar hij vaak terecht het snoeimes hanteerde.

7028	4169	3536
„Et vos est bel de moi gaber.	„Ende gi hout met mi v spot.	
Moult aves poi taste d'amors,	Maer moeste noch gheven God,	
Quant ne partes a mes dolors.	Dat gi minnet een lettelkijn,	
Suer! se vos eüssies ami,	Ghi sout mi iet genadech sijn."	
Vos eüssies de moi merci;		
Se seüssies riens de donoi,		
Grant pitie eüssies de moi."		

en evenzoo bij de volgende, soortgelijke passages:

vss. 7120—7132	4260—4270	3617—3627
(9169)—(9198) [1]	6311—6325	5562—5576
(9888[1])—(9888[16]) [2]	6450—6483	5689—5717
(9907)—(9920) [3]	6502—6507	5736—5741
(9950)—(9960) [4]	6545—6553	5773—5781

Mooie vertalingen.

Verschillende goed geslaagde plaatsen bewijzen ook, dat de bewerker van dichterlijken aanleg stellig niet misdeeld was en dat in veel gevallen de eigenaardige schoonheden van het origineel tot zijn bewustzijn doordrongen.

De zon neigde reeds ten ondergang, zoodat het einde van het tornooi van dien dag nabij was. Gaudijn wil nog een kans wagen met den hertog van Brabant; zijn toestand wordt echter hachelijk, want

8214	5373	4664
Le roi de Sire l'atraverse,	Hi quamer dwers gereden toe	
Sil fiert en l'escu de castele,	Ende stac Gaudine, dat hi rumede	
Que sa lance tote esclatele [5];	Den sadel ende ter eerden tumede;	
Et quant l'a si jus abatu,	Dat Parthonopeus stappans wrac,	
Partonopeus ra lui feru	Want hi den coninc van Siere stac,	
D'une fort lance tot a fes [6]),	Dat hi van sinen orse viel,	
Que de cheval li fait reles;	Sonder houerde ende bleef int niel [7])	
Gaudins li blois le cheval prent,	Liggende int groene gras.	
Mais ne l'en menra si noient.	Ende Gaudijn gegreep sijn ors;	
Li compaignon le roi de Sire	Eer hire op quam cohte hiit dire,	
De lor seignor ont duel et ire;	Want dies coninc gesellen van Sire	
Si l'ont monte si Sarrasin	Holpen haren here den Sarrasin	
El bon cheval qui fu Gaudin.	Op dors, dat Gaudins hadde gesin;	
Ains que Gaudins resoit montes	Ende eer Gaudin conde op comen,	

---

[1]) BG. In P komen deze verzen niet voor.
[2]) P. In BG komen deze verzen niet voor.
[3]) BGP.
[4]) BGP.
[5]) Esclateler = faire voler en éclats.
[6]) Tot a fes = tout à coup.
[7]) Zie *Taal- en Letterbode*, V, blz. 109,

Est moult ferus et moult astes [1];
Porquant parmi tot le chaploi
Est montes el cheval le roi.
Partonopeus le deffent si
Qu'il ne l'ont mie trop laidi;
Tot sor lor pois [2] a quelque peine
O le cheval le roi l'en meine

Hadde hi grote steken van somen
Ende van somen sware slage.
Dar doet so wale binnen dien dage
Parthonopeus, die geselle sin,
Dat op siin ors quam Gaudiin
Ende hiit boudelike reet,
Daer hiit behilt wien lief wien leet.

In haar weeklacht over haar verloren liefde smeekt Melior Gods barmhartigheid over zich af:

(9017)
„A il ne merci ne pitie
De las cuer, ne de travaillie?
Aura il ja nule merci
De cuer destroit et mal bailli?
Mais certes c'est a moult grant droit,
Que mes cuers soit en grant destroit."

6148 — 5411
„God Here, ne suldi nemmermee
Der herten, die es altoes wee,
Gehulpich wesen ende geradich?
Maer mijn herte es so mesdadich,
Dat so met rechte bernet ende droget
Ende dit grote torment gedoget."

Het aangeduide vers verraadt een niet alledaagsche begaafdheid en ook de volgende episode behelst een paar regels van groote zeggingskracht.

Elmout beweert in zijn pleitrede voor Parth., dat het in weerwil van de rijkdommen van den „soudaen" daarom de voorkeur verdient de hand der keizerin aan Parth. te schenken, omdat zij zelf land genoeg heeft en hij elken dag in staat zal zijn haar gebied te vergrooten door zijn krijgsmansdaden. Bovendien heeft de belofte der Sarracenen om van geloof te veranderen al heel weinig waarde; al zouden zij hun belofte ook gestand doen,

9019
„Et quant avront la seignorie,
Tost nos avront la loi guerpie,
Et la nos feront relenquir,
Ou tost a martire morir.
Si m'est avis, que lor creance
Nos porroit torner a grevance."

6852 — 6050
„Terst dat si onser mester waren,
Soudsire geweldelike toe varen
Ende souden worpen onser wet
Ende souden ons an haren Maumet
Met beduange doen gelouen,
Of sliues met tormente rouen.
Dus souden wi die roede houwen,
Dar men ons soude mede blouwen."

Ontdaan van zijn wapenrusting staat Parth. daar voor de kamprechters en voor de keizerin in al de schoonheid van zijn mannelijke kracht en zijn edele vormen. Haar oog rust op hem met innig welbehagen, terwijl in zijn geest schaamte, verlangen, vrees elkander opvolgen.

[9198 [1]]
El l'ose moult bien esguarder;
Mais n'i velt pas lo vis torner,
Car ses cuers l'en fait contredit,
Por ce que jadis la mesvit [3];

7051 — 6228
Melioer darne wel besien;
Maer hi ne dar niet openbare
Sine ogen draien in de hare,
Omdatti hem mesdadech weet;

---

[1]) Aster = presser; GODEFROY, IV, p. 433.
[2]) Sor le pois de = contre le gré de.
[3]) GP: mesvit; AB: ontbreekt.

Mais sa biautes quiert lo pardon,
Et trueve a moult large foison;
Il est de la honte amendes,
Ses vis en est mieus colores.

Dies hem die vrouwe waer gereet
Dor sine scoenheit te doene raet
Ende pardon van siere mesdaet,
Dat hise te voren hadde ghehoent;
Van scaemte was hi een deel gescoent
Ende te bet gevarwet in dansichte.

In zijn krijgsraad de maatregelen overwegende, welke moeten genomen worden om den aanval van den wraakgierigen „soudaen" van Chiefdoire af te weren, wordt Parth. gekweld door de weemoedige gedachte, dat de onderdanen der vorsten meestal het slachtoffer worden van de oorlogen, die door de nukken hunner heeren worden uitgelokt:

[10625]
„Li soudans aime folement,
Sel fait comparer [1]) a sa jent;
Tos les a menes a lor mort;
Si m'est avis, qu'il en a tort.
De moi rai je moult grant peor,
Qui par les miens deffent m'amor,
Que Deus ne s'en corrost a moi
Et notre uevre tort a besloi [2])!"

7134 6306
„Die sottaen mint wel sottelike:
Et moet ontgelden al siin rike;
Bi Gode, dat donct mi onrecht groet,
Dat hise brinct in hare doet.
Ic ben oec in wel drouen sinne:
Sal ic besteruen mine minne,
Dat moet bi *minen liden* wesen.
Nimmer en mote hem Got van desen
Te miwert belgen, soe dat wi
Ter noet en werden gecrinct dar bi."

De „soudaen," zegt Parth., „toont op een zonderlinge manier dat hij bemint; zijn onderdanen laat hij het bekoopen, want hij waagt hun aller leven er aan; daarin handelt hij naar mijn meening onbillijk. Ook over mij zelf ben ik zeer bekommerd; immers, indien ik den dood trotseer ter verdediging mijner liefde, dan is daarmede ook het leven mijner lieden gemoeid. Ik ben bevreesd, dat God daarom op mij vertoornd zal worden en in zijn gramschap zal toelaten, dat wij het onderspit delven." Uit „deffent m'amor" blijkt, dat besterven niet volkomen „met den dood bekoopen" [3]) beteekent, maar evenals het voorafgaande „hi se brinct in hare doet," zijn leven in de waagschaal stellen. In het handschrift staat zeer duidelijk liden en het origineel, dat hier les miens heeft, laat geen twijfel aangaande de juistheid dier lezing over. „Les miens" van het Ofra, bewijst ook zonneklaar, dat de onbedorven lezing van het Mnl. bi minē in plaats van binnē geweest moet zijn. De verklaring dier schrijffout ligt voor de hand: bij het overschrijven zijn er twee haakjes overgeslagen.

Met deze herstelde lezing is de heele passage glashelder en levert een nieuw bewijs van de kunstvaardigheid van onzen bewerker [4]).

---

[1]) Comparer = payer.

[2]) Torner a besloi = confondre.

[3]) *Mnl. Wdb.*, I, 1115.

[4]) BORMANS, die *liden* in *tiden* verandert, heeft dus op dè verkeerde plaats getracht den oorspronkelijken tekst te herstellen. Zie aldaar blz. 261, noot, en blz. 394.

De hooge ernst dier gedachten werd in den raad lang niet algemeen naar waarde geschat. Een van Elmouts zonen meent ten minste die ernstige stemming te moeten verdrijven door middel van een kwinkslag

[10633]
Respont li fils Hernox Alos:
„Sire, bon moine avroit en vos!
Gautiers, mes freres, qui clers fu,
Nos mostre un sofisme cornu,
Quant devons en besoig aler.
Voles le vos or resanbler?
Ne soies bons hom si riules!" [1])

7144 6316
Doe sprac Aliis nae dese tale:
„Here", seit hi, „dat dunct mi wale,
Dat gi een goet monc wart.
Alse wi selen enege vart
Ic ende min broder Gautier bestaen,
Hi es clerc, soe doet hi mi verstaen
Bi ere redenen tuee saken.
Wildi u dien geliic maken,
Sone werdi nimmer torloge goet!"

Paulin Paris [2]) zegt naar aanleiding van deze plaats: „sur la fin de la partie octosyllabique, un jeu de mots sur le même Gautier semble faire allusion à l'archevêque de Sens, Gautier le Cornu, si célèbre dans les premières années de la minorité de saint Louis." In zijn „nalezing" trekt Bormans hier tegen te velde en wel op zijn zeer pittige, voor zijn voorgangers lang niet malsche manier, waarbij hij het denkbeeld van Paulin Paris o.a. eene „idée biscornue" noemt. Het moet echter gezegd worden, dat zijn uitlegging de ware is [3]). In de dialectiek der middeleeuwen noemden de Franschen het dilemma „argument cornu" (argumentum cornutum utrinque feriens).

Alijs is een man van de daad in tegenstelling met zijn broeder, Gautier, die als gestudeerd man gewoon is elke zaak, die zij gezamenlijk ondernemen, van te voren te beredeneeren, waarbij hij dan de juistheid der zaak bewijst of weerlegt door de juistheid der onderdeelen te bewijzen of te weerleggen. Alijs voelt niets voor dat geredeneer en geeft zijn heer den raad geen „bonhomme" van zich zelf te maken.

En inderdaad lag aan den gedachtengang van Parthonopeus' sombere overpeinzing een dilemma ten grondslag [4]). Hij overwoog de vraag „is

---

[1]) G: riules : trametes; P: Ne soies buens hom si riulles : trametes; AB: ontbreekt.

[2]) Paulin Paris, *Les manuscrits françois* etc., III, p. 86.

[3]) Zie Bormans, blz. 395.

[4]) Bormans zegt in zijn aanteekening op deze plaats o. a. (blz. 395): „Het spijt mij grootelijks dat wij de redevoering, daer Alijs hier zoo aerdig op antwoordt en die, blijkens de toespraek *Heer* in het dietsch en *Sire* in het fransch, zigtbaer van Parthonopeus is, in haer geheel niet bezitten. Daer de dichter wist wat en warom hij zoo en niet anders schreef, zou ik geerne in 's keizers woorden de toepassing van die van Alijs en zijn dilemma gezocht en aengewezen hebben, maer dat moet ik aen hen overlaten die eens een meer volledigen tekst van onze dietsche vertaling of van de fransche Hss. zullen mogen raedplegen." Indien Bormans door het vergelijken met den Ofra. tekst de noodzakelijkheid had ingezien de bedorven lezing „binnen" in „bi minen" te veranderen en zich niet gewaagd had aan de willekeu-

het voeren van dezen oorlog een rechtvaardige zaak" en antwoordde zich zelf daarop: indien het voeren van dezen oorlog door den „soudaen" een rechtvaardige zaak was, dan moest die oorlog rechtvaardig zijn in zijn oorzaken en in zijn gevolgen; dit nu is niet het geval, want oorzaak er van zijn de grillen en de persoonlijke belangen van den vorst en de gevolgen komen bijna uitsluitend ten laste van zijn onderdanen, die noch schuld hebben aan, noch belang hebben bij den oorlog: derhalve is het onrechtvaardig, dat de „soudaen" dezen oorlog voert. — En mijn zaak is niet veel rechtvaardiger; want al is de oorzaak van mijn oorlog voeren rechtmatig, daar ik handel uit zelfverdediging, de gevolgen toch zijn onrechtvaardig, omdat het mijn lieden zijn, die er voor moeten boeten.

Meesterlijke vertalingen.

Kan de bewerker met recht aanspraak maken op waardeering zijner letterkundige begaafdheid door de wijze, waarop hij de boven behandelde passages vertaald heeft, er zijn er nog enkele in het voor vergelijking vatbare gedeelte van het gedicht aan te wijzen, die zoo zeer uitmunten door zeggingskracht of zelfs in dichterlijke verheffing boven het origineel staan, dat hem de lof niet mag onthouden worden een man van oorspronkelijk talent geweest te zijn, waarvan het slechts te bejammeren is, dat hij zijn krachten niet aan een werk van eigen vinding beproefd heeft.

De eerste koning van Frankrijk was Farramont:

403	313	277
Faramont ot nom, si fu rois;	Gheheten was hi Farramont,	
Cil establi primes lor lois,	Die wart geweldich namecont.	
Lor batailles et lor joïses,	Dat was dierste coninc in Vrankerike.	
Lor costumes et lor franchises,	Hi besette bescedenlike	
Ses drois et sa reconnoissance.	Al sijn recht ende sine baroene,	
Ce fu li premiers rois de France.	Als coninc sculdich was te doene,	
As frans faisoit si grans henors,	Ende haer coren ende haer vreden	
Que France ot joie a tos les jors.	Ende brochte up alle goede zeden.	
	In vreden hilt hi ende van gevechte	
	Al sijn rike ende wel te rechte;	
	Ende gherne daden si dat hi geboet.	

Behalve op de geheele passage, waar koning Sornegur den hopeloozen toestand schetst van den vorst, die door zijn vertrouweling bij zijn onderdanen belasterd en verguisd is geworden,

2541—2640 1784—1901 1650—1767

een passage, welke uitmunt door levendigheid en waarheid van voorstelling en die met het origineel in CRAPELETS uitgave kan vergeleken worden, moet nog gewezen worden op een deel der episode, waarin

---

rige wijziging van „liden" in „tiden", dan zou hij bemerkt hebben, dat het met den overgeleverden tekst in handen zeer goed mogelijk was, het dilemmatische in Parthonopeus' overweging te ontdekken.

Melior klaagt over het lot der vrouwen in de liefde. „De grootste weelde,” zegt zij, „welke God den mensch schonk, bestaat wel in het wederkeerig, harmonisch bezit van twee minnende zielen:

(9033)	6163 5426
„Ge tenoie mon dols seignor	„Scone ende edel kindic tmijn,
De tos les beaus tot le meillor,	Soete ende houesch ende gestade,
Tot le plus bel et le plus cher,	Ende het sochte an mi genade,
Cest franc, cest gentil chevalier!	Al wenende met natten ogen.
Et il de ses beaus els ploroit,	Hoe mochte mine herte gedogen,
Et de son dos cuer soupiroit,	Die mi bedroech ende sere verriet,
Et o lermes crioit merci;	Dat haer sijns ontfarmede niet?
Et gel laissai en mesoï [1])!	Hads min herte geweest bedacht,
Ce fist cist las cuers, cist revois [2]),	Mijn lief en hadde niet verwracht
Qui me trahi a cele fois.	Tien tiden so vele iegen mijns,
Mes amis forfit poi asses.	In hadde sculdich te hebbene sijns
Se mes cuers s'en fust porpenses,	Wel met rechte ontfarmenesse;
Bien en deüst avoir pardon;	Ende ic leide op hem verradenesse
Mais gel retai [3]) de trahison,	Ende iageden henen, so dat hi
Sel deffiai [4]) si malement,	. . . .
Et ainsi deronpuement [5])	. . . .
Qu'il onques puis n'ot nul espoir	Dat hem vele sere te sure waert,
Qu'il repeüst m'amor avoir.	God! nu ne wetic, waer hi vaert.
Encor en est il en errance,	Het ne si, dat ic hem volge naer,
Qu'en gaiges m'en tendi sa lance;	Ic vruchte ende hebbe groten vaer,
Si s'en parti; Dieus, a quel peine!	Dat hi nemmermeer ne went,
Et or s'en vait, si ne m'en maine.	Dan wordet nv al gehent
Par foi, se ge ne vois apres,	Ende ic worde sekerlike verloren.
Ne cuit, que ja le voie mes.	Nu heues die man vele te voren
Certes, se ge ne vois soantre [6]),	Vor vrouwen; die minne draget,
Li cuers me partira el ventre.	Het ne sate niet, dat soes gewaget.
Mais lasse! ne puet estre si.	Sone hads nemmermeer die mesquame,
Li home en ont le miels parti;	Sone moest helen dor die scame
Quar se dame enprent a amer,	Al der werelt ende haren lieve;
Por honte li estuet celer	No bi bode, no bi brieue
A tos et plus a son ami,	Ne souts soes iegen hem gelien,
Que legierte ne pere en li.	Dat hijt mochte merken in dien,
Et se Dieus la regarde tant,	Dat so van wankelen sinne ware.
Quant plus avra le cuer ardant,	Ende al gevielt oec, dat hi hare
Qu'il l'en requiere ades et prit,	Minnede met gestaden sinne
Donc l'en estuet faire escondit	Ende altoes an haer sochte minne,
Et jurer qu'el n'a de lui cure,	Nochtan moeste soet in verden leggen
Qu'el le desirre a desmesure.	Ende zweren daer iegen ende seggen,

---

1) Mesoïr = faire la sourde oreille à.
2) Revoit = pervers.
3) Reter = accuser.
4) Deffier = répudier.
5) Deronpuement = irréparablement.
6) Soantre = après.

Mais se uns hom une dame aime,
De maintenant a li se claime,
Ou par sa bouche, ou par son brief,
Et vait et vient a lui de chief;
Tant i revient, tant i deprie,
Tant fait, qu'il en conquiert s'amie;
Il i puet aler et parler,
Nos estuet remaindre et pensser.
Mainte dame a tel hom ame
Dont onques puis ne fu parle,
S'en a si grant peine sofferte
Et par taisir eü grant perte.
Lasse, chaitive, que ferai!
Quel feme sui! Comment l'avrai!"

Dat sone minde niet en twint.
Maer gevallet dat e e n m a n mint
Talreest dat hire toe comen mach
Claget hi ende doets haer gewach
Al es dat sake dat hem ontfecht
Ter ierster werven, hi niet en secht,
Ende comet so dicke ende gaet
Ende bidt so vele, dat soene ontfaet.
Die mans seggen al haren wille,
Ende wi moeten zwigen stille
Ende decken den bant die ons bindt.
Het heuet menege vrouwe gemint
Sulke, *die so noit ne sprac.*
Ens geen so groet ongemac
Als te heelne gerechte minne.
Wat sal ic keiserinne?"

Vooral het laatste vers verraadt de meesterhand en is van grooter dramatische kracht dan het daarmede overeenkomende Ofra. vers. Hetzelfde geldt van de volgende plaats, waar de bewerker de gegevens van het origineel tot een door liefelijkheid uitmuntende vergelijking omwerkt.

Melior verschijnt te midden harer grooten en gasten om getuige te zijn van de uitspraak der kamprechters en is bekommerd over den uitslag;

(9795)
Quant el est de la porte issue,
Longue, bien faite et bien vestue,
Et bele, si que n'en est fins,
Beaus est li jors, clers li matins;
Mais tant est de li esclarcis,
Tant amendes, tant embelis,
Com se le soleus por s'amor
Fust descendus jusque la tor.

6346 5597
Daer soe quam ter porten vut,
Haer scoen gedaen, haer witte huut
Maket omtrent hare claer,
Dat men seide al ouer waer,
Dat die scone dach van hare
Verlichte, *of*[1]) *die sonne ware,*
Die vten zwerke quame gegaen[2]).

---

[1]) Zie: STOETT, *Bekn. Mnl. Spraakkunst*, II, 150.

[2]) BORMANS, evenzeer door deze vergelijking getroffen, zegt, dat deze plaats aan HORATIUS (Od., IV, 5) ontleend is; dat hem de schoone ode van Horatius voor den geest zweefde is mogelijk; of er van ontleening sprake kan zijn, is zeer twijfelachtig. Men vergelijke:

Lucem redde tuae, dux bone, patriae:
Instar veris enim voltus ubi tuus
Adfulsit populo, gratior it dies
Et soles melius nitent.

Merkwaardig is, dat VAN LOOK (p. 39) deze plaats van het Ofra. juist kenmerkt als „geschmacklose uebertreibung des französischen dichters."

Uit Bormans' toevoeging „ontbreekt bij Crapelet" zou men kunnen opmaken, dat de voorafgaande en volgende verzen er wel in voorkomen; dit is echter niet zoo, daar de 250 voorafgaande verzen reeds samenvallen met de groote lacune van 1280 verzen in Crapelets editie.

β. met betrekking tot de karakterteekening der hoofdpersonen.

In het Mnl. gedicht, zooals het daar ligt, hebben de karakters der hoofdpersonen menige wijziging ondergaan. Corrupties in den Ofra. grondtekst zijn vaak voor den bewerker onoverkomelijke hinderpalen voor een juist inzicht in den ontwikkelingsgang der karakters; maar niet zelden zijn ook gemis aan kennis op velerlei gebied en gebrek aan aesthetischen zin oorzaak, dat hij verschillende plaatsen verkeerd begrijpt, de eigenaardige schoonheid van sommige details niet inziet en ze daardoor in zijn bewerking laat verloren gaan.

Bij de lezing van het Ofra. epos wordt men bij herhaling getroffen door den fijnen takt, waarmede de schrijver weet te voorkomen, dat het bezigen van toovermiddelen door onze heldin en het conventioneele der hoofsche liefde het geheel doen ontaarden in louter poppenspel. Melior blijft eene fijn voelende vrouw; kleine trekjes doen hier en daar den ernst en de onafhankelijkheid van Parthonopeus' inborst uitkomen en voorkomen den indruk, dat hij de willooze slaaf zijner geliefde zijn zou en zijn eenige verdienste daarin bestaat, dat hij als „sabreur" onovertrefbaar is. Met veel talent en menschenkennis wordt de strijd goteekend, die in Urakes borst gevoerd wordt tusschen haar hartstocht voor den door schoonheid uitmuntenden man en de meewarige liefde, die zij voor hare zuster koestert. Zij kent geen moeielijkheden, waar het geldt Parth. te herstellen in het bezit der vrouw zijner liefde, maar tracht daarbij zooveel mogelijk in zijn tegenwoordigheid te zijn; bij Melior heeft zij steeds voor hem gestreden, haar voortdurend, maar tevergeefs haar hardheid verweten; geen wonder dus, dat zij hare zuster zoo lang mogelijk onkundig laat van de list, die haar belangelooze liefde voor Parth. heeft uitgedacht, totdat ze, ten slotte overtuigd, dat geen andere minnaar in Meliors hart de plaats van den dood gewaanden Parth. heeft ingenomen en de wanhoop van hare zuster dus oprecht is, haar de heele toedracht openbaart [1]). In de kleine rol aan Parsijs toebedeeld is de naïveteit meesterlijk gehandhaafd. Wanneer de omstandigheden haar voor het eerst in de voortdurende tegenwoordigheid van het toonbeeld van ridderlijkheid gebracht hebben, kenmerkt zij zich door de meest onbevangen onschuld; slechts langzaam ontwikkelt zich bij haar, uit haar bewondering, liefde voor den ridderlijken held, waarvan zij zich eerst bewust wordt, zoodra zij bemerkt, dat jalousie jegens Urake haar hart beheerscht; angst voor spotternij doet haar besluiten, haar liefde te verbergen.

Zien wij nu in hoever het Mnl. aan dit alles beantwoordt.

---

1) Ofra. vs. 8517.

Melior.

Meliors rijksgrooten hadden besloten, dat hun keizerin den man harer keuze huwen zou. Onmiddellijk zendt zij naar verschillende landen boden op kondschap uit en gebruik makende van haar occulte wetenschap bespiedt zij dagen lang

1362 Un valet de petit ae,
Fis de la niece Marroveus,
Et avoit nom Partenopeus,

van wien de boden de gunstigste berichten hadden gebracht. Haar keuze zou echter de goedkeuring van den raad niet verwerven, daar hij den leeftijd nog niet bereikt had om den ridderslag te ontvangen. Op haar wensch stemde de raad er ten slotte in toe het huwelijk enkele jaren uit te stellen en inmiddels wist zij zich door haar „gokelie" het bezit van haar uitverkorene te verzekeren.

Als het zoover gekomen is, dat het einddoel, waarheen haar hartstocht haar drijft, bijna bereikt is, teekent de Fransche dichter met meesterhand op dramatische wijze en met enkele trekken de jonkvrouw, die zich verzet tegen het schuchter geweld van haar geliefde. Aan elke poging eenerzijds beantwoordt een uiting van verzet anderzijds en wel zoodanig, dat men geneigd is te gelooven aan de oprechtheid van haar maagdelijk schaamtegevoel, waardoor zij nu terugdeinst voor de gevolgen der daden, waartoe haar alles overweldigende natuurdrift haar heeft aangezet. In de Mnl. bewerking treedt hiervoor in de plaats een hoogst onnatuurlijk, niet onderbroken sermoen:

1290
Et il l'estraint, vers soi l'embrace;
„Mar le faites", fait ele, „sire!"
Et il vers soi la saiche et tire;
„Ne faites, sire!" dist la bele.
Et il vers li toz s'achantele [1]);
„Laissiez, sire", fait el, „ester!"

805 720
Doe dwanc hi se te hem hertelike
Ende custese an haren mont
Wel menech weruen in corter stont.
„Jonchere," seit so, „van uwen spele
Toegedi mi met crachte vele;
Waerdi wel houesch ende vroet,
Gine daet mi niet dat gi nu doet;
Omdat gi cracht hebt bouen mi
Ende mi geen hulpe nu es bi,
Doedi mi vernoy ende toren.
Maer ic seggu wel te voren:
Ic saels sekerlike clagen
Beede manne ende magen,
Die mi ouer v sullen wreken."

Zoodra de kalmte is teruggekeerd, geeft Melior haar geliefde eenige opehelderingen over haar hoogen stand, de aanleiding van haar liefde en de wijze, waarop zij hem naar haar hoofdstad heeft doen komen. Aan hetgeen verder gebeurd is, heeft zij geen schuld. In alle paleizen had zij immers alles voor zijn ontvangst in gereedheid laten brengen, zoodat hij in elk

[1]) S'achanteler = s'incliner.

daarvan zijn intrek had kunnen nemen. Zijn fiere gezindheid had hem het aanzienlijkste paleis doen uitkiezen en zoodoende was hij in haar vertrek doorgedrongen. Hij moest haar dus niet verdenken van wuftheid en, zegt zij, indien ik mij ook al zoo spoedig aan u heb overgegeven,

1395 „Ne ne m'en tenez a legiere!"

en de Mnl. dichter voegt daar zeer kenschetsend aan toe:

953 „Want mi daer toe die minne spoen". 852

Evenals bij de eerste nachtelijke scene het geval was, vervalt Melior ook dan weer in het Mnl. tot breedsprakigheid, wanneer zij op Parthonopeus' verzoek, voor een poos naar Frankrijk terug te keeren, toestemmend antwoordt en hem o.a. op het hart drukt zich toe te leggen op ridderdeugd. Waar de Fransche dichter dit in 2 verzen zegt, heeft de Mnl. bewerker er 7 noodig:

1913	1361 — 1256
„Gardes qu'as armes soies pros	„Nv weest lustich ende gestade
Et par franchise ames de tos."	Ende vaerter toe bi minen rade.
	Sijt goet ten spere ende ten scilde,
	Goet ende houesch ende milde.
	Pinet om ere ende om doget;
	Sijt wel gesedet, daer gi moget;
	Groetet al die liede minlike."

Parthonopeus vertrekt op het tooverschip naar Frankrijk; in de nabijheid van Blois door de bemanning aan wal gebracht begeeft hij zich peinzend op weg naar Blois, terwijl hij met een bezwaard gemoed aan Melior terugdenkt. Daar ontmoet hij een bejaarden ridder, die uit naam van Melior 12 lastdieren, met goud en zilver beladen, tot zijn beschikking stelt en hem tevens namens haar begroet, hem opwekt tot trouw en ridderlijkheid en bij het afscheid met een enkel woord het geheimzinnige verbod aanroert, zeggende:

2017 „Et vos gardes, por Dieu amor,
De li veoir jusqu'a cel jor,"

waarin men de discretie herkent der termen, waarin Melior de opdracht gegeven heeft. Dit wordt in het Mnl. uitgesponnen tot

1473 „So bidt dat ghi om haer peinst 1359
Ende ghene lust daer toe en veinst,
Hoe gise gesiet vor dien dach,
Dat tuwer eren wesen mach;
Want het soude v sere rouwen.
Ic rade v oec met goeder trouwen,"

en Parthonopeus, die in het Fransche gedicht dit met korte en vage woorden beantwoordt, hecht in het Mnl. ook niet de minste waarde aan de geheimzinnige intimiteit dier bijzonderheid en zegt:

1479 „Here", seiti, „sijt willecome. 1365
Om onse ere, om onse vrome

Sal ic pogen spade ende vro.
God selue gestarke mi daer toe
Ende ionne mi des, dat ic die soete
Vor tijt niet ne siene en moete."

Na verloop van tijd keert Parth. uit Frankrijk bij Melior terug; zij zijn gelukkig in elkanders liefde en de tijd snelt voorbij, maar na een half jaar maakt zich opnieuw het heimwee van hem meester. Ook dezen keer wil zij hem niet weerhouden, hoewel zij voorziet, dat haar leven dan door het verlies van haar geliefde voor goed geknakt is, of, wat nog erger is, dat zij met schande zal worden overladen; immers, bij zijn vorig verblijf in Frankrijk reeds had hij zich, volgens zijn eigen bekentenis, door toedoen van zijne moeder laten verloven met eene nicht des konings. Mocht hij daarentegen in zijn liefde standvastig blijven, dan zal zijne moeder, in de meening dat hij het offer is van een helsche liefde, hem overhalen het verbod zijner geliefde te overtreden, zoodat hij zal trachten haar te zien; zoodra hem dit gelukt, wordt de tooverkracht, waardoor ze hem onzichtbaar maakt voor haar omgeving, verbroken; hun onwettige verbintenis komt aan het licht en dan is bovendien schande haar deel. In roerende bewoordingen klaagt zij haar liefdesmart. Deze episode is een der schoonste in het Fransche gedicht:

„Mes beaus amis, por Dieu merci,
Penses que ne l'ai deservi.
Se vos voles de moi partir,
Si m'*ocies* sans moi honir.
En France porrois estre en pes
Trestos vos dis trusqu'au deces,
Sans semonse de ça venir,
Se ne vos venoit a plaisir.
Se vos ainsi partes de moi
Que du deffens m e[1]) portes foi,
Donc m'avres sans h o n i r[2]) ocise.
Quar vostre amor m'a si sorprise,
Que donc seroie au doloser[3]),
Et a tos jors merci crier,
O chaudes larmes et o plors,
A lons soupirs et o dolors,
Et a faillir a lonc espoir,
Et apres mal noaus[4]) avoir,
Et a mon duel renoveler,
Quant *il*[5]) m'avra lessie ester;
Et a languir couchant, levant,
Et a tos jors vivre morant,
A pou boivre et a pou mengier,
Et a soltivement[6]) veillier.

[1]) ABG: ne; P: me; *me* vereischt door vs. 4221.
[2]) AP: honir; B: ases; G. morir. [3]) Doloser = se plaindre.
[4]) Noaus = pis. [5]) ABGP: il. [6]) Soltivement = solitairement.

Et a pener et a palir,
Et au cuer perdre, au cors honir,
A tos bons consels refuser,
A proier sans merci trover[1]).
Tel deduit a qui *pert* s'amor,
Et n'est pas uns qui ait meillor;
Tel delit a en consirrer[2])
De la rien qu'on puet plus[3]) amer.
Tel l'avrai[4]), se me guerpissies
Sans[5]) moi veoir desor[6]) mes vies[7]).
Et sel faites, sacies de voir,
En anfer aler ai espoir;
Cist dels ne puet estre asomes
Ne par nul home devises:
La perte, li dels et la honte,
N'a mesure, nombre ne conte.
Or poes oïr, beaus amis:
Li uns est maus, li autres pis."

Aan de Mnl. Bewerking (vss. 2265—2312, Bs. 1811—1852) kan niet dezelfde lof worden toegekend en de schuld hiervan komt niet rechtstreeks ten laste van den dichter. Het handschrift, waarnaar hij vertaalde, had blijkens de andere handschriften enkele afwijkingen, die, hoewel graphisch zeer verklaarbaar, het inzicht in den samenhang dezer episode zeer belemmerden. Bovendien heeft de dichter eene plaats, die voor het verband zeer gewichtig was, verkeerd begrepen. In vs. 4214 heeft hij ocies, dat doe mij wegkwijnen van verdriet beteekent, vertaald met „slaet mi te doet" in de letterlijke beteekenis, hetgeen blijkbaar verkeerd is, want wat zou dan de zin zijn van

4218 Se ne vos venoit a plaisir

en van de gansche opsomming van toekomstige ellenden in vss. 4223—4238.

Dit is het genot van hem[8]), zegt zij, die het voorwerp zijner liefde verliest en geen sterveling maakt hierop een uitzondering; dusdanig is de vreugd, die hij smaakt bij de herinnering aan het voorwerp, dat hem het liefste was. Dit zal mijn lot zijn, indien ge mij verlaat, zonder mij, overeenkomstig mijn verbod, gezien te hebben. In het Mnl. beantwoorden hieraan[9]) vss. 2298—2302, die al zeer weinig over-

[1]) AB: trover; G: crier; P: doner.
[2]) Consirrer = rappeler le souvenir.
[3]) ABP: plus; plus = le plus.
[4]) ABP: avrai; G: avrois.
[5]) ABP: sans; G: de.
[6]) Desor = conformément à.
[7]) Vié = défense.
[8]) Vss. 4239 en vlgg.
[9]) Vss. 4239—4244.

eenkomst vertoonen met het origineel. *Mesdadech* in vs. 2300 zal wel het gevolg zijn van het verkeerd opvatten van *pert* in vs. 4239, dat op zich zelf ook *te gronde richten* beteekenen kan. Dat de Mnl. dichter het spoor geheel bijster geweest is, blijkt wel daaruit, dat bij hem het eerste vers van de tegenstelling [1]) niet voorkomt, waarin Melior zegt, dat, indien hij wèl mocht trachten haar te aanschouwen, zij nog liever ter helle zou varen, daar haar leed dan niet te verdragen, door niemand te vatten zou zijn, omdat zich dan aan het verlies van den geliefde de onduldbare schande zou paren; het eerste is reeds verschrikkelijk, zegt ze, het tweede evenwel gaat alle beschrijving te boven. Van dit laatste [2]) zijn vss. 2309—2312 de vertaling.

Buitendien zijn bij de omwerking nog een paar fijne trekjes verloren gegaan. Onvertaald bleef vs. 4230, waar Melior in de hevigheid van haar gemoedsbeweging de tegenwoordigheid van haar geliefde als het ware vergetend in den 3en persoon [3]) van hem spreekt. Vs. 4237 is niet tot zijn recht gekomen door de vertaling met „ende (soudic) sijn buten alle raden"; er staat in het Fransch: „en elke raadgeving, hoe goed gemeend ook, zou ik afwijzen." Van vs. 4222 tot 4238 valt een geregelde climax waar te nemen, waarvan in de vertaling niets is overgebleven; het laatste vers in het Fransch, dat het toppunt der ellende schetst:

4238 A proier sans merci trover

staat in het Mnl. in het begin, nl. vs. 2281.

Vss. 2313—2318 zijn weer de regelmatige vertaling van vss. 4253—4258. Bij het slot van Meliors klacht, waar zij de beide gevallen nogmaals tegenover elkander stelt, doet zich weer een afwijking voor, hetgeen opnieuw bewijst, dat de vertaler de tegenstelling niet begrepen heeft:

4259	2319 1859
„Mes dos amis, c'est ma poors,	„Dat es dat ic sorge sere
Que ge ne perde mes *amors* [4]);	Ende duchte, dat bi desen kere
Mais la mors est de moi veoir	Onse minne gestoert sal sijn;
Sans faire le moi ains savoir."	Temeer es in therte mijn
	So gerecht ende so geware,
	Dat gire niet dorst sijn in vare."

Parthonopeus is in gezelschap van Urake en Parsijs te Chiefdoire aangekomen, ten einde met vele anderen door Melior tot ridder geslagen te worden. In een gesprek tusschen Melior en Urake, 's avonds voor de plechtigheid gehouden, klaagt Melior haar nood en verwijt zij zich, aan den geliefde geen vergiffenis geschonken te hebben, toen hij om genade smeekte. Haar bestaan vloekend, zegt zij:

---

1) Vs. 4245.
2) Vss. 4249—4252.
3) ABGP: il.
4) ABP; amors; G: henors.

6985
„Que fis ge, lasse, mal senee [1]!
Maudite l'eure que fui nee,
Quant [2] ne morui iluec vias [3],
Qu'il me tenist entre *ses* bras
Et fusse morte en ses amors.
Certes ce me fust grans henors;
Et morisse sans mal sentir,
S'il me daignast un pou tenir [4]."

4121 3494
„Wel sere was ic vermalendijt,
Dat ic niet ne starf in die tijt,
Doe hi in *minen* arme lach!
Hadde dat gesijn mijn laetste dach,
So waric doot wel in mijn ere!"

De afwijking in de vertaling van het pron. poss. in vs. 6988 moge schijnbaar onverschillig zijn, de bewerker zou er zich stellig niet aan gewaagd hebben, indien vss. 6991—6992 ongeschonden voor hem gelegen had. Nu heeft hij niet alleen vs. 6989, waarin amors = liefkoozingen, overgeslagen, maar door de bedorven lezing der genoemde verzen kon hij zelfs geen poging wagen deze schoone regels weer te geven.

Op al die klachten antwoordt Urake haar met de beschuldiging, dat al dat hartzeer stellig een nieuwen minnaar geldt, waarop Melior herneemt:

7025
„Suer", fait la dame, „ainsi morrai
Que ja de vos conseil n'avrai.
Marrie sui au cuer crever
Et vos est bel de moi gaber."

4166 3533
„Suster", seit so, „dies sal ic sterven
Sonder troest van v ende sonder raet.
Gi sout sijn al mijn toeuerlaet
Ende gi hout met mi v spot."

„Maar", vervolgt zij, „gij, jonkvrouwen kent de ware minnepijn niet, en daarom spot gij er mede; slechts eene vrouw kan den vollen omvang er van beseffen en éénmaal zult ge het zelf ondervinden:

7042
„Vos serois dame, se Dieus velt,
Et saurois dont li cuers me [5] delt,
Et amerois, si com je fas,
Si aurois mestier de soulas;
Se j'ai grant duel, vos en aurois
La vostre part aucune fois,
Et parlerois d'enferme [6] teste;
Chascuns en [7] doit avoir la [8] feste!"

4180 3547
„Mochtic gebeiden noch die stont,
Dat ic v moeste vrouwe sien,
Ghi sout dan souken, wisti an wien,
Bi auenturen hulpe ende raet,
Ende sout weten, hoet nv mi staet."

De bitterheid, waartoe Melior zich laat meesleepen, ontbreekt in de vertaling, niet tengevolge van overwegingen van aesthetischen aard, maar

---

1) Mal sené = insensé.
2) Quant = puisque.
3) Vias = promptement.
4) G: Si me daignast sans mal soffrir.
5) ABP: me; G: vos.
6) ABP: enferme; G: ferme.
7) ABP: sains; G: en.
8) ABP: sa; G: la.

daar de lezing van vs. 7048 in zijn voorbeeld bedorven was. Even natuurlijk als het is, dat Melior zich ten slotte een oogenblik vergeet, evenzeer pleit het voor Urakes karakter, wanneer zij dien spijtigen uitval beantwoordt met zachtzinnigheid, zooals dit in het Ofra. het geval is:

7051
Cele respont: „dame, merci,
Ja Dieus ne doint que soit ainsi!"

4185 3552
„Vrouwe," seit so, „dor God genade!
Ic hope, dat ic sal spade
Also minnen, als ghi doet."

Juist met het oog op haar verdere geheimzinnigheid, krijgt Urakes karakter door die vertaling een trek van ruwheid, die aan haar vele goede eigenschappen afbreuk doet.

Bij de plechtigheid van den ridderslag betoovert Meliors schoonheid alle mannen, die daarbij tegenwoordig zijn. Haar kleedij munt uit door kostbaarheid en sierlijkheid; maar al ware zij in een „sac gris" gekleed, toch zou zij alle vrouwen ter wereld in bevalligheid overtreffen; immers:

7473
Son vis n'a soin de mireor,
Ne son gent cors de bel ator.
Ne la voit on si entresait[1],
N'en sa joie, n'en son deshait[2],
Ne s'ele dort, ne s'ele veille,
Ne soit bele a trop grant merveille.

4619 3971
Sine dorste nember in spigel sien;
Sine ware oec nember vonden in dien
Soe onbegaet, so ongemaect,
Hadde si geslapen, hadsi gewaect,
Men mohse te wondre scouwen an.

De vertaling van vs. 7474 ware niet overbodig geweest en met vs. 7476 is bepaald een fraaie trek verloren gegaan.

Geen wonder dus wanneer Parthonopeus zoozeer meegesleept wordt door de bekoring, die uitgaat van de lieftallige schoonheid zijner geliefde, dat zijn houding hem bijna aan Melior had verraden. Nadat de keizerin hem het zwaard heeft aangegord en hij zijn plaats aan een ander moet inruimen,

7493 L'a regardee en soupirant
Et grosses lermes espendant.
La dame bien l'entent et voit,
Mais ne porquant ne s'aperçoit
Que ce soit il. Ce seroit tors,
Car ele cuide qu'il soit mors.

Aan zijn gelaatstrekken kon ze hem niet herkennen[3]), want

7401 Costume fu donc a cel tens,
Liquels que fust folie ou sens,
Qu'on ne ceignoit nului espee,
Se il n'avoit *la teste armee.*

---

1) Entresait = à l'improviste.
2) Deshait = chagrin.
3) Vgl.: blz. LXVIII.

Een oogenblik rijst er bij Melior een vaag vermoeden. Zij laat zich tegenover Urake een toespeling daarop ontvallen, doch zich bedwingende zendt zij den onbekenden ridder opnieuw een blik na. Bijna had ze hem teruggeroepen, had de herinnering aan haar verloren liefde haar niet van smart de keel toegeschroefd:

7499
Vers Uraque se torne et dit:
„Cis chevaliers sanble un petit
Des beaus els vairs et de façon...."
Et ne dit *plus* ne o ne non;
Ains l'a derechief *esgarde*,
Por poi qu'el ne l'a rapele, . . .

4650 4002
Si sprac te Uraken ende toget hare.
„Joncvrouwe", seitsi, „siedi desen?
Mi wondert, watet moge wesen;
Dese wale gewassene, die hir gaet,
Togede vore mi sogedaen gelaet;
Alse hi sceden soude van mi
Ende hi en wech ginc, versuchte hi.
Nemmer en sprac hi niet een wort,
Maer wedersiende ginc hi vort.
Noh heft hi thouet geslagen neder".
Welna hadde sine geropen weder, . . .

Het equivalent van vss. 4654—4656 komt in het origineel niet voor. De invoeging dier verzen door den vertaler was het uitvloeisel van zijn verkeerde opvatting van vss. 7502—7503; uit plus blijkt, dat Melior en niet Parthonopeus het subject is van vs. 7502; uit den mannelijken vorm esgarde, dat met het object *l'* Parthonopeus bedoeld wordt en dus ook in vs. 7503 Melior het subject is der werking. Deze misvatting [1]) was ook aanleiding, dat hij esgarde in vs. 7503 weergaf door wedersiende en dat vs. 4659 ter voltooiing der gedachte werd ingevoegd. Uit dit alles blijkt, dat de vertaler niet vertrouwd was met de leer der overeenstemming tusschen het participium en het object bij de vervoeging met avoir [2]).

De termijn van het tornooi nadert; volgens Meliors wensch gaan Urake en Parsijs naar Chiefdoire, dezen keer evenwel niet begeleid door Parth., die, bij een roeitocht op zee door storm overvallen, verdwenen was.

7651
Eles i vont sans contredit,
Mais moult i envoisent [3]) petit;
La dame espoire moult et croit,
Que lor deshes por le sien soit.
Por ce nes en met a raison,
Ne ne demande l'achoison [4]).

4787 4135
Ende si varen tierst dat si mogen;
Newaer, dat si so lettel hogen
Ende so droevelijke varen
Waent Melior, dat si van *baren*
Ende van der *vloet*, die si daer sagen;
Bedi ne wil soet hem niet vragen,
Of hem mescomet enege sake.

---

[1]) BORMANS veranderde in vs. 4657 (Bs. 4009) *hi* in *si*, waardoor in den Mnl. tekst het verband verloren ging; de oorzaak der heele afwijking is hem ontsnapt. Zie: BORMANS, t. a. p. blz. 158, noot.

[2]) Zie: F. BRUNOT, *Grammaire Historique de la Langue Française*, p. 524.

[3]) Envoisier = s'amuser.

[4]) Achoison = motif.

Hetzij men baren in vs. 4790 als dativus van baer [1]) = *drukte*, *lawaai* en het volgende vloet in de beteekenis van *dooreenwoelen der menschenmassa* [2]) opvat, hetzij men baren als dativus van bare = *procella* [3]) beschouwt en vloet dan in de letterlijke beteekenis neemt, Meliors karakter heeft met de vertaling in geen geval gewonnen: bij den Franschen dichter schrijft zij de afgetrokkenheid harer vriendinnen toe aan een moreele oorzaak, een onderstelling, die Meliors hart tot eer strekt; bij den vertaler verklaart zij haar houding uit lichamelijke vermoeienis, veroorzaakt òf door de in de stad heerschende drukte òf door het stormweer gedurende haar zeereis.

Reeds den eersten dag van het tornooi had Parth. zich door behendige onverschrokkenheid onderscheiden; nauwelijks was het „joesteeren" den volgenden morgen opnieuw begonnen, of hij dringt, zijn leven op het spel zettend, tusschen de rijen van „die van binnen" door, om zoodoende in Meliors nabijheid te komen. Hij reikt haar in haast zijn banier en zegt „Ter quader tiit sag ic v nie! Siet hir min wedde op genade!"

8338

Et Melior l'a retenu
Par gieu et par envoiseüre [4]),
Quar el n'entent pas l'aventure.
Et puis li demande qu'il dit;
Mais il n'avoit pas le respit
De faire de son dit recort [5]),
Quar il cuide estre pres de mort.

5533 4824

So houesh ende so godertire
Was int herte die keiserinne,
Dat sise nam ende halese inne.
Dember was si vele onvroe das,
Wat hi meinde ende wie hi was.

Vs. 5535 is geen gelukkige vertaling van vs. 8338 en door het gemis van vs. 8341—8344 is veel van het levendige in de schildering verloren gegaan. Dit geheimzinnige huldebetoon van den onbekenden ridder doet een storm van gewaarwordingen in Meliors gemoed rijzen; zij vermoedt, dat Urake haar dit raadsel kan oplossen en smeekt haar mededoogen te hebben met haar ellendigen toestand. Bewogen door haar smart besluit Urake haar het geheim eindelijk te onthullen en zegt haar, dat de dappere ridder met het witte schild inderdaad haar dood gewaande minnaar is. Nauwelijks kan ze zich bedwingen tot de zon is ondergegaan en daardoor een eind gekomen is aan het „joesteeren"; zij haakt naar de eenzaamheid en zoodra de kamprechters afscheid genomen hebben, geeft zij aan haar gemoed lucht: [6])

---

[1]) Zie *Mnl. Wdb.*, I, 516.

[2]) Zie voor de woelige drukte, die heerschte aan den vooravond van een tornooi: SCHULTZ, II, p. 126.

[3]) Zie *Mnl. Wdb.* I, 579.

[4]) Envoiseüre = plaisanterie.

[5]) Recort = répétition.

[6]) Vss. (9013)—(9032) = vss. 6140—6162 (Bs. 5403—5425).

(9013) „Beaus Dieus", fait ele, „roi celestre;
Que ert de moi, qu'en porra estre!
(9015) A mes Dieus pitie de la gent
Qui en duel meinent, en torment?
A il ne merci, ne pitie
De las cuer, ne de travaillie?
Avra il ja nule merci
(9020) De cuer destroit, de mal bailli?
Mais certes, c'est a moult grant droit,
Que mes cuers soit en grant destroit,
Li fel cuers, li culvers [1]) proves [2]),
Li traïtres, li deffaes [3]),
(9025) Li souduians [4]) et li boisis [5]),
Qui trop a bien, quant or est vis.
G'ere de mon ami sesie [6]),
De mon dols cuer et de ma vie,
De mon delit, de ma noblece.
(9030) Dieus ne fist onques tel richece,
Com est de tenir son ami,
(9032) Quant ele et il le vuelent si [7])!"

Vss. (9013)—(9020) zijn vrij, maar goed vertaald, terwijl het bekorten der anaphora in vss. (9023)—(9025) pleit voor den goeden smaak van den vertaler. De vergelijking van vs. (9026) met de vertaling er van valt weer niet in het voordeel van den bewerker uit en wel door zijn toevoeging

6157 Soe waer werdich bat der doet 5420
Dan een roevere of een dief

een vergelijking, die in Meliors mond ruw en plomp klinkt. Na al dat zelfverwijt rijst in eens voor haar verbeelding de herinnering aan vroeger gesmaakte weelde en aan die geweldige emotie [8]) geeft ze uiting in een korte apostrophe, waarop ze de verzuchting slaakt, dat God den mensch het toppunt van weelde doet bereiken in de harmonieuse samensmelting der zielen. Van de groote zeggingskracht, die de Ofra. verzen kenmerkt is in het Mnl. niets te bespeuren; de bruisende hartstocht, het begeren naar zielsvereeniging maakt plaats voor banaliteit.

Het tornooi is geeindigd; koning Anfors stelt in een rede aan de keizerin de ridders voor, die in aanmerking komen om naar haar hand

---

[1]) Culvert = infâme, coquin.
[2]) Prové = convaincu, reconnu.
[3]) Deffaé = infidèle.
[4]) Souduiant = fourbe.
[5]) Boisif = trompeur.
[6]) Sesie = possédée.
[7]) Voor het vervolg dezer passage zie blz. CXII.
[8]) Vss. (9027)—(9032).

te dingen; van ieder afzonderlijk somt hij het voor en tegen op. Terwijl alle overige kamprechters het stilzwijgen bewaren, neemt koning Clarijn het woord en bepleit de zaak van den „soudaen”. Hiertegen komt Elmout, die vanwege de keizerin aan de kamprechters als raadsman is toegevoegd, in verzet; hij bespreekt ieder der mededingers en komt tot de slotsom, dat het wel begrepen belang van den staat eischt, dat de keizerin haar hand schenke aan Parth., het toonbeeld van alle ridderlijke deugden.

Melior eischt nu als haar goed recht de beide pretendenten ook zonder hun wapenrusting te aanschouwen, want, zegt zij,

9055	6892	6084
„. . . . seignor prendre est chose estable;	„. . . . daer men mi huwelijc dade,	
A tos jors doit estre durable.	Daer soudic met rechte sijn gestade	
Si doit dame moult esgarder	Ende gedurich met goeder trouwen.	
A qui ele se velt doner.”	Bedi waert recht, dat die vrouwen	
	Sagen, wien si souden minnen	
	Ende wettelike te manne winnen.”	

In vs. 9057 spreekt Melior, hoewel in den 3en persoon, van zich zelf, hetgeen de bewerker door het bezigen van het meervoud veel minder duidelijk doet uitkomen.

Volkomen waar en natuurlijk is de naïef preutsche houding, welke Melior nu aanneemt tegenover de buitenwereld met betrekking tot de twee overgebleven mededingers. Van stonde af aan tracht zij haar omgeving met welgekozen woorden op een dwaalspoor te brengen omtrent haar werkelijken gemoedstoestand. Zij begint met over Parth. te spreken en wel op een toon van kwalijk verholen geringschatting; zij zegt:

9059	6898	6090
„Asses a li françois bonte,	„Dogeden hebbic genouch gehort	
Mais ne l'ai veü desarme;	Van dien Fransois; nu willic vort,	
S'il est asses biaus, bien otroi,	Dat gine mi doet ontwapent sien.	
Que j'aie lui et il ait moi.	Es hijs waerdich, so mach gescien	
Se non, si s'en voist o les frans,	Thuwelijc tusschen mi ende hem.	
Et moi remaigne li soudans;	Nessijs oec waerdich niet, ic bem	
Asses me vient miels a plesir,	Gereet te nemene den soudaen,	
Por qu'il se vueille convertir.”	Omdat gi mi doet verstaen,	
	Dat hi hem wille bekeren.”	

Hoewel uit het vervolg blijkt, dat de vertaler dezen trek in Meliors karakter zeer goed heeft opgemerkt, schijnt hij er hier geen aandacht aan geschonken te hebben. De „nonchalance”, waarmede zij desnoods afstand doet van den Franschman, is in het Mnl. niet terug te vinden. „De Franschman”, zegt zij, „moge, indien hij niet aan de voorwaarde voldoet, met zijn landgenooten wegtrekken; mij zal dan de „soudaen” als gemaal worden toegewezen, de „soudaen”, die mij, mits hij zich bekeere, veel beter als echtgenoot behaagt.

Den rechters en haar raadsman, Elmout, drukt zij ernstig op het hart de belangen van haar eer niet uit het oog te verliezen; en dit is niet te

veel gevergd, daar zij, de keizerin, het ook haar plicht rekent hun beslissing te eerbiedigen:

„Hernols! entendes a m'anor
Et vos trestuit, por Dieu amor!
Que ja oissir [1]) ne me verrois
De quanque vos esgarderois [2])."

Hierop richt zij het woord tot Cursout, die gedurende het tornooi telkens voor Parth. partij gekozen heeft, doch als kamprechter zijn meening nog niet heeft uitgesproken. [3])

„Et vos, Corsols! por quel raison
Ni aves dit ne o ne non?
Desploies cheles [4]) cest savoir!
Ja soles vos juger si droit;
Tans dis com dura li tornois,
Vos oï dire mainte fois,
Liquels en estoit vostre eslis.
Ne sai s'en estes resortis.
Mais, mon vueil [5]), eüssies changie,
Que j'ai tot autre part gaitie.
Mais lait vos est d'aler arriere
De vostre dit por ma proiere."

„Waaraan moet ik uw stilzwijgen toeschrijven? Zijt gij omtrent de voortreffelijkheid van uw uitverkoren ridder aan het weifelen geraakt?" zegt zij. „Nu, spijten zou mij dit niet; want mijn keuze is ook elders. Het zou echter niet voor u pleiten, indien ge om mijnentwil van meening veranderd waart!"

Corsols respont [6]): „Hernol dit tot
Quanque i entent por cel escot [7])
Et ce qu'il offre a desregnier [8]);
Ce doit on de lui moult proisier.
Mais il n'est mestier, ce m'est vis,
Que gaige i ait done ne pris,
Car nos entrames en la tor
Por dire voir, par tel tenor [9]):
Que tenus en fust nostre esgart [10]),
Sans contredit de nule part,

---

1) Oissir = sortir.
2) Esgarder = décider.
3) Vss. 9071—9082 = vss. 6911—6923 (Bs. 6103—6110).
4) Cheles = (interjection).
5) Mon vueil = quant à moi.
6) Vss. 9083—9126 = vss. 6924—6964 (Bs. 6111—6151).
7) Por cel escot = à son tour.
8) Desregnier = soutenir par des raisons.
9) Par tel tenor = à condition.
10) Esgart = décision, arbitrage.

Od ce que li quatre diroient,
Se nes[1]) li troi le desdisoient;
Por ce n'i puet bataille avoir,
Se li esgars doit riens valoir;
Et s'il ne valt riens, por noient
Venismes faire jugement.
Ge voi bien que li ·VI· de nos
Vuelent le **sodan** a estros[2])
Doner a madame a mari,
Sans ce que nul d'aus l'ait moti[3]),
Fors sol[4]) Clarin, qui pas ne test
Li quieus des eslis miels li plest;
Et as autres plest cil, ce cuit,
Quant[5]) nus n'i met nul contredit[6]).
Porquant parler en estovra[7]),
Qu'on saiche que chascuns vorra.
Conjures les, dame, en la foi
Que chascun vos doit endroit[8]) soi,
Qu'il tot le jugement vos rendent
Selonc le droit qu'il en entendent,
Qu'il ne soit laissie por amor,
Ne por avoir, ne por paor;
Et certes, s'il vos dient voir,
Donc estes au François avoir.
Ales en la tor a segroi[9]),
Si viegne a vos chascuns par soi,
Si vos diront priveement,
Ce qu'il taisent oiant[10]) la jent.
Ou tot avant[11]), se vos voles,
Les vees andeus[12]) desarmes,
Que por vos ieus sachies de voir,
Lequel vos vorrois miels avoir.
Asses vos sont andui loe,
Mais veons en la verite."

---

[1]) Se nes = même si.
[2]) A estros = décidément.
[3]) Motir = déclarer.
[4]) Sol = seul.
[5]) Quant = puisque.
[6]) Deze passage heeft herhaaldelijk de aandacht getrokken. Men zie: BORMANS, t. a. p., blz. 251; KÖLBING, *Die verschiedenen gestaltungen etc.* in „Germ. Studien", II, p. 100; KÖLBING, *Ueber die englischen versionen der Partonopeussage* in „Beiträge z. v. g. d. rom. poesie und prosa des mittelalters" p. 82; VAN LOOK, *Der Partonopier etc.*, p. 16.
Vgl. ook blz. LXXIX en de „Aanteekeningen".
[7]) Estovoir = falloir.
[8]) Endroit = quant à.
[9]) A segroi = en secret.
[10]) Oiant = en présence de.
[11]) Tot avant = plutôt.
[12]) Andeus = tous les deux.

Cursout zegt, dat Elmout zijn meening op loffelijke wijze verdedigd heeft, maar dat het overbodig is van zijn voorstel een nieuw punt van geschil te maken. Men kan volstaan, meent hij, met de toepassing der vóór den aanvang van het tornooi gemaakte bepalingen omtrent de beslissing der kamprechters, als wier onherroepelijk vonnis zou gelden het oordeel door vier hunner uitgesproken, zelfs indien er drie van een tegenovergesteld gevoelen waren. Had hun opdracht eenige waarde, dan was verschil van meening hieromtrent onmogelijk; wilde men echter van die opdracht afwijken, dan was hun tegenwoordigheid bij het tornooi doelloos geweest. Tot hiertoe stemt het Mnl. vrij wel overeen met het origineel, behalve dat in het eerste enkele bijzonderheden over de opdracht aan de rechters zijn weggelaten; in beide evenwel zal beslist worden bij meerderheid van stemmen.

Met vs. 9099 [1]) begint echter een belangrijke afwijking in de intrigue. In het origineel wordt die niet ingewikkelder. Cursout zegt verder, dat hij bemerkt, dat onder het zevental rechters (waartoe Elmout niet behoort) hijzelf alleen voor den Franschman en de 6 overige voor den „soudaen" zijn, hoewel geen hunner dit uitgesproken heeft, behalve Clarijn, die zijn meening hierover niet onder stoelen of banken gestoken heeft; en de anderen deelen diens gevoelen, ten minste te oordeelen naar hun stilzwijgen. Cursout schijnt in het origineel Meliors ironie omtrent den plotselingen ommekeer in haar voorkeur niet te vatten; hij ergert zich aan het lijdelijk verzet zijner veile mederechters, resumeert spijtig de bepalingen vastgesteld voor de uitspraak en geeft in antwoord op Meliors verwijt te kennen, dat zijn stem tegenover 6 andere toch niet de minste waarde heeft. Maar de vijf, die hun meening nog niet uitdrukkelijk hebben te kennen gegeven, moeten tot spreken genoopt worden; Melior moet ieder hunner afzonderlijk hun oordeel afvragen en op dit oordeel mogen genegenheid, hebzucht noch vrees invloed oefenen. Komen zij dan voor de waarheid uit, dan zal zonder twijfel de Franschman tot haar gemaal gekozen worden. Wil zij hun onafhankelijk oordeel vernemen, dan moet zij één voor één voor zich in den toren laten verschijnen; daar zullen zij in het geheim haar toevertrouwen, wat zij in het openbaar niet durven zeggen. „Of, wat nog beter is", zoo vervolgt Cursout, „laten we, voordat we tot dien beslissenden maatregel overgaan, eerst beide mededingers, ontdaan van hun wapendos, aanschouwen". In het origineel heeft dus de trouwhartige Cursout alle hoop gevestigd op de goede trouw zijner mederechters; wellicht, denkt hij, komt hun beter ik weer boven, als zij ieder afzonderlijk tegenover de hooge vrouwe staan; hij verheugt er zich reeds over, dat dan zijn beschermeling de hand der keizerin verwerven zal en hij verdiept zich verder niet in de grilligheid van haar voorkeur.

---

[1]) Vs. 9099 = 6937 (Bs. 6124).

De Mnl. bewerker geeft aan het karakter van Cursout een geheel andere wending. Naast de vrouwelijke intrigue, die Melior aan haar waardigheid verschuldigd meent te zijn, plaatst hij de ironie van den handigen pleitbezorger, die zich stoutmoedig en schrander van den toestand meester maakt en zijn voordeel weet te doen met de algemeene besluitelooze vreesachtigheid, terwijl hij bovendien niet alleen Parthonopeus' belang behartigt, maar ook Meliors bedoeling in de hand werkt, daar de veronderstelde eenparigheid in het rechterlijk vonnis ten voordeele van Parth., Melior tot het offer van haar vorstenplicht maakt, die haar voorschrijft zich te schikken in het onherroepelijk vonnis en afstand te doen van haar persoonlijke voorliefde voor den „soudaen."
De van verkropte spijt getuigende Fransche verzen, aangaande het al of niet ernstige der geheele rechtspraak (vss. 9095—9098), worden door den Mnl. bewerker weggelaten, daar deze overweging zijn Cursout volkomen koud laat. Parthonopeus' beschermer gaat onmiddellijk van het gegeven uit: er is vastgesteld, dat het vonnis geveld zou worden bij meerderheid van stemmen. En nu speelt hij met zijn mederechters fijn spel en zegt: hoedanig de uitspraak der heeren is, lijdt geen twijfel. Immers, koning Clarijn, die iets tegen Parthonopeus schijnt te hebben, is de eenige, die zich tegen den Franschman heeft verklaard:

6942 Hi sprecter iegen ende niemen el; 6129

dus is het duidelijk,

6938 Dat die sesse van ons seven 6125
Dien **Fransois** den prijs geven.

„Maar," vervolgt hij, „het is passender, dat ieder onzer zijn meening uitspreke; en het middel om hen daartoe te brengen zal ik u aan de hand doen; gij moet ieder hunner afzonderlijk bezweren, u zonder omwegen, zonder vrees, zijn waarachtige meening te zeggen en

6954 Men liege v, gi sult horen, 6141
Dat die Fransois sal sijn vercoren."

De bewerker heeft door deze wijziging èn over de heele episode èn ook over die laatste raadgeving van Cursout een tint van fijne spot gelegd, die alleszins natuurlijk is bij een man, die zijn landaard met den dichter van den „Reinaert" gemeen had.

En dat die wijziging in het karakter van Cursout, waardoor het komische element in de betrekkingen tusschen Melior en de rechters scherper geaccentueerd wordt, geheel zelfstandig en met volle bewustheid is aangebracht, blijkt uit de voorbereiding van den toestand door het aanbrengen van enkele veranderingen.

Als koning Anfors zijn rede geeindigd heeft, neemt een der kamprechters het woord;

(10038)	6638 5853
Et moult grant piece quoi [1] et mu [2],	Mallic peinsde sinen wille,
Que por crieme, que por amor,	Ende zwegen allegader stille.
Atendent moult li jugeor,	Doe mochte die soudaen lichte.
Et li auquant [3] por grant loier,	Of door bedwanc, of door gifte,
Au soudan du tot avencier [4],	Of door vrienscap waren si hem hout
Fors seul Corsolt, qui lealment	Alle, sonder die coninc Cursout,
Au preu Partonopeu entent;	Die recht ende waerheit woude,
Mais il est seul encontre tans.	Ende getrouwelike herte ende houde
Por c'en est encore taisans.	Droech te Parthonopeus waert.
	Nochtan sprac hi niet een woert;
	Omdat si alle iegen hem waren,
	Woudire behendelike toe varen.
	Hier omme waest datti zweech,
	Niet dor loen, no door gedreech.

In het origineel zwicht Cursout voor de overmacht; hij staat alleen tegenover zoo velen; zoolang de omstandigheden hem er niet toe dwingen, zal hij dus maar zwijgen. De bewerker zegt ongeveer hetzelfde, maar voegt er aan toe, dat Cursout denkt: wie niet sterk is, moet slim wezen, want,

Omdat si alle iegen hem waren,
Woudire behendelike toe varen.

Van zoodanig listig overleg is in het Fransch niets te bespeuren.

Verder moest de bewerker er voor zorgen, dat het welslagen van Cursouts driest optreden op het beslissende oogenblik niet onwaarschijnlijk gemaakt werd door de zelfbewuste houding der overige rechters; van zulk een stoutmoedigen overval was slechts heil te verwachten tegenover wankelmoedige tegenstanders. Dit heeft hij dan ook gedaan door een zeer duidelijk in het oog springende afwijking in de vertaling.

Wanneer de dichter Elmout zijn pleitrede voor Parthonopeus, als tegenwicht voor Clarijns pleidooi ten behoeve van den „soudaen,” ten einde heeft laten brengen, beschrijft hij den indruk daardoor teweeggebracht en zegt:

9039	6875 6067
Mais moult sanble as autres estos [5],	Dit seide Elmout ende, als hi zweech,
Que si les a contredis tos.	Die coninge, diere saten bi,
	Wonderden sere, dat hi
	Den coninc Clarine soe instac
	Ende so fierlike iegen hem sprac.

In het origineel laten de 5 overige rechters in hun fiere terughoudendheid duidelijk merken, dat zij Elmouts vijandige woorden ook tot hen zelve gericht achten; in de vertaling verbazen zij zich, daar ze zelf besluiteloos zijn, over Elmouts stoutmoedige taal tegen koning Clarijn.

---

1) Quoi (coi) = tranquille.
2) Mu = muet.
3) Li auquant = quelques-uns.
4) Avencier = incliné vers.
5) Estot = audacieux.

Cursout had zijn toespraak besloten met, overeenkomstig den wensch even te voren door Melior geuit, voor te stellen, dat men, alvorens tot de afdoende beslissing over te gaan, de twee mededingers zich zonder wapenrusting zou laten vertoonen. De keizerin haast zich dit voorstel goed te keuren; zij wil niet ontveinzen, dat zij er prijs op stelt zich van de schoonheid van haar aanstaanden gemaal te vergewissen. „Gij kunt er van overtuigd zijn,” vervolgt zij tot de rechters, „dat ik mij naar uw besluit zal schikken,

9143
Si soit li soudans desarmes,
Avant que nos issons des pres;
Tant le cuit bel veoir manois,
Que tost iert fait o le François.”

6985 6167
Maer ic v alle gherne bade
Dat gi een deel mijns willen daet,
Ende doet den soudaen, of gijt raet,
Ontwapent comen vort alre eerst,
Want hi rijcst es ende geherst.
Bi auenturen, hadtwine gesien,
Wine vercoren nemmer *dien*,
Daer vele af es vertellet nv,
Hoe goet ende hoe scone hi si u.”

Zij vergeet dus geen oogenblik haar rol; zij houdt zich zoo overtuigd, dat de „soudaen” in schoonheid onovertrefbaar is, dat zij het bijna overbodig acht „dien” andere (Parth.) nader te beschouwen.

De beide mededingers passeeren de revue, eerst de „soudaen,” dan Parthonopeus;

[9198[1]]
El l'ose moult bien esguarder;
Mais n'i velt pas lo vis torner,
Car ses cuers l'en fait contredit,
Por ce que jadis la mesvit;
Mais sa biautes quiert lo pardon,
Et trueve a moult large foison [1]).

7051 6228
Melioer darne wel besien;
Maer hi ne dar niet openbare
Sine ogen draien in de hare,
Om datti hem mesdadech weet,
Dies hem die vrouwe waer gereet
Dor sine scoenheit te doene raet
Ende pardon van siere mesdaet,
Dat hi se te voren hadde ghehoent.

Parthonopeus zegeviert. Wat heldenmoed, tornooikunst, ridderlijkheid niet hadden vermocht, namelijk het rechtvaardigheidsgevoel te laten zegepralen over vrees en omkoopbaarheid, wordt bereikt door de alle beschrijving tartende schoonheid van Parthonopeus. Een kreet van verrukking gaat op bij den aanblik van zooveel gratie, eenvoud, volkomenheid van vorm. De „vox populi” heeft gesproken; de enkele nog tegenstrevende rechters moeten zwichten, als Elmout hen naar hun oordeel vraagt:

[9221]
Corsols et Anfors et Genors
Et Corsables o les crins sors [2])
Dient qu'Ernols dit droit et voir,
Se Melior le velt avoir.

7086 6258
Die Cursout ende Anfors
Ende Cursabres ende Genors
Volgeden hem, dat hi waerheit
Ende recht vonnesse hadde geseit,
Daert der vrouwen bequamelic ware.

[1]) Foison = abondance.

[2]) Sor = roux-brun, châtain foncé.

En, zoo vervolgt de dichter:

[9225]
Et ge quit bien, s'il moult l'en prient,
Qu'el sofferra ce qu'il en dient,
Et quel n'en querra nul respit
Por delaie ne por despit;
A son cuer l'ont jugie si hueil,
Qu'el li face del tot acueil.
Et el croit si cel jugement
Por poi que voiant tos nel prent
A mener o soi en la tor,
Que qu'en grocent li jugeor.

7091 6263
Ende ic wane wel, baden sijs hare,
Dat sout dor hem soude gedogen.
Vor die coninge, der heren ogen
Hadt soe gehacht te nemene te hant
Parthonopeus bi der hant
Ende te leedene in de zale.

De geestige spot van vss. [9225]—[9226] is goed weergegeven en terecht bekort; door die bekorting evenwel is het verband met de volgende verzen (7093 en vlgg.) wat los geworden door het wegvallen van den overgang „Et el croit si cel jugement = En zij is het zoo volkomen eens met die uitspraak", dat haar de lust bekroop voor aller oogen Parthonopeus' hand te grijpen en hem met zich naar den burcht te voeren. Maar haar rol indachtig geeft zij aan die opwelling niet toe, doch roept uit: den man mijner keuze hebt gij mij ontzegd en wanhoop is mijn deel; toch wil ik mij aan uw uitspraak onderwerpen en afstand doen van mijn geluk.

[9238]
„J'avoie le soudan eslit.
M'esperance m'aves tolue,
Qu'a lui m'ere tote rendue;
Mais por vos lairai mon espoir,
Si sivrai tot vostre voloir."

7098 6270
„Ghi heren," seit soe, „in hadde vercoren
Den soudaen, die mi was te voren
Uter maten sere geprijst;
Dien rudder hebdi mi ontwijst,
So dat ic hebbe [1]) die hope verloren;
Ende hoe icx gelide ten toren,
Ic wils gherne uwen wille doen."

Parthonopeus. Is in Meliors karakterteekening door den bewerker menige wijziging aangebracht, ook aan Parthonopeus' eigenschappen heeft hij niet altijd recht laten wedervaren.

In de door zinnelijkheid en realisme zich kenmerkende schildering der sexueele liefde, waarbij de Fransche dichter toont een scherpzinnig waarnemer te zijn der aandoeningen van het in dit opzicht zoo geheimzinnig

[1]) BORMANS, t. a. p. blz. 258, vervangt hebbe door hadde. Uit zijn noot blijkt, dat hij van de heele plaats niets begreep: „6270. *In hadde vercoren*, enz.: den mij zoo hoog aengeprezen soudaen zou ik niet verkoren hebben en van den anderen kant, dien ridder (Parth.) hebt gij mij ontzegd, zoodat ik geen hoop meer had; en hoewel ik het met ongenoegen beken, ik ben gereed uwen wil te doen. Melior spreekt hier een volstrekt geveinsde tael; geen wonder derhalve dat ze ons tamelijk belemmerd voorkomt. Dit deed ook, meen ik, den kopist vs. 6274 *hebbe* voor *hadde* schrijven, dat ik hersteld heb; want in Cod. staet: *So dat ic hebbe die hope verl.*"

menschelijk hart, komen allerlei trekjes voor, die bewijzen, dat bij beide partijen schroomvalligheid en zinnelijk begeren strijd voeren. De indruk hangt daarbij meestal af van de kleur van een enkel woord; zoo wordt van den jeugdigen Parthonopeus gezegd:

1281	790	705
Mais tot taisans et tot enbrons S'estant vers lui tant com est lons; *Coardement* sa mein a mise Vers la bele qui le jostise.	Een wort hi niet te haer en seide, Sijn hant hi *coenlike* weder leide.	

De woordkeus van den vertaler kan in dit geval niet gelukkig genoemd worden, daar het woord c o e n l i k e het denkbeeld wekt van brutale kracht. Dit schijnt nog zonderlinger, wanneer men ziet, dat de vertaler later van Parth. zegt:

913 Ende en was maer ·XIIJ· iaer out, 817

toen Meliors boden hem in Frankrijk aantroffen. Het vermoeden ligt voor de hand, dat de vertaler den leeftijd nauwkeurig heeft aangegeven, eenerzijds om de jeugdige frischheid van Parthonopeus beter te doen uitkomen, anderzijds om meer relief te geven aan het buitengewone van zijn lichaamskracht.

Heeft de bewerker op deze plaats blijk gegeven van een juist inzicht, iets verder liet hij daarentegen een bijzonderheid van gelijke strekking verloren gaan. Bij het ontwaken na den eersten nacht, in het tooverpaleis doorgebracht, zocht Parthonopeus tevergeefs naar zijn kleederen;

1588	1020	919
Ains i trova meillors asses [1] Et bien taillies a sa mesure; *Il en prent grant garde et grant cure* [2].	Mar men brahte heme betre thant Ende scoenre ende gescepen bet.	

Volgens hss. AGP toont hij groote belangstelling in zijn nieuwe mooie kleeren en gaat er heel voorzichtig mee om; volgens hs. B bekijkt hij ze zelfs met alle aandacht, een bewijs van naïveteit, dat volkomen in overeenstemming is met zijn leeftijd en dat men noode in de vertaling mist.

Wanneer Parthonopeus voor de tweede maal naar Frankrijk is teruggekeerd, slaagt zijn moeder er in hem de overtuiging op te dringen, dat hij zijn liefde aan eene duivelin geschonken heeft en het zijn plicht is zich daarvan te overtuigen bij het licht van een lantaarn, die zij hem daartoe schenkt. Hij maakt zich reisvaardig om zijn plan te volvoeren;

4471	2577	2093
A Loire trueve son batel Qui moult soef le porte et bel Tresqu'a la grant nef, a la riche. *Dieus, tant mar fu de ce qu'il triche!*	In dOire vant hi sinen boet Ende voer ten scepe, dat vele groet Ende rikelijc was ende vele goet.	

---

[1] Asses = beaucoup.

[2] B: Au regarder a mis sa cure.

Niets natuurlijker dan dat Parthonopeus op het oogenblik, dat hij aan boord van Meliors schip komt, wroeging gevoelt over zijn verraderlijk plan jegens haar, die hem met liefdebewijzen overlaadt. Die wroeging pleit voor zijn karakter en teekent kort maar scherp den strijd tusschen zijn liefde en het in hem opgewekte wantrouwen. Toch laat de bewerker dit vers onvertaald evenals kort daarop den regel, waarin aangeduid wordt, dat Parthonopeus zich bij het weerzien van Meliors paleis het vroeger genoten geluk herinnert, op het oogenblik, dat hij op het punt staat dit voorgoed te vernietigen.

Als hij te Chiefdoire aankomt is het nacht;

4477 Moult covertement se contient;
La lanterne muce [1]) et repont [2]);
Moult velt mal faire asses: adont [3])
Ist de la nef, entre el chastel,
O tant a eü son avel [4]).

In het paleis vindt hij alles weer, zooals het vroeger was; het licht straalt hem tegemoet; overvloed van spijs en drank staat tot zijn beschikking, maar

4491
Mais il ni boit ne ne mengue,
Que ne [5]) *soit l'uevre aperceüe.*

2596 2112
Hiertoe hem lettel syn herte droech;
Hine dranc ·I· twint no en at.
Al dat hi peinsde, was omme dat
Te doene, dat hem was geraden.

Volgens het Fransch neemt hij geen plaats aan tafel uit angst voor ontdekking; in de vertaling, omdat zijn geest geheel en al in beslag genomen is door zijn verderfelijk voornemen.

Wanneer hij door het overtreden van Meliors gebod de betoovering verbroken heeft, moet hij smadelijk haar rijk ontvluchten. In Frankrijk aangekomen kwijnt hij weg van hartzeer en peinst op middelen om van den last des levens bevrijd te worden en smeekt God om verlossing:

5393
„Peres du ciel”, fait il, „merci!
Qui feïs que tes Fils nasqui
Por sauver la humaine gent,
Que feïs par son [6]) loement [7]);
Regarde moi par ta douçor,
Que ge ne pensse a la dolor [8])!
Dos Jesu Cris, vrais Dieus, vrais hom,

3021 2464
God Here, also gewarlike
Als ghi quaemt in erterike
Ende van der maget wart geboren,
Als die profeten seiden te voren,
Ende gi darna ontfinct die doet,
Moeti mi lossen uter noet!
Warachtich sone, warachtich vader,

---

[1]) Mucier = cacher.
[2]) Repondre = enfouir.
[3]) Adont = donc, alors.
[4]) Avel = plaisir.
[5]) Que ne = de peur que.
[6]) BP: son; G: ton.
[7]) Loement = consentement; G: loemement.
[8]) BP: Que ne perisse en ma dolor; G: Que ge ne pensse a la dolor.

Et Fils de Dieu; par ton dos nom,
Par ton savoir, par ta vertu
Conseille moi donc de salu;
Conforte moi, Sains Esperis
O Dieu lo Pere et o lo Fis!
Conforte moi de mes dolors
Et bonement me fai secors,
Seinte Marie, virge mere!
Qui conceüs en toi ton pere
Et enfantas contre nature
Ton creator, tu, creature.

An v kerics mi al gader;
Dor uwe doget, dor uwe soetheit,
Dor uwe grote geweldicheit,
Troest mi van desen rouwe!
Sente Marie, soete vrouwe,
Gi droeget iegen die nature,
Dat nie dede creature,
Dien sone, die v scepper was.

Parthonopeus' gebed in het Mnl. staat, wat den inhoud betreft, ver achter bij dat van het voorbeeld, vooral vs. 3027 geeft geen groot denkbeeld van zijn vertrouwdheid met de leer. Tot verontschuldiging van den vertaler kan evenwel worden aangevoerd, dat zijn voorbeeld aanleiding kon geven tot verwarring, daar de aanroeping van den H. Geest er in ontbrak.

Parthonopeus is naar de Ardennen getrokken om daar in de wildernis den dood te zoeken. In zijn laatste oogenblikken wordt hij daar gered door Urake, die hem met zich voert naar het eilandje Salence, waar zij hem verpleegt, ter zijde gestaan door de jeugdige Parsijs. Zoodra hij zijn vroegere schoonheid herwonnen heeft, begint Parsijs' hart voor den schoonen ridder te kloppen. Die opluikende liefde vindt bij hem echter geen weerklank en ofschoon hij er zich zeer goed van bewust is, laat hij er niets van merken. Parsijs is hierdoor min of meer geraakt en troost zich nu en dan, al zuchtende, met de gedachte, dat zij er zich toch maar niets van moet aantrekken, daar men gewoon is haar op die manier „en bagatelle" te behandelen.

6293
S'el l'eime, a rien ne li ateint,
Qu'il lo set bien et si s'en feint [1]).
Mais Persewis a un pou d'ire
Et au chief de piece [2]) en sospire:
Ne m'en devroit gueres peser,
Car si sielt on de moi gaber.

3448 2881
. . . .; dies an hare
Parthonopeus wart geware
Ende peinsde: du best wel gewroken
Scerens, dat so te hem hadde gesproken,
Parsijs, om dat soe di so cranc,
Die minne, makede ende dwanc.
Al had soes toren een lettelkijn,
Die souder emmer lettel sijn.

De Mnl. verzen zijn een zonderling mengsel van directe en indirecte rede en zijn bijna niet te begrijpen door hun gewrongen constructie. Misleid door de bedorven onverstaanbare lezing van zijn voorbeeld, stelt de vertaler Parthonopeus voor, alsof hij zich verheugt over het niet beantwoord worden der liefde van Parsijs, die vroeger met hem gespot had, omdat de liefde hem in zulk een ellendigen toestand gebracht had;

[1]) Soi feindre = cacher ce qu'on pense.
[2]) Au chief de piece = parfois.

bovendien zou haar verdriet niet van langen duur zijn. Dergelijke gewaarwordingen doen het hart van den ridderlijken held niet veel eer aan en kwamen in het origineel dan ook niet in Parthonopeus' karakter voor. Die misvatting der geheele passage en vooral van vs. 6298, waar hij onder „on" Parsijs verstond, heeft hem er toe gebracht, ter voorbereiding, in vss. 3380—3383 te spreken over de onkiesche spotternij van Parsijs met Parthonopeus' liefde,

3380 Newaer dickent hilt so haer spot
Met Parthonopeus, die so sot
Ende so ondercomen was
Van minnen, dat hijs cume genas.

waarvan in het oorspronkelijke niets te vinden is.

Urake van Salence naar Chiefdoire door Melior ontboden, verneemt daar, dat diegene de hand der keizerin verwerven zal, die overwinnaar zijn zal in een op handen zijnd tornooi. Zij haast zich naar Salence terug te keeren om dit nieuws mede te deelen aan Parthonopeus, wiens eenige gedachte nu is, mede te dingen naar den kostbaren prijs. Urake en Parsijs beijveren zich als om strijd hem in zijn streven behulpzaam te zijn en haar eerste zorg was hem behoorlijk ten strijde uit te rusten. Als Urake hem een kostbaar zwaard overreikt om het bij wijze van proef aan te gorden, weigert hij dit beslist, daar hij Melior beloofd had nooit een zwaard te dragen, voordat zij hem er mede met eigen hand omgord had. Hij is aan die belofte trouw gebleven, ondanks het nadeel, dat hij er reeds van ondervonden heeft:

6841	3950	3346
Puis en a eüs maintes fois	„Waer comen die tijt ende die stade,	
Moult grans corros et grans destrois [1];	Dat soet mi gorde aen mine side,	
Quant on ne l'a ceinte a son le [2],	So mochtic sijn vro ende blide	
S'en puet plus tost estre sevre.	Ende mochte varen ende keren	
	Telken wige met groter eren;	
	Dies willic haer geleesten trouwe."	

Parthonopeus' trouw krijgt door het trotseeren der moeilijkheden het karakter van mannelijke standvastigheid, een trek, die in de vertaling verloren is gegaan.

Wanneer zijn wapenrusting met behulp der beide vrouwen voltooid is, werpt hij zich met veerkrachtigen sprong op den voor hem bestemden schimmel, die hem ook in elk opzicht voldoet.

6897	4023	3407
Descendre vait et desarmer;	Doen dedi die wapine af.	
Urake semont [3] de penser,	Urake, die sijns niet begaf,	

[1] Destroit = embarras.
[2] Lé = coté.
[3] Semondre = Exhorter.

Que Melior li ceigne espee,
Si com l'uevre en est porparlee [1]).

Leider an wel haer gedochte,
Hoe so best gevorderen mochte,
Bi haren verholenen rade,
Datten Melioer ridder dade.

Urake had hem vroeger beloofd [2]) er voor te zullen zorgen, dat Melior hem ridder sloeg zonder hem te herkennen. Nu dringt Parthonopeus bij Urake aan op het nakomen dier belofte, daar hij voelt, dat, nu hij zich van de hoedanigheid van zijn wapenen en zijn strijdros overtuigd heeft, dit het eenige is, dat hem ontbreekt om de kans van den strijd te wagen. In de vertaling gaat dit bewijs van zelfstandigheid weer verloren en is het opnieuw Urake, die zonder opwekking van de zijde van den lijdelijk toezienden ridder alles in orde moet brengen.

Bij gelegenheid van den ridderslag bewerkt zij, dat Parth. zich onopgemerkt kan aansluiten bij hen, die door de keizerin tot ridder geslagen zullen worden. Als hij voor het eerst weer zijne geliefde, stralende van schoonheid en pracht, terug ziet,

7419 Il l'esgarde en ses els ades
Et s'enpresse por estre pres;
Moult l'esgarde esbahiement;
Moult pert [3]) qu'il l'aime durement.

Evenals door het weglaten dezer regels, die zoo uitstekend de ontvankelijkheid van Parthonopeus' gemoed weergeven, vermindert de vertaler ook den indruk, die 's ridders levendige natuur op ons maakt, door een al te vrije vertaling van de verzen, waar hij bij het heengaan herhaaldelijk omziet, om bij het minste bewijs van toenadering harerzijds terug te keeren:

7509
Et cil se vait moult regardant;
Car a moult poi de bel senblant
Qu'el li feïst d'acenement [4]),
Revenist il joieusement.

4667 — 4019
Al wedersiende gaet hi noh;
Verblichet es hi en luttel doh
Ende harde in sinen sen gesterct,
Dat si so wel sins hadde gemerct.

Ook blijft de vertaling verre beneden het oorspronkelijke in de kort daarop volgende verzen, waar van Parth. gezegd wordt, dat stomme smart zich van hem meester maakt, als hij het paleis verlaat, en dat de oude wonde opnieuw wordt opengereten:

7521
Partonopeus ist du palais;
S'il ains ot mal, or est sordais [5]).
Or est ses grans dels alumes
Dont il ert auques [6]) respasses.

4683 — 4035
Parthonopeus streec vter zele,
Ter gerre wedersiende vele,
Die heme sin herte hadde geroeft.

---

1) Porparler = tramer, projeter.
2) Vss. 3966 vlgg.
3) Paroir = paraître.
4) Acenement = signe.
5) Sordois = pis.
6) Auques = quelque peu.

Reeds den eersten dag van het tornooi meet Parthonopeus zich met den „soudaen van Persi"; bij de eerste ontmoeting verliest hij zijn schild, bij de tweede „joeste" weert hij de slagen van zijn tegenstander dapper af, zoodra deze zich wil afwenden trekt hij zijn zwaard en brengt hem daarmee zulke zware slagen op den helm toe, dat de vonken er uit spatten. Om den geleden hoon te wreken laat hij niet van hem af, maar doet hem achteruit wijken naar de rijen der tegenpartij tot aan den voet van den toren, waar zijne geliefde, die zijn tegenwoordigheid nog niet vermoedt, het strijdgewoel gadeslaat:

8133	5275	4577
Ferant le convoie o graignor	Nie sagedi prince so gebringen,	
Jusqu'a meïsmes [1]*) de la tor.*	Als Parthonopeus dede dien:	
	Al nickende moesti vor hem vlien	
	Ende was blide, dat hi ontvloe.	

Zoo machtig werkt de aanblik der hooge vrouwe op hem, dat zijn moed in roekeloosheid overgaat. Den volgenden morgen drijft dezelfde kracht hem er toe zich te midden der vijandelijke gelederen te werpen om haar met levensgevaar zijn hulde te bewijzen [2]).

Als in den loop van den dag de koning van Frankrijk hem een oogenblik aan het strijdgewoel wil onttrekken, vermaant zijn wapenbroeder, Gaudijn, hem voor de zooveelste maal den strijd toch niet noodeloos te onderbreken; ook Parthonopeus zelf brandt van ongeduld zijn roem te vermeerderen, vooral omdat nu Melior hem voortdurend met haar blikken volgt, nadat zij door Urake over zijn aanwezigheid is ingelicht.

8745	5847	5139
Li rois de France est angoissous	Gaudijn metten roeden baerde	
Et d'a lui parler desirrous;	Plach syns altoes met goeden wille;	
Mais Gaudins nel lait sejorner,	Daer hine iet sach houden stille,	
Qu'a lui n'autrui puisse parler.	Dat ne conde hi niet gedoegen.	
Ne il n'a cure de sejor,	Ende Melioer hadde emmer die ogen	
Car grant espoir a de s'amor	Ende haer gedochte ende haer gepeins,	
Et Melior moult le remire [3]);	Daer haer lief voer haer ende gheins.	
Trestos ses cuers a s'amor tire.		

Door het onvertaald blijven van vs. 8749 wordt men weer in de meening versterkt, dat Parthonopeus alle initiatief mist en een willoos werktuig is in de hand van Gaudijn. Iets dergelijks is het geval, waar Gaudijn hem 's morgens van den derden dag wekt en tot spoed aanspoort. In het origineel verwijt Parthonopeus hem wrevelig, dat hij een meedoogenloos meester is; in de vertaling gehoorzaamt hij gedwee:

(9109)	6243	5500
Gaudins l'esveille et dit: „leves!	„Wel op, here!" seiti, „het es dach!	
Por noient vos estes penes,	Al dat gi hebt gedaen tote nu,	

[1]) A meïsmes de = tout près de.

[2]) Zie blz. CXXIII.

[3]) Remirer = regarder à plusieurs reprises.

Quanqu'aves fait est nule chose,
Se ne faites bien la parclose [1]."
Et il respont: „*ce puet bien estre,*
Mais moult par ai en vos dur mestre!"
„Car tote riens," ce dit Gaudins,
„Est bone, se bone est la fins."

Dats al verloren, dat seggic v,
Ghine makets een goet ende
Des dages met genende.
Ens gene dinc, die men doet,
Te prisene, si en si ten ende goet."
Als Parthonopeus dit hoerde,
Wart hi op metten worde.

Verder heeft de vertaler aan het karakter van Parthonopeus afbreuk gedaan door het verwaarloozen van eenige details, die wel geschikt waren de sympathie voor hem levendig te houden. Toen hij, na den „soudaen", zijn gestalte, ontdaan van den wapendos, aan het oordeel van de kamprechters in tegenwoordigheid van Melior moest onderwerpen, stond hij daar beschaamd, terwijl begeerte en twijfel zijn gemoed heftig bewogen:

[9197] Partonopeus s'estoit [2] honteus
Et desirreus et pooreus.

Het schaamrood verhoogde zijn schoonheid en als het ware steun zoekend in zijn niet benijdenswaardigen toestand

[9201] Il tient son bras au col Gaudin,
Qui l'aime tant qu'il n'en est fin.

Na zijn huwelijk met de keizerin vertoonen zijn eigenschappen zich in een nog gunstiger licht. Den eersten keer als hij voor ons optreedt als heerscher en bestuurder der volken in den raad, die gehouden wordt tot het beramen van maatregelen om den aanval van den „soudaen" te keeren, zien wij hem gebukt onder zijn groote verantwoordelijkheid, onder het bewustzijn, dat de onderdanen goed en bloed moeten wagen voor de grillen hunner vorsten. Zoo toch moet de passage der Mnl. fragmenten van vss. 7114—7133 opgevat worden, waarvan het equivalent in geen der Ofra. handschriften voorkomt en waarvan het vervolg [3] weer samenvalt met vs. [10625] en vlgg.

7114 Soe dat si waren in allen tiit 6286
Sonder orloge ende striit
Bi onser hulpen in desen lande;
Sine verbordens willender hande.
Van ons soude hen comen al goet,
Wi soudense houden wel gemoet,
Dadewi redene ende wet;
Want wi sinre toe geset.
Maer des en doewi niet albedalle:
Wi sin so ouermodech alle,
Dat wi met hen al onsen wille
Vordren lude ende stille;
Hars en ontfarmet ons niet,
Wi doen hen dogen ende verdriet.

---

1) Parclose = fin, clôture.
2) Soi ester = se tenir debout.
3) Zie blz. CIX.

So si bat sin onse vrient,
So wi dicker onverdient
Hen te felre sin ende oec te quader.
Aldus ontgelden siit algader
Onse dulheit ende onse ouerdaet,
Onse dorperheit ende onse mesdaet [1]).

Dat Parthonopeus na zijn huwelijk de meerdere is zijner vrouw verhoogt niet alleen de waarde zijner persoonlijkheid, maar plaatst ook de keizerin, zijne hoog ontwikkelde gemalin, in een zeer gunstig licht. Bij de lezing van het Mnl. zou men meenen, dat de vertaler van het tegengestelde gevoelen was; maar bij nadere beschouwing blijkt zijn afwijkende meening op een misvatting te berusten.

In den krijgsraad wil Melior niet, dat Elmout deel neme aan het gezantschap aan den „soudaen",

[10661]	7180 6352
Ains remaigne por son chastel;	Mar dat hi vare te Marberoen
Si voist Souplices o Ansel,	Ende dat besette, of ment mach doen,
Et voist Hernox a Malbreon	Ofte neen, men werpt ter neder
Abatre o fermer [2]) sa maison;	Ende hi come haestelike weder.
S'en la puet tenir, soit fermee,	*Parthonopeus bliue terre noet.*
Et si non, soit jus cravantee [3]).	Supplices ende Anceloet
Partonopeus dit qu'ensi soit.	Si selen hen gereiden scire
Cil s'en vont adouber [4]) a droit [5]);	Ende varen aue [6]). Die messelgire
Et quant lor mesaige ont oï,	Horen ende vernemen hare wort
Si ont lor chemin acueilli.	Ende voren dan hare boetscap vort.

Welke de misvatting van den vertaler is, springt duidelijk in het oog, wanneer men de Ofra. handschriften vergelijkt. Vs. 1505 luidt: „Partonopex dit quē si soit". Hij zag het n-teeken over het hoofd en vatte het vers op in den zin van: „Partonopeus, zeide ze, moet hier blijven." Melior heeft dus in de vergadering een raadgevende stem en het is Parth., die haar voorstellen bekrachtigt.

---

[1]) BORMANS (t. a. p. blz. 261, noten) teekent bij deze passage aan: „De min of meer politieke strekking van dit begin van 't fragment is voor mij schier een raedsel, omdat uit den tekst niet klaer blijkt wie spreekt noch van wien of van wat hij spreekt." Daar van vs. 7014 (Bs. 6196) af het Mnl. niet meer hs. A (= editie CRAPELET) maar de overige hss. volgt, kon BORMANS het Ofra. niet raadplegen, waaruit hij gezien zou hebben, dat in vs. 7134 en vlgg. (Bs. 6306 en vlgg.) Parthonopeus het woord heeft. De geheele samenhang was bovendien duister, doordat het Mnl. handschrift in vs. 7140 een kleine graphische onnauwkeurigheid heeft, waarover zie blz. CIX.

[2]) Fermer = affermir. fortifier.

[3]) Cravanter = abattre, renverser.

[4]) Adouber = s'équiper.

[5]) A droit = convenablement.

[6]) BORMANS (t. a. p. blz. 263) heeft deze passage niet begrepen, doordat hij „ane" in plaats van „ave" las. Dat de laatstgenoemde lezing de juiste is, bewijst het Ofra. vss. 1506—1508.

Urake. Zien wij nu ten slotte inhoever de ingewikkelde figuur van Urake door den bewerker vervormd is geworden.

De rol door den dichter aan Urake toebedeeld is niet uitsluitend die der onmisbare „confidente", bestemd tot het aanhooren van de klachten der heldin van het liefdedrama; zij is zelfs niet alleen de middelares tusschen beide partijen, maar haar eigen wezen is ten nauwste bij het geheele verloop der dramatische handeling betrokken.

Naast de teedere genegenheid voor hare zuster ontkiemt in haar hart de liefde voor den ridderlijken held van het oogenblik af, waarop hij niettegenstaande haar voorbede door zijne minnares verstooten wordt. Tot tranen toe bewogen met zijn lot, biedt zij hem de behulpzame hand om te geraken uit zijn beschamenden toestand; zij beschermt hem op zijn smadelijke vlucht; alle gevaren trotseerende volgt zij zijn spoor en verpleegt hem met vrouwelijke toewijding, hoewel zij overtuigd is, dat zijn hart slechts haakt naar het bezit van Melior. Ondanks het aangroeien van haar hartstocht door den dagelijkschen omgang met den geliefden man, wekt zij bij hem de hoop op Meliors vergiffenis en verzuimt niets om hem te brengen tot het einddoel van zijn streven. Wanneer zij bij dit pogen in aanraking komt met hare zuster, verwijt zij haar hare halsstarrige koelheid, haar zelfzucht; zij deelt haar mede in welken ellendigen toestand haar verstooten minnaar verkeert en brengt haar in den waan dat hij van liefdesmart zelfs krankzinnig is geworden. Bij de zich telkens herhalende klachten van Melior over hare aanstaand gedwongen huwelijk en haar door eigen schuld verloren geluk, toont zij slechts medelijden met den miskende en verdenkt hare zuster er zelfs van, dat al dat weeklagen een nieuwen minnaar geldt, die den verloren gewaanden Parth. sinds lang verdrongen had. Dit vermoeden, gewettigd door Meliors hardheid jegens den falenden minnaar, wordt bij Urake gevoed door de hoop, dat haar hartstocht voor Parth. zal ophouden strijdig te zijn met de plichten der zusterliefde. Uit niets blijkt, dat zij die plichten vergeet en zij gaat onverdroten voort de hereeniging voor te bereiden, ter wille van den beminden ridder.

De bewerker heeft op menige plaats de delicate verhouding van Urake tot Parth. en tot Melior miskend, zoodat vaak de gedachte rijst aan een zinnelijke verstandhouding tusschen haar en Parth. en aan valschheid en ruwheid van de zijde van Urake jegens hare zuster, waardoor niet alleen een geest van berekenende wulpschheid in het gedicht komt, maar ook de geheele economie van het werk schade lijdt.

Bij het gloren van den dag is de betoovering geweken en wordt Parth. voor Meliors hofjuffers zichtbaar; de voornaamsten daarvan overstelpen haar met verwijten, waaraan een eind wordt gemaakt door de komst van Urake, die door het ontijdig gerucht gewekt naar Meliors slaapvertrek geijld is. Zij tracht de verbolgenheid van hare zuster tot bedaren

te brengen, haar liefde te doen zegevieren over haar toorn, maar tevergeefs! Melior blijft, door de schande der ontdekking daartoe geprikkeld, onvermurwbaar. Urake kan den pijnlijken toestand van Parth. niet langer aanzien, zij gaat naar hem toe en helpt hem bij het aankleeden tot tranen toe bewogen, niet wegens het verlies door hare zuster geleden, maar ter wille van den verstootene. Van dit mededoogen, de voorbode der liefde, maakt de vertaler geen melding:

5043
Partonopeus riens ne parole,
Mais de plorer ses els afole;
Il est leves en son seant.
Uraque le sert *en plorant*
Et pleure por la soe amor,
Non por la perte sa seror.

2780 2237
Parthonopeus heeft dit gehort;
Selue ne sprac hi niet een wort,
Newaer die lachter ende tgrote zeer
Sneet hem in therte allene meer.
Hi rechte hem op, ende bleef also
Op tbedde sittende ende was onvro.
Urake die houesche was ende vroet
Diende hem, daer so vor hem stoet.

Zoodra hij reisvaardig is, verlaat hij het paleis; Urake vergezelt hem en dit blijkt wel noodzakelijk, daar hij op zijn weg meer dan 500 edellieden voorbij moet, die door bedreigingen tegen hem en tegen Melior aan hun toorn lucht geven. Urake blijft hem getrouw ter zijde en spant al haar krachten in om hem in veiligheid te brengen:

5115
Urake son vallet en meine;
En lui garir [1]) *a mis grant peine.*

2864 2317
Urake geleetde den iongelinc;
Wel *goelike* so met hem ginc.

In de vertaling van vs. 5116 is de beweegreden van Urakes gedrag ten onrechte tot een alledaagsche goedaardigheid verlaagd.

Urake is er in geslaagd Parthonopeus' schuilplaats op te sporen; bijgestaan door haar jongere vriendin Parsijs is het haar gelukt door zorgvuldige verpleging den dreigenden dood van hem af te weren en hem aan de wanhoop te ontrukken. Daar komt een bevel van Melior, dat haar naar Chiefdoire roept. Het scheiden valt haar zwaar, want door het voortdurend samenzijn in de eenzaamheid van het eiland Salence is haar teedere genegenheid tot een machtigen hartstocht aangegroeid en heeft ook Parsijs haar eerste liefde opgevat voor den herstellenden ridder:

6309
Urake voit qu'aler l'estuet.
Demore a quanqu'ele [2]) *puet;*
Bons est li ores [3]) et li vens.
Partonepeus remaint dolens
Et prie lui a revenir.
Moult plore Urake au departir.

3472 2901
Urake gereedde haer ende voer;
Sint datse haer zuster Melioer
Omboet, ne wout so merren niet.
Also van Parthonopeus sciet,
Was hem tgesceet al onbequame
Ende bat, dat soe snieme wederquame;
Ende weenden vele harde bede
Van groten iammere ten gescede.

---

[1]) Garir = protéger.

[2]) Quanque = autant que.

[3]) Oré = temps favorable à la navigation.

Urake ziet in, dat ze moet vertrekken; maar zoo lang mogelijk verschuift ze haar vertrek, totdat eindelijk getij en wind zoo gunstig zijn, dat ze die gelegenheid niet mag verzuimen. Parth. is terneergeslagen en dringt er op aan, dat zij spoedig terug zal keeren. Bij het afscheid nemen stort Urake heete tranen. In het origineel wordt dus de smart der scheiding bij Urake als veel heviger voorgesteld en zoekt zij de scheiding zoo lang mogelijk uit te stellen; bij Parth. bespeurt men niets anders dan dankbaarheid, terwijl de overgevoeligheid zijnerzijds in vss. 3478—79 der vertaling aan gevoelens van anderen aard doet denken, zoodat de naïveteit der beide karakters verandert in lichtzinnige verdorvenheid.

Melior ontvangt haar zuster hartelijk. Reeds bij den aanvang van haar onderhoud verstikken tranen haar stem; zij wil haar verloren liefde gedenken, maar zich zelf in de rede vallende vervolgt ze: „laten we liever over iets anders spreken." Urake schrijft die terughoudendheid toe aan schaamte en spoort haar aan haar hart uit te storten:

6339	3521	2947
„Se riens i a, ne me celes!	„Jegen mi en dorfdijs decken niet,	
Car ge vos aim bien, le saves."	Algader hoet met v steet!	
„Par Dieu", fait la dame, „non faites!	Dat es v cont, dat ict wel weet,	
Car dit m'aves tantes retraites[1])	Ende hoet v van minnen stoet."	
Et tant a que mais ne vos vi,	„Suster", seit so, „ghine doet!	
Qu'en vostre amor trop[2]) mains me fi.	Dies es leden menech dach,	
Or a ·I· an et plus, ce croi,	Dat ic v sprac no ne sach,	
Que mais ne vos vi ne vos moi."	Dat ic v vele te wers betrouwe."	

Urake geeft toe, dat zij haar bijzijn geruimen tijd gemeden heeft, maar daartoe had zij alle reden; immers, had Melior haar niet het zwijgen opgelegd, toen zij door haar bemiddeling had willen voorkomen, dat Parthonopeus smadelijk uit het paleis verjaagd werd? Zij antwoordt dit naar aanleiding van het verwijt haar door Melior gedaan: „Car dit m'aves tantes retraites!" Daar dit vers in het Mnl. onvertaald bleef, maakt het antwoord van Urake in de vertaling den indruk van noodelooze snibbigheid.

Op deze plaats is het moeilijk uit te maken, of deze afwijking al dan niet aan het toeval te wijten is. Bij een der volgende verzen is echter geen twijfel mogelijk, dat de vertaler met bewustheid aan Urake een eigenschap toeschrijft, welke zij in het origineel niet bezit. Urake verhaalt Melior, dat zij na het verjagen van Parthonopeus afleiding heeft gezocht in het bezoeken van verschillende landen en dat zij op haar reizen vernomen heeft, dat hij uit wanhoop waanzinnig geworden is. Bij het vernemen dier tijding staat Melior op het punt in zwijm te

---

[1]) Retraites = froideurs.

[2]) Trop = beaucoup.

vallen; zij bedwingt zich echter, daar zij deels uit trots, deels uit ontwakende ijverzucht haar gemoedstoestand wil verbergen voor hare zuster:

6380	3574 2996
Porquant si pert a sa color,	Newaer so wart alse bleec,
Qu'el se tient moult a mal baillie,	Dat an haer varuwe leec
Quar el en est tote esbahie.	Die grote rouwe ende tie smerte,
Urake bien s'en aperçoit,	Die so binnen hadde in therte.
Si s'en cuevre [1] *a son endroit* [2].	*Daer dit Urake an hem vernam,*
	Dat seggic u, dat haer bequam.

In het oorspronkelijke staat, dat Urake haar ontroering wel bemerkte, maar dat zij deed, alsof ze het niet zag; in de vertaling wordt ze voorgesteld, alsof ze zich vermeide in het verdriet van hare zuster.

Urake verneemt nog van Melior, dat haar rijksgrooten haar wilden uithuwelijken en dat op voorstel van Elmout besloten was, tegen het aanstaande Pinksterfeest een tornooi uit te schrijven; de overwinnaar daarvan zou haar hand verwerven. Kort daarop neemt zij afscheid van de keizerin met de belofte bij het tornooi tegenwoordig te zijn. Dan vervolgt de dichter:

6767	3867 3268
Ne vos en irai plus contant,	Wat magicker vele seggen toe?
Fors qu'a Salance en vait siglant [3].	Die ioncfrouwe ginc ten scepe doe
S'en est a la chambre venue,	Ende voer weder te Salencen an tlant,
Dont ses cuers la haste [4] *et argue* [5].	Daer soe Parthonopeus vant,
Partonopeus la voit venir;	Dien soe wel comen was.
Moult s'en commence a esjoir,	
Grant joie en a;	

Te Salence aangekomen spoedt zij zich naar het vertrek, waarheen haar hart haar voortjaagt. In het origineel voelt Urake dus den prikkel der liefde, die haar geen rust gunt, voordat ze weer in de nabijheid is van den aangebeden man; in de vertaling geen woord hierover.

Urake gaat opnieuw naar Chiefdoire, doch nu vergezeld van Parsijs en Parth., met het doel hem ridder te doen slaan en om zelf nadere inlichtingen omtrent het tornooi in te winnen. Zij komen 's avonds laat te Chiefdoire aan; Parth. moet aan boord blijven, de beide vrouwen begeven zich naar het paleis, waar alles reeds in rust is. Na de eerste begroeting der beide zusters vraagt Urake of het tornooi nu werkelijk doorgaat. Daarop volgt de voortzetting van het gesprek, dat zij voerden bij het vorige bezoek en waarin Urake op allergeestigste wijze [6]) den

---

[1]) Soi couvrir = dissimuler.
B: Si s'en r e coi*vre en* son endroit; G: Si s'en cue*vre a* son endroit; P: Si s'en cue*vre en* son endroit.

[2]) A son endroit = vis-à-vis d'elle.

[3]) Sigler = faire voile.

[4]) Haster = presser.

[5]) Arguer = aiguillonner.

[6]) CRAP.: vss. 6653—6692.

spot gedreven heeft met de liefdesmart van haar, die een trouwen minnaar tot razernij dreef; duidelijk heeft zij daarbij dan ook telkens laten uitkomen, dat zij de geheimzinnigheid in Meliors toespelingen op haar verloren liefde toeschreef aan de schaamte om uit te komen voor de wispelturigheid van haar gemoed. Dat trots tegenover de vrouw, die haar helaas! tevergeefs tot erbarming had aangespoord, en onwillekeurige ijverzucht jegens hare zoo sterk partij kiezende zuster Melior wel moesten weerhouden, zonder eenig voorbehoud haar hart bij Urake uit te storten, dat alles scheen niet bij haar op te komen.
Zoo ook nu! Reeds in het begin van het gesprek slaakt Melior een diepen zucht. Urake, die er belang bij heeft, het verdriet van hare zuster aan minder edele beweegredenen toe te schrijven, zegt daarop:

6961	4096	3475
Uraque li dist: „Dieus, aïe!	„God Here!" sprac die ioncfrouwe,	
Ice que est? que senefie?	„Wat es dit? Wat beteekent het?	
Porquoi murdristes [1]) cel soupir?	Vrouwe, ic mane v bi uwer wet:	
Que nel laissastes fors issir?	Waerom ne vulquam niet dit suchten?	
Quar me nomes cel vostre ami	Ghine derfdire niet an vruchten.	
Qui vos destraint [2]) de s'amor si.	Mi wondert, waeromme gijt iegen mi dect,	
Celer vos en quidies vers moi,	Ende ghi daer toe spreken trect,	
Mais ge sai trop de cest charroi [3])."	Dat ic u gepeins niet can verstaen."	

„Waarom smoort ge uw zuchten? Noem me dan toch dien geliefde van u, die u zoo zeer in zijn liefde verstrikt heeft! Gij doet wel uw best om dit voor mij verborgen te houden; maar ik doorzie die kunstgrepen geheel en al." Dit alles bewijst weer overtuigend, dat Urake sterk twijfelt aan Meliors oprechtheid, hetgeen haar schijnbare onbarmhartigheid jegens hare zuster ten volle motiveert.

Eindelijk overwint Melior haar trots en bekent zij verkeerd gedaan te hebben met den raad van hare zuster in den wind te slaan en haar eigen zin te volgen:

6997	4133	3506
„Se vostre consels fust creüs.	„Suster, haddic gedaen uwen raet,	
Partonopeus fust sains et drus;	Parthonopeus, dient nu staet	
Mais ge creï mes volantes,	Vele onsiene, als v es cont,	
Dont ge sui morte et cil desves [4])."	Waer met mi nv ende gesont	
	Ende waer noch in sinen sinne."	

De fraaie en voor het verband onmisbare tegenstelling is in de vertaling verdwenen.

Nu Melior haar ongelijk erkend heeft, wordt Urakes overtuiging omtrent de oorzaak van haar terughoudendheid geschokt. Een oogenblik maakt

[1]) Murdrir = étouffer.
[2]) Destraindre = vexer, opprimer.
[3]) Charroi = manière d'agir, menée.
[4]) Desvé = fou.

medelijden haar besluiteloos. Zal zij hare zuster uit de ellende redden en haar de waarheid zeggen? De keizerin was bewusteloos neergezegen:

7001
Quant Urake la voit pasmee,
Pitie l'en fait tote esgaree [1]):
Savoir, *se la vorra garir*,
Par son conseil tot descovrir.
Mais ne li plest encore pas;
Ains la revelt *servir de gas*,
Por bien Partonopeu venger,
Qu'el a fait tante nuit veiller.

4140 3513
Des iammerde Vraken, die altoes
In dien wille was bevaen,
Dat soe haer niet ne liet verstaen
Van Parthonopeus den nousten raet,
Ende soere tersten haer *baraet*
Ende haer *spot* mede *houden* soude;
Dat so dat peinsde ende woude,
Dat Parthonopeus was te vraken,
Dien Melioer dede ouerwaken
Vele onsochte menegen nacht.

Vs. 7002 is onjuist, vss. 7003—7005 in het geheel niet vertaald; bovendien is de vertaling van „servir de gas" te sterk gekleurd, zoodat van dit keerpunt in Urakes overtuiging niet veel terecht is gekomen. Hoewel Urake nu begint in te zien, dat het geen andere dan Meliors eerste liefde is, die haar al die smart veroorzaakt, kan ze er nog niet toe besluiten een eind te maken aan de kwelling, die zij als boetedoening heeft opgelegd aan de vrouw, die in haar zelfzucht den ook door haar aangebeden ridder in de uiterste ellende gebracht had. Heeft zij zelve buitendien niet, in weerwil van haar eigen hartstocht, edelmoedig alle krachten ingespannen om hen ten slotte weer in elkanders armen te voeren en is uit Meliors bekentenis niet gebleken, dat die pogingen maar al te veel kans van slagen hebben?

Hoe zeer Urake er van overtuigd is, dat Meliors smart steeds verre beneden de door Parthonopeus verduurde ellende bleef, blijkt wel het best uit haar antwoord in het vorige onderhoud, waar Melior haar de onbarmhartigheid verwijt, waarmede zij een vrouw, die in de liefde verstrikt is, taquineert:

6657 „Suer", fait la dame, „ice laissies!
De moi marrir est grans pechies;
Grant pechie fait qui contralie
Dame qui est d'amors marrie." —
Ce dit Urake: „ce est voir;
Mais il est grant aumosne [2]), espoir [3]),
D'ocirre ·I· gentil chevalier
Qui ses amors ne sait changer?"

Ze ziet dus niet in, waarom ze hare zuster sparen zou; en nu ze zooeven uit de moeite, welke het Melior gekost had, haar ongelijk te bekennen, begrepen heeft, dat trots de beweegreden geweest is van haar achterhoudendheid, wil ze ook de stellige zekerheid hebben, dat dit gedrag

1) Esgaree = embarrassée.
2) Aumosne = charité.
3) Espoir = je suppose.

niet voortsproot uit Meliors ontrouw aan haar eerste liefde. Zij tracht dit te bereiken door haar zonder omwegen te verwijten, dat haar smart niet Parthonopeus maar een ander geldt:

7012	4152 3525
„Dame grant dolor as eüe;	„Vrouwe", seit so, „onghemake
Bien sai et sent que vos ames	Leeddi v lijf na minen wane
Et que vers moi vos en covres.	. . . .
Partonopeu vos oi nomer	. . . .
Et me voles faire esperer,	. . . .
Que por lui soit ceste dolors;	. . . .
Mais tote estes tornee aillors.	. . . .
Aucun novel aves veü,	. . . .
Que vos aves choisi a dru;	Of ghi dor hem vernoy gedoget.
Si vos en covres par cestui	Neen gi; ghi hebt al te waert
Et dites, que mores por lui."	Enen anderen gemint ende gebaert,
	Of het Parthonopeus ware,
	Ende gelaet v al openbare,
	Of gi dor hem sout verderven."

Hoewel Meliors antwoord [1]) zich nog niet kenmerkt door gulhartig vertrouwen, blijkt er toch voldoende uit, dat ze nog steeds het verlies van Parth. betreurt. Daardoor dringt zich aan Urake de overtuiging op, dat ze nu misschien wel voor altijd afstand zal moeten doen van haar liefdedroomen, het bezit van den ridderlijken held; en het is geen wonder, zoo ze zich een oogenblik laat medesleepen door jalousie en de smart van hare zuster verscherpt.

Heeft ze haar vroeger gezegd, dat het verdriet Parthonopeus gemaakt had tot een waanzinnige [2]), nu overvalt ze haar met de mededeeling, dat hij gestorven is:

7050	4185 3552
Cele respont: „Dame, merci!	„Vrouwe", seit soe, „dor God genade!
Ja Dieus ne doint que soit ainsi!	Ic hope, dat ic sal spade
Ne ge nel di por mal de vos.	Also minnen, als ghi doet.
Mais failli aves a estros	Maer dat ic seide, seidic dor goet,
A cele amor dont vos parles,	Want der minnen, die ghi ghiet,
Car Partonopeus est *fines* [3])."	Ne dordi en twint hopen niet,
	Want Parthonopeus es *verloren*."

De dubbelzinnigheid van den term „verloren" doet natuurlijk de climax in de handeling geheel verloren gaan en verlaagt deze passage tot een smakelooze herhaling van vss. 6365—6368 [2]).

Ook bewijst het volgende antwoord van Melior, dat „foles" de bedorven en „fines" de juiste lezing is. De wreede leugen, waartoe Urake zich in

---

[1]) Vss. 7025—7034 = vss. 4166—4172 (Bs. 3533—3539). Zie blz. CXX.

[2]) Vss. 6365—6368 = vss. 3554—3559 (Bs. 2980—2985).

[3]) BP: fines; AG: foles. AG hebben de bedorven lezing blijkens vs. 7075 waar de 4 hss, „Partonopex est mors por moi" hebben.

haar deceptie heeft laten verleiden, heeft aan Melior de laatste sprank van hoop ontnomen. Radeloos roept zij dan ook uit:

7075	4213	3575
„Partonopeus est mors por moi;	„Parthonopeus es doet bi mi;	
Ge l'ai ocis; rendre le doi.	Dat willic, dat hem vergouden si.	
Ge m'ocirrai por soe amor,	Ic sal mi oec dor sinen wille	
Ains que ge prenge autre seignor."	Verslaen te doet."	

Kort daarop brengt Urake het gesprek op de bijzonderheden van het tornooi en op de aanstaande plechtigheid van den ridderslag. Melior geeft haar over alles uitvoerige inlichtingen; laatstgenoemde plechtigheid zal den volgenden ochtend plaats vinden. Intusschen is de nacht reeds ver gevorderd en Urake spoedt zich met Parsijs naar het schip, waar Parthonopeus haar wacht:

7377	4518	3870
A Partonopeu ont conte	Alsi te scepe quamen weder,	
Quanqu'eles ont a cort trove;	Seiden si Parthonopeus vort,	
O lui s'envoisent a delit.	Dat si te houe hadden gehort.	
Moult se dorment la nuit petit;	*Doe ginghen si hem mergen int gras.*	
Quar ains qu'il soit jor ajorne,	Ic weet wel dat lettel was,	
Ont moult bien le vallet arme.	Dat si sliepen binnen der nacht,	
	Alsi een stic hadden gewacht.	
	Enti dachlime kenlijc opginc,	
	Alsi hadden gewapent den ioncgelinc.	

Allerzonderlingst is de vertaling, die de bewerker geeft van vs. 7379: „O lui s'envoisent a delit." = „Doe ginghen si hem mergen int gras," met de variant „Doe ginghen si hen verspelen int gras." In het origineel kan moeilijk iets anders bedoeld zijn, dan dat bij het verhalen van al het belangrijke nieuws de uren voor hen omvlogen. Hoe komt de Mnl. dichter er toe hen zich te laten „*mergen*" *in het gras*? Beteekent dit, dat ze in het holste van den nacht met hun drieën een luchtje gingen scheppen in het weiland aan den oever? Of wijst de variant „verspelen" op een minder ernstige verpoozing? Welke de bedoeling er ook van moge zijn, bij het lezen van dit vers vraagt men zich onwillekeurig af, of de bewerker iets begrepen heeft van de psychologische diepte, welke in het Ofra. het gesprek kenmerkt, waarin Urake en Melior even te voren over haar dierbaarste belangen gesproken hebben.

Na afloop der plechtigheid van den ridderslag keert Urake met Parth. en Parsijs naar Salence terug, waar zij met ongeduld den dag van het tornooi verbeiden. Op het beslissende tijdstip belet een ongeval Parth. deel te nemen aan het tornooi en zij, bekommerd over zijn plotseling verdwijnen, slaat zonder belangstelling, aan Meliors zijde, het verloop van den kampstrijd gade. Eerst, wanneer hij op den tweeden dag van het tornooi, zijn banier aan Melior toereikt en haar liefdevol mededoogen inroept, is zij overtuigd, dat hij nog leeft. Maar tot welken prijs zij die kennis verworven heeft, verraadt de aschgrauwe kleur van haar gelaat,

de bezwijming, die haar, de sterke Urake, een oogenblik overmeestert. Melior heeft in het openbaar het liefdepand aangenomen en het is dus waarheid, dat al haar klachten uitsluitend den dood gewaande golden en haar hart nog steeds aan Parth. toebehoort. Zij ontvlucht Meliors bijzijn om haar ontroering te verbergen en neemt de wijk naar de tinnen van het kasteel. Maar spoedig wordt zij daar door Melior achtervolgd, die haar met vragen overstelpt. Nu is het langer verhelen der waarheid niet alleen nutteloos maar ook schuldig. Haar hart moge er bij bloeden, doch zij deelt al het voorgevallene openhartig en trouw aan hare zuster mede, wier vreugde geen grenzen kent over het terugvinden van den man, die in zich vereenigt „cuers de lion et cuers d'aignel" en die de eenige onder de mannen is, wiens liefde de liefde eener vrouw in toewijding en trouw overtreft.

Vragen wij ons nu ten slotte af, in wiens voordeel de vergelijking der beide werken uitvalt, dan moet bij de beantwoording dier vraag vooral in het oog gehouden worden, dat de bewerker zich bij die beoordeeling in bijzonder ongunstige omstandigheden bevindt. Bij de zeer onvoldoende middelen ter waardeering van het Fransche gedicht — nl. CRAPELETS verouderde editie en de verspreid liggende handschriften — noemt Gaston Paris [1]) nu reeds den Partonopeus de Blois „l'une des oeuvres les plus attrayantes du XIIe siècle, tant par l'intéret de la composition que par le charme des détails"; en ik houd er mij van overtuigd, dat de critische uitgave, welke binnen een niet al te groot tijdsverloop door Prof. Edmund Stengel en mij zal bewerkt worden, de bewijzen zal brengen, dat G. Paris niet te hoog van het werk heeft opgegeven, maar dat integendeel de logische ontwikkeling der dramatische handeling en de daarmee gepaard gaande fijne en diepzinnige karakterteekening eenerzijds en de keurige volkomenheid der zuiver epische gedeelten anderzijds, het gedicht, de tijd der vervaardiging in aanmerking genomen, tot een kunstuiting van den eersten rang stempelen. Behalve de groote kunstwaarde van het origineel is een tweede omstandigheid, die bij een vergelijkende beoordeeling den bewerker tot nadeel strekt, deze, dat zoolang de teruggevonden Mnl. tekst in niet meer dan een enkele lezing aan ons bekend is, het niet is uit te maken, in hoever afschrijvers de bewerking gewijzigd hebben en hoedanig derhalve de oorspronkelijke vorm der bewerking geweest is.

Het is dan ook geen wonder, dat het Mnl. gedicht, in den vorm waarin wij het kennen, over het geheel genomen beneden het origineel blijft, wat toch niet wegneemt, dat het tot de verdienstelijkste Mnl. navolgingen der Fransche litteratuur kan gerekend worden. De stelselmatige getrouwheid der vertaling verhindert den bewerker niet om daar,

---

[1]) GASTON PARIS, *La littérature française au moyen âge*, p. 84.

waar zijn landaard hem ertoe noopt, zijn eigen weg te gaan en van zijn voorbeeld af te wijken. In algemeene kennis staat hij weliswaar ver beneden den Franschman; de tactvolle wijze echter, waarop hij zich soms uit een moeilijkheid weet te redden, verdient waardeering en men vergete niet, dat bedorven lezingen en verbroddelde eigennamen in het Ofra. handschrift, waarvan hij zich bediende, hem noodzakelijk in veel gevallen op een dwaalspoor moeten gebracht hebben. Deze laatste verontschuldiging geldt eveneens met betrekking tot zijn kennis van het Ofra. Het is waar, zijn vertolking getuigt niet zelden van willekeur en oppervlakkigheid; sommige passages doen vermoeden, dat hij niet bij machte was tot in de ziel der taal door te dringen; maar, wanneer men dan daartegenover weer menigmaal getroffen wordt door vertalingen, die stellig onverbeterlijk genoemd mogen worden, dan kan het niet anders, of de oorzaak der onvoldoende vertolking lag dikwijls in den toestand van het door hem gebezigde handschrift. Aan dezelfde oorzaak moet grootendeels de schijnbare tegenstrijdigheid worden toegeschreven, welke de uitkomsten kenmerkt van het onderzoek naar de dichterlijke gaven van onzen bewerker. Maar al te dikwijls heeft hij in zijn reproductie zoowel groote, indrukwekkende lijnen als fijne schakeeringen van het origineel verwaarloosd; van de scherp geaccentueerde karakters, uit wier eigenschappen het dramatisch verloop van het Ofra. gedicht zich zoo natuurlijk en geleidelijk ontwikkelt, is in de bewerking niet veel meer dan een flauwe afschaduwing overgebleven; en toch! er komen in het Mnl. gedicht soms oorspronkelijke verzen voor, die door hun verheven schoonheid het hart doen trillen van het reinste kunstgenot; de met volle bewustheid aangebrachte wijziging in het karakter van Cursout bewijst overtuigend, dat hij ook een open oog had voor den dramatischen gang van het gedicht.

Onze eindindruk is, dat de Mnl. dichter een intelligent man was, die door zijn algemeene ontwikkeling, zijn taalkennis en zijn dichterlijken aanleg in de meeste opzichten berekend was voor zijn moeilijke taak, die overtuigd van de kunstwaarde van het Fransche gedicht het origineel op tactvolle wijze op den voet volgde en wiens tekortkomingen meestal moeten geweten worden aan de onvolkomenheid van het handschrift, dat hem tot voorbeeld diende.

TEKST.

WIJZE VAN UITGAVE.

De groote gapingen, ontstaan doordat bladzijden van het Mnl. handschrift verloren zijn gegaan, zijn aangevuld door vertaling der overeenkomstige plaatsen van het Ofra. gedicht; de kleine gapingen, ontstaan door het wegsnijden van boven- en onderkant der bladzijden, door het citeeren der overeenkomstige plaatsen van den grondtekst, waarachter de overeenkomstige begin- en slotverzen van het Mnl. in vette cijfers staan aangegeven.

De tekst is zoo veel mogelijk diplomatisch, daar bijna van elk vers maar éene lezing bekend is. Slechts daar, waar twijfel aan een vergissing in het Mnl. handschrift onmogelijk is, staat de juiste lezing in den tekst, waarbij elk verschil tusschen tekst en handschrift door cursieve letter in den tekst en door vette letter in de noot wordt aangeduid. (Zie b.v. vs. 12.) — Twijfelachtige letters van het Mnl. handschrift staan cursief gedrukt in de aan den voet van elke bladzijde herhaalde woorden — Ontbrekende begin- en slotletters van een vers zijn alleen dan (en wel in cursieven druk) aangevuld, indien, ook met 't oog op den grondtekst, slechts éene lezing mogelijk is.

*Voor het overige, o. a. voor de met een * geteekende plaatsen, raadplege men de achter den tekst staande „aanteekeningen".*

PARTHONOPEUS VAN BLOYS.

I.

Gode breng ik dank en hulde voor al wat ik weet van gebeurtenissen en verhalen, voor mijn gezondheid en rijkdom, voor al het goede, waarmede hij mij overladen heeft. Gebenedijd zij de lieve Jezus, die alles in den hemel en op aarde geschapen heeft; gebenedijd zij de Heilige Geest, die één is met den Vader en den Zoon en wien ik het dank weet, dat ik de gunst deelachtig ben geworden mijns heeren, die wil, dat vrede en vreugd mijn deel zij. De duivel hoore mij niet! God hoore mij!

Het zonlicht wint in helderheid, het zonlicht dat morgen- en avondstond met schoonheid siert; helder is de hemel, rein de lucht; de donkere dagen vlieden; zacht en liefelijk waait de koelte. De aarde ontwaakt tot nieuw leven: grassprieten ontkiemen, bloemen ontluiken, leven en tinten sieren het woud. De leeuwerik zingt van minne en streeft den morgenstond tegemoet. Zijn lied zou mij boeien, indien hij het in waarde hield; maar zoo kwistig is hij met zijn zang, dat doordoor de bekoorlijkheid ervan verloren gaat. En toch! de zin hiervan is, dat alwie eene schoone en teedere geliefde bezit, zich geheel aan haar moet wijden, voortdurend harer indachtig moet zijn.

De nachtegaal orgelt zijne wijzen en is onvermoeibaar in zijn zang; dag en nacht zingt hij zijn lied in zijn getij. Hij wekt ons op zonder ophouden te beminnen en al onze aandacht daaraan te wijden. Die opwekking aanvaard ik; maar in zijn lied leert hij mij, doordat hij alleen in zijn getij zingt en op zijn tijd weet te zwijgen, dat men omzichtig de gelegenheid tot mingenot moet bespieden en intusschen geen moeite moet ontzien; en doet de gelegenheid zich niet voor, dat men dan bescheiden moet zwijgen.

Zacht en gedempt klinkt het lied der meerle, zoodat men haar soms niet hoort, hoe scherp men ook luistere. Liefelijk en zuiver is haar kweelen, dat uitmunt door teerheid en nooit schel klinkt. Zij zingt van lang vervlogen liefde, herinnert aan zoete smarte, aan 't geheimzinnig weerzien, 't geheimzinnig scheiden, aan droeve gedachten en bange zuchten. Ik haat haar lied en toch heb ik het lief: het baart mij leed en schenkt mij troost; troost door mij te herinneren aan mijn liefde, leed door verlangen in mij wakker te roepen.

Alles tooit zich met teeder groen en de heele wereld wordt herboren; het jonge jaargetijde brengt nieuwen levenslust, frissche jeugd. Ook ik ben jong en begaafd, gezond, frank en vrij en levenslustig. Levensvreugd en jeugd drijven mij er toe, mijn leven niet in ledigheid en traagheid voorbij te laten gaan. Daarom schep ik er behagen in een mooi en won-

dervol verhaal te boek te stellen, hoe moeielijk de taak ook zijn moge. Gode en mijns heeren mildheid dank ik 't, dat ik tijd en gelegenheid in overvloed heb. Wanneer ik me nu in alle eer en deugd vermaak, moet ge me niet van dwaasheid beschuldigen. Er zijn clerken, ik weet het, die zeggen, dat het onzinnig is verhalen van vroeger tijden in een andere taal dan het Latijn te boek te stellen; dat dit, in één woord, tijd verspillen is. Maar zij vergeten, dat zij, die hun tijd in ledigheid doorbrengen, veelmeer dan ik hun tijd verkwisten. Zij toch slijten hun tijd aan schaak- en tafelbord, waaraan zij al hun aandacht wijden, zonder iets anders uit te richten. Dat is met recht verloren tijd; immers zoodra het spel uit is, is 't gedaan met zijn nut en bovendien deelen ook nog de omstanders, die zich in het spel verdiepen, in het verlies. Van mijn werk daarentegen zullen allen genieten, die het hooren voordragen of onder de oogen krijgen; men zal er diepen zin in vinden en er ten allen tijde opwekkende leering uit trekken.

Sint Paulus, der volkeren leeraar, zegt ons in zijn leerredenen, dat alles wat in boeken staat opgeteekend, daar staat tot onze onderrichting, opdat wij er ons goed van zouden doordringen en het kwaad zouden leeren vluchten. Wat hij zegt, is juist en waar en getuigt van helder inzicht en diepe kennis. Want er bestaat geen geschrift zoo wuft, zelfs niet onder de verhalen der Sarracenen, waaruit men niet zou kunnen leeren het goede te doen en het kwade te laten. In alle geschriften speelt het goed en het kwaad zijn rol; het kwaad wordt voorgehouden, opdat men het ontwijke, het goede, opdat men het nastreve. Beide moeten er in voorkomen, om ze van elkaar te leeren onderscheiden. Niemand zal het kwade voor het goede laten, indien hij niet in staat is, zich ervoor in acht te nemen. De dwaas weet nergens het goede te ontdekken, noch het goed van het kwaad te scheiden; de wijze, daarentegen weet uit alles, wat op aarde bestaat, leering te trekken, evenals de bij honing uit de planten zuigt. De bij zet zich neer op de brandnetel en bespiedt en onderzoekt haar zoo lang, dat hij den honing van de bittere sappen afzondert. Zoo gaat ook een verstandig man te werk: aandachtig beschouwt hij elk woord en omzichtig zondert hij ook uit het wufte het goede af. Ook in dit geschrift zullen vele goede en vele verkeerde dingen worden voorgesteld; beide zullen we ze uitbeelden, teneinde beide in het juiste licht te stellen. Veel valt er uit dit verhaal te leeren voor hem, die het hoort en kan en wil begrijpen.

De Grieksche en Latijnsche boeken verdeelen het heele wereldrond in drie deelen. Het eerste vierde heeft men Europa genoemd, Afrika het tweede; die beide vormen samen de helft. En de andere helft is het uitgestrekte Azië, dat even groot is als Europa en Afrika samen.

In Azië ligt het rijke Troje, de trots, de bloem van dat werelddeel. Zijn laatste koning was Priamus, die een groot deel van Azië in zijn macht had.

Ia
Die coninc van Troyen hiet Priamus;
Sinen name vinden wi bescreven dus.
Hi hadde ghewonnen sone viue [1])
Bi Ecubene sinen wiue:
Dien sterken Ectore ende Parise,
Troylus, Helleine, Marcomirise;
Dus hieten si als ic u nome.
Van hem allen was Ector bloeme,
Staerc, houesch, groet ende vroet,
Te wapenen behendich ende goet;
Hi was spelen * van svader rike;
Men vant doen *n*iewer sijn gelike.

PRiamus was harde rike
Ende hilt harde vroedelike
Sonder zorge ende sonder vaer
Dlant van Asyen menich iaer;
Ende noch langer hadde gehouden,
Maer als hi quam te sinen ouden
Ende sine kinder tharen dagen
Ende si der wapenen plagen,
Was hem sijn rike ende sijn goet
Gewassen ende hem wies sijn moet,
Ende die ouermoede wies hem an,
Dat hi ontkeerde iegen sine man
So vele warf om haer scade
Met talen ende met valschen rade,
Dat hi die hoechste van sinen lande
Alle maecte sine viande.
Die hem te voren waren vrient
Ende getrouwelike hadden gedient,
Moesten hem dienen met bedwange;
Maer het ne geduerde niet lange:
Talreerst dat si stade sagen
Ende die Grieken, die om Troyen lagen,
Iegen hem setten si hem doe,
Want si hadder grote hulpe toe.
Die coninc van Troyen heeft verheven [2])
Enen vondelinc ende hadde hem gegeuen

---

[1]) Vss. 3—4 zie Inl. blz. LI. [2]) Vs. 37 zie Inl. blz. XXVIII.

---

6 hel*leine*. **12** wiewer. **16** asye*n menich*. **21** *g*oet. **24** *sine*. **25** *sca*de. **27** hoe*c*hste. **33** T*alre*erst.

Tgerechte van al den conincrike;
Hi trackene wel geweldelike
Bouen alle sine hoge baroene,
Des hem niet bestoet te doene;
Anchises was hi geheten.
Teerst dat Troyen was beseten
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Ib Van groten scatte was so.......
Ghine saecht noit no si.........
Stat gevisiert so wale.
Daer stoet in menege scone *zale*;
Daer woende in menech scoo*n seriant*
Ende scone vrouwen ende ach*emant*,
Menech ridder van hogen *prise*,
Tote dien dat gelieuede P*arise*, [1])
Dat hi quam bi Venus *rade*
In sconinx van Grieken keme*nade*
Ende hi hem sijn wijf ontf*oerde*, [2])
Daer hi al Troyen bi verstoerde,
Als men daer aue vint bescrev*en*,
Dat emmer waer te wrekene *bleven*,
Hadde Priamus te vriende ge*houden*,
Die hem met rechte helpen so*uden.*
Dor overmoedichede,
Die hi dede ende die hi sede,
Ende dor sire kinder overdae*t*

183
Anchises ot nom li cuiverz [3]) = 43
Qui de Troie fist les deserz.
Par lui fu desertés li lius,
Car il traï puis Troie as Grius.
Or oiez [4]), comment mot a mot
Cil l'apraigne qui ainz lo sot:
Troie fu moult de grant noblece,
De grant henor, de grant richece,
D'or et d'avoir et de deniers. = 51

---

1) Vss. 58—60 zie Inl. blz. LI.
2) Vss. 61—88 zie Inl. blz. XCVIII.
3) Cuivert = serf, infâme.
4) Oiez (oïr) = ouïr.

---

42 des. 51 grote*n*. 52 si.... 53 ge*vi*siert. 55 scoo...
61 ontf..... 62 *v*er*stoerde.* 67 overmoed*i*chede.

Ende hi Anchisesse, den groten q*uaet*,
Verhief bi hem dor sinen sc*at*,
Daer omme worden hem eerst godsat
Van den rike sijn hoechste man,
Daer hi vernoy groet af gew*an.*
Menelaus was een lustich man
Ende gesinnich, daer wan hi an;
Hem diende harde geweldelike
Van Grieken al sijn conincrike,
Menegen dach leedi droeu*ich lijf*,
Dat hem Parijs sijn scone wi*jf.*
Ontvoerde so overmoedelik*e*;
Hi wiste wel, dat den conincri*ke*
Van Troyen grote cracht to*ehoerde*;
Van der stat hi dat wel hoe*rde*,
Dat het ware die vaste ve*ste*,
Die doe was iewers entie be*ste*;
Ende hine dors ghene wrake *anegaen*
Van den lachter, die hem was *gedaen*,
Dies hi groten rouwe nam,
Tote dien dat Nestor totem *quam*,
Ende hi hem was van herten hou*t.*
Hi was meer dan .c. iaer *out*
Ende was sconinx gesekerde vr*ient*
Ende hem haddi dicken wel ged*ient.*
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

209
Tresque Nestor, li vielz chenuz = **90**
Qui ert ses amis et ses druz,
Ses hom liges et ses tenanz;
Plus avoit vescu de .c. anz,
Ot moult grant ire et grant dolor
De la grant honte son seignor;
Bons clers ert et bons chevaliers,
Plains de grant sens et bons parliers;
Il ert consels de tote Grice,
Car il savoit de fil en lice [1])
Quanqu'a prodome avoit mestier,
De pais faire et de guerroier.
Cil fist par ses enticemenz [2]),
Por esclairier ses marremenz [3]),
Que tuit li tenant son seignor
Volrent vengier sa deshenor = **110.**

[1]) De fil en lice = de fil en aiguille.
[2]) Enticement = instigation.
[3]) Marrement = chagrin.

71 ver*hief bi hem* dor sinen *sc*... **72** god*sat.* **73** ho*echste.* **75** *lus*tich.

. . . .
Ic Dan enege rudder van den rike,
Ende voeretoe genendelike;
Want hem mesquam die ouerdaet.
Hi hadde van Grieken al den raet
Ende peinsede om slandes ere.
So verre troesti sinen here,
Dat hi sinen lachter soude wreken.
Bi sinen rade, bi sinen treken
Verwaerf hi, dat hi sconincx man
Gewillich alle daertoe gewan.

DOe sente die coninc vte
Met zegele ende met salute,
Die talden hoechsten soude varen,
Die onder den coninc Troyen waren,
Alle de coningen ende den graven
Sendi scone rike haven,
Beede van seluere ende van goude,
Ende omboot hem, datti hem woude
Sekeren ende haer *vrede* houden,
Indien dat si sine vriende wesen souden,
Ende hi hem vaste giselinge
Soude doen ende sekeringe.
Dus trac hi den coninc van Troien af
Bi den groten giften, die hi hem gaf,
Ende hi se hiet te houdene vri
Die van Indie entie van Persi
Die Crinule entie Merine [1])
Van Capadocien entie Libiene,
Die Priamuse waren onderdaen.
Talreest dat men hem dede verstaen,
Dat haer heren in warre waren,
Waren sijs iegen hem openbaren
Ende makede*n* iegen hem ./. gespan;
Dus verloes hi vele sier man.
Als men te Troyen vreescede dat,
Hector, die troest was van alder stat,
Voer oestwaert ende gewan hier iegen
Wel menegen goeden suerddegen,

[1]) Vs. 127 zie Inl. blz. LIX.

117 goude. **19** **vriende.** **21** Tusschen „vaste" en „giselinge" staat doorstreept „gese".

*D*ie lieten haer lant ende haer rike
*E*nde holpen hem getrouwelike
X iaer houden die vaste stat
*I*egen tgriecxe here, dat daer omme sat.
*I*nt .x. iaer bleef Ector doet [1]);
*D*at was den sinen scade groet
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Id Af telde, dat hi verriet [2])
Entie Grieke bi nachte inliet.
Dese hadde die coninc verheven
Ende hadde hem groet gewelt gegeven
Ende gewout. Van ./. vondelinc
Sint dat hi quam te hoger dinc,
Was hi den besten wreet ende fel
Ende diende sinen here niewer af el,
Maer datti hem gaderde scat.
Hier bi werden si eerst gehat,
Die coninc Priamus entie sine,
Als dien van Troyen es in scine.

DEn hoechsten tor enten besten
Hilt Anchises van alder vesten
Ende eene poerte valscelike,
Want hi bi nachte verholenlike
Hilt Griexen een paerlement

247
Au quint an fu Hector ocis, = 143
S'en estut mal a ses amis [3]);
Porquant moult bien se deffendirent
Et grans estors [4]) as Grius rendirent.
Mais Anchises toz les traï,
Que Priamus avoit norri,
Uns filz a diable, uns gitez [5]),
Qui disoit, que des deus ert nez,
Por ce qu'il ne savoit son pere
A la gent nomer, ne sa mere.
Rois Priamus l'avoit levé
Sor trestoz çaus de son regné,
Et cil nes manaidoit [6]) noient,
Ainz les demenoit malement
Et amassoit argent et or
Et faisoit au roi grant tresor. = 159

[1]) Vs. 143 zie Inl. blz. XXVIII. [2]) Vss. 151—156 zie Inl. blz. XLV.
[3]) A cause de cela ses amis se trouvèrent dans une mauvaise situation.
[4]) Estor = combat. [5]) Gité = réprouvé.
[6]) Manaider = traiter avec ménagement.

141 iaeer.

Ende maecten iegen hem een covent,
Also als hijt selue verachte *,
Dat hi se inlaten soude bi nachte,
Bi sulker spraken, dat si souden
Haer lijf ende haer goet behouden,
Hi ende alle die mettem waren,
Ende vut met vreden souden varen.
Dus liet hi se in, alssijt bespraken;
Tere porten si bi nachte traken.
Doen gingen si bernen ende slaen
Ende vangen, dat si wilden vaen,
Ende scorden die scone stat.
Anchises wiste sconincx scat
Ende dedene tsinen scepe dragen.
Alle die gone, die sijns plagen,
Rumeden die stat met genaden,
Want hijt te voren hadde beraden.
Daer bleef doet menech moederbaren,
Daer ontfoer diere mochte ontfaren.
Daer bleef geslegen Priamus
Ende Parijs, sijn sone, ende Troylus.
Noch toe behilt Helein sijn lijf;
Sijn broederkijn geprant een wijf
Uter wiegen, daert in lach,
Ende droecht wech, dats niemen sach;
Te Anchises scepe soere mede vlo
Ende behilt dat kint also

291
Une pucelle l'avoit pris, = 190
Si l'avoit en son giron mis;
As nes Anchises vait fuiant,
En une s'est mise o l'enfant.
Il avoit nom Marcomiris;
Puis fu sages et de grant pris.
Anchises a ses nes en vait, = 202
Puisqu'il i a fait son atrait, [1]
Et ses fillastres Eneas;
Car certes ses filz n'ert il pas,
Car Eneas ert dous et pius
Et n'avoit pas consence [2] as Grius;
De grant bien faire ert costumiers
Et sages et bons chevaliers;
Et Anchises ert plains d'envie,
De contenz et de felonie.
Maus fruiz ist de male raïz [3];
Por ce di, qu'il n'ert pas ses filz.
Franche dame soit henoree,
Qui a frarin [4]) s'est mariëe,
Qui si bel moine son engin,
Que ses filz ne soit de put lin.
Mielz vaut bon filz a pechié nez,
Que mauvais d'espouse engendrez.
Eneas oirre [5] o Anchises,
Li bons, li beaus o le mauvais
Par mer, par terre et nuit et jorz,
Que par isles, que par trestors
Qu'il arrivent en Romenie;
Si conquierent la seignorie.
Quant Marcomiris ot XV anz,
322 Si fu et beaus et granz et genz.

---

[1]) Atrait = provisions. [2]) Consence = complicité.
[3]) Raïz = racine, souche. [4]) Frarin = misérable. [5]) Oirre (errer) = (voyager).

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IIa Daer men vele af mach tellen
Ghinc hi te scepe met sinen gesellen
Ende met hem sijn sone Eneas,
Die der verranesse onsculdich was.
Men waende . . . .
. . . .
. . . . ridder goet
. . . . ende wel gemoet
. . . . ende goedertiere
. . . . dertiere
. . . . have in allen tiden
. . . . ere in allen siden
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . . droech
. . . .
. . . .
. . . . t

323
Et cuidoient la gent de fi [1]),
Qu'il fust filz celi quil norri;
Et il le cuidoit ensement [2]),
Qu'ele disoit a esciënt [3]),
Que nel mordrisent li felon = **235**
Qui firent la grant traïson
De son pere et de son lignage.
Mais quant il vint en son aage,
Tant senbla Hector et Paris,
Et de gent cors et de cler vis,
Que cil en ont grant sospeçon,
Si metent sa maistre [4]) a raison.
Et elle dit, qu'il ert ses filz;
Mais il l'en croient a enviz. [5])
Ensi tost com elle en voit leu,
S'enfuit vers les monz de Monjeu.
Et elle fu assez seüe [6]),
Mais ne fu pas aconseüe [7]),
Tant ala que monz, que valées,
Que granz, que petites jornées,
Qu'en France vint a quelque peine;
Marcomiris o soi enmeine.
France ot nom Gales a cel jor,
Se voir dient nostre ancessor;
Dont n'i avoit chasteaus, ne tors,
Ne nobles citez, ne beaus bors.
Ainz manoient tote la gent,
Ça dui, ça trois, esparsement.
Li plus de France estoit gastine [8]),
De bois pleine et de salvagine [9]). = **267**

---

1) De fi = avec certitude.
2) Ensement = également.
3) A esciënt = sachant bien ce qu'elle disait.
4) Maistre = gouvernante.
5) A enviz = à contrecœur.
6) Seü (sivre) = Suivi (suivre).
7) Aconseü (aconsivir) = atteint.
8) Gastine = terrain inculte.
9) Salvagine = bêtes sauvages.

. . . .
. . . .
. . . . ege snee
. . . . landen
. . . .
. . . . die
. . . . nie
. . . . die hem bi
Ge . . . . si

DI . . . . be . .
. . . . hadde bracht
So . . . . dat haer sone ware
. . . . . . as altoes in vare,
Dattene Anchises soude verslaen,
Die de verranesse hadde gedaen
Iegen den coninc, sinen vader,
Ende iegen die gone algader,
Die hem hout ende hulpich waren.
Alst tkind quam te sinen .XV. iaren,
Waest so scone van sinen dagen,
Dat sine prijsden alle diene sagen;
Scone was ende bequamelijc;
Hector Parise haddi gelijc.
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IIb Doe ne dorste so niet in sine genaden
Bliven ende alsijs hadden staden
Ontfloen si hem te Monde Jou wart;
Ende alse Anchises geware wart,
Dedi hem te berge volgen naer
E . . . .
So langhe ghingen si over berch ende ouer dal
. . . . vele achter laten sal
D . . . Vrankerike beede te samen
. . . . . . ende met pinen quamen
. . . . . . tien tiden Galle
D . . . . iet wist alle

244 parise. 51 *genaden*. 52 bl*iven*, 53 *wart.* 54 an*ch*ises. 57 *dal.*

. . . . men in dat lant
T . . . . gene vesten vant
Daer ne . . . . borch no casteel
Van Vrankerike was doe tmeeste de*el*
Wostine ende wout ende velt.
Over tvolc en hadde niemen gewelt;
Het woende gespreet bi .iii. bi .ij.;
Daer ne was coninc no graue geen [1]),
Daer dlant bi bedwongen stoet;
Elkerlijc was here ouer sijn goet.

DIe voestermoeder Marcomiris [2])
Bleef doet in de geborte van Parijs.
Doen dede hise baren, als hi sach,
Dat men daer in den lande plach.
Dus bleef hi wonende in dat lant
Ende metten besten wart hi becant.
Daer diendi hoofscelike ende wale
So lange, datti conste die tale.
Doen began hi hem tellen algader,
Wie hi ware ende hoe sijn vader,
Die coninc van Troyen, verraden was
Ende hoe vut comen was Eneas
Ende in Ytalien hadde al dlant
Geconquireert ende in sijn hant
Ende comen soude geweldelike
Ende conquireren al Vrankerike
Ende verscalken tlant met crachte.
Men maecter iegen diere grachte
Ende hoge mure ende vaste vesten;
Dies socht men raet ende vinc ten besten.
Si stichten borge ende casteelen,
Daer vp torren ende canteelen.
. . . .

383
Puis lor fait faire fermetez [4]), **= 290**
Riches chastiaus et forz citez,
Et lor enseigne vivre ensemble.
Bien le croient et bien lor sanble;
Et por son sens le font seignor,
Jostise [3]) d'els et jugeor;
Feme li donent de haut lin [5]),
Lor sires fu tresqu'en la fin.
Après sa mort regna ses filz. **= 301**

---

[1]) Vss. 270—271 zie Inl. blz. XLVI.
[2]) Vss. 273—276 zie Inl. blz. LIV.
[3]) Jostise = juge.
[4]) Fermeté = château fort.
[5]) Lin = lignage.

---

276 Da*t*.

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

IIc Marcomiris liet na sine doet
Enen sone, die was van prise groet;
Hi was lustich in alle saken,
Geradech ende vroet in spraken.
Daer na Vrankerike verstaerf
Op *een* ende ander menech waerf.
Binnen dien geviel, datter here was een,
So weert wassene nie negheen
Van al den anderen daer te voren.
Dien hadden die Fransoyse vercoren
Bi der doget, die si an hem sagen,
Dat sine crone daden dragen;
Gheheten was hi Farramont [1];
Die wart geweldich namecont.
Dat was derste coninc in Vrankerike.
Hi besette bescedenlike
Al sijn recht ende sine baroene,
Als coninc sculdich was te doene,
Ende haer coren ende haer vreden
Ende brochte up alle goede zeden;
In vreden hilt hi ende van gevechte
Al sijn rike ende wel te rechte,
Ende gherne daden si, dat hi geboet;
Int .xvij. iaer bleef hi doet [2].

DOen blef trike sinen sone Ludoene,
Als het sculdich was te doene.
Dat was een coninc ongemint [3],
Die dogeden en hadde niet en twint;
Maer fel was hi ende vol van nide
Ende emmer in werren ende in stride
Iegen die hoechste van den lande.
Als hem die vremde daden scande
Moesti * iewet verholenlike.
Dus was beleet doe Vrankerike.

---

[1]) Vss. 313—323 zie Inl. blz. CXI. [2]) Vs. 324 zie Inl. blz. LXXXVI.
[3]) Vss. 327—334 zie Inl. blz. LXXII.

---

301 Maromiris. 6 ena.

Dorpers kindere trac hi vort;
Die waren te houe best gehort
Ende worden overdadich ende wreet
Ende daden vernoy ende menech leet
Den hoechsten kinderen enten riken.
Maer God verledegese haesteliken
Van dien vernoye, van dien bedwange,
Want hi leuede harde onlange.

M*aroueus* was coninc daer naer,
Als ons de bouc seget ouer waer [1]).
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IId Doen waert coninc sijn sone Ghideris,
Die nie gewan lof no pris;
Met siere felheden hi das verdiende,
Dat hi niemene hilt te vriende.
Van dien waert coninc van den rike [2])
Claudes *, sijn sone, die dogendelike
Berechte sijn lant ende sine bede,
Daer onlange hem gestede,
Dattene bekeerde sente Remijs
Vor dien dat quam sente Denijs;
Hi wart kerstijn bi siere leeringen
Ende alle, die hi mochte bedwingen.
Met siere cracht, met siere wijsheit
Gestaerkedi dat kerstinheit.
Ridderscap eerdē hi ende minde:
So hi elken beter kinde,
So hi hem dede mere ere.
In orlogen was hi here

433
Rois Maroveus fu filz Ludon = **343**
Et tint après la region.
Cil fu forz rois et justiciers,
Verais et douz et droituriers.
Por sa proece et por ses mors
Orent li roi après ses jorz
Maroveu lonc tens en sornon,
En remenbrance de son non.
Après lui ses filz, Childeris, = **351**
Fu fors rois et poesteïs [3]).

[1]) Vs. 344 zie Inl. blz. C.
[2]) Vss. 355—362 zie Inl. blz. LV.
[3]) Poesteïs = puissant.

343 Miroueus.

Altoes iegen die Sarrasine
Ende hilt in verden wel de sine.
Hine wilde noit onthouden [1])
Soudenieren, die van hem sceden souden;
Maer vremde ridderen hi omboet
Ende gaf hem leen ende giften groet,
So dat si hem gewillich waren;
Noyt ne moesti van hem varen
Ridder no seriant gheen
An anderen here te soukene leen.
Die Fransoyse waren tien tiden [2])
Verhoevaert harde van gesmiden
Ende in cleederen bi den here
Ende al dlant te meerre ere;
Ten wapenen waren si behendich
Ende in orloge harde genendich;
Bi hem waertsi ontfruchtet meer,
Dan si te voren worden noyt eer.
Edele cnapen, die houesch waren,
Die gherne eerlijc hadden gevaren,
Tien dat si houesch waren ende wijs,
Ende dorpers kindere hadden prijs;
Die trac hi voort, die makedi rike
Ende gaf hem sijn goet mildelike,
Want hi was lustich ende vroet
Ende omoedich ende wel gemoet.

II.

Minzaam en zachtaardig was hij jegens zijn volk; vrijgevig liet hij hen deelen in zijn rijkdommen; hij handhaafde het recht zonder wreedheid en eerbiedigde de heilige kerk. Ook leefde hij zeer vroom en diende God met een blijmoedig hart. God loonde hem daarvoor, doordat hij hem rijk en machtig maakte, een lang leven schonk en hem na een vroom sterfbed de eeuwige glorie liet deelachtig worden. Zijn geheele leven was hij een goed koning geweest, had door zijn krachtige regeering de christenheid rust verschaft, en door verovering zijn rijk zoo zeer uitgebreid, dat zijn erfgenamen niet bij machte waren zich in hun bezit te handhaven. Van Cherbourg tot in Rusland gehoorzaamde men zijn bevelen en tot in het uitgestrekte Ardennenland reikte zijn gebied.

Ardennenland was zeer uitgestrekt in die dagen en omvatte een groot gebied; behalve de onafzienbare woestenijen, was toen het woud alleen

---

[1]) Vss. 371—372 zie Inl. blz. LXXIII. [2]) Vss. 379—391 zie Inl. blz. LXXIII.

grooter dan nu heel Ardennenland. Nu is het grootendeels uitgeroeid en hier en daar zelfs bewoond; maar in de dagen, waarvan ik u verhaal, was het woud zoo uitgestrekt, dat zij, die langs de kust voeren, er niet durfden aan land gaan uit vrees voor de olifanten, leeuwen, adders en draken en andere monsters, waarvan het woud wemelde. Het was schrikwekkend en betooverd, zoodat nog geen tiende deel er van betreden werd. Langs den geheelen omtrek hadden de landlieden grenspalen aangebracht. Niemand overschreed die grenzen; niemand, die er eens geweest was, keerde er voor de tweede maal heen. Over die grenzen huisden herten, noch hinden, reeën noch damherten; slechts duivelachtige wezens trof men er aan, die afgedwaalden verslonden.

In dat Ardennenland nu ging Clovis, de machtige koning, jagen na het feest der kruisverheffing, wanneer het everzwijn, dat jonge spruitjes en wortels versmaadt, zich te goed doet aan eikels en beukenoten. Eens op een morgen, heel in de vroegte, maakte de koning zich op en ging met zijn hof op jacht, vergezeld van koppels honden, geschikt voor de jacht op het everzwijn. De koning had een neef, die graaf was van Angers en Blois, den zoon van zijne zuster Lucretia. Zoo lief had de koning hem, dat hij zelfs den zoon zijner gade niet boven hem stelde; en terecht, want geen sterveling vereenigde meer goede eigenschappen in zich. Hij was nog maar dertien jaar oud, maar voor zijn leeftijd flink ontwikkeld; hij was ridderlijk en moedig van aard, zachtzinnig, meegaand en bescheiden, mild, vrijmoedig en opgeruimd; onberispelijk was zijn levenswandel; op ieder maakte hij een aangenamen indruk, een ieder verheugde zich in zijn aanblik. Nooit bezat iemand schooner gestalte. Hem sierden lange, goudglanzige haren; een voorhoofd blanker dan de lelie; glanzige, fraai gebogen, smalle wenkbrauwen; groote, glinsterende en lachende oogen, schalksch en toch smeltend. Zijn schoon gelaat was blank en tevens rooskleurig, langwerpig fijn besneden, open en edel van uitdrukking. Zijn neus was welgevormd. Hij had een kleinen mond, welgevulde, rozenroode, gloedvolle lippen; witte kleine tanden, regelmatig geplaatst en gevormd; een mond, in een woord, geschapen om te kussen. Zijn hals was lang en fraai gebogen, zijn schouders waren laag, zijn armen recht, zijn handen blank, zijn vingers slank. Zijn borst was breed, de zijden schoon van lijn, de heupen niet ter zijde uitstekend, zijn beenen evenredig in lengte en omvang, zijn voet klein en schoon gebogen. Hij bezat alle schoonheden in volkomenheid. Uit het vervolg van mijn boek zal wel blijken, waarom ik zijn schoonheid zoo hoog verhef; immers zijn uiterlijke schoonheid verhoogde de beminnelijkheid van zijn wezen.

Deze edelknaap nu ging op jacht met den koning, die hem lief had gelijk zich zelf. Een der jagers volgde het spoor van een ever en de speurhonden joegen hem op. Het wild, dat stellig wel in zijn vierde jaar was, hield hen den heelen dag bezig en vluchtte voor hen uit tot het

vallen van den avond, toen hij voor 't eerst onder het onmiddellijk bereik der honden kwam. Toen greep Parthonopeus zijn lans en viel den ever aan, die zich van de honden bevrijdde en op den edelknaap losstormde; met één lansstoot trof hij het dier bij een slagtand, raakte zijn ruggestreng en maakte hem af in tegenwoordigheid van den koning, die dit met welgevallen aanschouwde. Parth. trok zijn lans terug, wischte ze af en ging er op leunen, daarop stak hij den hoorn en liet hem krachtig weerschallen ten teeken dat het wild geveld was. Met woest geblaf naderden de honden om hun deel in den buit te eischen; maar in hun vaart huilden ze zoo schrikbarend, dat het heele woud er van weergalmde. Bij hun nadering schrikten ze echter een grooten ever op, dien de sterkste honden onverwijld nazetten. Nauwelijks bemerkt Parth. dit, of hij springt op zijn ros, om ze de jacht te doen opgeven. De koning roept hem nog toe zich niet op te houden en terug te keeren, zoodra hij de honden in bedwang heeft. Parth. wil hen de vervolging doen staken, doch ze willen niet terugkeeren; ze zitten het zwijn op de hielen en vervolgen het met luid geblaf. Zelf wordt hij meegesleept door zijn hartstocht en de honden zijn oorzaak, dat hij den koning vergeet; hij ijlt de honden na en zijn kreten vermengen zich met hun bassen. Terwijl hij het zwijn vervolgt, wacht de koning op zijn terugkomst en maakt zich bezorgd over zijn uitblijven. Parth. voortgezweept door zijn hartstocht, verwijdert zich intusschen hoe langer hoe meer van den koning. Naarmate het zwijn steeds verder vliedt in de richting der woestenij, hoort de koning het bassen der honden in de verte wegsterven en de angst slaat hem om het hart, dat de knaap voor hem verloren gaat. Nauwelijks is zijn gevolg aangekomen, of hij vertelt hun het voorgevallene en beveelt, dat allen den knaap den ganschen nacht opsporen. Zij volbrengen 's konings last en ieder begint voor zich zelf de opsporing. Overal doen zij hun hoorns schallen tot zij niet meer kunnen; en toch vinden ze hem niet. De ever, sterk en veerkrachtig, vlucht tot voorbij de grenspalen en laat die wel twintig mijlen achter zich, niets ontziende om aan den dood te ontkomen.

Parth. had zoo lang en onafgebroken gedraafd, dat zijn ros geheel uitgeput was; zijn honden waren achter geraakt en eindelijk hoorde hij hun blaffen niet meer. Toen zag hij zijn dwaasheid in. Hij steeg af en liet zijn paard ter zijde van den weg grazen; zelf ging hij onder een eik zitten en weende heete tranen. De toestand van den arme was ook ontzettend; het was streng koud en hij had weinig kleeren; honger kwelde hem en hij had niets te eten; nooit te voren had hij iets dergelijks verduurd. De angst bekruipt hem dan ook, dat hij den dag niet meer zien zal. Vrees, honger, dorst, slechte ligging kwellen hem. Zijn tranen laat hij den vrijen loop en weet niet wat te beginnen; hij was toch niet gewoon zich uit moeilijkheden te redden. Den heelen nacht bleef hij wakker en at noch dronk iets. Toen hij den dageraad zag aanbreken,

verlevendigde zijn hoop op terugkeer, en zoodra 't licht was, zadelde hij zijn ros en maakte zich gereed terug te keeren. Doch hij vergist zich in den weg en terwijl hij meent op den terugweg te zijn, dwaalt hij steeds verder af. Hij slaat een uiterst gevaarlijk pad in, dat over zijn volle breedte plat getreden is. Nooit te voren had hij zulke vreemdsoortige sporen gezien, die door serpenten, reusachtige adders en giftige vliegende slangen gemaakt waren. Sidderend van angst legde de knaap dien dag wel twintig mijlen al dwalende af, zonder een oogenblik te rusten, iets te eten of te drinken. Schreiend smeekt hij God om hulp, die de zijnen nooit verlaat, dat hij hem in zijne bescherming neme en hem voor onheil behoede. Hij rijdt tegen een heuvel op en drijft zijn ros met zweep en sporen krachtig voorwaarts; maar het dier, dat vroeger nooit loom of weerspannig was, is nu uitgeput van het loopen, van de inspanning en het vasten. Nochtans zette hij het zoo aan, dat het paard hem op den top van den heuvel bracht. Van daar kon hij duidelijk de zee onderscheiden en hij reed in die richting verder. Voor hij de zee bereikt had, was de dag geheel voorbijgegaan. Het was een zachte, heerlijke nacht en de maan scheen helder. Hij daalt af naar het strand, dat, zooals hij ziet, breed en uitgestrekt is. Hij ziet, dat er een schip is aangekomen, zoo heerlijk schoon, alsof het een tooverschip is, en dat de loopplank is neergelaten, waarlangs men het bereikt. Een dankgebed tot God stijgt naar zijn lippen, want hij hoopt er menschen aan te treffen. Eerst nadert hij de loopplank en gaat daarna op het schip; maar nergens ontdekt hij een mensch noch eenig levend wezen en dit maakt hem zeer bezorgd en beangst en niet ten onrechte. Daarop ging hij zijn paard halen, opdat de wilde dieren het geen leed zouden doen; toen hij er mee over de loopplank gekomen was, trok hij die naar zich toe. Nu overmande hem de slaap, waaraan hij zoo lang niet had kunnen toegeven; hij leunde min of meer tegen het scheepsboord en sliep weldra in; maar 't was meer sluimeren dan slapen, wat hij deed. Nu sluimerde hij eens in, dan schrikte hij weer wakker en toen hij de oogen opende, zag hij zelfs geen stip meer van de uitgestrekte wildernis en bemerkte, dat hij in volle zee was. Nimmer denkt hij er heen terug te keeren. Het land heeft hij heelenal uit het gezicht verloren en kan het nergens meer ontdekken. Hierop kijkt hij naar het schip en ziet, dat het met volle zeilen vaart. Het zeil is geheel ontplooid, de takels staan strak gespannen, hij bespeurt geen enkel rif in het zeil, want de wind waait vlak van de landzij. Het schip loopt hard, de wind is zeer gunstig; het roer staat onbeweeglijk en recht en het schip loopt een woeste vaart. Een ongekende angst maakt zich van Parth. meester, want geheel verlaten, zonder iemand met wien hij kan spreken, zwalkt hij op de open zee. Liever nog was hij in het woud gebleven, waar hij zooveel ellende en angst had uitgestaan. En, zooals bekend, is de angst voor gevaar op het land veel minder erg dan vrees voor gevaar op zee; aan land toch is er altijd

kans op behoud, op zee heeft men steeds den dood voor oogen. Den ganschen nacht tot den morgen schreide hij en gaf hij aan zijn droefheid lucht. Maar toen het helder licht was geworden en de zon schitterend oprees, zoodat hij den mast en al het scheepstuig nauwkeurig bekijken kon, zag hij met verbazing, dat het tuig kunstiger gemaakt was dan spinrag. De tent was geheel van fijne zijde, zooals koning noch koningin die ooit bezeten had; al het touwwerk was van zijde en door kunstvaardige hand gemaakt. Zoo veel genot verschafte het bekijken van het schip hem, dat hij er kalmer door gestemd werd. Den heelen dag zeilde het schip steeds verder met een vaart sneller dan die, waarmee het hert den hond ontvliedt. En toen de avond viel, zag de knaap in de verte een groote klaarheid, die al heller werd, naarmate de nacht in duisternis toenam. Pal in die richting liep het schip, alsof een geheimzinnige hand het er heen stuurde. Een stad was het en een kasteel, uitmuntende door sterkte en schoonheid. Bij dit kasteel kwam het schip aan. Hoewel hij er geen levend wezen bespeurde, wierp Parth. de loopplank naar buiten en voerde zijn ros van het schip. Mager en uitgeput zag het dier er uit, met uitstekende beenderen en ingevallen zijden. Beide zijn ze vermagerd door het geleden ongemak en ze voelen zich nog verre van behaaglijk. Terwijl Parth. voortschrijdt, ziet hij angstig en bezorgd rond. En geen wonder, daar hij niet weet, waar noch in welk land hij zich bevindt. Hij ziet zijn wonderbaarlijk schip, dat in kostbaarheid, al wat hij vroeger zag, overtreft; hij ziet de ringmuren der stad, die tegen den nachtelijken hemel helder glanzend afsteken. Ontzagwekkend steil en hoog verheffen ze zich en munten uit door schoonheid. Van beneden tot boven zijn zij gemaakt van wit en donkerrood marmer, waarvan de blokken elkaar als bij een schaakbord afwisselen, van onder af tot aan de kanteelen. De steenblokken zijn zuiver afgewerkt, met witte specie onderling verbonden, en zoo fraai behouwen, dat zij nergens ter wereld huns gelijken vinden. Buiten de muren ligt het strand, dat zich breed en lang uitstrekt.

IIIa

Soudic v die canteele louen
Gerechte, die daer stonden bouen,
Daer ware vele toe te doene;
Some roet, some groene,
Some wit ende al marberijn,
Die niet en mochte versconet sijn.
Die hauene wijt ende so gedaen,
Datter wel binnen mochte staen
Noch .m. scepe ofte mee,
Dat niet ne wart so sterc die zee,
No so hart verstormt die wint,
Dat hem gescaden mochte en twint.

Omtrent die stat buten mure [1])
Soenre was borch, huus no scure *.

ALse Parthonopeus hadde gesien,
Hem wonderde, wat sijns soude gescien.
Hine sach el niet noch,
Want het dochte hem elfsgedroch.
Doch en sach hire el niet dan goet;
Dies getroesti hem in sinen moet,
Dat hi te min dies was veruaert.
Metten sporen noepti sijn paert;
Met desen peinsen, met desen reden
Quam hi toter porten gereden.
Enen tor bouen der porten stont,
Die hadde gecost menich pont;
Hi was van clenen marberstene
Ende gelijc yuoren beene;
Wel waren si meester, diene wrachten;
Hi was hoge .dcc. glachten;
Rikeliker gi gene en kent;
Hi hadde te metene al ontrent
Cc. glachten of lettel min.
Ter porten quam hi gereden in;
In groten gepeinse reet hi vort
Ende die coutsiede van der port
Blicten algader als glas;
So die regen meerre was,
So het scoenre was in die strate.
Daer sach hi menech scoen gesate,
Menech scoen palays ende groet,
Some groene, some roet,
Some wit, some zwart, van marber fijn;
Ic wane nv niewerinc sijn
. . . .
. . . .
. . . .

831
Li palais sont trestot d'un grant. = **434**
Ainz n'avoit veü de teus tant;
Il sont trestot poli marbrin;
Li un sont bis, li un charmin,
Li un vermel, li autre ver [2]).
Qui dedans est, ne crient iver.
Li un sont blanc, li autre noir,
Moult furent fait par grant savoir
Et trestuit sont covert en som [3])
De tuiles paintes et de plom.
Sor les pomeaus [4]) sont les lions
Et li aiglet et li dragon. = **447**

[1]) Vss. 407—408 zie Inl. blz. LXXIV.
[2]) Ver (= vair) = de couleur changeante.
[3]) Som = sommet.
[4]) Pomel = boule placée au sommet de quelque chose.

408 Scoenre en was.

. . . .
. . . .
. . . .
IIIb Hi blicte gelijc den claren v . . . . .
Boven den appelen daer saten [1])
Lione, draken, vogelkine,
Diere gewone plagen te s*ijne*,
Dochtem staen in dier geb*aren*,
Of si alle leuenden waren.
Den hemel bouen, die erde on*der*;
Daer mocht men ane sien wond*er*:
Die zee ende die lucht wel bi *sinne*
Ende menege creature daer in*ne*;
Daer was gemaect wint ende reg*en*;
Die sonne sceen claer daer ieg*en*,
Ende hoe die mane in elke ma*ent*
Vol wasset ende weder waent;
Der sterren geloop ende haer ke*er*
Ende van ouden ieesten vele m*eer*,
Meer dan ic v doe verstaen;
Dat seggic v sonder waen.
In wille niet bouen m*aten*
Van der stat die scone stra*ten*,
Dat ghijt over favele hou*t*,
Al haddic miere talen ghewo*ut*,
In soude mogen niet volp*risen*
Elke strate na hare wisen.
Hine wiste wat doen no wa*t laten*;
Als hi besien hadde die stra*ten*,
Hine conde te rade werden niet,
Welc dat tscoenste was . . . . . .

DIe stat was harde rikeleec
Al dincket v harde onmoge . . .
Dat grote wonder dat hi van*t daer*,
Gi sulles geloeuen bet hier*naer*,
Als ic v die sake tellen sal,
Hoet quam ende hoet ghesciede al.
Alse Parthonopeus hadde doorv*aren*
Die straten, die so rikelijc w*aren*,
Entie sierhede al vernomen,

---

[1]) Vss. 446—461 zie Inl. blz. LXXIV.

---

463 Tusschen „niet" en „bouen" staat doorstreept „vt". **73** rikele*ec*. **74** onmo*ge*... **78** *al.*

Waendi in tparadijs sijn co*men*.
Dies haddi bliscap in sinen *sin*,
Daer oec die rouwe weder was *in*:
Bliscap haddi van der scoenre *stat*
Ende rouwe dat hi vruchte, *dat*
Die groete rijcheit, die daer w*as*,
Dat elfsgedroch ware ende ge*dwas*
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IIIc *Sa*ch hi die dore wide staen ontaen
*E*nde scoon vier daer binnen staen

877
Il a joie de la biauté, **= 485**
Mais de la mervoille a pansé
Et de quanc'onques a veü;
Por fantosme a tot tenu.
Il ert bien ore de couchier,
Mais grant talant a de mangier
Et fains et sois tant lo damage [1])
Qu'il en oblie le musage [2]).
Il voit les granz huis [3]) del palais
Trestoz overz ester en pais;
Entor voit granz feus alumez
Et de gros cierges granz plantez
Et tables mises et doubliers [4]),
Coutiaus, salieres et culliers,
Copes, henas [5]) et escueles
D'or et d'argent, bones et beles
Et pain et vin et char assez
Et de granz biens larges plantez.
Mais tot li sanble chose huidive [6]),
Quant il n'i voit rien nule vive;
Nus n'i manjue, ne n'i sert.
Tant s'esbahist [7]) que toz s'espert [8]).
N'i a empereors ne rois,
Clers ne chevaliers ne borjois;
N'i a dame ne damoisele,
Harpe ne gigue [9]) ne viele;
Nus n'i corne ne n'i tabore [10]),
Com en tel leu et a tel ore.
Tant s'est li enfes merveilliez
Qu'il cuide moult estre engigniez [11]);
Tant s'esbahist, tant se merveille
Qu'il ne set s'il dort ou s'il veille;
Ne il ne set, se tot est songe
Ou tot est voirs ou tot mençonge.
Et neporquant fains lo destraint [12])
Et moult l'engoisse et moult le vaint
Grant planté voit de maint mangier;
Avoir en puet sans nul dangier.
Mais s'il i voit viande [13]) ou osme [14]),
Avis li est, ce soit fantosme.
Et neporquant si cuide bien,
S'il i manjue aucune rien,
Que de sa grant fain aura pais,
Que qu'onques li aviegne après.
En un palais en est entrez
Et dedans l'uis est arestez. **= 547**

---

1) Damagier = tourmenter
2) Musage = amusement.
3) Huis = porte.
4) Doublier = nappe.
5) Henap = vase à boire.
6) Huidif = vain.
7) Esbaïr = étonner.
8) Soi esperdre = se troubler.
9) Gigue = violon.
10) Taborer = battre du tambour.
11) Engignier = ensorceler.
12) Destraindre = tourmenter.
13) Viande = vivres, mangeaille.
14) Osmer = flairer.

---

484 *weder was* . . . . **85** sco*enre*. **86** *dat* hi v*ruchte*. **87** d*aer w* . . .
88 gedro*ch ware ende ge* . . . **95** . . ch *st*aen *ont*aen. **96** *vier*.

*E*nde daer toe haer ende tare ghehecht
*M*enech scone stallecht.
*E*nde al gherecht hi die tafelen sach,
*E*nde bet dan ic geseggen mach,
Ende met scoen lakenen ende claren,
Daer up die guldinen candelaren,
. . . . ate lepelkine,
. . . scotelen selverine,
Menech selverin nap ende guldin cop.
Niewer was princhе no bisscop,
*D*ine mochten nemen in sijn hant
*D*en archsten cop, die hi vant;
*W*ijn ende broot sach hi ghenouch,
Daer hem die herte meest toe drouch.
. . . gesach hire groet gerede
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
So vele pensedi ende merkede das,
Dat hine wiste, weder het was,
Dat hire sach, of waer of droem.
*S*o hi meer merkede ende nam goem,
*S*o het hem harder in dole makede,
Dat hine wiste ofti wakede,
Oft in enen scepe* ware;
Dus messelic sins wart hi in vare.
Maer die hongher ginc hem in van al te voren;
*Daer*af haddi den meesten toren,
Dat hi tetene sach vor hem staen,
Ende hire niet dorste ave vaen,
Dat hem dochte elfsghedroch.
. . . .

498 *scone.* **500** ..*nde* bet *dan ic.* **31** Tusschen „in" en „enen" staat doorstreept „scepe".

Haddire of een lettelkijn . . . .
. . . .
. . . .
. . . . , ...
. . . .
. . . .
. . . .
IIId In enen palayse, daer hi reet.
Als hi was comen bin der doren,
Quam hem een gepeins te voren,
Dat hem was eerlijc ende goet.
Hi pensede dat in sinen moet:
Soudi sterven, soudi leuen,
Of te scerne sijn ghedreuen,
Dat hem eerlijcst ware ende goet el
Te sine in den hoechsten castel,
Daer an houede al die stat,
Ende daer al te ghedogene dat,
So wat sijns gescien soude.
Hi peinsde, dat hi daerwaert woude
Ende warp omme te hant sijn paert
Ende voer ten hogen castele waert,
Dat boven dander verre was best
Ende rikelijcst was ghevest,
. . . . , met hoge muren.
Dat vinden wi in die scrifturen [1]),
Datter toe behoerden torre .ii.,
Die coninc no keyser nemmermee
Met crachte mochte *gewinnen*,
Daer si bewaert waren binnen.
In dien casteel voer hi al te hant
Teer porten, die hi open vant;
Daer vant hi binnen so groet rijcheit,
Dat mi te telne waer ongereit.
In die middel van der vesten
Sach hi staen den alre besten
Enten scoensten tor, die noyt man sach
Of daer gi noyt of horet gewach,
Ende al van finen marber gehouwen;
Daer mocht men dier werc an scouwen.

---

[1]) Vs. 564 zie Inl. blz. C.

---

556 *al te.* **61** *Dat* — be*st.* **62** rike*lijcst.* **63** m*uren.* **67** = Ofra. vs. 940. Rois n'empereres nes puet prendre. **68** binnen.

Van der vesten die ommeganc [1])
Die was eer milen lanc.
Die tor stoet in de middewaerde;
Daer lagen wijngaerde,
Mersce, boegaerde ende rivieren;
Daer mochtmen horen in meneger manieren
Altoes die vogele singen;
Daer sach men· menege fonteyne springen.
An den ommesiden al ontrent
Men sach andre palayse dusent,
Die huden princhen ende baroene.
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IVa Daer ons . . . .
Hoe scone het was, hoe groet, hoe wijt:
Niemene hadde verdroten die tijt,
Die de scoenheit allene van dien
Sinen wille mochte hebben gesien,
Hine was so blide, gevielt so,
Dat hire af gesciet, hine waert onvro.
Daerwaert reet hi sinen draf [2]).
Vor den palayse beetti af;
Den rikeliken graet hi op clam
Ende als hi binden palayse quam
In allen siden vant hi gehecht
Menich rikelijc stallecht.
Scone vier vant hier oec
Van droge houte sonder roec,
Hoege tafelen ende brede

949
Et li murs environ la tor = **579**
Une grant liue dure en tor;
Dedanz a molins et viviers
Et granz jardins et biaus herbiers [3]);
Et mil palès tot environ,
Que tienent et conte et baron.

Un palès i a principel;
En tot le monde n'en a tel;
Car tant est lons, larges et biaus
Que cil a moult de ses aviaus [4])
Quil puet esgarder a loisir,
Et cil duel cui 'n estuet [5]) partir = **602**

[1]) Vss. 579—586 zie Inl. blz. XLI.
[2]) Vss. 603—604 zie Inl. blz. XLIV.
[3]) Herbier = pré.
[4]) Avel = ce qu'il souhaite.
[5]) Estuet (estovoir) = il faut.

587 omme*siden.* **88** *Men sach andre.* **89** *huden.* **98** ver*droten.*

Ende van etene grote gereede
Ende ten tafelen niemen geseten.
Gherne haddi een lettel geten
Ende ginc hoefscelike hande dwaen
Ten beckine, daer hi se vant staen,
Die gegoten beede waren [1])
Van finen goude ende van claren;
Deen goet water, dander ontfinct;
Van arger coppe men dicke drinct
Beede van clareite ende van wine
Dan vten argesten beckine *.
Als hi sine hande hadde gedwegen,
Brochte men hem die dwale gedregen;
Maer hine sach niet die se droech.
Tierst dat hi hadde gedroecht ghenoech,
Dedi als een edel iongelinc:
Ter hoechster tafelen hi sitten ginc.
Dat dedi om dat ende in dien,
Of hem euele soude gescien,
Eer hi danen mochte gaen,
Dat hi int hoechste waer beuaen.
Om dat hi was van hogen gheslechte,
Dochtem wel, dat hi met rechte
Ter hoechster tafelen sitten mochte;
Te meer hi was altoes in vrochte,
Dat hem die duvel in sijn gedochte
Door scamp dit te voren brochte.

PArthonopeus was gheseten
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

993
Il a trové moult biaus mangiers; = **639**
Si en manjue volantiers.
Il manjue a moult grant vigor:
La fains i met bone savor.
Et quant d'un mes a auques [2]) pris,
Cil est ostés et autres mis,
Et quant en a son mes osté,
Trestuit li autre en sont porté,
Qui sont parmi la sale aval [3]). = **647**

[1]) Vss. 617—622 zie Inl. blz. LXXV.
[2]) Auques = un peu. [3]) Aval = en bas.

625 dro*e*ch. **26** ghenoech. **33** ghes*l*echte. **39** w*as* ghes*e*ten.

. . . .
. . . .
IVb Droech men dander mede
Van allen tafelen in der zele.
Der tafelen waren daer so vele [1],
Datter .ccc. ridderen doe
Met ghemake mochten sitten toe;
Ende als men hem een gherechte
Brachte, waest cume neder
Op die tafle vor hem geset,
Dat hise alle sach comen met
Tallen tafelen diere waren g . . . . .:
Nochtan en sach hire here no dr . . *
Hine wiste, hoet hem toe quam
Ende wie dat voor hem nam;
Die scalen sach hi scincken,
Den wijn minderen ende niemen drinken.
Daer was gedient wel te love;
Nie was man tgenen houe
Gedient so hovescelike ende so *wel.*
Hine sacher scincken niewer in el
Ter hoechster tafelen dan in goude,
In groten coppen menichfoude;
Alle waren si guldin sonder allene
Sijn cop; hi was van enen stene,
Die harde goet was ende diere;
Hi wa . . . . . . t van enen saphiere,
Een lettel donker achtet porprijn *
Niemene mochte deeren venijn,
Waert in dranke, waert in ate,
Die dronke utien dieren vate.
Die scedel was een recht robijn;
Hine mochte scoenre no beter sijn.
An den steen leget grote doget;
Ten coppe was hi wel ghevoeget
Dat ic dies geloeven en . . . . . .
Dat en mochte gevougen . . . . .
Het ne hadde gedaen der . . . . . *
Daer sach hi gemaect groet wonder.
Die appel was een carbonkel*steen*,

[1] Vss. 648—650 zie Inl. blz. XLVI.

651 gher*echte.* **52** *neder.* **64** *niewer.* **65** *dan.* **70** *saphiere.*
71 *porprijn.* **77** do*ghet.* **78** ghe*voeget.*

Die so claer omtrent hem sceen
Ende gaf so groet licht ende so claer,
Dat men ne dorste bernen *daer*
Int palays kersen of vier,
Sonder dor rijckelijcheit . . . . .
Bi den coppe merkedi. . . . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IVc So wit ne sagedi noit cleet;
Daer an drogedi sine hande.
Doe quamen die crude mengerande:
Noten musscaten, nagelkine,
Die latuarien vray ende fine.
Na die crude quam die claerreit,
Dies genouch daer was gereit.
Die scolaken waren daer opgedaen
Entie taflen sach hi tegaen.
Ende emmer was hi des in vare,
Dat het bi den duvel ware.
Doe ginc hi sitten bi den viere,
Daer hem harde vakede sciere
Ende peinsde, na dat hem stoet,
Dat hem ware slapen goet
Ende hem een bedde wel behoeuede.
Dor al dat hi so seere droeuede
Ende emmer vernoy was in wane,
Began hi tere cameren te gane.
Doe sach hi .//. rikelijc stallicht

1035
Et par la cope li est vis **= 689**
Qu'il est moult richement assis.
Or puet mangier seürement,
Car n'i a point d'engrotement [1]);
Car nus hom por mangier n'engrote [2])
Qui de la cope boive gote.
Quant li mes laissent a venir
Et li bacin vienent servir,
Qui font senblant que bien li voillent,
Qui donent l'eve [3]) et la recoillent;
La blanche toaille i est preste,
Sans demander et sans requeste.
Apres laver vienent herbé
Et li piment [4]) et li claré. [5]). **= 701**

---

[1]) Engrotement = maladie.
[2]) Engroter = tomber malade.
[3]) Eve = eau.
[4]) Piment = boisson composée de miel et d'épices.
[5]) Claré = vin épicé.

---

702 daer was **was** gereit.

Al berrende vor hem opgelicht,
Die vor hem in de camer gingen;
Hi seinde hem van quaden dingen
Ende volgede in die camer naer.
Dalre rikelijcste *bedde vanti* daer,*
Dat ye keyser of grave gewan;
Daer es soe vele prisens an,
Dat die cleeder, dier toe horden,
Ne can geprisen in corten worden:
Dat covertoer, die culcte pelline,
Die lijnlakene, die oercussine,
Die harde wit was ende clene,
Rikeliker en sagedi nie gene.
Om tcoevertoer een lijste ginc [1]),
Die soeter roec dan enech dinc,
Ende was van enen diere eblie
Ende woent in tlant van Romonie [2]).
Sijn vel dat rieket harde soete;
Haddicx stade ende goede moete,
Ic souder v af seggen mee.
Dat dier es wit als die snee
Ende es sochte iegen alle diere [3]),
Maer den serpenten eest overghiere;
Want het sulke nature heeft
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
IVd Want het heuet selke maniere [4]),
Dat het neemt sijn aert int vier,
Dat doen en mach geen ander dier.

1077
A tote rien est debonaire, = **737**
Fors qu'a serpent selt [5]) moult mal faire:
Serpenz ocit, de ce se pest [6]);
Ja n'iert si granz qu'ele nel blest.
Li covertors ert d'Alixandre,
Si ert dedenz de salemandre,
Qui fors de feu ne set guarir,
Ne fors ne set son poil norrir. = **748**

---

1) Vss. 729—739 zie Inl. blz. LXII.
2) Vs. 732 zie Inl. blz. LVIII.
3) Vs. 737 zie Inl. blz. XXVIII.
4) Vs. 746 zie Inl. blz. XXIX.
5) Selt (soloir) = (avoir coutume de).
6) Soi pestre = se nourrir.

---

739 *na*ture.

Vor dat badde lach een tappijt [1])
Beede euen lanc ende euen wijt;
Nie was gemaket bet.
Daer stont een setel vp geset,
Daer die pickle af waren van goude,
Scoenre dan se iemen weinschen soude;
Daer vp ghinc hi sitten neder.
Doen keerde*n* beede die stallicht weder [2])
Deen neven den anderen tsamen
Binden palayse dat si quamen;
Die meer bleuere so vele daer,
Dat al die camere was so claer
In dien gelike, of si binnen
Onsteken waren in allen sinnen.
Die camere was van marbre porfire.
Hi soude sijn goet clerc ende diere,
Die dat wonder bescriven soude,
Dat met lasure ende met goude
Gewracht was ende gemaect van binnen.
Niemen mochts sinen wille gewinnen [3])
Daer in te bliuene, dier was in;
Hine hadde ooc emmer so droeuen sin,
Hine soude verhogen, diere in ware,
So soete waest daer in ende so clare.
Hi sat neder ende soude af doen [4])
Beede cousen ende scoen;
Maer eer hire toe conste comen,
Waren si hem van den voete genomen;
Doe ontcleede hi hem daer naer
Ende ginc liggen vp tbedde, dat daer
Scone stont gemaect, sonder orlof,
So watter hem sal comen of.
Oec ne was hi so niet veruaert,
Hine trac tcouuertoer tehem waert;
Binnen dat hijt trac te sine oren,
Dat licht, dat daer was te voren
Van den kersen, verloos hi doe;
Maer hine conde geweten hoe,
Want het warter donker inne.
Doe vervaerde hem in sinen sinne;
Dat grote vaer benam hem tfaken.

[1]) Vss. 749—750 zie Inl. blz. LIII; [2]) Vs. 756 zie Inl. blz. XXIX;
[3]) Vss. 768—772 zie Inl. blz. LXXXVIII; [4]) Vs. 773 zie Inl. blz. XXIX.

753 pickle. **56 keerde.** **76 Wren.**

III.

Nu vreesde hij, dat het uur gekomen was, waarop baarlijke duivelen op hem zouden losstormen.

Maar langzaam en met lichten tred naderde een fee de sponde. Wat dit zijn kon bevroedde hij niet, maar toch wenschte hij, dat hij nooit geboren was. In zijn angst dat het een helsche geest was en het uur van zijn geboorte verwenschend trok hij zich naar eene zijde van het bed terug, doch liet slechts weinig ruimte open. Het was evenwel een jonkvrouw. Zij mocht dan leelijk zijn of schoon, zij lichtte het dek op en vlijde zich naast den knaap ter ruste, geheel onbewust van zijn bijzijn, want zij kon hem zien noch hooren, en gevoeld had zij hem nog niet, daar hij zich niet verroerde. Geruimen tijd lagen zij onbeweeglijk; hij was zoo angstig, dat hij niet durfde spreken. Eindelijk rekt de jonkvrouw zich uit en raakt den knaap aan met haar voet. Nauwelijks voelt zij hem, of ze springt op en met niet al te luide stem roept zij uit: „Hoe nu! wie zijt ge? Wie heeft ù in mijn bed doen gaan? Wat beteekent dit? Sinte Marie! Wie is dat? Ben ik verraden? En gij! wie zijt ge? Ga, waanzinnige! Dit heele koninkrijk behoort mij! Hoe hebt ge 't durven wagen zonder mijn verlof een voet te zetten in mijn gebied, mijn stad, mijn kasteel? En bovenal in mijn bed? Voorwaar, ik ben daarover zeer verdrietig!"

Nog koestert de knaap wel vrees, maar toch vermindert zijn angst, daar hij Sinte Marie hoorde noemen; want nu weet hij, dat het geen helsche geest is, maar wel een vrouwe of jonkvrouw. En hij gelooft wel, dat ze schoon moet zijn, want haar woorden waren vol bekoorlijkheid en slechts de vrees, dat dit hem euvel geduid zal worden, weerhoudt hem haar te omhelzen.

„Vrouwe", zeide hij, „God zij mijn getuige! onbeschrijfelijk ellendig ben ik hierheen gekomen: in de schrikwekkende woestenijen van Ardennenland had ik onnoemelijk veel geleden, toen ik het wonderschoone schip besteeg, dat mij in snelle vaart hierheen voerde. Daarna kwam ik in deze stad, die gij uw eigendom noemt; overal heb ik gezocht, maar nergens heb ik een levend wezen kunnen ontdekken; nergens, behalve hier, heb ik eenigen tegenstand ontmoet. Wien moest ik verlof vragen, wanneer ik nergens eenig leven bespeurde? Vrouwe, om Gods wil, wees genadig! Als ge me hier vandaan jaagt, besterf ik 't! Vrouwe, waar moet ik heen in de duisternis? Om Gods wil, wees mij barmhartig! Vrouwe, als ge me verjaagt, weet ik niet waarheen! Vrouwe, ik ben geheel in uw macht; gij kunt mij den dood aandoen, ge kunt me doen leven!"

„Heer", sprak zij, „ga terstond heen! want waarlijk ik kan uw bijzijn ontberen! En ga nu goedwillig, of men zal u met geweld verwijderen en dat zal u tegenvallen, want ik ben niet alleen, en niet zonder beschermers."

„Vrouwe", zegt hij, „tegen uw wil heb ik niet het minste recht hier

te blijven; ik maak daar ook geen aanspraak op, maar smeek u alleen om uw toestemming. Van uw grootmoedigheid hoop ik slechts dezen nacht te mogen blijven."

„Heer", zegt zij, „ge kunt heel mooi praten, maar uw welbespraaktheid baat u niets! Ge acht u gedwongen hier te blijven; van zulke kunsten heb ik echter heel weinig verstand en als gij zoo'n fier, stoutmoedig ridder zijt, dan heb ik hier ridders tot mijn beschikking, die u op een wenk van mij dien hoogmoed zullen afleeren."

„Vrouwe", zegt hij, „ik bedrieg u niet en lijd evenmin aan hoogmoed of geringschatting. Uw ridders mogen doen, wat zij willen, ik ben niet bij machte deze plaats te verlaten. Zelfs indien men dreigde mij gevangen te nemen, te verminken of te dooden, zou ik niet weten, waar ik heen moest gaan en zelfs den uitgang niet kunnen bereiken."

„Heer", zegt zij, „sta op, ik zal u naar den uitgang brengen en daarna zal ik u voor den ganschen nacht een zeker geleide meegeven. Uw uitvluchten baten u niets; in mijn huis zult ge niet blijven! Toef nu niet langer! Dit is mijn laatste woord"!

„Vrouwe", zegt hij, „ik ga niet heen; ik kan eenvoudig niet, want ik ben uitgeput. Er mag van komen wat wil, maar ik ben niet in staat heen te gaan. Doe met mij, wat ge wilt! Laat me wegsleuren, vermoorden, vierendeelen! Ik ben geheel en al in uw macht; ge hebt recht op mijn leven! En, voelt ge geen mededoogen met mijn lot, ik zal er u geen verwijt van maken, als ge me laat wegsleuren of ombrengen."

Toen zweeg de knaap en bleef geruimen tijd roerloos liggen in afwachting van het hem dreigende leed. Eindelijk slaakte hij een diepen zucht, waarop een zacht, onderdrukt, hartvermurwend stenen volgde, en verviel weer in zijn vroegere roerloosheid. De jonkvrouw hoorde het zuchten; haar hart begon te beven en zij kreeg innig medelijden met den knaap, dien zij zoo hard behandeld had, zoodat ze hem bijna gesmeekt had haar het aangedane leed te vergeven. Berouwvol schreit zij teeder zuchtend heete tranen. In dit alles toonde zij zich een echte vrouw en ze deed daar wel aan, want er is onder de zon niets heerlijkers dan een vrouw, die door God daartoe gedreven, haar hart tot liefde neigt. God zegene daarom alle vrouwen! Hij geve, dat zij trouw bemind worden en dat zij geen ander man haar liefde schenken, dan die haar zóó bemint.

De jonkvrouw, waarvan ik u verhaal, rustte, terwijl zij teere tranen schreide, op haar rechterzijde, daarna ging ze op haar linkerzijde liggen. De knaap blijft lang bewegingloos, maar eindelijk vreest hij, dat het haar onaangenaam zal aandoen, als hij niet poogt haar te genaken, terwijl zij zich niet langer verzet. Hij bewoog zich naar haar toe en legde zijn hand in haar fluweelige, volle zijde, die zoo weelderig en mollig was, dat hij zich nauwelijks weerhouden kon zijn hand opnieuw uit te strekken en bijna zijn zelfbeheersching verloor. Zoodra de jonkvrouw de hand gewaar wordt, wendt ze die, haars ondanks, af en legt ze zacht afwerend weer

op den knaap terug. Zich tot hem wendende zegt zij: „Doe dit niet! het is dwaasheid, wat ge najaagt.” De knaap wordt weer schuchter en durft voor niets ter wereld een woord meer spreken.

Va Een wort hi niet te haer en seide [1]);
Sijn hant hi coenlike weder leide.
Soe ghedoeget ende zweech stille.
Doe haddijs bet sinen wille;
Doe verboudi hem ende pogede,
Als hijt vernam, dat sijt gedoegede
Ende soet niet makede ommare,
Dat hi hem strecte neven hare
Ende hi in sinen arme oec
Haren smalen lichame loec,
Die bequame was ende soete.
God gheue dat hijs ghenesen moete!

„JOnchere”, seit soe, „doet wech v hande;
U macher of comen grote scande
Ende vernoy wel haestelike!”
Doe dwanchise te hem hertelike [2])
Ende custese an haren mont
Wel menech weruen in corter stont.
„Jonchere”, seit so, „van uwen spele
Toegedi mi met crachte vele!
Waerdi wel houesch ende vroet,
Gine daet mi niet, dat gi nu doet;
Omdat gi cracht hebt bouen mi
Ende mi geen hulpe nu es bi;
Doedi mi vernoy ende toren;
Maer ic seggu wel te voren,
Ic saels sekerlike clagen,
Beede manne ende magen,
Die mi ouer v sullen wreken.
Hi lietse haren wille spreken
Ende dede dat hem riet de minne;
Beede bi nachte * ende bi sinne
Pluckedi die vrucht ende las
Ende nutte dat wel soete was.
So dat hi sinen wille verwaerf.
Doen speelden si alre ierste waerf
Dat spel, dat si noyt ne plagen

---

[1]) Vss. 790—791 zie Inl. blz. CXXXIII.

[2]) Vss. 805—818 zie Inl. blz. CXV.

No hi no soe in haren daghen.

ALsi dit spel hadden gehent,
Dat hem te voren was onbekent,
Al stillekine sprac soe te hem:
„Wi arme”, sprac soe, „hoe cranc ic bem!
Haddic gehadt cracht ouer mi
Ofte gesijn als starc als ghi,
Ic haddu die vingerkine tebroken
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Vb Ende gi wout beteren ende boeten,
Het soude minen toren soeten.”
„Vrouwe”, seiti, „dies war ic vro
Utermaten, quaemt mi also,
Dat gi mine boete wout ontfaen.
Ic soudu gherne sijn onderdaen
Also lange als ic sal leuen,
In dien dat gi mi dit wout vergeuen.”

„JOnchere”, seit soe, „ghi segt wel!
Newaer ghi mans sijt so fel;
Talreest dat gi moecht gewinnen
Uwen wille van onser minnen,
Dan houdire mede v sceren;
Des wi vrouwen wel souden onberen.
Maer woudijt te rechte merken,
Ghine sout niet vp mi gesterken
Ende soudet niet in dien verstaen,
Dat ict lichtelec hadde gedaen;
Na dien dat het comen si,
Ne doedijs nlet wanconen * mi;
Ic ben so weeldich ende so rike,

1308
„Lasse”, fait el, „tant sui feblete! = **831**
Se force eüsse, a mes esploiz [1])
Ge vos froissasse toz les doiz!
Mais bien sentez que feble sui;
Por ce me faites cest anui.
Or avez fait toz vos talenz;
Est ce vos nus amendemenz [2])?” = **841**

---

[1]) A esploit = avec ardeur. [2]) Amendement = réparation.

---

832 ge*hadt.* **33** *als* g*hi.*

Dat ic coninc geen en wike.
Dat icx mi niet makede diere
Te doene uwen wille so sciere
Wildi geloeven der waerheit,
In deder an gheen dorperheit;
Ic sal v seggen waer bi.
Wel soete vrient nv hort na mi:
.Xx. coninge sijn mi onderdaen [1])
Ende daer toe te minen dienste staen
.C. hertogen, .v^c^. grauen,
Die met goede ende met hauen
Mi sijn gereet ende met lieden,
Altoes als icse wille ontbiden;
Daertoe riddren ende drossaten [2])
Daer sijn so vele vtermaten,
Die alle sijn onderdanech mi;
Na dien dat het dus comen si,
So mogedijs wesen ouer here
Ende hebben rijcheit groet ende ere;
Wildi allene doen minen raet,
Ic sal v seggen hoe dat gaet,
Dat v lichte sal sijn te doene.
Het geuel dat mine hoge baroene
Ende mine hoge liede quamen
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Vc Maer ten vtersten setten si
Algader die core an mi,
Dat ic minen wille name,
Die scone ware ende mi bequame
Ende dien ic van herten minnen mochte,
Ende mine minne niet vercochte
No dor leen, no dor goet.

1341
Trestot mi roi et tuit mi conte = **883**
Et prince et demaine [3]) et visconte
Vorent [4]) que fusse mariëe
Et firent ci lor assanblee,
En ce fu lor consels assis,
Que ge preïsse a mon avis
Seignor por beauté et por mors. = **893**

[1]) Vs. 868 zie Inl. blz. XXIX.
[2]) Vss. 874—876 zie Inl. blz. XLVII.
[3]) Demaine = seigneur.
[4]) Vorent (voloir) = voulurent.

Doe die core dus an mi stoet,
Mine spieres ic vte sande
Haer ende daer, in menegen lande;
Maer ic sende namelike
Int goede lant van Vrankerike,
Daer ruddren woenen van goeden seden.
Alsi vele pinen hadden leden
Ende het quam ten ende van den iare,
Brochten si menege scone niemare [1])
Van menegen rudder, dies waerdich was;
Newaer die gone vermaten* hem das
Die van buten waren comen,
Dat si een kind hadden vernomen,
Van den geslachte Maroueus
Ende was geheten Parthonopeus,
Die scone was *starc* ende stout
Ende en was maer .xiij. iaer out [2]);
Van v seiden si so vele dogeden,
Dat icx in mijn herte hogede
Ende so begrepen met uwer minnen.
Doe dedic mi een scip gewinnen
Ende sceepte in de hauen van der port
Ende arivueerde an Troyenbort [3]);
Dats een hauene van Normendie,
Also als icx iegen v lye.
Van danen voer ic in Vrankerike;
Also ghesciet mi sekerlike,
Talreest dat ic den coninc vant,
Sagickene v hebben bider hant
Ende lachen ende hebben spel;
Alder werelt bequamedi wel.
Dat men mi seide, vandic waer;
Doer v bleuic .xiiij. nacht daer,
Om te kenne uwe sede;
Doe voeric danen ende dede
Dat ic bider lust, die ic can,
Den coninc warp enen wille an,

1381
Par mon engien [4]) fis que li rois = **932**
Ala chacier en Ardenois;
Par moi sivistes [5]) le sangler
Qui vos amena vers la mer.
La vos fis amener la nef
Qui ça vos amena soef. = **942**

[1]) Vss. 905--908 zie Inl. blz. LXXXIII;
[2]) Vs. 913 zie Inl. blz. CXXXIII;
[3]) Vs. 919 zie Inl. blz. LIX en LXI.
[4]) Engien = artifice.
[5]) Sivistes (sivre) = suivites (suivre).

912 strarc.

Dat hi voer iagen in Ardenoys
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Vd Daer gi een scip vont an den lande,
Dat ic tuwen bouf daer sande,
Dat v hier voerde gemackelike
In die hoechste stat van minen rike;
Dies verwaerf ic an dese vaert,
Dat ic niet gesien en waert
No gehort al tote nv.
Soete lief hier omme seggic v,
Het es recht, dat ics lie,
Al bem ic worden v amie,
Dat gire niet sult merken bi,
Dat het te haestelike si,
Dat ic v liet uwen wille doen;
Want mi daer toe die minne spoen [1].
Eer ghi quaemt in dese stat,
In allen palayse haddic te bat
Gereden doen na v comen,
Of gi v herberge hadt genomen
In enege palayse iewaer el,
Dat ic v daer soude hebben wel
Gedaen dienen vro ende spade
Van ate, van dranke bi minen rade
Tote dien termine enter wilen,
Dat gheleit es bider consilien
Mine hoge liede, mine hoge manne,
Dat ic v mochte hebben danne
Gecoren teenen brudegome
Ende hebbe gemaket grote gome
Ende opgegeuen in v hant
Al mijn rike ende al mijn lant.
In een palays sagic v liden,
Dat rikelijc was in allen ziden;
Maer dor uwen fieren sin
So ne wildire niet bliven in;
Gi leeter vele die rikelijc waren
Ende quaemt teener hoechster borch gheuaren,
Die gi vont wel bevest,

[1]) Vs. 935 zie Inl. blz. CXVI.

Van al dies v *behouede* best;
Ende als v begonste slapen lusten
Quaemdi liggen om rusten
Up mine bedde, dat mine es.
Echt biddic u ende vermane des,
Al hebbic uwen wille gedaen,
Dat gire an niet sult verstaen,
Dat ic ben van lichten sinne?

IV.

„Vrouwe”, zegt hij, „voor alles wat ge mij vertelt, ben ik u dankbaar, want dat ge alle bijzonderheden van mijn leven kent, overtuigt mij, dat uw kennis in werkelijkheid ver reikt; maar voor het liefdegeluk, hoe kort het ook nog maar geduurd heeft, kent mijn dankbaarheid geen grenzen en ik heb er u onuitsprekelijk lief om. Dat ge u bereidwillig hebt weggeschonken, schrijf ik niet aan lichtzinnigheid toe; ik bemin er u des te inniger om en het is mij een waarborg, dat ook gij mij lief hebt. Ik heb u grenzeloos lief gekregen, zoodat ik alles om mij heen vergeten ben! Nooit smaakte ik zooveel weelde! Mocht uw aanblik nu mijn geluk volkomen maken!”

„Schoone, zoete vriend”, sprak de vrouwe, „elken nacht zult ge naar hartewensch uw wil met mij doen, mingenot met mij smaken, maar ik wil niet, dat ge mij zult aanschouwen, voordat het uur gekomen is, waarop ik, volgens belofte aan mijn rijksgrooten, met hun toestemming een gemaal zal kiezen. Slechts twee en een half jaar scheiden ons van die stonde en die tijd zal u niet lang vallen: ge zult met mij kunnen spreken, ge zult mij liefkoozen en beminnen; ik heb gezorgd voor keur van jachthonden en valken, muilezels en kostbare, vurige rossen; uitgestrekte jachtvelden en wouden staan voor u open; vorstelijke gewaden en de kostbaarste stoffen liggen voor u gereed; overvloed van spijs en drank wacht u; ge woont in een prachtige stad en een heerlijk slot; uw sponde is zacht en elken nacht plegen wij der minne spel. Maar man noch vrouw, slechts uwe liefste, zal met u zijn; man noch vrouw zult ge aanschouwen; met geen man zult ge spreken, totdat de dag is aangebroken, waarop de vergadering zal plaats vinden. Dan zult ge de menschen weer zien en hooren en zult ook gij voor hen zichtbaar zijn. Tot dien dag zult ge geduld moeten hebben, maar dan zal ik bewerken, dat Parthonopeus van Bloys mij de zijne zal noemen met goedvinden en op raad van al mijn vorsten. Totdat ik u gemaal kan heeten, zullen wij elkaar heimelijk beminnen. Duid ’t mij niet ten kwade, dat dit oogenblik nog zoo ver verwijderd is, want de afspraak met mijn rijksgrooten luidt,

977 behouende.

dat ik dan eerst een gemaal zal kiezen. Het uitstel was ook hun niet naar den zin, maar ik heb dit doorgedreven, liefste, om uwentwil; omdat ik besloten had u eenmaal te bezitten, deed ik hen zoo lang wachten. Want dan zal het tijdstip bereikt zijn, waarop ge ridder kunt worden en dan eerst zal ik met eere u tot gemaal kunnen kiezen; immers het zou hun onaangenaam zijn, als ik voorstelde een edelknaap te huwen. Maar zoodra die dag is aangebroken, zal het mij tot eer strekken, dat ik u aan de mijnen kan voorstellen, zonder dat iemand iets op mijn keuze zal kunnen afdingen; want ge zult een voorbeeldig ridder zijn, in geen enkel opzicht te kort schieten en alles ter wereld in schoonheid overtreffen. Ge zijt zoo kwistig met schoonheid bedeeld en ge zult zulk een volmaakt edelman zijn, dat ik u wel tot mijn uitverkorene zal moeten maken. Ge zijt toch van Hectors edelen bloede, die geld noch goed achtte en slechts ridderlijkheid als hoogste doel nastreefde. Daarom is het, dat ik u mijn liefde wijd. Dit bloed zal zich nooit verloochenen en steeds zijn natuur getrouw blijven; uw edele afkomst sluit elke gedachte aan iets onedels buiten; daarom geef ik me geheel aan u over.

Ik weet wel, dat ge u onweerstaanbaar getrokken zult gevoelen mij vóór den bepaalden tijd te aanschouwen, maar dit zou ons onheil brengen; want, indien ge er naar zoudt streven mij op de eene of andere wijze te zien, vóórdat ik mij wilde toonen, zoudt ge mij zoo'n groot leed berokkenen, dat mijn ellende en mijn schande die van elken sterveling zouden overtreffen. Daarom, smeek ik u, heb mededoogen met mij en zoek naar geen middel om mijn trekken te aanschouwen, totdat de dag gekomen is, waarop dit u tot eer zal strekken. Schoone vriend! die dag is niet verre, en toch moet het wachten u zwaar vallen; hij echter is niet waardig geluk te smaken, die dit niet door lijden weet te verdienen.

Ook vreest ge nog, dat ik een demonisch wezen ben, dat u dit alles voorspiegelt om u tot zonde te verlokken en uw ziel ten verderve te voeren; maar zoo iets wil ik u niet aandoen. Ik geloof in God, Maria's zoon, die ons van den dood verlost heeft; en, indien geen andere reden u daartoe dringt, smeek ik u, dat ge mij lief hebt om zijnentwil. Nooit zult ge mij iets hooren zeggen of doen in strijd met zijn wet. Onderhoud ook gij al zijn geboden en ik zal er u lief om hebben; indien ge echter tegen Jezus' wil iets doet, verbeurt ge tevens mijne liefde. Jezus is mijn dood en mijn leven; hij, de albeheerscher, schiep hemel en zon, aarde en zee; het roode vuur, de lucht en alle schepselen zijn het maaksel zijner handen."

„Vrouwe", zegt hij, „ik ben er van doordrongen, dat ge mij bemint met een edele liefde en ik voel mij gelukkig in de overtuiging, dat ge God uit al uw krachten bemint; daarom zal ik nooit aan u twijfelen! En het verbod, dat ge mij oplegt, u niet te zien vóór den tijd, dien ge met uw grooten hebt vastgesteld, zal ik eerbiedigen; hiertoe verplicht ik mij."

Ia . . . . . . seitse en nemic niet
. . . . . oemt v ende besiet
. . . . . t en lachtert mi
. . . . net gehoget si
Binnen derre talen wart hi in slape.
Doe helsede si den kinschen knape
Ende dreuer hare werelt mede:
Si taste sine sachte lede;
Si custene ginder ende hier;
Si custe sinen mont ende sine lier,
Sine ogen, sinen hals ende sine kele.
Die grote bliscap van den spele,
Die si hadde met haren amiis,
Dat prisede si vore tparadiis.
Dies spels en mohte niet sin gnoh;
Dat sine met cussene iet verdroh *,
Dat was bedie, dat si vruchte,
Dat sine pinen ende wecken mohte.
Ende en weckes niet, want si sah,
Dat hi verpint ende mude lah.
Ende alset tote dien dage quam
*E*nde die sonne metten trone op clam,
*D*ie iongelinc, die met gemake
Hadde geslapen, wart in wake.
Talre irst dat hi sine ogen op dede,
*Sa*h hi die meeste cirhede
*Bi*nnen der cameren, dar hi in lah,
*Di*e hi te voren ie gesach.
*H*arde groet deliit so hadde hi das;
*M*ar die ioncvrouwe, die met hem was,
*V*ore den dage hadde hise verloren,
*D*at hise en mohte sien noh horen.
Ende alse hi heme soude cleden
Ende dar toe began gereden,
Sine cleder hi niet en vant.
Mar men brahte heme betre than*t* [1])

1561
„Ge n'en prendrai pas vostre foi; = **985**
Mais aiez si merci de moi,
Que ne soie par vos honie
Et vostre henors soit replevie [2]).”
Atant s'endort li damoiseaus = **989**

---

[1]) Vss. 1020—1021 zie Inl. blz. CXXXIII.
[2]) Replevir = protéger.

1007 le. 20 than.

Ende scoenre ende gescepen bet,
Alse hise ane heme hadde geset.
Van den bedde hi thant op stoet,
Dat riicliic was ende goet.
Een gescoite hi dede doe an,
So dire hi nie engeen en gewan.
Doe brahten heme dwater die beckine,
Die scone waren ende guldine.
Doe quam wel gereet die dwale,
Ib Dit algader bequam heme wale.
Alse heme dese dinst *w*as gedaen,
Quam hi in den palaise gegaen.
Dat eten op die tafle stoet
Scone, riicliic ende goet,
Dar hiit sach, dats hem hogede;
Hi ginc sitten, dart hem best vogede.
Dar was heme gedient harde wel.
Heme en vernoide engene dinc el,
Mar dat hi noh man, noh wiif,
Noh engene dinc sah, die hadde liif.
Int hogeste sitten was hi geseten.
Alse hi en luttel hadde geten,
Ginc hi den graet neder wart,
Dar hi hadde gelaten siin part,
Ende vant een teldende ors dar stande,
Aldar hi sin part vinden wande,
Starc ende groet ende lange gedaget.
Beter gi nie en geen en saget;
Dartoe dat so rauenswart was,
Dat hi een deel ontfructe das,
Dat het van quaden haluen ware.
Doh en was hiis niet so in vare,
Hine sat op dat riicliic part
Ende reet ten hogen torre wart
Ende beette neder ende op clam
Tes hi ten cantelen quam.
Et was claer ende scone weder;
Hi sah int oest ter zeewert neder,
Dar hi engeen inde af en sach.
Van der zee was er groet gelah;
Want grote riicheit quam al dat
Met scepe geseilt in die stat.

1031 onmiddellijk vóór *as* is een gat.